

Viața românească

1964
OCTOMBRIE

Revistă a Uniunii Scriitorilor din R. P. R.

10

Anul XVII

Cuprins

	<u>Pag.</u>
AUREL MIHALE : Hotărîrea (povestirea unui ofițer adjutant)	3
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ : Trecu pe lângă noi ; Lacrima	67
PETRE SOLOMON : Introducere la peisajul Săvineștilor ; Eminescu la Ipotești ; Cheile Bicazului ; Amintirile lacului	68
RADU CÎRNECI : Moment în timp ; Vers pentru stele ; Cîntec la trezirea din somn	72
URSULA SCHIOPU : Pe urma visului ; Delta ; Vreau să ascult ; Primejdii	73
 <i>Mică antologie lirică sovietică</i>	
LEONID MARTINOV — ANATOLII POPEVECINII — BELLA AHMADULINA — EVGHENI VINOKUROV — VICTOR BOKOV — MIHAIL LUKONIN — ARHIP CIUBOTARU (Culegere și traducere de Geo Dumitrescu)	75
 <i>Scriitori romîni contemporani</i>	
S. DAMIAN : G. Călinescu — prozator (II)	82
 <i>Cronica literară</i>	
MIHAIL PETROVEANU : „Poemele verii“ de Emil Giurgiuca ; „Jocul de-a stelele“ de Aurel Rău ; „Cartea marelor“ de St. Aug. Doinaș	106
 <i>Critică și actualitate</i>	
PAUL GEORGESCU : O privire asupra poeziei noastre contemporane	116
TATIANA NICOLESCU : Însemnări despre proza sovietică contemporană	148

F.17.484

Miscellanea

Amintirea lui Sadoveanu (V. R.) — Geo Bogza, premiul internațional O.I.Z. (V. R.) — Încă o mărturie despre Caragiale (Mircea Angheliescu) — Bertha von Suttner (Mihai Isbășescu) — În legătură cu o exegeză brincoșiană (B. B.) — Madăch și „Tragedia omului“ (Victor Iancu) — Mozaicurile în arhitectura de azi (J. M.) — Seferis (S. D.).

157

Cartea străină

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU: Chipul de azi al României văzut de scriitorii de limbă spaniolă

175

Revista revistelor

— din țară —

„Revista de etnografie și folclor“ (M. F.) — „Orizont“, nr. 6/1964 (P. G.).

181

— de peste hotare —

„Znamea“ nr. 8—11/1963; 1—5/1964 (Leonida Teodorescu) — „Partisan Review“ nr. 2/1964 (J. M.) — „Cahiers du Sud“ mai-iunie 1964 (P. I.) — „Express“ nr. 629/1964 (D. B.) — „Esprit“, mai-iunie 1964 (I. P.) — „Diogenè“, aprilie 1964 (I. P.) — „Preuves“ nr. 160/1964 (V. S.) — „La table ronde“, iunie 1964, nr. 197 (V. S.) — „Le Figaro littéraire“, nr. 955/1964 (G. P.) — „Mercure de France“, nr. 1210/1964 (G. P.).

183

ILUSTRAȚIA DE PE COPERTĂ: S. Krasauskass (U.R.S.S.): „Tinerete“ (litografie)

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA (redactor-șef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, DEMOSTENE BOTEZ (redactor-șef, membru corespondent al Academiei R.P.R.), LUCIA DEMETRIUS, PAUL GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, Acad. ATHANASE JOJA, Acad. AL. PHILIPPIDE, Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU

Redacția: Bd. Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.88.85 — Raion „30 Decembrie“ — București

Hotărîrea

— Povestirea unui ofițer adjutant —

de Aurel Mihale

Stăteam de aproape un ceas în fața ferestrelor, și eu și colonelul, tăcuți, îngândurați. Înăuntru, lumina scăzuse mai devreme ca de obicei și odaia se umpluse de umbre. Afară ploua mărunț și rece, neîntrerupt, și zarea era vinăt-cețoasă, închisă. Cerul coborise printre pomi și case pînă la pămînt, destrămîndu-se într-o pulbere de apă plutitoare care grăbea înserarea și murmura în șoaptă, stîns. Pe cărăruia din grădină și pe sub pomi, primul val de frunze îngălbenite, umede și moi, lipicioase, fusese amestecat cu noroiul terciuit de picioarele soldaților. Aproape de streășina casei atîrnau de niște ramuri subțiri și rare, elastice, globurile de ceară ale cîtorva gutui curățate de puf și spălate de apă. Din cînd în cînd, peste sat vuia cîte un proiectil stingher, scăpat parcă din greșeală de nemți, și răbufnea cam în același loc, la moară, clătînd geamurile care zumzăiau o clipă, măbușit.

După bătălia de la Apahida, pentru Cluj, înaintarea noastră fusese oprită abia aici, în satele și pe șoseaua către Carei. Frontul nu era prea departe de noi, la cîțiva kilometri numai spre nord și vest, pe dealuri și pe șosea. Regimentele din stînga și din dreapta noastră dăduseră lupte grele peste zi, pentru Ghenci și Sinniclăuș. Ocupaseră în sfîrșit satele, casă cu casă, dar nu putuseră trece dincolo de ele, de focul și rezistența înverșunată a nemților. Noi fuseserăm ținuți toată ziua în a doua linie, între aceste regimente, cu un batalion mai în față, gata să treacă în orice clipă la atac. Și clipa aceasta sosise abia acum, spre seară, cînd începuse iarăși ploaia, înnegurînd dintr-o dată văzduhul și desfîndînd și mai adînc pămîntul cu noianul ei de apă.

— Parșivă vreme, a gemut într-un timp colonelul Boteanu și i-am întrezărit mușchii falcilor încordîndu-i-se, tresărînd...

Atacul nostru trebuia să se dea asupra unei ferme dintre Ghenci și Sinniclăuș, de care se agățaseră cu disperare hitleriștii și din care peste

noapte ei ar fi putut năvăli cu putere, ca să ne scoată din satele abia eliberate de noi. Ordinul sunase ca ferma să fie ocupată de unul din batalioanele noastre, „înainte de căderea serii“. Dar ordinul sosise târziu, la ora când trebuia să fim de acum în fermă, și asta îl supăraseră și-l înfuriaseră pe Boteanu. Pe o vreme ca aceea era aproape cu neputință, ca într-un timp atât de scurt să-i dăm pe nemți peste cap. Și totuși, primul nostru batalion, comandat de maiorul Murea, intrase vijelios în luptă. Pătrunsese ca o pană printre cele două sate, îi scosese pe nemți dintr-o vilceluță, dar când să iasă către fermă, fusese și el oprit. Atunci, căpitanul Stanca ceruse să atace singur, cu compania sa, pozițiile nemților de la fermă. El explicase lui Boteanu, la telefon, că ploaia și negura, și întunericul care se așezau și se îndesau la fața pământului, îi îngăduie să se infiltreze pe nesimțite până la nemți.

Ovidiu Stanca pornise astfel la atac fără nici o pregătire de artilerie și fără să tragă nici un foc de armă, ca să-i surprindă pe hitleriști. După socoteala noastră, lupta urma să se dea cu adevărat ceva mai târziu, după ce compania lui ar fi pătruns în fermă, când începea învâlmășeala și când Murea trebuia să năvălească fulgerător, cu celelalte companii ale batalionului său.

Acum, noi tocmai acest moment îl așteptam, uitându-ne pe fereastră și numărând clipele care treceau așa de greu. Boteanu se uita din când în când la telefon, îngrijorat că nu ne vine nici o veste, și rămânea cu privirile ațintite în geam, întunecat și mut. După un timp, când ploaia și negura de afară îi obosiseră poate ochii, s-a întors de la fereastră și s-a așezat la masă cu capul în mâini. În fața lui, pe masă, era desfășurată harta cu săgețile noastre de atac, trase cu roșu. A urmat o clipă de liniște, în care ne împresura pe nesimțite întunericul ce cuprindea tot mai nesățios odaia. Clipa asta a fost însă alungată de Dănilă, ostașul care-l deservea pe colonel și care intrase cu o cratiță albă în mână.

— Am încălzit-o a doua oară, dom'colonel! a îndrăznit el, supărat, și a pus cratița pe masă, lângă hartă... O mâncare care se răcește și se încălzește iar, nu mai e mâncare... e iască!

Față de Boteanu, nimeni din regiment nu s-ar fi putut purta, cum își îngăduia cu de la sine putere Dănilă. Eram adjutantul comandantului de regiment din timpul luptelor de pe Mureș, de aproape două luni, dar nu-l văzusem pe Dănilă niciodată încrămenind în fața lui Boteanu sau strigându-i speriat de departe: „să trăiți!“... Nu! Dănilă, care era un ostaș mai bătrîn, mătăhălos, cu gândirea cam înceată, dar de-o adîncime pe care Boteanu i-o prețuia, îl cîștigase pe colonel tocmai prin simplitatea purtării lui. Ajunsesse să-i fie un tovarăș de luptă încercat, căruia Boteanu îi simțea dintr-odată lipsa, când nu-l mai știa aproape.

— Răspund de dumneavoastră în fața regimentului, îl certa el pe Boteanu, adeseori... și a regimentului și a țării!... Și tot așa de des se apuca să-l probezească, într-un fel în care te mirai că Boteanu tăcea: Mînceați!... Îmbrăcați-vă și cu mantaua... luați și casca... și jocul, pe dedesubt, că-i frig afară!... Alteori, când colonelul întîrzia prea mult seara, aplecat asupra hărții, răbufnea: Gata, ajunge pe astăzi..., Lasă, că-i batem și mâine pe nemți... Oricum, da'acum nu ne mai scapă!

— Nu mănînc! i-a împins colonelul cratița, gata s-o dea jos de pe masă... O să mîncăm diseară!

— Păi, acum ce e... nu e seară?

— Nu e...

Dănilă însă, căruia nu i se întâmplase de multă vreme așa ceva, n-a dezarmat; a ridicat capacul cratiței și în odaie au năvălit aburi calzi de friptură.

— E găină! a șoptit el, hoțeste.

— De unde ai luat-o? s-a încruntat colonelul.

— N-am luat-o... mi-a dat-o!

— Cine?

— Gazda...

— Dănilă, să știi că te trimit acasă!

— Zău că mi-a dat-o! a izbucnit Dănilă... Adică, ce credeți, c-am pus mâna să iau?!... Ea a venit cu găina... Și a început pe loc să se schimonosească, imitând vorba cu iz ardelenesc a gazdei: „Mîncu-vă ochii de cătane, că cît v-am așteptat!... Ține galița și pune-o pe țagă, la fript, pentru domnu' colonel... Ținu-vă dumnezeu, că ne-ați adus liberu'!... Da'te pomenești că nu place la dom'colonel?!“... „Place! zic eu...“ „Da'bunu-i, ca om?!... „Pîinea lui dumnezeau!“ — vă laud eu... „De cum l-am văzut, am zis! se umflă și ea... Da'doamnă are?“... „Are, e doctorița de prunci...“ „Frumoasă-i?“ ...„Ca soarele!“ „Tt-tt! se minunează ea... Da' copii?“... „O fată...“ „Ea, cum-ii?“... „Ca luna!“

— Dănilă! a mormăit Boteanu.

Oșteanul a apucat cratița și s-a tras mai către ușă, prevăzător.

— „Da' le-ai văzut?“ — m-a întrebat ea... și Dănilă a continuat cu același glas nesigur, dar îndrăzneț: „Le-am!... Ieri seară numai, m-am întors de la București!... Da'o să ți le-arăt și ție... că are pozele aicea, în buzunarul de la piept... cînd doarme, le iau și-o să le vezi!“

— Termină, odată! a strigat colonelul.

Dănilă a ieșit val-virtej, înfricoșat de izbucnirea aceea neobișnuită a colonelului. Gîndurile noastre s-au întors din nou la compania căpitanului Stanca, plecată să se înfiltreze în pozițiile nemților de la fermă. Pe mine însă mă surprinsese starea de încordare a colonelului; îl cunoșteam destul de bine și mă gîndeam că nici atacul nereușit al batalionului oprit în vâlceluța, nici vremea de afară și nici nesiguranța în care așteptam vești de la Ovidiu Stanca nu-l puteau neliniști atât... Poate veștile pe care i le adusese Dănilă de la București, că toată noaptea au povestit, sau scrisorile de acasă, să-i fi dat într-o asemenea măsură de gîndit?... Poate!... Sau îl neliniștise discuția pe care o avusese la telefon cu divizia, înainte de atac, cînd Boteanu nu se mai putuse stăpîni și răspunsese repede, hotărît:

— Nu plec nicăieri... Nu, nici măcar atunci!... Ordin?! ...Ar fi bine să nu se dea un asemenea ordin!... Voi fi nevoit să cer revocarea lui!

Știam despre ce ordin era vorba și, dacă de asta se temea atât, nu pricepeam frămîntarea lui, căci fără să-și dea acordul cu greu s-ar fi putut întâmpla așa ceva. Pînă atunci căutasem să-i respect tăcerea înfiorată, dar am simțit că el însuși își dăduse seama de pustiirea în care se zbătea și de aceea căuta să-și ascundă și gîndurile și simțirea. Am vrut să-i descifrez aceste gînduri din priviri, însă tocmai privirile-i liniștite și adînci, stăpînite, strălucirea ochilor lui negri și mari, mă împiedicau să pătrund dincolo de lumina lor senină și rece. Stăteam în picioare la fereastră și-l priveam dintr-o parte, ascuns de inserarea ce se tot lăsa în odaie, și mi s-a părut dintr-odată mai încărunit și mai îmbătrînit decît îl știusem pînă atunci. Purta parcă o umbră vineție pe fața-i măslinie, prelungă și trasă, pe fruntea-i înaltă și dreaptă, cu cute adînci, peste privirile-i obosite și ochii-i încercănați de

nesomn. De altfel, starea aceasta aparentă de nesomn dănuia de cînd l-am cunoscut, din timpul luptelor de pe Mureș, și a trebuit să treacă destulă vreme pînă ce am înțeles că ea era de fapt o veghe încordată, interioară a spiritului său veșnic treaz. Viața cea mai intensă a colonelului se desfășura în adînc, acolo ardea, înăbușită și numai reverberația luminii ei răzbătea afară. De data asta însă Boteanu era într-adevăr istovit, căci așteptarea îl obosea mai mult decît orice acțiune, care-l înviora și-l întărea într-un fel neașteptat. Și tocmai oboseala ce-l cuprinsese și înserarea, care creștea și-i ascundea fața și ochii, mă împiedicau acum să-i descifrez pînă la capăt gîndurile.

— Poate că nu trebuia să-l lăsăm pe Ovidiu Stanca să atace pe o vreme ca asta! a murmurat Boteanu într-un timp și așa am înțeles că gîndurile îi reveniseră la compania noastră de la fermă.

Adevărul este că Boteanu se temuse de la început de acest atac. Se arătase neobișnuit de prudent și nu-i îngăduise lui Ovidiu Stanca să iasă așa de ușor din vilceluță.

— Dacă nu ești destul de îndrăzneț și de tare, să-i dovedești repede pe nemți, îi explicase el, te mestecă ei pe tine, ca o gură de lup...

Capitanul Stanca insistase și-i amintise de dorința ce ne însuflețea pe toți în acele zile, de a vedea cît mai curînd întreaga Transilvanie eliberată. Boteanu se frămîntase, dar nu mai putuse rezista, pentru că el însuși ardea de nerăbdare și cedase. Se temuse însă de viața capitanului, pe care-l știa iute ca un tifirez, și adăugase îngrijorat, în receptor:

— Ovidiu, vezi că eu vreau totuși să ciocnim pe graniță, un pahar din vinul pe care l-am luat de pe Timave!

O poveste întreagă, pe care poate c-am s-o spun ceva mai încolo, se lega de dorința asta a lor de a bea un pahar de vin pe granița noastră de vest. În 1940, cînd ne-a fost smulsă partea de nord a Transilvaniei din ordi-
nul lui Hitler, Boteanu și Stanca erau în același regiment, pe graniță, la Urziceni... Acum, Boteanu nu s-a mulțumit numai cu cele spuse de Ovidiu Stanca; a chemat imediat după aceea pe maiorul Murea, comandantul batalionului, la telefon, și i-a ordonat:

— Bătrîne, c-așa îi spunea, Murea fiind cel mai în vîrstă dintre ofițeri... ai grijă că Stanca iar s-a aprins!... La primul foc de armă, în clipa cînd a pătruns între nemți, năvălești cu toate companiile, huluc, pe fermă!

Boteanu a răsufolat adînc, frecîndu-și fața și ochii cu palmele de mai multe ori, și s-a ridicat din nou la fereastră. Și iar a încremenit cu privirile în geam, ațintite la vînzoleala ploii de afară și la înserarea care cădea grăbit, prevestind o noapte de păcură, ca în toamnele ploioase și lungi, în care și văzduhul și pămîntul putrezesc, mustind de apă. Din cînd în cînd își întorcea privirile spre telefonul de pe *taraba* ferestrei, dar nu se clintea din loc. Se regăsise; gîndurile i se risipiseră, poate, sau căpătase iar ștăpînirea de sine ce rareori îl părăsea și care-i dădea tăria să aștepte într-un fel pe care prea puțini îl înțelegeau. Avea o siguranță neîntrecută, în presimțirea unor împliniri pe care singur le urmărea, timp îndelungat... „Nu e nici un secret, îmi spusese el, odată... Dacă ai apucat să pătrunzi miezul și sensul adevărat al evenimentelor, cu greu te poți înșela în așteptarea celor ce vor urma... E vorba numai de timp, însă împlinirea lor devine aproape întotdeauna inevitabilă!“... De altfel toată viața lui din ultimii ani, dinainte de eliberare, fusese într-un fel o lungă așteptare, apăsătoare și grea, — e drept —, dar limpede și plină de certitudine... „Am știut încă din 1940, îmi mărturisise el, acuma, după ce trecuserăm de Cluj, c-am să mă întorc pe graniță în fruntea

unui regiment pe care am să-l conduc cu mândrie la atac... Istoria însăși nu suportă prea multă vreme nedreptățile!... Dar, ca să fiu sincer, nu mi-am închipuit c-o să se întâmple asta așa de repede și că toate or să se desfășoare așa de drept!..."

— Te-ai gândit vreodată, Moroșane, m-a întrebat el atunci, care este izvorul acestei împliniri?

— Nu, domnule colonel, i-am mărturisit... Mă gândesc însă, că po-
poarele au destinul și steaua lor... ca și oamenii!

— Lă au... dar marile evenimente dau un sens adevărat și
adânc, destinului lor... Un asemenea eveniment a fost, cred, cel de la
23 August... actul eliberării!

Tot atunci mi-a mărturisit fără nici o jenă bucuria pe care o trăia că
participa la luptele din Transilvania, la războiul antihitlerist.

— Mă răcoresc, Moroșane, pe toată viața... Și-mi pare bine că-i batem
pe nemți ca la carte, după toate legile artei militare!

Boteanu a revenit la masă și s-a aplecat asupra hărților, din nou îngân-
durat. Am vrut să aprind lampa, pregătită de Dănilă, dar el m-a oprit. A
întins mâna și a împins fereastra, deschizând-o larg și zgribulindu-se apoi,
cînd cu murmurul ploii a pătruns înăuntru și răceala de afară. Satul mocnea
în beznă, apăsător de ploaie, și-și pierdea treptat conturul umbrelor, de parcă
se scufunda în pământ. Pe uliță au trecut câteva umbre fantoma-
tice de soldați, grăbite, înfășurate în foile de cort și molfăind cu picioarele
în noroi. Apoi a hodorogit o căruță, încărcată cu marmite alburii și cu doi
soldați cocoțați pe ele. În urma ei a stăruit o vreme aroma leșietică a bucă-
tăriilor de campanie, pe care ploaia o ținea plutind aproape de pământ. Cîteva
proiectile de aruncătoare grele ne-au filfuit pe deasupra, uscat și învălmășit,
și s-au spart la marginea satului, acolo unde era adăpostit unul din batalioa-
nele noastre. După explozia lor, peste câteva clipe numai, întunericul de pe
uliță a fost săgetat de năluca unui călăreț, după care au duruit în galopul
cailor niște tunuri ce-și schimbau poziția, apropiindu-se de front.

În odaie s-a așezat apoi iarăși liniștea, o liniște umedă și rece care
creștea odată cu îndesirea umbrelor întunericului. Boteanu și-a pierdut răbdă-
rea și m-a pus să-l întreb la telefon pe maiorul Murea, care era situația
atacului de la fermă.

— Compania căpitanului Stanca, am raportat eu, acoperind receptorul
cu palma, a pornit de o jumătate de oră... Domnul maior spune că este
extrem de greu să ataci pe o vreme ca asta... că oamenii trebuie să se
tîrască aproape un kilometru pe burtă, înotînd în noroi...

— Dă-mi-l și mie! a cerut el legătura cu Murea și a continuat, apoi,
în receptor: Bătrîne, verifică dacă oamenii sînt într-adevăr gata să sară,
într-o singură clipită la atac!... Știi cum trebuie să stea?... Pe margine de
culcuș, ca iepurii!

A lăsat receptorul în furcă și a rămas un timp cu mâna pe el, gînditor.

— Poate că totuși nu trebuia să-l lăsăm pe Ovidiu Stanca să atace! a
mormăit el, mai mult pentru sine.

Eram convins că avea dreptate, dar m-am ferit să-i adîncesc și mai
mult îndoiala asta. Căpitanul Stanca era din fire nerăbdător și iute, ca o
flacăra vie, neistovită. Și nerăbdarea asta a lui crescuse odată cu apropierea
noastră de frontieră. Desigur că într-o luptă de noapte că aceea, care trebuia
să-i surprindă pe hitleriști în pozițiile lor, acțiunile fulger, neprevăzute, con-

stituiau o primă condiție a succesului ; dar pe lângă asta mai trebuia răbdare și calm, stăpînire de sine, ceea ce Ovidiu Stanca avea în acele zile mai puțin.

După un timp, Boteanu s-a scuturat ca de un fior de gheață și a strigat după Dănilă. Oșteanul a apărut din nou cu cratița, crezînd că poate pentru masă fusese chemat, dar a ascuns-o repede la spate, căci l-a văzut pe colonel înegurat.

— Mi-e frig, Dănilă ! a murmurat colonelul.

Oșteanul a lăsat cratița lângă ușă, s-a repezit de a luat mantaua dintr-un cui și i-a potrivit-o, apoi, îngrijorat, pe umeri. După aceea a ieșit cu cratița în tindă și s-a întors cu un braț de lemn pe care le-a lăsat ușor lângă sobă.

— Ce vrei să faci ? l-a întrebat Boteanu.

— Focul.

— Nu-l mai face... o să înoptăm la fermă !

— Lasă, s-a împotrivit Dănilă, cu autoritatea lui neîngrădită... La fermă o să stea domnul căpitan Ovidiu... că dumnealui n-a putut dormi fără ea... În noaptea asta dumneavoastră vă odihniți aicea, într-un pat, ca lumea...

Era adevărat ; de cînd dădusem bătălia pentru Cluj, în gară la Apahida, Boteanu așipise numai pe cîte un scaun sau întins în vreun pat, îmbrăcat, pe deasupra așternului. Asta și făcuse, poate, să devină așa de neliniștit, frămîntat de gânduri, încercat de-o nervozitate ascunsă pe care, atunci cînd era obosit peste măsură, nu și-o mai stăpînea.

— Peste cîteva zile sîntem la Urziceni, Moroșane ! a tresărit el.

Gîndul întoarcerii pe graniță parcă l-a mai înviorat, luminîndu-i privirile și fața, dar tot așa de repede s-a întunecat din nou. Bucuria asta așteptată atîta timp îi era umbrită de îndoiala aceea ascunsă de care se temea. Am simțit că neliniștea ce-l încerca fusese într-adevăr stîrnită, nu atît de nesiguranta atacului pe care-l dădea Ovidiu Stanca la fermă, cît de veștile aduse de Dănilă de la București și de telefonul pe care-l primise după prînz de la divizie. Bănuiala mea s-a adevărit chiar în seara aceea, peste cîteva clipe numai.

Între timp, Dănilă aprinsese focul și se apucase să pregătească patul, trăgînd cuvertura de pe pilota de fulgi, înfioată. Apoi a început să strîngă cuvertura, întors spre mine, dar bombănînd spre colonel, pe care „și doamna și duduia Corina i-l dăduseră în seamă, să-l apere de foame și frig, de oboseală și nesomn, de schijă și glonț...”

— Astăzi, s-a întrerupt el din bombănit și s-a răsucit certăret spre Boteanu, nici cojocul nu l-ați luat !... Și-afară e frig și plouă !... „Să nu răcească, unchiule Dănilă, s-a întors el iarăși spre mine, că e foc !“... Așa mi-a spus duduia Corina... „Ai grijă că are pieptul șubrezit din iarna lui '43, din Rusia, și eu de dumneata mă leg, dacă se-mbolnăvește iar !“... Și-acum, poftim, s-a speriat Dănilă de-a binelea... văd cojocul în cui !“... A lăsat cuvertura, s-a repezit de-a luat cojocul și s-a înfipt lângă colonel : Vă rog, să-l îmbrăcați !

Boteanu n-a avut ce face, căci nu era chip să scape de oștean, și s-a îmbrăcat ; a îmbrăcat însă și mantaua și mi-a făcut semn spre ușă, mormăind :

— Moroșene, trimite după cai...

Am ieșit în tindă, de-am spus agenților, de cai, am trecut prin cealaltă odaie de mi-am luat în grabă mantaua de ploaie și-am revenit. Era și Boteanu gata și se tot ciorovăia cu Dănilă, care se lipise cu spatele de ușă și-i cerea

să-și pună și casca. Când să plecăm, ne-a ieșit înainte un telefonist de la centrală, anunțându-ne că era comandantul diviziei la telefon. Boteanu s-a întors la masă, a ridicat receptorul și a vorbit ca de obicei, cu glasul potolit, sigur de sine, răspicat :

— Da, domnule general... De la fermă?!... Nu, n-am încă nici o știre, domnule general!... Fiți însă fără grijă, în seara asta o vom lua!... Focul din sobă îi lumina fața dintr-o parte și l-am văzut apoi întunecându-se o clipă la chip, și tresărind... Da, vă ascult, domnule general! a revenit el, cu prudență și cu tonul schimbat... Am spus, doar, că un asemenea ordin nu trebuie să se dea... Nu, a intervenit apoi, cu hotărâre... nu voi accepta!... Depinde numai de mine?... V-aș fi recunoscător dacă și dumneavoastră... A, a și sosit cineva de la București pentru asta? Mă rog, poate să vină... dar nu mă găsește... eu chiar acum a plec pe frontul de la fermă!

II

În uliță am sărit repede în șai și am plecat în trapul cailor, urmați de agenți. Satul se scufundase și mai adânc în bezna aceea de nepătruns, umedă și rece. Ploaia lipăia mărunț, abia simțită, pe căștile lucioase și-n foile de cort întinse pe spate și genunchi. Căii înaintau cu capul în piept, ferindu-se de ploaie de vânt, infundându-și copitele în noroi, până ce potcoavele dădeau de piatra care scrișnea. Artileria nemților bătea tot așa de rar și tot în urma noastră, înfiorând întunecimea văzduhului și liniștea pământului care se cutremurau. Nemții credeau că acolo este grosul forțelor noastre și posturile de comandă, căci nimeni nu și-ar fi închipuit că noi eram atît de aproape, lipiți de linia de foc.

La marginea satului am trecut printre santinele și am părăsit șoseaua care ducea la Ghenci. Am luat-o la dreapta, pe cîmp, după unul dintre agenții care cunoștea drumul și trecuse singur înainte. Pământul se mocirlise, desfundat de ploi, și picioarele cailor intrau în arătură pînă mai sus de chișită, adînc. Aici, la lîngime, întunericul părea mai subțire și se vedea ceva mai bine în jur. Trebuia să avem grijă de cai și-i tot îndennam, smucindu-le friele, și vorbeam cu ei ca să le ținem simțurile treze, pentru că alunecau cîteodată, prelung, gata să se despice. Pe lîngă noi trecea din cînd în cînd umbra cîte unui agent grăbit care alerga gâfîind în urmă, spre sat și comandamente. Cărarea pe care mergeam ne-a dus printre niște vii și petice de păpușoi, în frunzele cărora ploaia bătea ca pe hirtie. Aici erau ascunse cîteva aruncătoare grele, cu umbrele soldaților care se zgribuleau pe lîngă ele topite ca într-un fum.

Apoi, am ieșit din nou la cîmp deschis și liber. Departe spre stînga, la Ghenci, și tot așa către dreapta, la Simniclăuș, unde luptaseră peste zi celelalte două regimente din divizia noastră, noaptea scăpăra încă de explozii și vuaia înăbușit, căci ploaia ținea zgomotul aproape de pămînt și nu-l lăsa să se ridice. Desigur că nemții nu se obișnuiseră încă cu gîndul că fuseseră și de acolo alungați și băteau șoseaua și satele, înverșunat, tocmai de la marginea Careilor. Numai în fața noastră, pe cîmpul dintre cele două sate, înspre fermă, nu se simțea și nu se vedea nimic deosebit. Acolo, noaptea era de nepătruns, tăcută și fantomatică, pustie, fapt care ne-a îngrijorat și mai mult, pentru că într-acolo pomise Ovidiu Sianca cu compania lui. Într-un singur rînd ni s-a părut că în golul acela negru, unde

bănuiam că este ferma, a licărit o luminiță albăstruie, pe care am pierdut-o însă repede din priviri.

— P-aicea, dom'locotinent, mi-a șoptit agentul din față.

Am făcut semn și colonelului, în urmă, și am luat-o la pas, coborînd încet într-o vîlceluță. Caii fornăiau și-și întindeau gîturile să miroasă pămîntul, dar alunecau pe neașteptate cu toate picioarele deodată și noi ne înțepeneam în șai, cu friiele în mâini. Apoi se opreau o clipă și adulmecau, cu nările în vînt, aroma pămîntului înmuiat de ploaie, care plutea în jur, izul de pucioasă arsă care venea dinspre front. Jos, în vîlceluță, am trecut peste firul unui pîrîiaș în care băltea acum apa, îndemnîndu-ne și zorindu-ne caii. Dincolo de pîrîu, agenții au trecut cu toții în față, au descălecat și au sărit de-au apucat și friiele cailor noștri.

— Am ajuns, dom'colonel, a zis cel care sărise la calul lui Boteanu... Dom'maior Murea e aicea, sub mal, într-un adăpost.

Am descălecat și am luat-o pe cărașia care urca acum pieziș, luptîndu-ne cu noroiul și ploaia. Din cauza malului din față întunericul părea și mai adînc și dădeam unul peste altul, buluc, cînd cel dinaintea noastră se oprea să mai răsufle sau să caute poteca. Pînă la urmă am dat de un fir de telefon și ne-am ținut de el, ștergîndul de noroi în pumni. Firul acela ne-a dus drept la postul de comandă al maiorului Murea, instalat într-o hrubă pitică, în care am intrat pe brînci. Hrubă era săpată în malul vîlceluței, întărită cu stîlpi și grinzi de lemn, dar prea mică pentru noi. În adăpost nu era decît un telefonist și unul dintre agenții comandantului de batalion. Maiorul Murea era cu celelalte companii la creastă, gata să sară pe fermă, la primele focuri trase de Stanca.

Acolo, sus, am dat într-adevăr de Murea. Stătea întins pe burtă, una cu pămîntul mocirlit, cu casca săltată pe creștet și privirile spre fermă. De o parte și de alta a sa, pe malul vîlceluței, se înșiruiău umbrele soldaților, înghesuite, îngropate în pămînt și beznă. Peste cîtiva pași contururile lor se pierdeau deodată, topite parcă în încremenirea aceea neagră, apocaliptică, a nopții. Murea era așa de cuprins de liniștea împrejurimilor și de încordarea în care aștepta un semn de la fermă, că nu ne-a simțit decît cînd ne-am oprit lingă el. Ne-am întins și noi alătura tăcuți, și am început să cercetăm cu privirile cîmpia care urca ușor spre fermă. De jos, de la fața pămîntului, întunericul părea mai subțiat și se întrezăreau, destul de aproape și ceva mai negre ca noaptea, așezările fermei. Erau opt, zece case mai mari, risipite, cu mulți copaci în jur și curțile întinse, pline de acareturi pitice și mărginite de un lăstăriș mărunt. Pînă acolo să fi fost cinci, șase sute de pași. Pe arătură sclipeau din loc în loc ochiuri de apă, întunecate ca păcura, dar nu se vedea nici o singură umbră, oricît de îndepărtată, de soldat.

— Parc-au intrat în pămînt, a șoptit Murea, îngrijorat și supărat, deopotrivă... un soldat, doi, o grupă mai înțeleg!... Dar o companie?!

Am cercetat încă o dată, împreună, pămîntul și noaptea, pînă la marginea îngrămădirilor de întuneric de la fermă; dar tot degeaba.

— I-ai urmărit, un timp? I-a întrebat Boteanu.

— Pînă la fermă, l-a asigurat Murea... Cum am ajuns la lăstăriș, am și cerut pistolul de rachete, ca să trag... dar n-am mai apucat, c-au dispărut!

Murea ținea și acum pistolul de rachete deasupra pămîntului, cu țeava îndreptată spre fermă, gata să tragă la nevoie.

— E mult de atunci?

— De cînd au dispărut în lăstăriș... cincispreze minute!

— Poate că i-au luat nemții, dom'maior! a zis un soldat de alătura, infricoșat.

— Cum o să-i ia? a sărit Murea, nervos... Doar nu erau toți cu deștul în gură... Unul, cel puțin unul și tot trăgea o rafală de pistol, în sus... Sau se trezeau nemții și trăgea de la ei cineva... Oricum, dar tot se trăgea!

Am mai așteptat, cu simțurile strunite, cuprinși de neliniște și înfiorați de teamă, căci nu știam nimic de soarta companiei lui Ovidiu, încă zece, cincispreze minute. Colonelul l-a lăsat pe Murea să pîndească mai departe întunericul și tăcerea dinspre fermă, iar el s-a lăsat în vilceluță și a ieșit apoi, mai către stînga, între soldați. Umbrele acestora erau îngrămadite pe mal în jurul mitralierelor și al puștilor-mitraliere, tot cîte șapte-opt la un loc. Am intrat într-o asemenea grupă pe brinci, înghesuindu-ne, pentru că Boteanu simțea adeseori nevoia să stea de vorbă cu soldații, înainte de atac. Ne-am oprit chiar lîngă pușca-mitralieră, între trăgător și unul care se vedea că este comandantul grupei, căci stătea mai în față, cu privirile la fermă. Oamenii stăteau pe vine, ciuciți, asemenea unor mușuroaie de întuneric, căci foile de cort le cădeau înspre pămînt în rotocoale negre și largi. Umbrele lor erau una cu încremenirea de iad a nopții și a pămîntului, crescute parcă din arătură și topite, ca de fum.

— Ce te vîri, mă, așa? a mormăit cel din față, c-o voce plină și ruginită, de bronz. Și, văzînd că Boteanu tot mai mișca, a izbucnit printre dinți: Da'stai, odată... sau poate crezi că n-ai să mai ajungi la fermă?!

— Nu, a intervenit celălalt, șoptit... Acolo ne-așteaptă alde Fritz cu plăcinte și vin... și el se teme că nu mai apucă!

— Să știi, că p-ăștia din compania lui dom'căpitan Stanca i-au pofțit nemții la masă, de nu se mai simt!

— Lasă nu-i mai ferici, tu! s-a auzit din nou vocea aceea de bronz... Ei or fi cu nemții de gît acuma și noi stăm și așteptăm ca proștii, să ne facă semn!

— Da'ce vrei să facem, dom'sergent?

— Să mergem după ei... Cînd au intrat ei în fermă, trebuia s-o pornim și noi...

— Ne simțeau nemții, a zis Boteanu... și nu făceam nici noi nimica!

— Să trăiți, dom'colonel! s-a răsucit sergentul, căci l-a recunoscut după glas.

Au întors și ceilalți capetele spre noi, surprinși, și-au amuțit apoi cu privirile ațintite iarăși spre fermă. O clipă, tăcerea s-a adîncit și-am auzit pînă și murmurul ploii care se scurgea pe nesimțite de pe căști pe foile lor de cort.

— Cum te numești, sergent? a întrebat Boteanu, cu interes.

— Prisăcaru Gheorghe... să trăiți!

— Ia, spune, Prisăcarule! l-a îndemnat colonelul.

— Am zis, a tremurat vocea de bronz a sergentului, că trebuia să ne ținem aproape de cei care-au intrat în fermă... gata, să sărim și noi pe nemți!

— Da'ce, crezi că nemții nu păzesc?

— Ba da... da' e întuneric și plouă... și nu s-așteaptă ei să ieșim!

— Ar fi trebuit atunci să mergem numai pe coate, tiriș...

— Sigur că da! a întărit Prisăcaru... Pe burtă, numai... și prin noroi... Cum se simte ceva, cum intri-n pământ!

— Da, da! a mormăit colonelul, cuprins de gândurile lui.

Apoi s-a întregit iarăși liniștea aceea incremenită a întunecimilor văzduhului și a pământului mocirlit, pustiit de toamnă și bătut fără îndurare, neconțenit, de ploaie. Boteanu a rămas clipe în șir pe gânduri, ațîțat poate de vorbele sergentului, și soldații i-au respectat o vreme, prevăzători, tăcerea. I-au simțit însă și ei, în curînd, îngrijorarea, și Prisăcaru s-a tot foit sub clopotul foii de cort, pînă cînd a început deodată, limpede, cu curaj:

— Să trăiți, dom'colonel... noi... dacă dumneavoastră ordonați, ne ducem la fermă!

— Și ce să faceți acolo? a tresărit Boteanu.

— Vedem noi... poate dăm de-ai noștri, sau aducem vre-un neamț!

După încă o clipă, în care se părea că Boteanu nu era așa de convins de hotărîrea lor, sergentul a revenit:

— Ne tîrim pe arătură, dar nu se vede nimica...

— Haideți încoace! a hotărît colonelul pe neașteptate și s-a ridicat.

Ne-am tras după el în vilceluță și am ieșit apoi, cu toții, din nou lîngă Murea. Soldații au rămas întinși pe burtă, ceva mai înapoi, iar Boteanu s-a oprit într-un genunchi, cu mîna înfiptă în umărul maiorului.

— Atacăm, Bătrîne...

După asta a chemat un agent pe care l-a trimis în sat, s-aducă alt batalion în vilceluță, și a făcut semn, sergentului, să se apropie cu ai săi.

— Mergeți fără grijă, le-a spus... cînd o fi să nu vă mai vedem, pornim și noi!

Grupa lui Prisăcaru s-a răsfirat pe arătură din mers și s-a lungit toată pe burtă. Soldații au devenit curînd niște mogildețe negre, lipite de pământ, pe care numai pentru că le știam în față, le puteam desluși. La optzeci, o sută de pași, cînd încă le puteam urmări, Boteanu a transmis ordinul de atac, în șoaptă, într-o parte și alta a lanțului de trăgători. Apoi am pornit-o și noi, tîriș, tîriș, cu toate cele trei companii deodată. Fața pământului, neagră și mocirlită, s-a umplut într-o clipită de umbrele soldaților care mișunau greoi pe arătură. Înaintarea asta, tăcută și înceată, părea mai degrabă o mișcare ascunsă a pământului care se tot ridica din loc în loc, în mușuroaie umblătoare de întuneric. Cînd oboseau, soldații se opreau să mai răsufle și pământul căpăta din nou întunecimea aceea netedă și lucioasă, incremenită. În clipele acelea doar vîntul se mai auzea și murmurul ploii care spăla mai departe căștile și se scurgea neîncetat pe foile de cort. Pîndeam și ascultam înfiorați întunericul, urmărind cu răsufierea tăiată îndepărtarea grupei lui Prisăcaru, dar liniștea fermei se păstra, netulburată. Unul dintre soldați a vrut să se ridice, căci îl pătrunsese noroiul și apa, însă Murea a strigat printre dinți la el și cîmpul a devenit iarăși tăcut și pustiu.

După un timp, umbrele soldaților au început din nou să alunece. Maiorul Murea mergea neobosit în față, fără să-l piardă din priviri pe Prisăcaru. Eu mă țineam cît mai aproape de Boteanu, între el și Murea. Coatele și genunchii îmi intrau ca niște țăruiși în arătura desfundată, iar pe piept și burtă mi se formase o platoșă de noroi, lunecoasă și moale, rece. Cîteodată mă opream în cîte o băltoacă adunată între brazde și simteam apa pînă la subțiori și șolduri, într-o înfiorare umedă, de gheață.

Boteanu, căruia nu-i priia nicidecum umezeala și noroiul, începuse dintr-odată să tușească. Și, ca să nu facă zgomot, își astupa gura cu palma năclăită de noroi și icnea înăbușit, zbatându-se. M-am tîrît pînă la el și am încercat să-l opresc, căci într-un fel și eu răspundeam de viața lui, dar m-a repezit și mi-a spus să mă întorc în vilceluță, dacă mă tem. Ori, nu de frică îi cerusem să rămînă pe loc, ci pentru că eram sigur că va căpăta o pneumonie care-l va scoate oricum din luptă. Într-un rînd m-am gîndit să trimit un agent după Dănilă, știind că Boteanu ascultă mai repede de el. Curînd însă lucrurile aflu luat o altă întorsătură și am uitat de oștean; cam la două sute de metri de fermă, ne-am oprit; grupa lui Prisăcaru dispăruse dintr-odată în lăstăriș. Murea a făcut semne, și într-o parte și într-alta, și soldații au intrat din nou ca niște umbre în pămînt. Așezările fermei se vedeau acum mai aproape și mai mari, mai rare, dar nu se deslușeau decît zidurile și acoperișurile clădirilor, pentru că lăstărișul de la margine îndesea noaptea de lîngă pămînt și ne înfunda vederea.

— Parc-am auzit mișcare în fermă, a șoptit Murea, după o clipă... Dumneavoastră, la sfătuit el pe Boteanu, rămîneți cu compania a treia pe loc... Eu încerc să mă apropiu cu cealaltă, pe de lături, ca să le cad în flanc.. Vă rog să interveniți numai la nevoie!

N-am mai apucat însă să punem în aplicare planul lui Murea; în fermă a izbucnit pe neașteptate focul. Am auzit mai întîi o rafală de armă automată, despiciînd noaptea aceea de iad cu un răpăit involburat, prelung. Rafala izbucnise destul de aproape, în lăstăriș, cam acolo unde dispăruse grupa lui Prisăcaru. Liniștea întunecimilor văzduhului și ale pămîntului bătut de ploaie și vînt s-a cutremurat, adînc, dar fără ecou. Apoi au pîrîit cîteva puști stinghere și au răbufnit departe, în cealaltă parte a fermei, grăbit, niște grenade. Întunericul de acolo s-a aprins, dintr-odată; o casă din cele mai pitice a început să ardă înalt, cu vilvătai nepotolite de ploaie. Pe urmă toate s-au învălmășit și au răzbătut pînă la noi strigăte sălbătice de bătălic. Abia atunci au început să bată și mitralierele nemților, neîntrerupt, înverșunate...

— Acuma! a strigat Boteanu, ridicîndu-se în picioare ca să-l audă toți.

Și în aceeași clipă, umbrele soldaților au ieșit din pămînt și au umplut arăturile și noaptea, repezindu-se spre fermă. Murea a luat-o cu ei, înainte, trăgînd din mers cîteva rachete, în sus, și făcînd semne disperate cu mîinile, către cei de pe margini care trebuiau să ocolească ferma. Un timp ne-am ținut și noi de el, urmărindu-i înfierbîntați umbra-i de uriaș care trăgea întreg batalionul după ea. Apoi ne-a răpus noroiul și oboseala și fuga ni s-a domolit pînă ce-am început să mergem la pas. Am rămas ceva mai în urmă, înconjuțați de cîteva agenți și ascultînd îngrijorați răbufnirile de foc ale înceștării de la fermă.

Nemții ieșiseră destul de repede din zăpăceala de la început, și, — după ce-au aprins noaptea cu zeci și zeci de rachete, încît toată smoala întunericului de deasupra fermei ardea, — au trecut la tunuri și mitraliere. Dar după cîteva proiectile, care au fulgerat albastru și s-au spart aproape, chiar acolo, în fermă, și cîteva rafale turbate, argintii, tunurile și mitralierele lor au amuțit pe rînd, parcă gîtuite. Au răbufnit însă altele, în curînd, din alte părți ale așezărilor fermei, și mai întăritate, detunînd. Și învălmășeala a crescut, înviforată, dar nu către noi, ci la marginea dinspre Carei. Cînd au intrat însă și rîndurile companiei conduse de Murea în lăstă-

riș, învălmășeala aceea a cuprins într-o clipită toată ferma și s-a întins ca o flacără pînă la marginea dinspre noi. Răpăitul armelor și mitralierelor s-a întezit, au răbufnit din nou cîteva rînduri de grenade și au izbucnit apoi, cutremurătoare, uralele nesfîrșite alor noștri.

— Stați, ne-a oprit Boteanu... stați așa!

Am rămas în picioare, înglodați pînă la genunchi în arătură, și am urmărit după ureche, cu auzul ațintit și răsufllarea tăiată, desfășurarea bătăliei. Valurile luptei creșteau și se domoleau, vuind cînd încoace, cînd încolo, după cum înclăștarea aceea se încingea și se muta dintr-o margine în alta. Învălmășeala a crescut după asta, încă o dată, și curînd totul s-a liniștit, ca după o furtună cu grindină care-a trecut. Tăcerea nopții aceleia de iad s-a reîntregit, iar întunericul a năpădit din nou, nesățios, așezările fermei.

Dintr-acolo, am întrezărit mai apoi, alergînd spre noi cu picioarele plescăind în apă, un soldat. Era chiar sergentul Prisăcaru Gheorghe. El ne-a adus vestea tulburătoare că ferma era de acum în mîinile noastre și că un întreg detașament, format din resturile a două batalioane inamice, căzuse prizonier. Căpitanul Stanca pusese mîna pe însuși comandantul detașamentului, un colonel german, și capturase două baterii de tunuri în a căror poziție intrase înainte de atac.

— De unde știi, Prisăcarule? l-a cercetat Boteanu.

— Să trăiți dom'colonel, a svîcnit sergentul, vine acum un agent și de la dom'căpitan Stanca... Da'eu am fugit înaintea lui!

De la cel de al doilea agent am aflat apoi de ce întîrziase Ovidiu Stanca atît de mult în fermă. După ce intrase în lăstăriș, el și-a împărțit compania în grupe puternice și mici și s-au infiltrat apoi printre nemți, șoptind din loc în loc cîteva cuvînte ungurești pe care unii dintre ardelenii din rîndurile noastre le cunoșteau. Horthyștii și hitleriștii i-au luat pe ai noștri drept soldați maghiari și nu s-au sinchisit. Așa s-a făcut că Ovidiu Stanca a pătruns pînă-n baterii și la comandament și numai la semnalul lui ai noștri s-au descoperit...

— Cînd ne-au văzut nemții la lumină, se fălea agentul lui Ovidiu, înfășurați în foile de cort și mînjiți de noroi, s-au speriat... Nici n-au știut ce sîntem, la început... oameni sau draci?!

— Ha-ha-ha! a izbucnit Boteanu, înveselit... Dar tu ce-ai făcut?

— Să trăiți, dom'colonel, a tresărit agentul, eu am fost cu dom'căpitan Ovidiu Stanca, înăuntru, la comandament, cînd am pus mîna pe neamț...

— Bravo, ostaș! a izbucnit din nou Boteanu, care nu era niciodată zgîrcit în a-și îmbărbăta soldații... Cum te numești?

— Sînt sergentul Milea, să trăiți!

— Moroșane, s-a răsucit colonelul spre mine... Notează-i te rog... și pe Prisăcaru și pe Milea... să-i propunem pentru „Virtutea militară!“

După asta, liniștea fermei a fost tulburată doar de cîte un foc stînger, tras poate de ai noștri, la întîmplare, sau de vreun neamț ascuns sau rătăcit de ai săi. În schimb se alarmaseră pozițiile nemților de dincolo de fermă, de la Nadăș și Ciorda, precum și de la fermele dinspre Carei. La început, artileria nemților a bătut destul de rar împrejurimile fermei, cu grijă poate să nu tragă într-ai lor. Cînd au văzut însă că pojarul și învălmășeala de la fermă s-a stins și au primit poate și știrea că detașamentul lor fusese capturat, nemții au mutat focul dintr-odată pe așezările

fermei. Și toată îngrămădirea aceea de întineric a fost fulgerată din nou de explozii și înegurată de fum. Bombardamentul a crescut apoi, clipă de clipă, zguduind pozițiile noastre de la fermă și bătându-le metru cu metru, inversunat, tenace. La marginea lăstărișului dinspre noi, nemții au încheșat în grabă un baraj de oprire, neîntrerupt, ceea ce însemna că se pregăteau să contraatace. Boteanu, care avea un simț extraordinar al câmpului de luptă, și-a dat cel dintâi seama de asta și a trimis agenții, la Murea și la Ovidiu Stanca, cu ordin ca unitățile noastre să iasă din fermă și să ocupe poziții de apărare dincolo de case, în câmp.

Între timp, nemții care fuseseră luați prizonieri ieșiseră din fermă și începuseră să se scurgă pe lângă noi, în șiruri subțiate, lăhi, către vilcea și sat. Erau la fel de uzi și la fel de năclăiți de noroi, că păreau și ei ca niște arătari. Treceau, frământînd în neștire apa de pe jos, înghețându-se citeodată sau lenevindu-se, după cum santinelele noastre îi zoreau din urmă. Atacul căpitanului Ovidiu Stanca îi surprinsese cu adevărat și produsese mare panică între ei, căci se vedea că nici acum nu-și reveniseră îndeajuns. Zguduirea lor fusese desigur și mai cumplită, cînd năvălise peste ei și Murea cu cealaltă companie, ieșită ca din pământ. Se spunea că sînt două, trei sute de prizonieri, dar cine-i mai putea număra într-o noapte ca aceea?!

Pe alături de coloana lor, doi soldați din grupul de comandă al căpitanului Stanca escortau îndeaproape un colonel subțire și înalt, care se lupta gîfîind, cu ploaia și noroiul; era fostul comandant al detașamentului înfrînt la fermă. Ei au vrut să-l oprească pe colonel în dreptul lui Boteanu, dar acesta le-a făcut semn cu mîna să treacă mai departe și le-a poruncit să-l ducă pe neamț de-a dreptul la divizie... Am înțeles astfel, că Boteanu nu se mai gîndea acum la prizonieri și nici măcar la colonel, ci la contraatacul nemților pe care-l aștepta cu o siguranță chinuitoare. A uitat cu totul de forfota prizonierilor care treceau mai departe, în silă, bălăcînd noroiul, și a rămas cu privirile ațintite înspre Carei, ascultînd și pîndind liniștea nopții din partea aceea.

Într-un rînd a crezut el însuși că s-a înșelat și ne-am apropiat și mai mult de fermă. Dar tot el s-a oprit, înaintea barajului care zguduia pămîntul, și ne-a tras mai într-o parte, pe arătură, sub un tufan stingher. Acolo a pus soldații care erau cu noi să sape cîteva gropi și a trimis agenți să i se facă legătura telefonică și cu Murea și cu celălalt batalion care abia venise în vilceluță. Curînd a și apărut unul dintre telefoniștii din vilceluță, desfășurînd un fir de pe o rolă ce-o ținea în spate și-n brațe cu un aparat de ebonită. După ce a hîrîit aparatul acela de cîteva ori, a ridicat receptorul și i l-a întins lui Boteanu. La telefon era maiorul Murea.

— Cum stai, Bătrîne? l-a întrebat Boteanu... Vezi că nemții trebuie să se ridice la contraatac!... Sînteți deci pregătiți... bine!... Ieșiți-le cît mai în față, pe câmp!

Apoi a cerut să i se facă legătura și cu artileria și a ordonat bate-riilor din sat și din porumb să aibă tragerile pregătite pe pozițiile nemților de dincolo de fermă.

— A, a izbucnit Boteanu, mulțumit... și voi sînteți gata!... Atunci luați-le nemților înainte și trageți șapte, opt salve pe ei!

Boteanu a avut și de data asta dreptate; în momentul în care a început și artileria noastră să bată, încrucișîndu-și proiectilele în văzduh cu cele ale nemților care cădeau potop pe fermă, s-au ridicat nemții la

contraatac. Rândurile lor, rărîte de artilerie de la început, au fost primite încă — fără de veste — cu foc, chiar acolo, în câmp, unde ieşiseră ai noştri pe ascuns. Totuşi, o parte din ei a pătruns pe nesimţite printre companiile noastre şi au ajuns pînă la postul de comandă a lui Ovidiu Stanca de la marginea fermei. A urmat o ciocnire cumplită şi scurtă, învolburată ca un vîrtej iscat din senin. Noi am încremenit din nou, îngrijoraţi, pînă ce am auzit încă o dată uralele furtunoase alor noştri. După asta totul s-a liniştit şi toate au fost înghiţite iarăşi de pămînt şi noapte. Frontul părea la fel de îndepărtat şi de pustiu, ca şi în clipa cînd porniserăm din vilceluţă la atac. Boteanu a înţeles că ferma era pe deplin în mîinile noastre şi a cerut iar legătura cu maiorul Murea.

— Să trăieşti, Bătrîne! i-a mulţumit el... Acum lasă o companie în faţă şi trage ceilalţi oameni la adăpost, în fermă... Intră şi dumneata într-o casă şi dormi... Nu, nu vin... mă întorc în sat!... Cum?! a tresărit apoi, uimit şi speriat dintr-odată... Nu se poate! a răcnit... Cînd... acuma, în ciocnirea asta?

Apoi a amuţit, cuprins de disperare şi neputinţă, a lăsat receptorul în braţele telefonistului şi a pornit cu capul în piept spre cărăruia bătută de picioarele prizonierilor care trecuseră spre vilceluţă. Am alergat după el, nelămurit, dar şi mai speriat, pentru că înţelesesem că ceva cumplit se întimplase între timp la fermă. Cînd am ajuns la cărăruie, Boteanu oprea fiecare targă dusă de brancardieri şi întreba, cu vocea sugrumată, de căpitanul Stanca. După alţi şapte, opt răriţi a dat în sfârşit de el şi a cerut brancardierilor să se oprească. Ovidiu Stanca era o mîndreţe de ofiţer, înalt şi bine legat, chipeş, cu faţa prelungă şi ochii mari, de cer nemărginit. Acuma însă nu se vedea decît ca un ghemotoc de umbre, îngrămădit pe targă. Sta cu faţa în sus, năclăit de sus şi pînă jos de noroi şi sînge. Gemea plutind în balta ceea de sînge ce i se revărsase din burtă şi-n care ploaia lipăia mărunt, cu străluciri întunecate. O rafală de pistol mitralieră îi ciuruse burta...

— Ovidiule! a şoptit Boteanu, răpus... Ce-ai făcut, băiatule? s-a apucat el să-l certe, cu glasul uscat şi stîms... După Carei veneau Urzicenii, Ovidiule... şi graniţa!... Şi-acolo trebuia să bem amîndoi un pahar de vin, cum ne-am legat noi în 1940!

Ovidiu Stanca i-a recunoscut glasul, a dat să se ridice într-un cot, dar a căzut din nou pe targă, sleit. Doar degetele de la o mîină i s-au mişcat, semn că vroia să spună totuşi ceva. A urmat o clipă de linişte, înfiorată de răceala nopţii şi de tipătul disperat al gîndurilor noastre. Ploaia plîngea nepotolit, ursuză, scurgîndu-se mai departe pe căşti şi pe foile de cort.

— Mai aveam puţin, domnule colonel, a îngăimat Ovidiu... atît de puţin!

Şi glasul i-a fost înecat ca de o părere de rău copleşitoare. Boteanu i-a apucat repede mina şi l-a oprit să mai vorbească. Apoi a dat doi dintre agenţii noştri, ca brancardieri de schimb, şi le-a poruncit să-l ducă în fugă la ambulanţa diviziei, în sat.

Ne-am întors din nou sub tufan, cu sufletele răvăşite. Ploaia se îndesise, iar vîntul se înăsprise şi o purta în valuri plutitoare, în noapte, peste câmp. Poziţiile erau bătute pieziş de suflarea lui subţire care ne îngheţa. Boteanu însă n-a vroit să plece, pînă ce n-a ştiut că batalionul de la fermă intrase în dispozitivul de noapte ordonat. L-a căutat din nou

pe Murea, la telefon, dar comandantul batalionului era plecat la compania care se instalase dincolo de fermă, în avanpost. Atunci a trimis după cai, în vilceluță, ca să ne ducem noi la fermă, să cercetăm. Nu mai avea desigur nici un rost să facem asta, de vreme ce Murea era la postul său. Dar nu m-am putut împotrivi, pentru că Boteanu era prea tulburat și prea neliniștit de starea în care-l văzuse pe Ovidiu Stanca. Am pus însă mâna pe telefon și am trimis toți agenții la postul de comandă de la fermă după maiorul Murea. Peste un sfert de oră, comandantul batalionului îi raporta lui Boteanu că totul e în ordine și că poate să plece fără grijă în sat. Colonelul s-a mai liniștit și a cerut de la noi o țigară, căci ale lui se umeziseră în buzunarul de la piept și nu se mai aprindeau.

Agenții care ne-au adus însă caii, ne-au adus și vestea cutremurătoare că Ovidiu Stanca murise la postul de prim ajutor din vilceluță. Boteanu i-a ascultat năuc, de parcă visa și nici nu-i auzea. Se așteptase desigur la asta, dar tot nu-i înțelegea. Abia într-un târziu a lăsat să-i cadă țigara dintre degete în noroi și a ieșit de sub tufan cu privirile în pământ. La opt-zece pași s-a oprit în întuneric și ploaie, încremenind ca o statuie înghețată de fum, pe care vântul acela subțire și aspru n-o mai destrăma. Noi am rămas mai departe sub tufan, cu caii de căpestre, îngândurați și neîndrăznind să-i tulburăm clipa aceea de risipire și de deznădejde.

După o vreme însă am simțit răceala noroiului de pe noi și greutatea hainelor pline de apă. M-am gândit că Boteanu n-ar fi putut rezista prea mult în straietele alea de gheață și m-am apropiat de el, aducându-i calul. Dar abia la un pas mi-am dat seama că Boteanu plîngea, cu fața de piatră săltată în ploaie și vînt, fără să tresară măcar. De căpitanul Ovidiu Stanca îl legase însuși rostul luptei noastre pentru eliberarea Transilvaniei, precum și amintirea unei pătimiri mai de demult, din 1940, cînd plecaseră fără să dorească asta, împreună, de aici. Cînd m-a simțit alături, colonelul a întins mîna și a apucat frîul calului care bătea neliniștit cu copita în noroi. Apoi a încălecat singur, fără să mai aștepte ajutor, și a luat-o în goană spre vilceluță. O clipă l-am urmărit, cum plutea ca o umbră peste arături, acoperindu-se treptat de întuneric și ploaie. Am sărit și noi în săi și am pornit-o după el în stol, cravașîndu-ne caii, căci ne temeam să nu-l pierdem din priviri și să nu rătăcim cu toții înspre nemți.

În vilceluță, Boteanu a mai întîrziat un timp la căpătîiul lui Ovidiu Stanca în aceeași încremenire care te tulbura. Apoi am încălecat din nou și ne-am îndreptat spre sat, cu inimile înghețate de durere și cu caii la pas...

III

Trecuse de miezul nopții, cînd am ajuns la postul de comandă al regimentului, în sat. Ploaia și vîntul ne udase și ne zbicîise de mai multe ori, ne înghețase, așa că dîrdîiam de frig. Noroiul de pe noi se întărise ca o crustă pe dedesubt și lucea întunecat pe deasupra, umezit de apa care îl spăla. Am descălecat cu greu, de parcă purtam pe spate și piept, pe genunchi, o platoșă ce se spărgea. În poartă am dat de Dămilă, care ieșise poate pentru a zecea oară în uliță, să se uite după noi.

— Pe unde, dumnezeu, ați fost pe-o vreme ca asta?! La luat el la rost pe Boteanu, cu aceeași autoritate îngrijorată, îngăduită de colonel... V-am căutat peste tot cu telefonul, dar nimeni nu mi-a spus unde vă pot găsi... Acum plecăm pe poziție, să vă caut acolo...

Boteanu a lăsat calul în grija agenților și a intrat pe poartă scuturându-și cismele, mormăind :

— Gata, am terminat pe astăzi...

Oșteanul s-a tras din fața lui, prevăzător, și a adăugat cu frică :

— Să știți c-am raportat și la divizie, domnului general!

— Ce-ai raportat? a tresărit Boteanu.

Dănilă s-a speriat cu adevărat și s-a mai tras un pas, mai lângă gard.

— Adică, dumnealui a dat telefon... i-am spus c-ați atacat și dumneavoastră la fermă...

— Dănilă! a strigat colonelul, supărat. Apoi a revenit, amintindu-și că vorbise totuși cu generalul : Doar i-am spus că mă duc la fermă!

— Da, așa i-am spus și eu... Da' mi-a întors repede vorba... „Pe frontul de la fermă“, nu însemnează că trebuia să mergeți și la atac!... Acuma trebuie să fac zece schimburi de santinelă, s-a supărat Dănilă... că domnul general a zis că de ce-am călcat ordinul pe care l-a dat... da'ce, eu l-am călcat?

Boteanu s-a înmuiaț dintr-odată, mișcat de indignarea oșteanului, și a zîmbit în treacăt, silit :

— Lasă, Dănilă... le facem amîndoi, aicea, la regiment...

Era adevărat; cu o lună în urmă, în timpul luptelor de pe Mureș, comandantul diviziei fusese obligat să interzică lui Boteanu să mai iasă în prima linie, pentru că de cîteva ori nemții fuseseră gata să pună mîna pe el. De două ori într-o săptămîină, la Iernut și Cota 495, căpitanul Ovidiu Stanca îl scăpase din ghiarele nemților ca din foc. Boteanu îi ura de moarte pe cotropitori și cîteodată, cînd atacurile noastre erau oprite de ei, își pierdea răbdarea și se năpustea înainte, cu soldații după el. Desigur că, pe lângă curajul și neînfricarea lui, era și un pic de nebunie în purtarea asta și comandantul diviziei nu i-o mai îngăduia. De aceea vorbise personal, și cu mine și cu Dănilă, și ne făcuse și pe noi răspunzători de viața colonelului...

Boteanu a trecut printre santinelele din fața casei, cu mîna la cască, și s-a oprit în ușă, întors către Dănilă :

— Și cu cine-a vorbit?

— Cu dom'maior Blaga, a mormăit oșteanul.

— Cheamă-l la mine, i-a ordonat.

În tindă, cei zece, cincisprezece agenți și telefoniști din compania de comandă a regimentului ațipiseră ghemuiți și înghesuiți pe lângă pereți, cu armele între genunchi și bărbiile în piept. La intrarea noastră, unul a tresărit și s-au ridicat apoi cu toții în picioare, potrivit și somnoroși căștile și mantăile. Boteanu le-a făcut semn să se așeze din nou și s-a uitat în trecere, pentru o clipă, la un civil care dormea netulburat pe un scaun, în colț. Civilul încălecase scaunul și-și lăsase capul pe mîinile sprijinite de spătarul lui, pe șapcă. Aproape de el, pe pămînt, ardea un felinar de vînt și lumina acestuia îl bătea de jos în sus, aruncîndu-i umbra pînă în tavan. Dintr-o altă încăpere, din fund, a apărut curînd maiorul Blaga și am intrat împreună la colonel, uitînd în aceeași clipă de civil.

În odaia comandantului era de acum cald și stăruia o aromă acrișoară, proaspătă, de gutuie. Lampa ardea pe masă cu fitilul micșorat, învăluită într-un nimb de lumină gălbuie, dincolo de care, de jur împrejur

domnea întunericul. În colțul dinspre răsărit, sub icoană, pâlpii ușor și singeriu o candelă, iar în umbra ei, lângă perete, sta îngenuchiată o femeie. Când ne-a simțit, femeia s-a ridicat, stingherită, și s-a retras, închinându-se și șoptind :

— Au trecut morți și răniți încoace...

Era gazda noastră, bătrână și uscată, aplecată din mijloc de parcă se frîngea la fiecare pas. Boteanu a urmărit umbra ei pînă ce a dispărut pe ușă și a ridicat apoi fitilul lămpii, luminînd dintr-odată încăperea. Abia atunci am văzut cu adevărat cum arătam ; eram înfășurați în scoarța aceea de noroi din creștet pînă în tălpi, ca niște oameni făcuți în întregime din lut.

— Tii ! a izbucnit Dănilă, speriat de-a binelea... Dezbrăcați-vă ! s-a repezit el, la colonel... Imediat să vă dezbrăcați !

Colonelul însă i-a făcut semn spre ușă, să iasă, și n-a coborît mîna pînă ce Dănilă nu ne-a lăsat numai cu Blaga. Pe masă, gazda adusese niște gutui rupte din pomul din grădină, aromitoare și mari, lucioase, pe care Boteanu le-a mutat una cîte una, îngîndurat, pe taraba ferestrei. Apoi ne-a arătat harta, cu palma desfăcută, parcă luminîndu-se la chip.

— Care e situația ? l-a întrebat el pe Blaga.

Maiorul Blaga era *ofițerul cu operațiile*, șeful de stat major al regimentului — cum s-ar spune, și el știa în orice clipă nu numai situația subunităților noastre, a îndeplinirii misiunilor pe care le aveau, ci și pe cea a unităților din sectoarele vecine. Era un om destul de obișnuit la prima vedere, aproape șters, cu fața albă și părul bălai, cu ochii alb-cenușii, ca de platină, și sprîncenele rare și subțiri, neîmplinite, de parcă erau desenate. La început m-am întrebat chiar, de ce l-a ales Boteanu tocmai pe el într-o funcție ca asta, de care depindeau mișcările de luptă ale regimentului. Cu timpul mi-am dat seama însă că Blaga era nu numai bine pregătit ca ofițer de stat major, dar avea pe deasupra tuturor un simț înăscut al celei mai aspre obiectivități, lucru de o mare valoare pe front. Boteanu era pătimaș și iute, ofensiv în orice clipă, cutezător și înflăcărat, ceea ce nu se vedea îndeajuns, pentru că se stăpînea cu o putere uluitoare, și-și ascundea acest clocot interior, așa cum strălucirea de păcură a ochilor îi ascundea trăirile-i adînci. Ori, el avea nevoie tocmai de un ofițer ca Blaga în argumentarea hotărîrilor lui de atac, pentru că Blaga reprezenta într-un fel, pentru el, glasul adevărului-adevărat, al celei mai crude rațiuni, al faptelor și situațiilor reale și drepte, neîntinate și neînfrumusețate. Când am înțeles asta, mi-am dat seama și mai mult de una din trăsăturile de preț ale caracterului lui Boteanu. El era față de sine însuși necruțător și rece și acolo unde știa că-i trebuie o părere, alta decît a lui, o căuta, chiar dacă nu ținea pînă la capăt seamă de ea. Așa se întîmpla că uneori, după ce expunea ideea unei manevre, trecea harta lui Blaga și-l întreba :

— Poftim, ești comandantul trupelor nemțești din fața noastră... ce-ai face în locul lui ?

Boteanu asculta cu urechile ciulite părerea lui Blaga, care cîntărea cu o răceală exagerată situația, după o logică strînsă, de fier, și își completa apoi, sau chiar schimba ideea tactică a atacului. Desigur că erau și cazuri cînd Blaga inclina să cadă, el însuși, prizonierul faptelor ; dar interveneau neliniștea creatoare a lui Boteanu și combativitatea lui, căci colonelului îi plăcea cu deosebire să forțeze puțin situațiile de pe front și să dea peste cap faptele ce păreau pentru noi destul de evidente și de tari.

De data asta, Blaga s-a aplecat asupra hărții lui Boteanu și a început să tragă pe ea, repede și ușor, de parcă desena, niște linii și niște săgeți groase și roșii, raportînd :

— Am vorbit acum o jumătate de ceas cu domnul general... în clipa cînd ocupaserăm ferma... Deocamdată rămînem pe loc, în rezervă, cu toate cele trei batalioane... la fermă, în vilceluță și la marginea satului...

— Cum, adică? s-a încruntat Boteanu.

— Ordin! a ridicat Blaga umerii și a încercuit tot cu roșu ferma, vilceluța și ieșirea din sat.

Boteanu a părăsit harta, a ridicat receptorul telefonului de pe masă și a cerut legătura cu comandamentul diviziei.

— Vreau să vă rog un lucru, domnule general, a început el, cu glasul stăpînit... Lăsați-ne să continuăm noi atacul... Știți că de aici am plecat în 1940 și vreau să eliberez cu regimentul meu acest ultim petec de pămînt ce ne-a mai rămas pînă la graniță!

— Îmi ceri o favoare, *colega!* l-a ațîțat generalul, cu un gînd ascuns pe care, înfierbîntat cum era, Boteanu nu l-a sesizat.

Trebuie să spun că generalul și colonelul erau din aceeași promoție de ofițeri și că șeful acestei promoții fusese Boteanu. Mai mult, Boteanu ar fi trebuit să fie de mult general, dar din cauza atitudinii sale din timpul războiului antisovietic, Antonescu l-a șters de pe lista înaintărilor în grad, iar mai apoi l-a trecut în rezervă, cum se va vedea.

— Dacă îmi permiteți, a insistat Boteanu... o favoare și un drept, domnule general!... Am plecat de aici de pe graniță, și cred că am dreptul ca tot eu să ajung acolo cel dintîi!... Iar favoarea, vă rog pe dumneavoastră să mi-o acordați!

— Te-ai bucurat destul de favoarea asta, l-a domolit generalul... și pe Mureș, și pe Arieș, și la Turda, și la Apahida, lîngă Cluj... și chiar acum, la fermă!

— Atunci, vă rog să-mi îngăduiți să-mi îndeplinesc o datorie, domnule general!... Căpitanul Ovidiu Stanca a căzut în atacul de la fermă... Da, a revenit Boteanu... Ce să mai verific... eu însumi l-am văzut!... M-am angajat față de el, a explicat Boteanu mai apoi, să ajung cel dintîi la Urziceni!... În 1940 am plecat împreună de acolo...

A trecut un timp, pînă ce am deslușit din nou vocea înceată a generalului :

— Ai regimentul prea împuținat și prea istovit, Grigore...

— Pentru Ardeal găsim oricînd putere, domnule general!

— Nu pot, a răspuns generalul, neînduplecat... Ar însemna să ajungi pe graniță cu o umbră de regiment... Și-apoi, pînă la Urziceni trebuie să eliberăm mai întîi Careii Mari!

— Vom elibera mai întîi Careii Mari, domnule general! a tresărit Boteanu, înfiorat de nădejde.

— Nu pot, Grigore... nu-mi cere să fac ceea ce nu pot!

— În cazul acesta, a revenit Boteanu și mai ofensiv, vă rog să-mi aprobați să iau comanda companiei lui Ovidiu Stanca și să mă alătur regimentului care va ataca pe direcția Careii Mari—Urziceni...

A urmat o clipă de liniște, în care doar sfîrșitul lămpii de pe masă se auzea și vuietul vîntului de afară, care se întărise încă și rezeza cu putere ploaia în geam.

— Vă ascult, domnule general, a insistat Boteanu...

— Nu-ți pot îngădui, Grigore, a răspuns generalul și a început să-l certe prietenește, blînd... În ultimul timp îți cam pierzi stăpînire... De ce te grăbești așa?... O să ajungem și pe graniță!... Și deodată și-a schimbat glasul și l-a luat din scurt: Acuma ce-ai căutat, de pildă, la fermă?

— Dar v-am raportat, domnule general! a zis Boteanu cu șiretenie.

— Mi-ai spus că te duci „pe frontul de la fermă“... și nu că ataci!

Colonelul a rămas tăcut, ocolind astfel întrebarea generalului. Scoarța de noroi de pe pieptul și umerii lui începuse să se usuze, fumegînd încins, albindu-se. Feștila candeliei pîlpăia, îngroșînd umbrele din colțul acela, însîngerîndu-le.

— Și pe deasupra tuturor, a urmat generalul, știi doar că a venit cineva după tine...

— Nu plec nicăieri, domnule general, a izbucnit Boteanu.

— Asta hotărăști într-adevăr numai tu! l-a ațîțat iarăși generalul, care nu vroia să piardă un asemenea comandant de regiment... Locul soldatului este astăzi pe front, dragă Grigore, a continuat el, micros, hoțeste... Trebuie mai întîi să-i scoatem pe nemți din Transilvania și să-i batem apoi bine de tot, ca să le piară pofta să mai vină încoace... După război vom vedea noi ce e de făcut!

— Dar dumneavoastră tocmai asta nu-mi îngăduiți să fac!... Și Boteanu l-a amenințat direct, aproape nepermis: Și-atunci, ce rost mai are să rămîn?!

— Bine, a cedat generalul, pe neașteptate... să mă mai gîndesc!

Și astfel, între comandantul diviziei și Boteanu s-a încheiat în seara aceea o înțelegere tacită, ai căror martori fuseserăm doar eu și maiorul Blaga. Colonelul a rămas apoi o vreme cu mîna pe receptorul lăsat în furcă, îngîndurat și tăcut, ascultîndu-și încă gîndurile sau poate numai urmărind ploaia care spăla mai departe geamurile căptușite de întuneric. Fața i s-a destins apoi, treptat, luminîndu-i-se; simțurile și gîndurile îi ieșeau din înegurarea de pînă atunci, despovărate de durerea pe care o lăseau uitată. El cunoșteam destul de bine pe colonel; am înțeles că el începuse de pe acum să se gîndească la atacul ce trebuia dezlănțuit a doua zi înspre Carei. Se aprinsese dintr-o dată, pînă la cea din urmă fibră și ardea, iluminat, cu mîna încă pe telefon și privirile ațîțite vulturește la harta de pe masă. A apucat apoi o gutuie de pe taraba ferestrei și a mușcat-o adînc și cu poftă, rupînd o bucatură mare și colțuroasă, pe care a început s-o mestece grăbit, strîmbîndu-se de plăcere.

— Cînd vine ordinul diviziei, mă deșteptați! a ordonat el lui Blaga, îngăduindu-i să plece.

Pe mine m-a trimis să mă culc, dar n-am apucat să ies, căci Boteanu s-a oprit în aceeași clipă din mestecat și a lăsat gutuia pe masă, încrunțindu-se iar.

— Dănilă! a strigat el la oștean.

Ușa s-a deschis, împinsă cu putere, și-n prag a apărut Dănilă, nerăbdător, cu alte cizme și alte haine de-ale colonelului pe brațe. Se vedea că oșteanul pîndise pînă atunci la ușă, că toată rufăria era bine pregătită, pînă la ciorapi și cămașă, și așezată în ordinea în care Boteanu le lua la îmbrăcat. Colonelul însă i-a tăiat repede elanul și i-a risipit mulțumirea care începuse să-i mîngîie fața. L-a oprit aproape de ușă și l-a întrebat aspru, din nou înegurat:

— Dănilă, cine e civilul?

— Eu știu? a ridicat oșteanul umerii... Un agent de la divizie l-a adus... Zice că pentru dumneavoastră a venit, tocmai de la București... „Special?“ îl întreb... „Special“, zice... „D-acasă?“... „Nu“... „Da' de unde, îl iscodesc, că eu numai ieri am venit d-acolo?!... „Ei, zice el, căutînd să scape, m-a trimis *cineva*“... „E mare?“... „Mare“, zîmbește el... „Comandan-
tul armatei, guvernul?“... „Mai mare!“... „Doar n-o fi regele?!...“ „A, nu!
s-a împotrivit el, cu hotărîre... Mai mare și ca regele!“... „Hm! am făcut
eu... Și-ai venit cu vreo veste de la el?“... „Cu!“... „Și e chiar pentru
dom'colonel al nostru?“... „Pentru!“... „Dacă nu e bună, nu ne trebuie!“
l-am repezit și-am fost gata să-l dau afară...

— Hm! a zîmbit Boteanu și s-a încruntat apoi, din nou.

— Așa a zîmbit și el, a urmat Dănilă, încurcat... Apoi i-am dat un scaun, de s-a așezat în colț, acolo între telefonisti... Am tot așteptat să ne întrebe ceva despre front, ca să-mi vină la îndemînă și să-l reped... să-l pun să se *legeteze*, cu toate că fusese pe la divizie... Da'nu ne-a întrebă!... A încălecat scaunul și a rămas cu ochii la noi, îngîndurat... „Arăți obosit de tot!“ am deschis eu iarăși vorba... „De-o săptămînă, zice, sînt pe drum... Acuma trenul nu merge decît pînă la Turda, unul pe zi... Și frontul s-a tot mișcat încoace, așa că de la Turda și Cluj am venit cu ce s-a nimerit...“ „Se vede, îl măsoar eu, că ești tare nedormit... Da' n-ai apucat nici o noapte să te odihnești?“... „Nu, zice... de la 23 august, n-am mai apucat!“... Și-odată mi s-a luminat mintea, a tresărit Dănilă, și mi-am închipuit că e trimis de comuniști... L-am simțit, zic, și ca să-l încerc, îl întreb ce mai e nou prin țară... „Așa și așa!“ ocolește el, răspunsul... „Da' la noi se mai gîndește cineva?“... „Cine trebuie se gîndește!“ m-a asigurat el... Apoi a revenit, în șoaptă, gînditor: „Să terminăm cu nemții și-o să fie bine!“... „Ei, cu nemții o să terminăm noi, îl încerc eu, iar... da' ce folos dacă totul o să rămînă cum a fost?!...“ Aicea l-am prins, a rinjit Dănilă și a făcut cu ochiul... „N-o să rămînă, a clătinat el capul... O să-i gonim noi și pe boieri!“... „Hă, păi așa spune frățioare! am izbucnit eu și i-am dat să-și facă o țigară și-abia apoi ne-am pus pe povestit...

Dănilă s-a întrerupt pentru o clipă, s-a apropiat pe vîrfuri de colonel, cu hainele în brațe, și a șoptit cu ochii micșorați, complice:

— Dom'colonel, eu zic că e comunist... să trăiți!

Boteanu a rămas mai departe tăcut, îngîndurat. Apoi a început să se dezbrace, aruncînd cizmele și hainele noroite pe rînd, jos, lingă ușă. M-a trimis și pe mine să mă schimb, dar m-a rugat să mă întorc, ca să mîncăm împreună găina pregătită pentru prînz. Dănilă a uitat repede de civil, a prins iarăși curaj și a început să-l boscorodească pe colonel, răsucindu-se în jurul lui și ștergîndu-i spatele și pieptul, apăsă, cu un prosop. Colonelul strîngea numai ochii și dinții și îndura cu buzele strînse toată cazna oșteanului, căci pielea i se învinețise de acum și începuse să-l ia cu frig.

— Să nu răciți! a mormăit Dănilă, speriat.

Eu am ieșit în tindă și am trecut în cealaltă cameră, să mă schimb. O clipă mi-am aruncat privirile spre necunoscut, și, dacă l-am văzut ghemuit încă pe scaun, în colț, prăbușit în somn și pierdut printre soldații care sforăiau liniștit, parcă nu m-am mai temut de vestea pe care o adusese el pentru Boteanu. M-am dezbrăcat în fugă, m-am spălat, m-am îmbrăcat cu alte haine și m-am întors la colonel. L-am găsit întins peste pilota de puș, în pat, îngropat ca într-o spumă de săpun și acoperit de Dănilă pînă la gît

cu cojocul. Avea privirile ațintite în tavan și fuma, aproape copleșit de gânduri.

— Moroșane, s-a întors el spre mine, după un timp... noi avem comuniști printre ofițeri?

— Am crezut că știți, domnule colonel, am murmurat eu, vinovat... căpitanul Ovidiu Stanca a cerut chiar zilele acestea să între!

Boteanu a încremenit dintr-odată, mut și neîncrezător, uimit. O vreme a rămas așa, cu țigara fumegându-i în mână și privirea rătăcită, departe, în gol. Se gândea poate la viața și faptele căpitanului Stanca, de când îl cunoscuse în 1940 pe graniță și pînă în seara aceea, cînd căzuse ciuruit de nemți. Fața i s-a luminat apoi, treptat, ca de o descoperire înceată, dar tulburătoare a gândurilor. Semnificația neașteptată a acestui fapt îi dezvăluise poate sensul cel mai adînc al tuturor celorlalte lucruri legate de viața lui Ovidiu Stanca, pînă acum. Lumina aceea, care creștea și strălucea tot mai puternic în ochii lui de păcură, ardea ca un reflector al minții lui cutezătoare și agere, îndreptat în urmă, în amintirea lui. A mai trecut un timp, pînă ce colonelul s-a smuls gândurilor, și a cohorit apoi din pat, parcă întinerit.

— Dănilă! a strigat el.

Oșteanul care stătea desigur ca pe ghimpi în tindă, căci se temea ca Boteanu să nu fi răcit, a apărut în aceeași clipă, îngrijorat. El s-a uitat mai întîi la mine, ca să înțeleagă din privirile mele ceea ce strălucirea ochilor colonelului îi ascundea, dar n-a putut prinde nimic deosebit, pentru că nici eu nu cunoșteam intențiile lui Boteanu. Atunci a rămas aproape de ușă, atent, prevăzător.

— Dănilă, l-a întrebat Boteanu cu glasul schimbat... sînt comuniști printre soldați?

— Eu știu, dom'le colonel?! a mormăit el, ascuns.

— Dar cine vorbește așa, mai mult, de boieri și de pămînt, de dreptate...

— Toată lumea vorbește, dom'colonel! și-a arătat Dănilă nedumerirea.

— Lasă lumea... dintre soldați!

— Eu știu?! a ridicat Dănilă umerii din nou, ...Toți vorbim, dom'colonel!... Că de-o pildă, a urmat oșteanul ceva mai liniștit, și acuma, pînă v-ați întors dumneavoastră de la fermă, noi numai despre astea am povestit, cu civilul... Că să vedeți dumneavoastră, a mîrîit Dănilă... ne batem noi cu nemții p-acea, da'gîndurile ni-s acasă, la neveste și la copii, la pămînturi... Civilul zicea că se răstoarnă o lume se se așează alta, cu dreptate pentru noi... C-așa am citit și într-un jurnal, pe care tot el l-a adus...

— Dă-l încoace! a cerut colonelul.

Oșteanul a belit iarăși ochii, și mai speriat, cu privirile ațintite în ochii lui Boteanu, de parcă nu l-ar fi înțeles. Dacă a văzut însă că n-are încotro, a scos din buzunarul de la piept, de sub veston, un ziar împăturit cu grijă și i l-a întins. Boteanu a luat îngîndurat ziarul, l-a desfăcut și s-a îndreptat cu el spre masă. Acolo l-a întins sub nimbul de lumină al lămpii și a început să citească, atent, cu creionul roșu în mână, așa cum era obișnuit să citească ordinele de luptă și hărțile de război. Din cînd în cînd tresărea și sublinia rîndurile, apăsasat, cu creionul. Era un exemplar al *Romîniei Libere*, mai vechi, ros și înegrit, aproape rupt pe la îndoituri.

Pînă atunci, la noi pe frontieră ajunseseră mai greu ziarele, căci eram cu grijă feriți de comandamente și serviciile secrete de lucrurile care se

petreceau în țară. Așa că nu mi-am putut stăpîni curiozitatea și m-am apropiat și eu de masă, de mi-am aruncat privirile pe ziar. Pe prima pagină era publicat *Manifestul Comitetul Central al Partidului Comunist din România*, adresat armatei în primele zile ale lui septembrie, cînd începuseră luptele din Ardeal. Iată rîndurile subliniate de Boteanu :

Ofițeri, Subofițeri și Soldați!

Lupta voastră eroică a sfărîmat în cîteva zile stăpînirea nemților și a slugilor lor din țara noastră.

Bucureștiul, capitala noastră dragă a fost eliberată...

Armata romînă a găsit calea adevăratei lupte, lupta patriotică a întregului popor împotriva hitleriștilor cotropitori, împotriva dușmanilor noștri, împotriva tuturor acelor care v-au trimis cu forța să muriți la Stalingrad, pe cîmpurile îndepărtate ale Volgăi și Donului și în munții Caucazului, în timp ce țara era jertfită, poporul asuprit și înjosit. Ați fost trimiși să muriți într-un război tihăresc, război nedrept, războiul imperialismului fascist german.

De la întronarea regimului democratic, luptați într-un război drept, războiul de eliberare a țării de cotropitorii nemți, război victorios, avînd sprijin mareș din partea eroicei Armate Roșii.

Întregul popor romîn inconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună...

Boteanu n-a mai așteptat să termin și eu de citit ; a împăturit ziarul la loc, tulburat, căci ideile manifestului erau aproape la fel cu cele pentru care Antonescu îl destituise din armată. A pus apoi ziarul pe gutuile de pe taraba ferestrei și s-a întors, tulburat încă, la oștean.

— Mai ai ziare d-astea, Dănilă ?

— Eu, nu... dom'colonel! a mormăit oșteanul, bănuitor, căci încă nu știa ce să creadă din vorba uscată a lui Boteanu... Da'mai are unul, un telefonist, o „*Scînteie*“, adusă tot de civil!

— Adu-mi-o, a cerut Boteanu...

Dănilă a ieșit și s-a întors destul de repede și cu celălalt ziar. Boteanu a primit ziarul, interesat, și l-a răsfoit și mai îngîndurat. Exemplarul acesta era mai nou, chiar din zilele cînd civilul plecase de la București. L-a întins apoi pe masă și s-a aplecat asupra lui, de asemenea cu creionul în mînă. Prima pagină a ziarului era o fotografie uriașă care înfățișa o mare de capete omenești, pe care pluteau steaguri și pancarde, lozinci... *Manifestația de duminică de la A.N.E.F.!*, scria deasupra... *Poporul și-a spus cuvîntul : Să plece guvernul! Vrem un guvern al Frontului Național Democratic!... Peste o sută de mii de muncitori, țărani și intelectuali s-au întrunit duminică la A.N.E.F....*

— Cînd vine asta, Moroșanc? m-a întrebat Boteanu.

— Exact acum două săptămîni, domnule colonel, am socotit eu.

Boteanu a citit atent, cu ochii mijiți și puțin îngerați, toată relatarea despre manifestația de la A.N.E.F. Apoi a întors foile ziarului, cu fruntea încrămențită, lipsită parcă de orice gînd. S-a oprit la o pagină din interiorul ziarului, cu cerneala tiparului destrămată, mînjită de degetele butucănoase ale soldaților. Acolo scria despre moșiile de mii și mii de hectare ale mo-

șierului Pană de pe Bărăgan, despre dijma și invoielile la care erau supuși țărani de pe moșia lui Păltineanu din Dimbovița, precum și alte știri ațîțitoare despre reformă și pămînt.

— Ce zici, Moroșane? m-a cercetat colonelul.

— Criză politică, domnule colonel... schimbare de guvern!

— Nu, m-a corectat el... e vorba de mai mult!

Boteanu a strîns și ziarul acela, l-a luat și pe celălalt de pe gutuile din fereastră și i le-a dat pe amîndouă, înapoi, lui Dănilă.

— Să trăiți, dom'colonel! a zăcînit oșteanul, eliberat dintr-o dată de teamă.

— Ce zici, Dănilă? l-a întrebat Boteanu.

— Eu ce să zic, dom'colonel? s-a ferit oșteanul... Zic și eu ce zic soldații!

— Și ce zic soldații?

— Păi, ei zic că poate o să fie bine!

Oșteanul ar fi vrut s-audă și părerea colonelului, dar Boteanu nu și-a arătat-o în nici un fel. A rămas tăcut, aproape impasibil, dar stăpînit încă de gîndurile iscate pe neașteptate de lectura ziarelor aduse de civil de la București. Era clar că în spatele frontului, în țară, începuse să fiarbă apele, mii și mii de oameni se frămîntau ca un torent care căuta cu putere un drum. Cineva însă ridica zăgazuri noi în fața lui și asta însemna primejdie pentru țară, neliniște pe front. Așa am înțeles cuvintele colonelului, spuse cu grijă, șoptit:

— Istoria nu iartă pe nimeni, niciodată!... Cine i se împotrivese este înfrînt!

Boteanu s-a așezat apoi la masă, înegurat, și uitînd de noi, de parcă nici n-am fi fost de față. Din buzunarul de la piept a scos două plicuri, îndoite pe jumătate, în care a cotrobăit în tăcere și a tras scrisorile aduse de Dănilă de acasă. Lectura ziarelor îi trezise desigur și alte gînduri, de care se temea. Citise și pînă atunci scrisorile, dar acum simțise dintr-odată nevoia să le vadă iar și nu m-am înșelat cînd am bănuit că în afară de atacul căpitanului Stanca de la ferma și vizita neobișnuită a civilului, una din ele constituia izvorul cel mai adînc al neliniștei sale. Pe prima, care avea numai cîteva rînduri scrise apăsător și rar, în fugă, și care știam că este de la fiica sa, de la Corina, a citit-o dintr-o privire, iluminat, zîmbind. Se vedea că-i făcea plăcere s-o citească iar, căci era încercat de un sentiment de mulțumire și de mîndrie neascunsă.

— Ce zicea domnișoara, Dănilă? l-a întrebat el pe oștean, poate pentru a zecea oară.

— „Să-i bateți mai departe pe nemți, unchiule Dănilă! s-a înfoiat oșteanul, satisfăcut că-i făcea colonelului bucuria asta... Spune-i tatei, — adică dumneavoastră, să trăiți! — că e o învălmășeală p-acea, că nu te mai descurci!...” După asta oșteanul s-a lăsat pe celălalt picior și a continuat cu glasul schimbat: „Să ai grijă de el, unchiule Dănilă!... Să știi că dacă i se întîmplă ceva, eu cu matale vorbesc!”... Cu mine, zic... Da'nu prea m-ascultă! a adăugat oșteanul, cu șiretenie țărăneasă... „Să-i spui că l-am rugat eu să facă ceea ce-i ceri... și că mi-e dor de el și că-l sărut, de-o mie de ori!”

— Tu minți, Dănilă! l-a amenințat colonelul.

— Nu mint, să trăiți...

— Dar cum arăta?

— Ca un haiduc... cu pantaloni și plete!... Am ajuns, cum v-am spus, s-a apucat oșteanul să povestească — în zori... chiar dumneaei mi-a deschis!... Când m-a văzut, a dat un chiot și a sărit în sus de bucurie. Apoi și-a scos masca de sîrmă de pe față, că-și făcea gimnastica, și m-a împins cu floreta pînă m-a lipit de zid... „Unchiule Dănilă, a zis, dac-ai venit cu vești proaste, te străpung!“... Dac-a auzit de bine, mi-a zvrilit cealaltă floretă și mi-a cerut să ne batem... „Numai o repriză, unchiule Dănilă, s-a rugat ea... că de cînd a plecat tata nu mai am cu cine!“...

Mi-am amintit că tot așa o găsisem și eu, la începutul lui septembrie, cînd fusesem repartizat pe front și am trecut mai întîi pe la Boteanu pe acasă, ca să vin cu vești. Atunci însă, Corina nu îndrăznise să-mi zvrile floreta, dar nici mult nu mai avea pînă să-mi ceară să exersez cu ea...

— Așa ne-a găsit doamna dumneavoastră, a urmat Dănilă, împungîndu-ne cu șpanga.

— Și doamna ce-a zis? a mormăit colonelul.

— A certat-o că nu mai e copil, și-a trimis-o să se îmbrace... Apoi a citit scrisoarea dumneavoastră, a dat în plîns și s-a apucat de scris...

Boteanu s-a întristat dintr-o dată, de parcă n-ar fi cerut chiar el să-i spună ce-a găsit acasă, la București. A citit îngîndurat și scrisoarea soției sale, îngrozitor de lungă, și a rămas cu privirile ațintite în geam. Mi-am dat seama că tocmai scrisoarea asta îl neliniștește cel mai mult în ziua aceea, pentru că a simțit nevoia să-mi citească cîteva rînduri care vorbeau de el:

— „...Ești un idealist incurabil, Eugen! îl certa soția. Un naiv veșnic entuziasmat, dar mereu înfrînt de viață. Ai trăit totdeauna cu capul în nori. Acum te interesezi mai mult de soarta țării decît de noi!... Îmi spui că războiul merge de minune și c-o să eliberați în curînd toată Transilvania... Foarte bine!... Dar timpurile sînt așa de nesigure și de tulburi, că mă întreb, îngrijorată, pe ce lume trăiești?... Tu te-ai gîndit vreodată, măcar o singură clipă, ce se va petrece după asta cu noi? Cu tine? Cu mine? Cu Corina?... Ce ne va aduce nouă ziua de astăzi, de mîine?!...

— Hm! A făcut Boteanu nervos și a lăsat scrisoarea... Tu cum crezi c-o să fie după război, Moroșene?

— Eu știu, domnule colonel? mi-am arătat nedumerirea... Oricum o să fie, dar țara tot o să aibă nevoie de armată.

— Aia e! a reflectat el... Cu *oricum* asta eu nu mă mai prind!

Colonelul a împăturit apoi scrisorile, — la fel de tăcut, precum le desfăcuse —, și le-a vîrît din nou în buzunarul de la piept. Cîteva clipe mai tîrziu, cînd haita aceasta de gînduri care-i tot dădea tîrcoale din ajun s-a mai risipit, și-a adus aminte că încă nu mîncaserăm pînă atunci și s-a răsucit spre oștean:

— Mi-e foame, Dănilă...

— Acuma, dom'colonel! a sărit oșteanul, înveselit.

— Stai... civilul a mîncat?

Oșteanul s-a oprit cu mîna pe clanță, încurcat.

— I-am dat noi niște pîine... atîta doar!

— Cheamă-l și pe el!

Dănilă a ieșit val-vîrtej, iar eu m-am apucat să pregătesc masa. Am agățat lampa de cuiul din perete, am strîns harta și am întins fața de masă brodată cu negru și roșu peste scîndura de brad. Oșteanul a intrat de cîteva ori, în fugă, aducînd farfurii și pahare, tacîmuri și o pîine ardele-

nească, mare ca o roată de plug, umflată și c-o margine puțin tăiată încît i se vedea miezul alb și proaspăt, îndesat. A adus și cratița în care se lăfaia găina, rumenită la dogoare și nu la foc, și-a aromit cu ea încăperea. A hărtănit apoi pasărea cu pricepere, pe farfurii, și a ieșit în tindă, repede, după civil...

IV

Întîlnirea dintre colonel și civil s-a desfășurat altfel de cum m-am așteptat. Civilul a intrat puțin cam stingherit, abia trezit din somn. S-a oprit mai lîngă ușă, ferindu-și ochii de lumina care-l supăra și cercetînd cu atenție încăperea. Apoi și-a scos șapca de postav și și-a netezit părul răvășit și negru, la fel de negru ca al colonelului și tot așa de brumat pe lîngă urechi. Era un om în putere, cumpănit în mișcări, greoi ca un urs, sau poate numai haina de postav de rînd, umedă încă, îl făcea să pară așa. Fața îi era liniștită, dar ușor umbrită, galbenă și trasă, obosită, ochii ca de singe, injectați, așa cum arăți de obicei cînd, după nopți întregi de nesomn, ai ațipit o clipă. A strîns mîna lui Boteanu cu o simplitate care m-a surprins și i-a ținut-o o vreme în pumn, pînă ce a terminat de spus că vine din partea Comitetului Central al Partidului Comunist. Boteanu a tresărit, aproape neobservat, deși se așteptase la vizita asta, și a zîmbit îndepărtat, prudent.

— Noi n-am mîncat nimic pe ziua de azi, a schimbat el vorba... Și-am auzit că și dumneata ești flămînd... hai, să cinăm!

Ne-am așezat apoi toți trei la masă; civilul în fața colonelului, iar eu între ei, cu fața la geam; cea de a patra latură a mesei era lipită de perete, sub fereastră. Oșteanul a apucat pîinea în brațele-i vînjoase și-a potrivit-o țărănește la piept, într-o dungă. Apoi ne-a tăiat la fiecare cîte o felie groasă și mare, rotînd cuțitul cu îndemînare, atent și concentrat, de parcă îndeplinea un ritual. A lăsat pîinea și cuțitul pe masă, la îndemîna tuturor, și s-a tras mai la o parte, cu ochii țintă la colonel, înveselit că-l vedea mîncînd.

— Am învățat de la el, a început Boteanu, după ce a rupt din pîine și arătînd cu degetul înspre oștean, că pîinea nu se taie decît felie cu felie, cît este nevoie numai... Și încă și mai bine este, — s-a adresat el civilului —, ca fiecare să-și taie cît vrea, după trebuință... Așa e Dănilă?

— Așa e, să trăiți! a confirmat oșteanul, copleșit de atenția colonelului.

— De ce? a întrebat Boteanu... Apoi s-a întors spre trimisul Comitetului Central, insistînd: Vă rog, să fiți atenți la acest răspuns!... Spune, Dănilă!

— Pentru că, a răspuns Dănilă solemn, pîinea e un lucru sfînt... și e păcat s-o risipești!

— Și de ce e „sfîntă“?

— Pentru că înseamnă muncă... și munca e trudă și chin, sudoare...

Ochii civilului, mari și frumoși, puțin codați, dar însîngerăți de oboseală și nesomn, înegurați de niște griji pe care i le simțeam numai din încordarea lui lăuntrică, încordare pe care și-o ascundea, au strălucit pentru o clipă, întorși către oștean. După asta a încercat parcă să spună ceva, dar și-a revenit repede și iar s-a răsucit spre colonel. Am luat însă fiecare dintre noi cîte o bucată de găină în mînă și ne-am înfipt cu plăcere dinții

în carnea suculentă și moale. Pelița bine rumenită, uscată, se sfărâma repede, troznind și umplându-ne gura de apă. Dănilă ne-a îndemnat apoi să luăm și niște murături, pe care le-a purtat într-o farfurie pe după noi, și așa a mai trecut o clipă, fără să vorbim.

— După cum se spune, a reluat Boteanu discuția întreruptă, la dumneavoastră, la comuniști, munca este la mare preț...

— Este, a răspuns civilul destul de sec, fapt care m-a dezamăgit, pentru că tot așteptam ca el să înceapă agitația pe care auzisem că făceau comuniștii printre ofițeri...

Boteanu însă a continuat insinuant și agresiv, căutând parcă anume să zgîndăre tăcerea celuilalt:

— Și munca, și cinstea, și adevărul, și dreptatea, și omenia, și fericirea... toate virtuțile lumii.

De data asta trimisul Comitetului Central nici n-a răspuns măcar. Părea că se gîndește numai, tulburat de cele înșirate de Boteanu, că vrea să spună ceva, dar nu găsea în clipa aceea nici un răspuns. Eram convins că nu simțise deloc înțepăturile colonelului și am început să mă tem de sfîrșitul convorbirii, pentru că și în discuție colonelul era ofensiv și necruțător. Boteanu însă și-a dat seama că celălalt nu se grăbea și aștepta ca el să se dezvăluie și-atunci a izbucnit:

— Vorbe... frumoase, dar totuși vorbe... le-am auzit de atîtea ori pînă acum, încît am început să mă scirbesc, auzindu-le iar...

— Da, e adevărat, a încuviințat civilul, parcă resemnat... prea mulți s-au folosit de ele... Noi însă vrem ca și-n viață să fie așa!

— Parcă numai dumneavoastră vreți... cîți n-au visat asta pînă acum!

— Ei numai au visat, a întărit civilul, mîhnit... dar n-au putut să facă!

— Desigur, știți și dece! I-a înțepat iarăși colonelul.

— Da... pentru că nu s-au gîndit la cel mai simplu lucru. că mai întîi lumea, lumea asta trebuie schimbată... Nu poți să faci nimic, cînd lumea e împărțită în stăpîni și robi, în boieri și argați...

— Cunosc povestea, l-a întrerupt Boteanu... Uite, Dănilă o cunoaște și mai bine ca noi... dar lumea este așa cum este... și ca s-o schimbi, nu este posibil!

— Posibil este, l-a încredințat civilul... Tocmai lucrul acesta vrem să-l facem noi!... De la 23 august am apucat pe un drum ireversibil și sfînt, deopotrivă de bun pentru toți... Cu cît îi vom bate mai repede pe nemți și vom prelua noi, cu adevărat, puterea, cu atît vom înainta mai repede pe el.

— E bine că mi-o spui deschis, a tresărit Boteanu.

— Am sarcina să vorbesc absolut deschis cu dumneavoastră...

— Vă mulțumesc pentru încredere, s-a arătat Boteanu măgulit, dar încă destul de rezervat.

Cîteva clipe am mîncat în tăcere, timp în care civilul și-a mai adunat gîndurile și și-a tăiat o nouă felie de pîine, aproape cu aceeași îndemînare ca a lui Dănilă. Oșteanul a folosit prilejul și s-a apropiat de colonel, făcînd semne cu mîna cînd înspre tindă, cînd la gură, ferindu-se de civil. Așa făcea întotdeauna, cînd se întîmpla să avem pe cineva străin la masă și el dorea să

comunice sau să-l întrebe ceva pe colonel. Obiceiul ăsta îl supăra pe Boteanu și uneori, Dănilă nu mai făcea semne, ci mișca doar buzele și făcea semnele cu capul.

— Ce vrei, Dănilă? l-a întrebat Boteanu, puțin iritat.

— Mă duc și după vin? a întrebat oșteanul, cu jumătate de glas.

— Nu, vinul îl bem pe graniță, la Urziceni, a spus colonelul... Ne scuză dumnealui!

Civilul a frânt felia de piine și și-a dezvăluit mai departe concentrat, gândurile:

— Din păcate, n-au ajuns cu toți să înțeleagă necesitatea acestei schimbări... Și prea puțini au o idee clară asupra situației grele în care ne găsim... Țara e ruinată de război și jefuită de nemți... Economia ei, la pământ... armata, aproape istovită de un război antipopular și criminal... suferințele și lipsurile în care se zbate omul muncitor, cumplite și adânci... Își arată de pe-aeum colții foamea, specula și sabotajul... Țara e la greu și războiul trebuie dus mai departe... Și tocmai acum, reacțiunea s-a trezit după lovitura primită la 23 august și încearcă să se ridice viguros, împotriva...

— Știți ce-mi place la dumneavoastră?! l-a întrerupt colonelul c-o însuflețire reținută... Întâi: că spuneți lucrurilor pe nume, nu ascundeți nimic... Doi: că nu vă pierdeți niciodată cumpătul și găsiți oricând puterea să judecați la rece... Trei: că treceți imediat la acțiune, atacați obiectivele direct ca o armată... exact ca niște soldați!... E o situație cumplită! arătați tuturor, întregului popor... Dar în același timp strigați: o vom schimba!... Pe cine vă bazați?... Pe ruși?

— În primul rând pe noi, pe popor...

— E frumos ce spui, dar poporul, săracu', a clătinat din cap Boteanu, suferă de foame și singerează pe aicea, pe front!

— Cu el am făcut și răsturnarea de la 23 August, ne-a amintit civilul... fără el, asemenea acțiune nu ar fi fost posibilă!

— Da, este adevărat, a recunoscut Boteanu... În clipa când eram aproape de o catastrofă națională și nimeni nu mai spera nimic, ați venit voi, comuniștii, și-ați spus: Ridicați-vă!... Puneți mâna pe arme și hai, cu toții, pe nemți!... Trebuie să vă spun, ca soldat, că atunci ați servit cu adevărat țara... că în noaptea aceea am înțeles pentru prima dată caracterul profund național al politicii dumneavoastră... pe care din păcate și astăzi, nu toți îl înțeleg!

— Asta e adevărat, a șoptit civilul ca despre un lucru ce-l apăsa prea mult... Tocmai de aceea nu vreau să vă ascund faptul că nici în armată lucrurile nu stau prea strălucit...

— Tii! a făcut Boteanu... Mie îmi spui?!

— Conducerea partidului nostru, a urmat civilul, apreciază mult atitudinea dumneavoastră de pe frontul de est... Știe, de asemenea, că în noaptea de 23 august, deși scos din cadrele armatei, v-ați prezentat din proprie inițiativă la comandament și ați cerut să luptați... Cunoaște și faptele dumneavoastră de arme de aici, de pe front...

— Vă mulțumesc, a înclinat Boteanu capul... Nu mi-am făcut decât datoria... Am fost și voi rămâne soldat!... Și menirea unui soldat este să-și servească pînă la capăt, și în orice condiții, țara... La 23 august, am înțeles

că țara era într-un pericol de moarte... Iar în noaptea aceea, n-am auzit decât strigătul dumneavoastră de luptă... Și eu eram atât de însetat de asta! a mărturisit Boteanu... Numai dumneavoastră, comuniștii, a revenit mai apoi, cu alt glas, ați spus: Jos Antonescu! Afară cu nemții din țară!... Cetățeni și soldați, oameni de pretutindeni... în aceste clipe grele ne cheamă patria... la luptă!... Și-n timp ce unii se mai întrebau ce facem, c-aveam atâția nemți în țară, dumneavoastră, comuniștii, ați hotărât: cu toată puterea pe ei!

— Vă mulțumesc pentru sinceritate... a murmurat civilul, recunoscător.

Am continuat apoi să mîncăm în liniște, cu o poftă care creștea. S-a apucat și civilul să mînce mai cu sîrg, pentru că pînă atunci ciugulise numai, preocupat de discuția cu Boteanu. L-am urmărit, în timp ce vorbea colonelul, și am văzut că fața i se mai luminase și că era aproape sigur de reușită, fapt care mai târziu i-a sporit înegurarea și mîhnirea... Simțisem că el căutase să vorbească pînă atunci cît mai puțin și mai degajat și am bănuțit că făcea asta pentru ca să nu-și dezvăluie interesul și încordarea cu care urmărea spusele colonelului. Acum, după ultima mărturisire a colonelului, încordarea lui scăzuse și-și îngăduise astfel să mînce serios, în lege. Boteanu mînce din nou îngîndurat și așeza oscioarele curățate de carne pe marginea farfuriei, cu grijă, ca într-un rug. După un timp a luat pînea și cuțitul și le-a întins lui Dănilă, să-i mai taie o felie. Și iar l-a încercat plăcerea de a-l vedea pe oștean strîngînd pînea la piept și mînuind cu smerenie cuțitul...

— Va să zică, domnii din țară au început să-și facă iar curaj! s-a încruntat Boteanu, rupînd din felia de pîine.

— Da, a întărit civilul și glasul lui a răsunat pe neașteptate agresiv și plin, crescînd... Se înșeală, însă!... Dac-or încerca acum, în acest moment, să-și injuge boii cu noi, o să rămîna nu numai fără coarne, dar și fără boi... și chiar fără căruța!... Fără căruța asta pe care singuri au dus-o, cum au vrut, atîtea sute de ani!... Ei uită că mai ales acum, noi nu putem îngădui nimic... uită că sîntem în război și că nu ne putem juca cu soarta țării... uită că poporul vrea schimbări democratice și nu putem nesocoti voința și puterea lui... uită că frontul trebuie sprijinit și nu sabotat... uită că s-a dus timpul cînd huzureau și noi purtam cătușe... puterea trebuie să treacă imediat, pe deplin și necondiționat, în mîinile poporului!... Asta e situația, domnule colonel, a sfârșit civilul, domolindu-se.

— Da, a murmurat Boteanu... m-am gîndit adeseori... cum se face că, în momentele istorice cele mai critice și mai grele, oamenii ăștia își pierd cu adevărat capul și nu-și mai dau seama de prăpastia care li se deschide în față... Așa au făcut și cu nemții... și cînd i-au adus în țară și cînd s-au prins cu ei în cîrdășia războiului din est.

— Trebuie să vă spun că vă înșelați, și-a permis civilul... Nu-și pierd capul... dimpotrivă, judecă cu al lor, potrivit intereselor lor... asta fac!

— Da, cam așa e situația, a recunoscut colonelul...

— Ei își închipuie, s-a întunecat celălalt, că noi ne vom opri aici... dar e ridicol să creadă asta!... Va fi o luptă deschisă, necruțătoare și grea... decisivă!

— Am văzut din ziare, a murmurat Boteanu...

— Și-n această situație, a trecut civilul la atac, a trebuit să ne gîndim cu toată seriozitatea și toată răspunderea pe care o avem, la armată și la front... Trebuie să participăm pînă la capăt, la războiul antihitlerist...

Nu ne e indiferent dacă la sfârșitul acestui război necruțător vom fi socotiți sau nu printre puterile care i-au înfrînt pe nemți... Lucrul acesta va fi extrem de important pentru destinele țării!... Tot așa, nu ne este indiferent dacă în țară armata va fi sau nu de partea poporului... căci poporul vrea schimbări democratice profunde și le va obține cu orice preț!

— Mai pe scurt! I-a fulgerat Boteanu, bănuitor și cu ochii mijiji. Spune-ți de-a dreptul, ce doriți...

Civilul s-a uitat la mine și la Dănilă, parcă stingherit; am înțeles astfel c-ar fi dorit să rămână singur cu colonelul. M-am ridicat, scoțind o țigară pe care am vrut s-o aprind și făcînd semn lui Dănilă să adune farfuriile și să iasă. Mi-am aprins țigara afară, în pridvor, și tot acolo am rămas s-o fumez, sprijinit de unul din stîlpii de cărămidă. Întunecimea de păcură a nopții încesase ca o apă și ulița și casele, și pomii din grădină. Ploaia stătuse, dar cerul nu se luminase încă și întunericul era la fel de adînc și spre înalt. Se domolise și vîntul; doar o suflare subțire și rece, încărcată de apă, se mai simțea, ca o înfiorare a firii ce mocnea în beznă. Era o liniște deplină și-n vatra satului și înspre front. Doar pașii santinelei din poartă se mai auzeau, apăsînd pietrișul, îmfundîndu-se ritmic în noroi.

„Desigur, îmi spuneam, gîndindu-mă la discuția care avea loc în casă, civilul a venit să-l ademenească pe Boteanu, să-l ia la București“... În sinea mea a trebuit să recunosc că Boteanu ar fi fost tot așa de bun și acolo, poate la Marele Stat Major. Nici nu-mi puteam închipui c-ar fi putut lucra în altă parte decît la Marele Stat Major, adică acolo unde se hotărăște cursul și soarta bătăliilor!... „Dar va accepta să plece?... Nu, îmi răspundeam pe deplin convins... nu va pleca! Boteanu nu va pleca de pe front pentru nimic în lume!“

Mi-am amintit însă că soția lui vroia de multă vreme să-l știe într-un loc mai ferit de glonț, la Marele Stat Major dacă s-ar fi putut. La începutul lui septembrie, am cerut să fiu mutat la o unitate operativă pe frontul din Transilvania și am fost repartizat la regimentul lui Boteanu. Înainte de plecare însă, am trecut pe la el pe acasă, simțindu-mă îndatorat — ca adjutant — să fac aceasta. Colonelul avea o căsuță deasupra cartierului Cotroceni, pe o străduță din apropierea Școlii de Război, ridicată din zestrea soției în anii în care urmase cursurile de ofițeri de stat major. Era de asemenea prea de dimineață și-mi deschisese tot Corina, cum îi deschisese și lui Dănilă. Fata s-a scuzat c-o găsisem în costumul de scrimă, dar a rămas sprijinită în floretă, increzătoare și rece. „...Cum o să-l ajute asta pe tata?“ i-am ghicit dintr-odată gîndurile... Era o fire voluntară și aprigă, dar stăpînită și prevăzătoare, poate mai mult din instinct. Îi semăna lui Boteanu și la înfățișare, la față chiar; era la fel de zveltă și avea aceiași ochi de păcură și același păr, lucios și negru. Abia cînd a venit maică-sa și a trimis-o să se schimbe și-a împlînzit privirile și s-a arătat ceva mai prietenoasă.

În clipele acelea însă, cînd îmi fumam țigara în pridvor nu mă gîndeam la Corina, ci la soția colonelului; mi-am amintit din nou ce-mi spusese ca atunci, lucruri pe care numai în parte le-am transmis lui Boteanu. Îmi ceruse foarte insistent să am grijă de colonel, că „este lipsit completamente de cel mai elementar simț personal și practic...“. Acuma, mi se plînsese ea, cînd unii care n-au suferit nici pe departe ca el s-au aranjat la București și pe la etape, el a cerut să plece pe front! Nici măcar de Marele Stat Major n-a vrut să audă!“

Amintindu-mi toate astea, începusem să mă tem de hotărîrea pe care trebuia s-o ia Boteanu; căci nu-mi închipuiam că dorința asta atât de vie a soției sale, precum și scrisoarea adusă de Dănilă să nu aibă nici o influență asupra lui!

De aceea, în clipa cînd am terminat țigara m-am întors în casă, îngrijorat, pentru că nu vroiam ca Boteanu să plece. Spre bucuria mea însă, l-am găsit față-n față cu civilul, în picioare, înfruntîndu-se amîndoi cu destulă tărie, dar și cu o demnitate care impunea deopotrivă stimă și respect.

— Eu sînt soldat, spunea Boteanu, apăsător... și consider că datoria mea, în această clipă, este să fiu aicea, pe front!

— Repet: vă puteți îndeplini această datorie și mai bine, la București! I-a arătat civilul, poate pentru a zecea oară.

— Nu, nu sînt convins de asta... și nici nu cred că trebuie să mai discutăm acuma!

— Dar cînd? a insistat celălalt.

— Poate pe graniță, a mormăit colonelul.

— Dar granița este destul de aproape...

— Încă nu sîntem pe ea... Și, poate că nici acolo nu voi accepta!

— Hotărît?! l-a fulgerat din nou civilul.

— Foarte hotărît! a strigat Boteanu.

— Asta nu voi putea să raportez în nici un caz, Comitetului Central! s-a întunecat civilul... Promiteți-mi cel puțin, s-a rugat el, încercat de o mîhnire neascunsă... c-o să vă gîndiți mai mult la cele ce v-am spus!

— Nu e nevoie să vă promit, l-a asigurat colonelul... Am văzut și eu că lucrurile sînt mai serioase și mai grave decît am crezut!

Civilul a rămas o clipă gînditor, înegurîndu-se ca pămîntul la chip. Apoi, cînd fața și ochii i s-au luminat, a mulțumit pentru masă și și-a ridicat privirile către colonel.

— În zori, trebuie să fiu neapărat la Cluj, s-a scuzat el... Am multă treabă acolo... Cînd veți fi însă pe graniță, la Urziceni, a zîmbit el, încercat din nou de speranță, dar și amenințător, am să vă vizitez iar... A mai tăcut o clipă și a adăugat, strîngînd mîna colonelului și privindu-l limpede, dar îngrijorat, în ochii-i cu sclăpîri de păcură, adînci: Sînt convins că n-am să viu degeaba!

— A, nu, sigur că nu! a rîs colonelul... La Urziceni, desfundăm butoiul și bem împreună un pahar de vin... De pe Tîrnave, îl purtăm cu noi... E din 1940!

Și chiar la ceasul acela de noapte, civilul a și plecat, obosit și nedormit cum era. Am ieșit cu el în uliță și, din ordinul colonelului, am oprit o ambulanță sanitară și l-am urcat în ea, printre răniți. Tot din ordinul colonelului a alergat și Dănilă după noi și i-a dat jumătatea de pîine care ne mai rămăsese pe masă. O vreme, am rămas cu Dănilă în drum și ne-am uitat după lumina sîngerie a ambulanței sanitare, ca după o stea care lumina în noapte, departe, adînc. Fiorul acela de teamă, care mă încercase cît fumase țigara în prîvdor, că Boteanu va accepta să plece, mi se risipea. Dar nici atunci și niciodată după noaptea aceea nu m-a părăsit definitiv, pentru că logica faptelor invocate cu atîta pătrundere de trimisul comuniștilor mi s-a părut de neînfrînt...

V Atunci, am crezut că Boteanu a uitat destul de repede de vizita aceasta nocturnă, neobișnuită, a civilului trimis de comuniști. Mai târziu însă, mi-am dat seama cu adevărat că această întâlnire l-a zguduit profund, că i-a dat nu numai de gândit, dar că l-a și înfrunțat să ia o hotărâre la care nu mă mai așteptam. Ceea ce m-a făcut să cred că el uitase de ea, s-a datorat poate faptului că a fost imediat absorbit de desfășurarea febrilă a activității noastre de front. La câteva clipe numai după plecarea civilului, în odaie a năvălit maiorul Blaga cu ordinul de atac al diviziei. Generalul ținuse seamă de cererea lui Boteanu și dăduse regimentului nostru misiunea de a înainta pe direcția principală de efort: Careii Mari—Urziceni, pînă la graniță; iar dincolo de graniță, spre Vallaj și Merk. Dar, numai un singur batalion de al nostru, al lui Murea, urma să intre în prima linie de foc; restul regimentului trebuia să stea încă în eșalonul al doilea, gata de a interveni cu putere, la nevoie, asupra orașului Careii...

— Cum la nevoie?! s-a supărat Boteanu și iar a pus mina pe telefon.

— Nu, acuma încă nu este nevoie. l-a demolit generalul... dar pregătește-te pentru asta... vom vedea astăzi, ce va fi!

Era ora două după miezul nopții, luni, 23 octombrie 1944. Atacul trebuia deslănțuit în zori, pe tot frontul diviziei care ataca pe direcția Careii Mari, urmînd ca diviziile din stînga și dreapta noastră să învăluie orașul pe la vest și est. Obiectivul principal al acestui mare atac era eliberarea acestei ultime brazde de pămînt românesc, ieșirea noastră urgentă la granița de vest și ocuparea unor poziții, dincolo de ea, în pusta maghiară. Pe deasupra misiunii care revenea primului nostru batalion în cursul acestei bătălii, trebuia să fim în măsură de a interveni în luptă oricînd și în orice situație, activ, cu celelalte două batalioane. De aceea, Boteanu n-a avut parte de liniște și somn nici în cea de a doua jumătate a nopții. A trebuit să studieze harta în amănunțime, cu formele de relief existente, cu pozițiile hitleriștilor și horthyștilor, să cunoască direcțiile de atac ale celorlalte regimente din divizie, și astfel să intuiască zecile de situații posibile, care s-ar fi putut crea și în care noi trebuia să intervenim cît mai rapid, cu putere, hotărîtor.

Boteanu a cerut apoi informații mai exacte, de la divizie, despre situația celorlalte două regimente care luptau în stînga și în dreapta noastră. Acestea atacau cu cîte două batalioane în primul eșalon, urmărind ca, prin ele, divizia să îmbrățișeze, dacă se va putea, orașul. Dacă acest lucru nu va fi realizat, dat fiind rezistența înverșunată a nemților pe întregul front din fața Careiilor, urma ca noi să aruncăm în luptă cele două batalioane din rezervă, pe direcția principală de atac. Totodată, colonelul și-a notat și situația unităților inamice din sector, urmărind să știe în ce măsură, de unde și cît de repede ar fi putut să aducă nemții forțe noi împotriva noastră. Apoi a făcut semn maiorului Blaga să se așeze lîngă el, la masă, și s-au aplecat amîndoi deasupra hărții.

— Acuma, a zis Boteanu, hai să ne ocupăm de bucațica noastră...

Este timpul, cred, să arăt care era situația frontului din Transilvania în acele zile, situație care acum îmi pare destul de simplă și de clară. La sud, Aradul și împrejurimile lui fuseseră de mult eliberate și unitățile

din partea aceasta luptau de săptămîni întregi pe pămînt unguresc. Fusesse de asemenea eliberat oraşul Oradea, de însemnate forţe sovietice şi romîneşti care traversaseră Munţii Apuseni în condiţii foarte grele şi trecuseră şi ele, de curînd, graniţa de vest. Aici făcuseră minuni de vitejie vînătorii de munte de la Beiuş şi foştii prizonieri din divizia „Tudor Vladimirescu“. Fusesse eliberat apoi şi Clujul, pentru care şi noi luptaserăm la Apahida, precum şi partea Maramureşului dinspre Sighet, unde luptau cu deosebire forţe sovietice. Din toată Transilvania rămăsese astfel doar o mică porţiune sub stăpînirea nemţilor şi frontul lor, bine încheiat, se sprijinea mai ales pe oraşele Carei şi Satu-Mare.

Pe direcţia Carei înainta tocmai divizia noastră, încadrată de alte divizii romîneşti, la est şi vest. Dincolo de noi, mai la nord, pe frontul de la Satu-Mare, cîteva unităţi romîneşti se alăturaseră unor însemnate forţe sovietice şi duceau împreună lupte la fel de grele, urmărind de asemenea să iasă, cît mai curînd, la graniţă.

La fel de favorabilă era şi situaţia fronturilor de dincolo de Ardeal. La vest, gruparea generalului Pliyev, formată din unităţi sovietice motomecanizate şi romîneşti de cavalerie, pătrunsese ca o pană între Dunăre şi Tisa şi se apropia vertiginos de Debrêţin. La nord, o altă grupare sovietică străpunsese apărarea nemţilor din munţii Ucrainei Subcarpatice şi se desfăşura acum pe drumurile către pusta maghiară, apropiindu-se de asemenea de Debrêţin. Aceste două grupări urmau să închidă în curînd „Poarta Someşului“ şi să taie astfel retragerea tuturor trupelor nemţeşti şi maghiare, care mai întîrziuau în Transilvania.

Boteanu desfăcuse deasupra hărţii celei mari, o hartă ceva mai mică, numai cu împrejurimile Careilor, şi se aplecase înfrigorat pe ea, cu creionul în mînă. Blaga citea ordinul diviziei, iar el însemna pe hartă, subţire, poziţiile nemţilor şi direcţiile de atac ale unităţilor noastre.

— Peste un ceas, mi-a spus colonelul după un timp, mutăm postul de comandă al regimentului în vilceluţă... pînă atuncea, dormi!

Am lăsat vorbă lui Dănilă să mă deştepte şi am trecut în cealaltă odaie, unde m-am întins în pat, îmbrăcat, numai cu mantaua pe piept. Dar nici eu n-am putut să adorm: în ceasul acela de linişte m-am gîndit mai adînc la vizita civilului trimis de comunişti, după Boteanu... „Poporul, îmi spuneam, a început să se mişte... vrea să pună mîna pe pămînt şi pe putere!... Şi comuniştii, care sînt în fruntea lui, vor să ştie mai întîi cu cine este şi mai ales cu cine va fi armata... Ei vor să fie siguri că armata nu va mai trage în popor, că nu va mai face jocul regelui, al partidelor „istorice“, al vechilor guvernânţi... Dacă lucrurile nu se limpezesc la timp şi s-ar încerca să se folosească armata, în ţară va începe războiul civil... Ori, lucrul acesta — în spatele frontului antihitlerist — ar însemna o catastrofă!... Iată, mi-am spus, raţionamentul cel mai simplu şi mai profund al comuniştilor!... „Ne trebuie oameni de nădejde, cu dragoste de ţară şi de popor, la conducerea oştirii!...“ şi-au spus ei. Şi-aşa au ajuns, desigur, şi la Boteanu...“ Păi, nu s-au gîndit prost! am recunoscut eu, deşi eram sigur că colonelul nu va accepta nici în viitor să plece de pe front... Boteanu e numai bun de asta!“

Aşa mi-am amintit, în clipele acelea de linişte, de cîteva momente din viaţa atît de agitată a lui Boteanu. În 1940, după Dictatul de la Viena,

fusese avansat la gradul de colonel și fusese luat să lucreze la Marele Stat Major. În timpul războiului din răsărit, din decembrie 1942 și pînă în februarie 1943, după dezastrul armatelor noastre de la Stalingrad și Cotelul Donului, Boteanu fusese trimis ca unul dintre cei mai buni ofițeri de stat major ai armatei noastre, să trieze, să regrupeze și să organizeze resturile unităților noastre scăpate din încercuire... Potrivit ordinelor pe care i le dăduse mareșalul Antonescu, personal, misiunea sa principală era cuprinsă în cîteva puncte: Oprirea imediată a fugarilor speriați de dezastru, pe o linie cit mai departe de țară și cît mai aproape de front... Organizarea unor regimente și divizii noi, amestecate cu batalioanele de marș trimise grabnic din țară... Sprijinirea necondiționată a eforturilor disperate ale nemților, de a statornici o nouă linie a frontului de care să se sfărîme ofensiva armatei sovietice... Colaborare activă cu nemții, în pregătirea și executarea unei contraofensive generale, ce trebuia deslășuită pentru salvarea celor încercuiți la Stalingrad...

Dar numai după cîteva săptămîni, Boteanu și-a dat seama cu adevărat de proporțiile înspăimîntătoare ale dezastrului. Prin fața lui au trecut mii și mii de oameni, victime ale unui război nedrept, destrămați și prăbușiți sufletește, rupți și dezbrăcați, răniți și degerați, măcinați pe dinăuntru și înrăiți, cuprinși de o ură mocnită împotriva războiului, a nemților și a strîmbelor așezări din țară. Tocmai această cumplită trezire a lor era mai înfricoșătoare și mai amenințătoare decît orice, chiar și decît ofensiva „bolșevicilor“!... Tot acolo și-a dat el seama, cutremurat, și de esența înrobitoare a noastre „alianțe“ cu nemții!

Este adevărat că Boteanu se temuse de la început de soarta războiului din răsărit; pe front însă a fost zguduit de niște adevăruri mai crude decît și le-ar fi putut închipui. Faptele erau mai îngrozitoare decît orice... Ca ofițer de stat major a judecat situația de atunci cu o luciditate aspră și s-a ridicat împotriva războiului acela și a „colaborării“ cu nemții. S-a zbatut, a încercat să facă cunoscute aceste adevăruri și să determine niște măsuri care să oprească alunecarea noastră spre un dezastru definitiv și general.

În februarie 1943, după capitularea necondiționată a lui von Paulus la Stalingrad, Boteanu a venit cu un avion special în țară, la Antonescu. Căpitanul Ovidiu Stanca îmi povestise, într-o noapte petrecută împreună pe Mureș, într-un bordei, despre atitudinea fermă pe care a avut-o Boteanu atunci. După ce expusese documentat și amănunțit situația deplorabilă a fronturilor și a armatei noastre, vorbise cu durere, necruțător:

— Nimic din ceea ce ne închipuiam noi nu-i animă pe soldați în acest război... A devenit acum pe deplin evident faptul, mai mult ca orișicînd, că nu ne trebuia și că nu vom cîștiga acest război. Cauza lui este de mult, de la început, pierdută... Cu fiecare zi ce trece, noi alunecăm inevitabil pe panta unei catastrofe naționale... Alianța cu nemții este o crimă și o înșelătorie... Interesele supreme, cele mai profunde ale țării și ale oștirii, destinele poporului nostru de care răspundem cu toții în fața istoriei cer în mod categoric ca acum, chiar în acest moment, să ieșim din război... Lipsa de loialitate a nemților și starea în care ne-au adus țara cotropită, suferința și nemulțumirea adîncă a poporului și a armatei sînt motive în plus pentru a acționa astfel... Retragerea imediată a tuturor trupelor noastre de pe toate fronturile, în interiorul granițelor țării, este

cel mai înțelept lucru pe care l-am putea face acum, în cel de al unsprezecilea ceas... Idealul nostru național cere să facem aceste jertfe nu pe Volga și Don, nu în Crimeia și în Caucaz, ci pentru împlinirea integrității țării, ciopârțită și vîndută de nemți!... Ca ofițer de stat major și ca comandant al „Centrelor de regrupare“ de pe front nu-mi pot asuma nici o răspundere față de ceea ce va urma... Conștiința mea de soldat, dragostea cea mai adîncă față de patria atît de crunt lovită mă obligă să vă spun toate acestea și să vă cer...

— Ajunge! a răcnit Antonescu... Pînă în clipa aceea ascultase tăcut, numai întunecîndu-se la chip, și deodată a izbucnit, urlînd și spumegînd, arătînd cu mîna întinsă ușa capitonată a cabinetului: Poftim afară... ieși!

În aceeași zi, indignat și speriat de atitudinea lui Boteanu și ațîțat de nemți, cărora Boteanu de mult nu le mai era pe plac, Antonescu nu l-a mai lăsat să plece pe front. Apoi i-a luat comanda, l-a șters de pe lista înaintărilor la gradul de general și l-a scos din cadrele armatei...

Din februarie 1943 și pînă în august 1944, Boteanu stătuse închis în casă ca într-o cușcă, urmărind înfrîngat și distrus, înfrînt, desfășurarea dezastruoasă a războiului... Țara ajunsese de acum pe marginea prăpastiei. Catastrofa națională pe care el o prezisese cu durere și spaimă în suflet se apropia. Pe peretele din spatele biroului întinsese o hartă uriașă a tuturor fronturilor din Europa. Atenția lui era îndreptată mai ales asupra mișcărilor de trupe din răsărit, unde muta în fiecare zi, zeci și zeci de stegulețe care urmăreau apropierea vertiginoasă, amenințătoare a frontului. În ziua cînd a înfipt cel din urmă steguleț la marginea orașului Iași, Boteanu s-a încuiat în birou și a plîns tăcut și ascuns, fără de lacrimi, zguduindu-se, înfrînt. Dezastrul total i se părea de acum inevitabil. Așa cum ne trăsese ră cu ei în nebunia războiului din răsărit, hitleriștii ne trăgeau acum în prăpastia unei sigure catastrofe naționale... „Atunci, — gîndise Boteanu, după cum mărturisise mai tîrziu, — după Stalingrad și Don, poate s-ar mai fi putut face ceva!... Era destul de tîrziu, dar — cine știe? — poate tot se mai putea!... Acum este cu adevărat imposibil... absolut și pentru totdeauna imposibil!“

Dar chiar în noaptea aceea, în clipa aceea istorică de care el se temuse atît, odată cu ofensiva sovietică din Moldova, la București începuse insurecția armată... Un singur lucru mai era, totuși, posibil: lupta armată împotriva lui Antonescu și a nemților cotropitori!... Era adevărat... la asta el nu îndrăznise să se gîndească pînă atunci!... După el, insurecția armată, cu atîția nemți în țară și în condițiile cînd regele și Antonescu avea în mînă armata, era un fel de nebunie!... Dar „nebunia“ asta i-a plăcut de la început și i-a dat cea din urmă, dar și cea mai puternică speranță în salvarea țării!... Și chiar în noaptea de 23 august, s-a îmbrăcat în ținuta de companie, păstrată pînă atunci în ladă, și s-a prezentat la Comandamentul militar al Capitalei, unde a cerut să lupte...

Așa s-a făcut că, din dispoziția Comandamentului militar, în zori, Boteanu a și luat comanda uneia din grupările de luptă de pe linia de centură din „sectorul nord“!... În acele glorioase zile, Boteanu a luptat eroid la Fortul Tunari, în pădurea Tunari și la cazarma de la Otopeni, zdrobind rezistențele atît de înverșunate ale nemților care se grupaseră să ocupe capitala... Mai tîrziu, după dezarmarea trupelor hitleriste din

București, Boteanu a cerut să lupte în Ardeal și așa a ajuns la comanda regimentului nostru, cam cu o săptămână înaintea mea, pe Mureș...

Tot Ovidiu Stanca îmi spusese, că lui Boteanu i se propusese de atunci, să rămână la Marele Stat Major, unde mai lucrase pînă în decembrie 1942. Colonelul refuzase însă cu o demnitate, care nu mai îngăduise nimănui să-i ceară asta după ce sosise pe front. Pe Mureș, se întâlnise din nou cu Ovidiu Stanca și hotărîrea asta a lui căpătase o strălucire nouă.

— Trebuie s-ajungem pe graniță, Ovidiule... Acolo de unde ne-au alungat pe noi nemții și horthyștii în 1940!

Mă gîndeam din nou la trimisul Comitetului Central; plecase mai îngîndurat și mai îngrijorat decît venise, dar — poate tocmai de aceea — mai hotărît. Nu putuse clătina nici el hotărîrea lui Boteanu, însă eram sigur că-i plăcuse mult de integritatea colonelului și asta l-a făcut să se întoarcă iar, pe graniță, la Urziceni...

Către ziuă, mă obosiseră într-atît gîndurile, că am început să simt cum așteptam fără voie, treptat, parcă purtat pe ape de întuneric, grele. Și chiar în clipa cînd mă furase somnul, ușa a scîrșit și-n prag a apărut umbra mătăhăloasă a lui Dănilă. Oșteanul a înaintat apoi pe vîrfuri, pînă lângă pat, și m-a scuturat ușor, cu milă:

— Pst!... Dom'locotinent, a trecut un ceas și cincisprezece minute... Noi am început să ne mutăm!

— De ce n-ai venit la timp? m-am supărat eu.

— Dom'colonel nu m-a lăsat...

— Doarme... a adormit?

— Uf! a făcut Dănilă... Nici nu știu ce să mă mai fac cu el!... A plecat în vilceluță... de-o jumătate de ceas a plecat!

— De ce nu m-ai sculat? am strigat eu și am sărit din pat, cu mantaua în mînă.

— V-am spus, să trăiți! s-a speriat Dănilă... Dom'colonel a zis să vă mai las, că sînteți tînăr și vă trebuie somn...

— Dănilă, am izbucnit eu, îmbrăcîndu-mă din mers cu mantaua... pe lângă cele zece schimburi de santinelă de la general, faci zece și din partea mea!

— Fac, să trăiți! a izbucnit și Dănilă... De ce să nu fac?!... Că mi-a mai dat și dom'colonel zece, pentru că m-am pus de-a curmezișul ușii cînd a vrut să plece și nu l-am lăsat să iasă fără cojoc!... Eu însă vă rog, să socotiți bine, a urmat el mieros și indignat, deopotrivă... să nu-mi rămînă cumva să fac de santinelă și în Germania, după război!... Faceți așa ca, în ziua cînd vom termina cu nemții, să termin și eu cu schimburile de santinelă... Ori prelungiți războiul, ori mai tăiați-mi din pedeapsă... că nu vreau să fiu dator și-o să rămîn singur p-acolo!

De altfel, Dănilă nu făcea niciodată de santinelă; nici n-avea cum, căci era totdeauna cu noi și toată vremea, ziua sau noaptea, era numai treaz. Dar altă pedeapsă, cînd ne supăram degeaba pe el, nu-i puteam da și, poate tocmai pentru că n-o putea executa, se supăra nespus de mult.

— Bine, am mormăit, stăpînindu-mi risul... am să țîn eu socoteala... cu cele din noaptea asta ai pînă acum, în total, optzeci și cinci... ține minte!

VI

Am ajuns în vilceluță, o dată cu alaiul destrămat al telefoniștilor care se mutau. În câteva clipe ei au și instalat centrala telefonică, într-o hrubă, sub mal, unde Boteanu își alesese postul de comandă. Era de acum spre ziuă dar întunericul se ținea încă lipit de pământ, fumuriu și rece, umed, albit și îndesit de ceață. Nu puteai spune nici că ploaia încetase cu desăvârșire, nici că plouă în lege. În aer plutea o pulbere mărunță de apă, ca un nor lipicios și greoi, des, inecăcios, care se țira pe câmpie și se scurgea în vilceluță și în pământ.

Pe Boteanu l-am găsit pe malul vilceluței, cercetînd întunericul acela lăptos înspre așezările fermei ocupate de batalionul lui Murea de cu seară, acolo unde căzuse căpitanul Stanca. Deși ferma era destul de aproape și se prevesteau zorile, nu se întrezărea nimic în partea aceea. Totul părea înecat în fumul acela de apă. Curînd însă, a apărut un soldat, întregindu-se treptat din negură, alergînd; el ne-a adus vești sigure, liniștitoare de la fermă. Ne temeam ca nemții să nu ne fi simțit pregătirile și intențiile și să înceapă ei, mai întîi, atacul. Dar nici către dreapta, la Simiclăuș, și nici înspre stînga, la Ghenci, unde erau celelalte regimente din divizia noastră, nu se deslușea nimic. Și pozițiile lor păreau scufundate în marea aceea de întuneric destrămat și de apă spulberată, în care băjbiam în neștire parcă, izolați, supuși mîniei mocnite a cerului și respinși cu dușmănie de pământ. Începuse să ne fie frig, căci negura ne pătrundea pînă la os, dar de atîta noroi nu puteam nici măcar îngenunchia, ca să ne bucurăm de căldura pămîntului.

Cît a mai durat vremea asta ciinoasă, în care urmele întunericului erau ținute încă la pământ de negură, Boteanu a chemat și cel de al treilea batalion în vilceluță, ca să nu fim obligați mai tîrziu să facem mișcarea asta pe lumină. E adevărat că stăteam acolo cam înghesuiți și prea aproape de unguri și nemți, dar Boteanu spera încă să primească ordinul de atac înspre Carei și dorea să aibă regimentul strîns ca un pumn, ca să poată lovi la nevoie, sigur și adînc, cu putere, inima dispozitivului inamic. Am avut noroc cu valul acela de întuneric și ceață, de negură, care a ascuns de minune mișcarea companiilor noastre, obosite și înfrigate, și totodată a înăbușit zgomotele pămîntului. Desigur că pe o vreme ca aceea, potrivnică, se bazase colonelul cînd ordonase apropierea celui de al treilea batalion; altfel, nemții ne-ar fi simțit și într-o jumătate de ceas ne-ar fi terciuit acolo, pe loc, cu artileria.

Mi-am dat însă seama că, de fapt, Boteanu se pregătea de atac; așa făcea aproape întotdeauna. Își asuma pe neașteptate riscul unor acțiuni îndrăznețe, întreprinse în „situații limită“ — cum le spunea; ori, în asemenea „situații“ aveau mare preț ingeniozitatea și curajul, sîngele rece și încrederea neclintită în forța morală a soldaților. Acțiunile pregătite astfel de Boteanu erau de cele mai multe ori imprevizibile pentru nemți; și odată deslănțuite, erau aproape imposibil de înlăturat sau de oprit. Ele duceau adeseori la o răsturnare rapidă a raportului de forțe din sector, la capturări masive de prizonieri, la înfrîngeri inevitabile pentru inamic. Prin această tactică a sa, Boteanu cruța soldații; cu pierderi minime, uneori neînsemnate, obținea în mod rapid și hotărîtor succese cu adevărat răsunătoare. „Situațiile limită“, pe care le descoperea în dispozitivul inamic

sau într-un moment critic din timpul luptelor, erau întotdeauna fără ieşire pentru nemţi.

Există însă posibilitatea ca aceste „situaţii“ să fie folosite şi de nemţi, ca o cursă pentru noi. Acţiunile întreprinse de Boteanu puteau deci, tot aşa de bine, să eşueze şi pierderile noastre ar fi putut să fie, în aceste cazuri, dureroase şi mari. Asta făcuse ca printre unii ofiţeri să se răspîndească într-un timp credinţa că „ulciorul nu merge de multe ori la apă“... Eu însă, care eram tot timpul cu Boteanu, ştiam că el nu începea o asemenea acţiune decît după un studiu serios şi amănunţit asupra situaţiei generale din sector, şi numai în momentul cînd avea de partea sa şi avantajele vremii, ale terenului, ale lipsurilor descoperite la inamic sau ale greşelilor acestuia. Uneori, studiul acesta dura zile sau nopţi întregi; alteori, dimpotrivă, numai cîteva clipe; adică, atît cît îi trebuia să descopere situaţia aceea „limită“, necunoscută de nemţi, sau în care ei refuzau să creadă că s-ar putea întreprinde ceva. O dată găsită această „situaţie“, Boteanu căuta şi soluţia cea mai fericită şi lua singur hotărîrea salvatoare. În acele clipe, Boteanu nu suferea nici o contradicere; avea o siguranţă temerară în puterea gândirii sale, în valoarea soluţiilor sale îndrăzneţe; şi cînd începea, era necruţător şi faţă de sine însuşi şi faţă de subordonaţi, cărora le cerea o execuţie ireproşabilă, precisă şi sigură, avîntată.

Boteanu se dovedea astfel un bun comandant; avea o minte lucidă, o imaginaţie îndrăzneată, un braţ hotărît şi o inimă caldă. Mobilitatea gândirii sale, temeinicia argumentelor pe care îşi întemeia hotărîrile, rapiditatea şi arta mişcărilor executate, urmărirea îndrîjită a ţelului dorit, aproape întotdeauna îi asigurau succesul acţiunilor. De cele mai multe ori, toate acestea ni se dezvăluiau după ce acţiunile întreprinse se încheiau. Boteanu nu era obişnuit să expună dinainte argumentele şi intenţiile sale şi se supăra cînd cineva dintre ofiţeri insista şi cerea explicaţii înainte de timp. Maiorul Blaga însă prinsese mecanismul acesta neobişnuit al hotărîrilor lui şi pricepea cel dintîi ideile de bază, uneori destul de ascunse, ale operaţiunilor concepute de Boteanu. La început, în primele zile ale luptelor din Transilvania, nouă ni se păruse că felul în care colonelul lua hotărîrile era „riscant şi aventurist“ şi de aceea ne-am îndoit o vreme de reputaţia lui de stat-majorist încercat. Curînd însă, după cele dintîi victorii răsunătoare ale regimentului nostru, pe Tîrnave — la Costeşti, pe Mureş — la Cipău şi Iernut, şi dincoace de Mureş — la Dealul Singeorgiului, ne-am dat seama că hotărîrile lui erau luate pe o pătrundere adîncă şi cutezătoare a faptelor. Aşa am biruit şi în luptele de pe Arieş, cînd am schimbat într-o singură noapte ideea de manevră, şi în luptele de la Turda, şi în cele de la Apahida, pentru Cluj, bizuindu-ne tot mai mult pe priceperea şi hotărîrile lui.

Dacă te gîndeşti chiar şi la atacul ordonat de el în ajun, asupra fermei, şi tot este de ajuns să înţelegi în ce consta măiestria-i de comandant. Din poziţia de la fermă, puternic întărită, nemţii intenţionau să întoarcă peste noapte, din flanc, poziţiile celorlalte două regimente ale diviziei noastre. Cine şi-ar fi putut închipui însă, că tocmai în momentul cînd poziţia lor părea invulnerabilă, o companie întregă de a noastră va cuteza să pătrundă noaptea, în viesparul de la fermă, fără să tragă un singur foc de armă?! Iar un batalion să se tîrască opt sute de metri pe burtă, prin noroi, şi numai la două sute de metri de fermă să aştepte, în linişte, înămolit pînă la gît, clipa ridicării la asalt?!... Desigur că Boteanu se bazase

tochmai pe „situația limită“ care se crease ; altfel, ferma n-ar fi fost cucerită fără efortul unor forțe considerabile și fără un număr de jertfe omenești dureros de mare !

Eram de altfel convins că Boteanu avea și acum un plan al lui, pentru că nu degeaba asculta și cerceta de pe mal, în picioare, liniștea dinspre ziuă a fronturilor și, de asemenea, nu înghesuise fără rost cele două batalioane, în vilceluță, atit de aproape nemți. Căuta desigur să descopere acea „situație limită“, care nu i se dezvăluise încă, sau care poate că nici nu exista, dar de care avea nevoie atunci, în dimineața aceea. Am simțit că asta îl preocupa, după felul cum m-a primit, după inflexiunea glasului său, cuprins de-o încordare tulbură, stăpinită.

— Ai venit, Moroșane ?

— Da, domnule colonel. Dănilă nu m-a trezit la timp...

— Nu te teme, n-ai întârziat !

Și Boteanu a rămas tot acolo, pe malul vilceluței, încotoșmănat de Dănilă cu mantaua și cojocul, parcă ceva mai liniștit, pregătit anume pentru o așteptare lungă și grea. În față nu se vedea decit umbrirea neagră a arăturii desfundate, răscolită de noi de cu seară, când ne tîrserăm spre fermă. În fund, așezările fermei păreau fără contur, întinse, topite în negură. Spre dreapta și stînga, la Sîmniclăuș și Ghenci, în pozițiile celorlalte regimente ale diviziei, nu se întrezărea de asemenea nici o mișcare. Se auzea numai, departe, înăbușit, un murmur care părea mai degrabă o forfotă a pămîntului. Sau poate că numai vîntul, care pornise să bată iar, la fel de subțire și de tăios, aducea din alte părți frămîntarea aceea !... Boteanu adulmeca însă ca un copoi tăcerea fronturilor încă netrezite, trecerea hoțască a timpului care se scurgea la fel de încet ca negura ce luneca pe vilceluță și intra în pămînt. Știa că sosise momentul ca regimentele din stînga și dreapta noastră să se ridice la atac, și aștepta ca scurgerea acestor clipe grele să se curme, curînd.

Și într-adevăr, după cîteva minute numai, a început să bată masiv, deslănțuită dintr-odată, artileria noastră. Bătea destul de aproape, de la Sîmniclăuș și Ghenci, și din spatele nostru de la Colonia Rădulești. Din cauza negurii însă, bubuiturile răsunau infundat, fără ecou, de parcă proiectilele se spărgeau într-un strat de lînă umezită. După primul și al doilea val de obuze, care au căutat mai întii pozițiile nemților, artileria a început să bată așezat și cu temeii, cu o chibzuință care l-a supărat dintr-odată pe Boteanu.

— Nu era nevoie de nici un bombardament ! a mormăit el.

Și a avut dreptate ; bombardamentul nostru a trezit toate pozițiile nemților, pe toată lățimea și adîncimea sistemului lor de apărare din fața Careilor. Ei nu știau încă în ce punct se va dezlănțui atacul și de aceea au deschis focul, înfricoșați, de la o margine la alta. Răbufnirea lor era mai mult o învălmășeală de tunuri și mitraliere, oarbă, dar bine încheagată, iute. Totuși, ceva simțiseră și nemții, pentru că după un timp bombardamentul lor se concentrase chiar asupra regimentelor din stînga și dreapta noastră, care trebuiau să atace și care se descoperiseră, poate, înainte de timp. Boteanu a dat atunci un ordin drastic batalioanelor și aruncătoarelor noastre din vilceluță să nu deschidă focul, sub nici un motiv. Și asta nu numai pentru că, înghesuți cum eram, artileria nemților ne-ar fi făcut pilaf într-un singur sfert de ceas, dar și pentru că trebuiau să rămînem nedescoperiți, cu orice preț.

— Trebuie să fim ca un pumnal ascuns într-o teacă de postav — a explicat Boteanu, comandanților de batalioane.

Mai târziu, când a văzut că nemții au început să bată și ferma, din care-i scosese răsunet pe negîndite, l-a chemat din nou pe Murea și i-a șoptit în receptor :

— Nici o mișcare, Bătrîne... numai dacă ești atacat!... Încolo, nimic... taci chitic... ești mort!

Bombardamentul artileriei noastre n-a durat prea mult și poate că el nici n-a avut alt rost decît să-i oblige pe nemți să-și descopere punctele lor de foc și de rezistență, atît cît îngăduiau la ceasul acela negura și fumul întunericului. Tragerile tunurilor s-au lungit apoi și au început să piseze fermele și drumurile din spatele liniilor inamice, încrucișarea căii ferate cu șoseaua, marginea dinspre noi a Careilor.

Abia în clipa aceea s-au ridicat regimentele din stînga și dreapta noastră la atac. Întunericul se subțiasse de tot, de parcă era luat de vîntul care se întărise, dar negura tot mai stăruia, adusă poate de vînt dinspre bălțile de la nord-vest, de dincolo de frontieră. Din cauza ei și a pămîntului plin de apă, desfundat în toată adîncimea arăturii, soldații nu se puteau mișca decît la pas. Parcă-i trăgea pămîntul înapoi și nu-i lăsa să se apropie și să intre în iadul acela pregătît de nemți. Și tot la pas, și grupați — poate prea mult grupați — ca să nu se piardă în negură, sau chiar de teamă, au dispărut în valul acela de ceață murdară și lăptoasă, ca într-un fum clăbucit de paie umede.

Potrivit ordinului diviziei, batalionul lui Murea trebuia să țină piept nemților, pînă ce unul din batalioanele regimentului din dreapta noastră va ieși pieziș în fața sa, dincolo de fermă. În felul acesta noi am fi rămas complet „dezangajați“ și-am fi putut interveni la nevoie, mai apoi. Dar numai ce mișcarea aceasta încetă, a celorlalte două regimente a început, și-au și pornit să bată, plin, înăbușit, mitralierele nemților. Au răspuns și mitralierele noastre, răbufnind întăritate, după cum se mișceau ai noștri — acoperiți de negură — tot mai aproape de nemți, dar nu cu puterea celor dușmane care tocmai neîntrerupt, de la o margine la alta. După acest schimb de focuri, înverșunat și iute, nervos, tragerile s-au mai domolit și numai din cînd în cînd se auzea, dintr-o parte sau alta, cîte o răbufnire nouă. Ne-am dat seama după foc, că ai noștri fuseseră oprîți și că acum nu făceau decît să încerce, ca niște antene, pozițiile încă îndepărtate ale nemților.

Au intrat atunci, în negură, și unitățile de aruncătoare și de tunuri ușoare de infanterie, luptîndu-se desperat cu noroiul, precum și observatorii artileriilor din urmă, de la Rădulești, Chirolț și Sîncrai. Și imediat după asta a urmat un bombardament vijelios, concentrat, pe pozițiile din fața ale nemților, și iar s-au auzit, înviforate, mitralierele noastre. Dar și încercarea asta a fost zădărnicită; cele două regimente nu s-au putut apropia de liniile inamice, cu nici un chip. A încetat apoi și schimbul acela neîmplinit de focuri și toată linia frontului s-a liniștit, dintr-o dată. Ai noștri au rămas pe unde se găseau, întinși pe arătură, cu pieptul și burțile în noroi și apă și cu spatele măturat de suflarea vîntului care-i zbicea și-i îngheța. Pe deasupra lor treceau tot mai destrămate valurile negurii care se risipea și-i dezgolea, lăsîndu-i fără de nici un adăpost, în fața nemților, pe cîmp.

— Ptiu! a făcut Boteanu, supărat n-am înțeles pe cine.

Apoi s-a retras în vilceluță, pentru că atacul eșuase și nu-l mai interesa.

Curînd s-a ridicat și negura, iar vîntul s-a mai domolit. A început însă să plouă din nou, într-o spulberare mărunță și rece, vineție. Lumina dimineții, deși băloasă și slabă, ne-a dezvăluit totuși pozițiile nemților, schema sistemului lor de apărare, pînă departe, către Carei... De la Ghenci și Simniclăuș și pînă la marginea orașului nu mai erau alte sate. În schimb, tot cîmpul acela cu mici ridicături și vegetație bogată, era plin de zeci și zeci de ferme, care apăreau ca niște îngrămădiri de case pitice, năpădite de grădini și livezi de pomi. Toate aceste ferme fuseseră transformate de hitleriști în puternice puncte de rezistență, pregătite pentru o apărare îndelungată și grea. De la o fermă la alta erau trupe puține, cu misiunea mai mult de supraveghere, care căutau să oprească patrulele noastre, să se infiltreze pe acolo. Puterea nemților era în aceste nenumărate puncte de rezistență și mai ales în pînza de foc dintre ele, care le lega și care era de netrecut; căci fermele erau așezate „en echiquier“, pe toată adîncimea de șapte-opt kilometri, cît mai era pînă la Carei.

Atacul unităților noastre fuseseră oprit de fapt de superioritatea acestui sistem de apărare al nemților. Fermele întărite erau ca nodurile unei plase bine legate între ele, printre care puteai vîri cel mult un deget, dar în nici un caz pumnul sau mîna. Un singur nod al acestei plase dacă atingeai, se mișcau toate celelalte odată, dezlănțuind în toate direcțiile un foc cumplit care reteza și toca; țesătura apărării aceleia continuu și adînci era astfel, în întregimea ei, de nepătruns. Și chiar dacă cineva s-ar fi strecurat printre ferme și-ar fi ajuns să ocupe una din ele, era clar că ar fi fost imediat izolat și tot așa de repede distrus. Și asta cu atît mai mult, cu cît între ferme locurile erau joase, pămîntul mocirlit și plin de apă.

M-am întors la Boteanu, în adăpost, și l-am întrebat dacă nu era mai bine să încercăm să pătrundem noi, cu batalionul lui Murea de la fermă, printre cele două regimente.

— Nu, s-a împotrivit el... o să intrăm cu toată divizia în noroi, ca într-o baltoacă!

Atacul nu se mai putea desfășura deci, prin infiltrări și pătrunderi singulare și adînci, — așa cum crezuse Boteanu cît timp fuseserăm favorizați de negură —, ci numai printr-o mișcare generală și masivă de front, precedată de un puternic și neîntrerupt bombardament de artilerie... Și într-adevăr, cele două regimente au reluat atacul la ora nouă și jumătate, în acest fel... Dar nici de data aceasta nu i-au putut da pe nemți peste cap!... Au atacat apoi și după prînz, la patru și jumătate, și încă o dată, la șase. Nemții aveau focul de artilerie foarte bine plasat și mereu întărit de tragerile a zeci și sute de aruncătoare, de mitraliere și tunuri ușoare de infanterie, care executau trageri continuu și masive, dinainte pregătite. La cel din urmă atac însă, spre seară, forța lor începuse totuși să slăbească și au fost nevoiți să scoată tancurile din ascunzători, ca să oprească înaintarea noastră.

La sfîrșitul acestei cumplite zile de 23 octombrie, rezultatele nu erau cele scontate de noi; reușiserăm totuși să-i scoatem pe nemți, în stînga, din ferma Silber, din ferma Berger și din ferma de pe cota 119; iar în dreapta, din ferma de la Rătul Târțelor. Fața de eforturile celor două regimente și de pierderile pe care le-am avut, însă, asta era destul de puțin; câștigaserăm în schimb altceva: apărarea nemților era zguduită din temelii, iar rezervele

lor păstrate pentru contraatac fuseseră deja angajate în luptă, în întregime. Problema principală care se punea în acel moment, era aceea de a nu le da răgaz, nemților, să răsuflă, să se reorganizeze și să-și aducă noi întăriri. Boteanu a simțit cel dintâi lucrul acesta și a cerut, generalului, permisiunea ca regimentul nostru să iasă din vilceluță și să continue chiar atunci atacul. El a expus pe scurt ideea tactică la care se gândise, foarte ispititoare, dar riscantă și grea. Colonelul Boteanu dorea să concentreze într-un singur loc forțe superioare celor nemțești, și, după un bombardament masiv de distrugere, desfășurat de artilerie în adâncime, pînă la Carei, să atace pe o porțiune foarte îngustă, încercînd astfel o pătrundere adîncă și neașteptată în dispozitivul inamic. Această pătrundere trebuia să împartă apărarea nemților în două; iar nouă, să ne permită să atingem marginea Careiilor dintr-o singură mișcare. După asta urma ca cele două regimente să atace imediat și să distrugă, pe rînd, forțele înjumătățite ale nemților. Atacul nostru însă, trebuia să fie ca un pumnal înfipt adînc în dispozitivul inamic, cu lama destul de tare, ca să poată intra, dar și destul de flexibilă, ca să nu poată fi întoarsă sau ruptă.

— Și pe ce direcție vrei să ataci? l-a încercat generalul.

— Călare pe șoseaua Ghenci-Carei, a răspuns Boteanu... Primul obiectiv: încrucișarea șoselei cu calea ferată și fabrica de cărămidă... al doilea obiectiv: intrarea în oraș...

— Și ce realizezi?

— Totul, a izbucnit Boteanu, aprins. Îi vom obliga pe nemți să intre într-o „situație limită“, din care nu vor mai putea scăpa...

— Pregătește-te pentru asta, Grigore, a încuviințat generalul, după un ceas... dar nu ataci decît miine dimineată!

În noaptea aceea noi am scos cele două batalioane din vilceluță și le-am înghesuit în adâncime, pe șosea, de la marginea satului Ghenci către Carei. Tot acolo, pe sub pomii și în viile și porumburile de pe șosea, am împins aruncătoarele, tunurile antitanc și cîteva posturi de mitralieră mai înaintate. Comandantul diviziei a concentrat toată artileria în spatele nostru, la Ghenci, ca să poată trage masiv și în adîncime pe șosea, și a ordonat cîteva atacuri de noapte, locale, în alte părți ale frontului, ca să distragă atenția nemților de la pregătirile pe care noi le făceam și să-i deruteze asupra intențiilor pe care le aveam.

Boteanu n-a dormit, desigur, nici în noaptea asta; și-a petrecut tot timpul între soldați, trecînd de la o companie la alta, oprindu-se și povestind tuturor cum plecase el în 1940, de pe aceste locuri. Ploaia stătuse, dar soldații erau încă uzi și înghețaseră, căci erau bătuți fără îndurare de vîntul care se întărise și cobora dinșpre munți. Dănilă mai luase încă zece schimburi de santinelă —, pe care de asemenea n-avea să le facă niciodată —, pentru că se ținuse mereu de colonel, cu o șubă în brațe. Pînă la urmă tot a reușit, cu scandal și milogeală, și l-a tras pe colonel într-o casă de la marginea satului, de-a ațipit un pic.

Spre dimineată, s-a lăsat iarăși negura și vremea mocnea din nou a ploaie. Boteanu a prins astfel mai mult curaj și a împins batalioanele mai adînc pe șosea, pînă sub nasul nemților, unul în spatele celuilalt. Cu patruzeci și cinci de minute înainte de ora atacului, a început artileria noastră să bată în voie, așezat; o jumătate de oră a bătut toate pozițiile nemților

de la o margine la alta, și numai în ultimele cincisprezece minute s-a concentrat deodată, toată, pe șosea.

La ora atacului, în zori, când pământul era încă acoperit de o pală de întuneric și doar la orizont se întrezărea o geană de lumină vineție, unul dintre batalioane a ieșit din șanțuri și gropi și s-a lipit de valul bombardamentului care a început să se rostogolească, tăvălug, înainte. Primele poziții ale nemților de pe șosea au căzut, desigur, la primul asalt; atunci am pus mâna pe primii prizonieri din ziua aceea, destul de ușor, căci nemții nu-și ieșiseră încă din buimăceală. După asta însă, nemții și-au revenit și au aruncat unități noi în golul ce-l făcuserăm, chiar pe direcția noastră de atac. Totodată s-a dezlănțuit și artileria lor, sub forma unor baraje de oprire cumplite, eșalonate de asemenea în adâncime.

Când a văzut că primul batalion a fost culcat la pământ, Boteanu a ridicat din urmă, la atac, cel de al doilea batalion. Acesta a continuat înaintarea, asaltând *prin depășire* și lăsând în urmă rîndurile primilor atacatori. Când și ostașii celui de al doilea batalion au fost oprți, Boteanu i-a ridicat din nou pe cei dintîi, și așa a lovit neîncetat, clipă de clipă și pas cu pas, pieptul dispozitivului nemțesc, pînă cînd pumnul acesta de foc și fier a început să-și facă loc înainte, pe șosea. La prînz ajunseserăm la jumătatea distanței dintre Ghenci și Carei, în locul unde șoseaua trece printre cotele 151 și 129 și de unde se vedea destul de bine încrucișarea șoselei cu calea ferată, fabrica de cărămidă și marginea orașului cu case pitice și grădini îngalbenite de pomi. Aici am întîrziat o vreme, — pînă ce două companii de ale noastre au ocupat poziții de siguranță, într-o parte și alta a șoselei, ca să ne apere de nemții de pe cele două cote, bătute mereu de artileria noastră —, după care am reluat atacul. Spre seară eram de acum stăpîni pe încrucișarea șoselei cu calea ferată și destul de aproape de fabrică și de oraș. Cu un ultim efort, pe care Boteanu se gîndise să-l facem cu batalionul lui Murea, păstrat încă în rezervă, la fermă, am fi putut ocupa și aceste obiective. Am fi îndeplinit astfel în întregime planul lui; după ce-i despăcam pe nemți în două, urma să-i și zdrobim, imediat, cu celelalte regimente, pe rînd.

Dar lucrurile nu s-au întîmplat așa, pînă la capăt; nemții au descifrat la timp ideea noastră de manevră și nu s-au lăsat păcăliți. În momentul cînd celelalte două regimente au început mișcările lor de învăluire, — unul spre stînga, către Viile Careilor, iar celălalt spre dreapta, către Rîtul Tărilor —, nemții au părăsit în grabă fermele din față și s-au retras pe o altă linie, mai aproape de Carei. Așa s-a făcut că seara ne-a prins pe noi înfipti în mijlocul dispozitivului nemțesc, într-un intrînd ce amenința marginea orașului, iar pe celelalte două regimente, cu fronturile întinse ca două brațe ce doreau să cuprindă orașul, pe la vest și est.

E adevărat, planul lui Boteanu nu reușise întru totul; dar nemții fuseseră obligați să renunțe singuri la unele din punctele lor de rezistență, iar o parte din dispozitivul lor atît de sistematic organizat, aproape inexpugnabil, să cadă într-o jumătate de ceas în mîinile noastre. Ideea tactică a lui Boteanu i-a surprins la început pe nemți și realizarea ei n-a cerut jertfe prea mari de sînge; în orice caz, aceste jertfe au fost cu mult mai mici decît dacă am fi atacat întregul dispozitiv al nemților, de front.

Cu toate astea, noi nu intraserăm încă în Carei și, potrivit ordinului, a doua zi, la 25 octombrie, orașul trebuia să fie eliberat. De aceea, divizia

a început să pregătească un atac general, cu toate regimentele, pentru a doua zi, în zori. Dar și de data asta, tot Boteanu — care nu vroia să renunțe la cînstea de a intra noi, cei dintii, în Carei — a venit cu o idee nouă. Această idee a lui a dus de fapt la acea strălucită victorie a regimentului nostru de la Carei.

Să vedeți cum a fost!

VII

Seara, după ce am organizat apărarea noastră de noapte, la încrucișarea șoselei cu calea ferată, Boteanu era atît de istovit că nu ne-am mai putut întoarce la sat. Ne-am tras deci, la adăpostul cantonului de cale ferată de la încrucișare, în prima linie de foc. Și, deși nu intraserăm în oraș, Boteanu era totuși bucuros pentru că dăduse nemților o „lecție tactică“, cum spunea; le zguduise întregul dispozitiv de apărare, atît de bine încheșat, și le luaserăm o sută treizeci și doi de prizonieri. La unii dintre aceștia, niște unguri care abia așteptaseră să treacă la noi, Dănilă a găsit câteva sticle cu vin pe care le-a adus în sacul de merinde, cînd a venit cu mîncarea. Oșteanu era istovit de drum, scaldat în nădușeală și noroiț pînă-n creștet, căci șoseaua era bombardată de nemți și el o tăiasse de-a dreptul pe cîmp. Boteanu a mîncat cu poftă bucata de carne fiartă, pe care i-o întinsese pe o farfurie de tablă, și la sfîrșit, spre fericirea lui Dănilă, a spus că ar fi bun un pahar de vin care să-l „încălzească“.

— Acușica, dom'colonel! a sărit Dănilă și a scos din sacul lui, mare cît o traistă de popă, o sticlă de vin chilimbariu. A arătat-o, s-o vedem că e nedesfăcută, i-a scos dopul dintr-o singură lovitură și a răsturnat-o în cîteva căni de tablă... Pofțiți!

— Dănilă... dar nu e din cel de Tirnave!

— Nu, l-a asigurat oșteanu, pe colonel... e vin de Carei!... Lui Boteanu i-a plăcut vinul și mai ales vorba oșteanului, care ascundea semnificația eliberării apropiate a orașului, și l-a scutit pe Dănilă, pe loc, de toate cele nouăzeci și cinci de schimburi de santinelă care se adunaseră pînă atunci. Colonelul a băut o cană de vin, închinînd cu Dănilă pentru fericirea celor de acasă, iar cu mine, pentru eliberarea Transilvaniei; și a cerut apoi să vorbească cu cîteva prizonieri. Prinșii maghiari făceau parte din Regimentele horthyste 26 și 92 de Infanterie și erau așa de sături de război, că nu s-au sfiit să ne arate cît de bucuroși erau că scăpaseră de front. Trei dintre ei de fel de pe lingă Cluj, s-au rugat de Boteanu să rămînă pe front să lupte alături de noi.

— Dar de ce vreți? i-a cercetat colonelul, cu interes.

— Să-i țîpăm mai repede pe nemți, a răspuns unul, mai iute și mai infipt, nerăbdător.

— Eu, a mărturisit al doilea, mă tem să mă întorc în sat că nu știu ce va fi...

— Ai lui au ținut cu nemții! au sărit soldații.

— Dar dumneata? l-a întrebat colonelul pe al treilea.

— Mie mi-au împușcat nemții muiera, a gemut soldatul, cu ochii neguroși, aprinși de ură...

— Era greună, cu prunc! au sărit iarăși ceilalți... Soldații se arătau prea gălăgioși și uitaseră o clipă că erau totuși prizonieri... Cînd am trecut

p-acasă, prin sat, muierea l-o ascuns în șură, au continuat ei... dar a mai trecut apoi un val de nemți șiăștia l-or prins!

— Mergeți fără grijă, i-a îndemnat Boteanu. Cine vrea să lupte să se ceară voluntar, în țară...

Cu nemții a fost însă mai greu; ei se fereau de vorbă; erau întunecați și tăcuți și au refuzat să răspundă, cind Boteanu i-a întrebat cîte ceva. O ciudă ascunsă, înveninată și neagră îi măcina pe dedesubt, rapace. Unul a mărturisit totuși, cu trufie, numele unității din care făceau parte: Divizia a 8-a de cavalerie SS!.. Cînd a auzit asta, Boteanu și-a pierdut dintr-o dată liniștea. A început să fiarbă, învîrtindu-se nerăbdător în strîmta cămăruță a cantonului, înegurîndu-se și mustăcînd nestăpînit, nervos, cum n-ul mai văzusem pînă atunci. I-a dat repede pe prizonieri afară, trimițîndu-i tocmai la Ghenci, iar mie mi-a cerut harta și s-a apucat să studieze pozițiile nemților care apărau orașul. Am înțeles, desigur, neliniștea lui. În septembrie, în cele mai crîncene bătălii de pe Mureș, la Cipău și la Iernut, avuseserăm în față tocmai Divizia a 8-a cavalerie SS!.. Atunci, în lupta pentru Dealul Sîngeorgiului, Boteanu căzuse cu tot grupul de comandă al regimentului într-o capcană a nemților și stătuse o noapte întreagă, încercuit. Nemții aruncaseră în luptă un batalion întreg, ca să-l ia prizonier, și lucrul acesta devenise aproape sigur și pentru ei și pentru noi. Spre ziuă însă, căpitanul Stanca a trecut Mureșul înot, cu compania sa și două grupe de asalt, și a spart cercul nemților chiar lîngă apă. Așa ne-a scăpat Ovidiu, pe neașteptate, și de captivitate și de rușine.

— Oricum, dar pe nemțiiăștia trebuie să punem mîna! a scrișnit Boteanu, după un timp.

Și ochii lui au prins să strălucească, înegurați de ură, încercați de-o lumină ciudată, din care nu lipsea un pic de nebunie. Dorința asta mistuitoare îl ațîța. Și iar s-a aplecat înfrigurat și concentrat deasupra hărții, cu fruntea ușor încutată și mîinile înfipite în păr. Trebuie să spun, ca unul care cunoșteam tăria nemților și dispozitivul lor de apărare de la Carei, că m-am speriat de această idee a lui, ca de-o aventură. Boteanu însă se adîncea tot mai mult în gînduri, se însufletea pe neașteptate, tresărînd, și trăgea linii noi pe hartă. După un timp, a cerut legătura cu maiorul Murea, care era încă la ferma pe care o ocupaserăm noi duminică seara și care rămăsese acum în spatele regimentului din dreapta noastră.

— Bătrine, a vorbit el, cu vocea înfiorată... știi pe cine avem în față?... Nici nu ți-ai fi putut închipui!... Pe cine? ...Pe cei din Divizia a 8-a SS!.. Pregătește-te sufletește... nu trebuie să ne scape... trebuie să punem mîna pe ei!

Spre surprinderea mea, ideea asta l-a aprins și pe Murea și „Bătrînul“ a cerut să-i rezerve lui cîntea de a pătrunde cel dintîi în oraș. Boteanu a părăsit telefonul și s-a aplecat din nou deasupra hărții, dîrz, iluminat. Dar numai peste cîteva minute, l-a chemat chiar comandantul diviziei, la telefon. Acesta — în loc să-l mai domolească, cum mă așteptasem — mai rău l-a întăritat. Fuseseră, cum am mai spus, colegi, și dacă Antonescu nu l-ar fi persecutat și nu l-ar fi scos din cadrele armatei pentru ideile lui, Boteanu ar fi trebuit să fie de mult general, căci el fusese șeful promoției lor și la Școala Militară și la Școala de Război. De aceea, în situații grele ca aceasta, generalul nu se îmbătoșa, ci se sfătuia prietenește cu el... Așa a făcut și în seara de atunci, cînd noi ne găseam la porțile Careilor.

— Ei, ce facem? l-a întrebat, când colonelul i-a spus de cei din S.S.

— Vedem noi, a răspuns Boteanu... Prost este că ne-au simțit, măgarii... și s-au tras repede pe poziții noi!

— Bine, bine, a insistat generalul... Parcă era vorba de o „situație limită“, Grigore?!

— O s-o creăm, domnule general! a tresărit Boteanu... Îi vom forța să intre într-o asemenea situație și vom ataca din nou...

— Cum?

— Peste o jumătate de ceas va pleca Moroșanu spre dumneavoastră, la Ghenci, cu planurile...

Și astfel, în seara aceea mi s-a dezvăluit latura cea mai prețioasă a gândirii tactice a lui Boteanu, trăsătura ei mereu activă, mereu ofensivă. Gândirii lui îi erau caracteristice mobilitatea și îndrăzneala, căutarea unor soluții cu totul noi, bazate pe legitatea obiectivă a faptelor și a câmpului de luptă, crearea — la nevoie — a unor situații imposibile pentru inamic. Situația care trebuia să devină o „situație limită“ pentru nemți, era pândită, sau căutată, descoperită după un studiu amănunțit al hărții, al pozițiilor inamice, al raportului de forțe existente. Boteanu se ferea întotdeauna de situațiile favorabile de moment, de conjunctură.

— Hm! făcea... Pute de la o poștă, Moroșane!

De data asta, Boteanu era îndârjit și de faptul că nemții simțiseră manevra lui și se feriseră să ne cadă în cursă. Descoperise astfel în mișcările nemților o gândire de asemenea activă, lucru pe care nu și l-a putut explica decât după convorbirea cu prizonierul care i-a dezvăluit că în față avem Divizia a 8-a S. S. Cu comandantul acestei divizii se mai înfruntase odată, pe Mureș, când fusese aproape gata să-i cadă în plasă. Acum îl încerca o bucurie amară, că îl avea din nou în față, și dorea cu o patimă neascunsă, turbată, să-l bată chiar în noaptea aceea, acolo, la Carei.

— Trebuie să-i împingem într-o „situație limită“! îi tot explica el lui Blaga... orașul Carei este ultima rezistență a nemților în Transilvania... Trebuie să-i prindem neapărat aici!

Urmărind astfel cu insistență ideea creării unei noi „situații limită“ pentru nemți, Boteanu a cerut, pe rînd, situațiile din acel ceas de noapte, ale regimentelor din stînga și dreapta noastră. Așa a aflat că regimentul din dreapta, dinspre est, ajunsese în dreptul orașului, situație pe care Boteanu a folosit-o din plin.

Iată, care era ideea sa de manevră, pe care mi-a explicat-o amănunțit pe hartă, căci tot așa de temeinic trebuia s-o expun și eu, comandantului diviziei, la Ghenci!... Era de altfel destul de simplă, dar îngrijorător de cutezătoare!... Peste noapte, batalionul lui Murea urma să înainteze pe la est de Carei, în spatele regimentului nostru, care ajunsese la înălțimea orașului. În timpul asta, noi trebuia să înghesuim și mai mult cele două batalioane, cît mai aproape de oraș, la încrucișarea șoselei cu calea ferată; în spatele nostru, pe șosea, trebuia să mai aducem un batalion de la regimentul din stînga, ca să-l avem pentru orice eventualitate la îndemînă... Rămînea ca apoi, la o anumită oră, să reluăm atacul, împreună cu celelalte două regimente care înaintau pe laturi, creîndu-ne nouă posibilitatea de a intra în oraș... Atenția și forțele nemților vor fi concentrate, desigur, înspre noi, pentru că noi băteam la porțile orașului... După o jumătate de

ceas însă, Murea va ataca pieziș și fulgerător cealaltă margine a Careilor, la ieșirea din oraș, într-un loc unde de asemenea șoseaua către Urziceni se încrucișa cu calea ferată Oradea—Satu-Mare...

— „Situția limită“, explica Boteanu convins, va fi astfel creată... Dacă nemții ni se vor opune nouă, Murea va intra pe dincolo în oraș... și după el vor pătrunde și batalioanele regimentului din dreapta... Dacă se vor întoarce, să scape de Murea mai întâi, atunci ne va fi nouă mai ușor și vom pătrunde noi în oraș, pe aici...

— Și dacă vor aduce forțe superioare și vor înghiți batalionul lui Murea?! a întrebat Blaga, neiertător.

— Asta e, a recunoscut Boteanu... Și chiar dacă aduc, a revenit, ațîțat, Murea trebuie să reziste pînă ajungem noi la el!

A vorbit apoi cu maiorul Murea, mai pe ocolite, și i-a explicat, cu rugă în glas:

— Acolo trebuie să rezisti un ceas, Bătrîne... numai un ceas... un singur ceas!... Atît îmi trebuie mie, ca să traversez orașul și să ajung la tine!

— Dar ceasul are șazeci de minute, domnule colonel! a reflectat Murea, îngrijorat.

— Bine, îl trimit pe Blaga să-ți explice, a hotărît Boteanu.

Și așa am plecat amîndoi deodată; Blaga, la batalionul lui Murea, de la ferma de lângă vilceluță, iar eu, la divizie, la Ghenci. Ocupaserăm noi șoseaua, dar ea era bătută neîncetat de artileria nemților, așa că tot pe arătură, prin noroi și băltoace am mers, ferindu-ne de explozii și aruncîndu-ne la pămînt, cînd fulgera pe deasupra noastră ote o rachetă.

La divizie, generalul mă aștepta nerăbdător, învăluit într-un nor albicios de fum de țigară, din care abia se mai vedea. Era grăsuț și scund, cu părul blond rărit în creștet și la temple, cu ochii înroșiți de nesomn, peste măsură de obosit, dar se mișca totuși degajat și sigur, vioi. I-am raportat pe nerăsuflăte, explicîndu-i cum am putut mai bine, ideea de manevră propusă de Boteanu. Generalul m-a ascultat tăcut, fumînd fără întrerupere, nervos. Cînd a înțeles ce dorea să facă Boteanu, l-au trecut dintr-o dată nădușelile și a chemat pe șeful statului major al diviziei. Mai întâi, el a explicat, celuilalt, pe hartă, ceea ce vroiam să facem noi; apoi l-a cercetat cu privirea și l-a întrebat:

— Care este lucrul cel mai grav ce ni s-ar putea întîmpla?

— Să pierdem un batalion, a răspuns șeful statului major... batalionul maiorului Murea!

Generalul și-a aprins o nouă țigară și a mai întîrziat un timp, cu ochii pe hartă și fălcile zvîcnindu-i de încordare, căutînd parcă anume ceva. Apoi a luat legătura cu comandantul corpului de armată și i-a cerut ca divizia din stînga noastră să intercepteze peste noapte șoseaua care duce de la Carei spre graniță, la Urziceni. Era o măsură de prevedere suplimentară, bine venită. După asta, generalul s-a iscălit cu mîna sigură, dar tulburător de încet, pe colțul schiței pe care o adusesem eu.

La ora două după miezul nopții eram de acum înapoi, la cantonul de cale ferată, cu ordinul de atac aprobat. Boteanu a încrimenit la început, îngîndurat, de parcă nu ceruse chiar el ordinul acela; apoi a tresărit și s-a liniștit ca prin farmec, dintr-o dată, ieșind astfel din încordarea în care stătuse pînă atunci. După ce a dat dispozițiile cuvenite, i-a scos pe telefo-

niști în tinda cantonului, unde erau agenții de legătură, iar lui Dănilă i-a poruncit să ne deștepte peste un ceas.

Ne-am întins însă degeaba pe băncile de lemn. Neliniștea care ne încerca nu ne-a lăsat nici măcar să ațipim. Într-un timp, Boteanu s-a răsucit cu fața în sus, întrerupând tăcerea ce ne învăluia. Am crezut că s-a așezat mai bine, să poată însfârșit adormi, dar peste câteva clipe s-a ridicat de pe bancă și a bîjbîit, pe întuneric, spre ușă. Când m-a auzit și pe mine, răsucindu-mă, s-a oprit și mi-a poruncit, în șoaptă :

— Dormi, Moroșane...

Desigur că n-am putut dormi, știindu-l plecat, și am ieșit după el. Afară era o bezna de nepătruns, încărcată din nou de o pulbere de apă și biciuită de vînt. O tăcere adîncă, grea, încremenită, stăruia și în pozițiile noastre de pe lîngă șosea și calea ferată, și în cele ale nemților de la fabrica de cărămidă și marginea orașului. Am deslușit umbra colonelului, lipită de peretele cantonului și înconjurată de oțiva agenți care stăteau chirecți în întuneric, pe jos.

— Care știe unde e caporalul Popa? a întrebat Boteanu.

— E dincolo de șină, dom'colonel, s-a istețit un agent... în grădină!

Ne-am ținut apoi de agent, furișîndu-ne peste terasamentul căii ferate, aplecați și trecînd în liniște printre gropile unor posturi de mitraliere, pline de soldați. După asta am sărit un șanț și am intrat într-o grădină cu varză, prin care ne-am tîrît, pe coate, căci fața pămîntului era aici vînat-alburie și-am fi putut să fim descoperiți de nemți. La marginea grădinii aceleia, între niște cartofi, am dat de grupa lui Popa.

Caporalul Popa Vasile asaltase și ocupase cu grupa sa cantonul de la încrucișarea căii ferate cu șoseaua, într-un moment în care nu mai credeam c-am fi putut atinge înainte de căderea seriei linia ferată. Un ceas întreg a rezistat apoi atacului înverșunat al nemților, care-l înconjuraseră și pătrunseseră de două ori peste el.

— Cum ai făcut? l-a întrebat Boteanu.

— Dacă-am văzut că nemții ne dovedesc, a început caporalul în șoaptă, e-o dezinvoltură firească, neprefăcută, ne-am urcat în pod și i-am lăsat să intre... cînd au umplut tinda, am lăsat câteva grenade... și praful s-a ales de ei!... Nemții de afară însă au crezut că ai lor aruncaseră grenadele și alți șapte-opt s-au repezit de-au intrat în canton... Dar noi am lăsat alte grenade, ca pe niște ouă care se spîrgeau cum atingeau podeaua... am tras apoi cu automatele, pînă n-a mai mișcat nici dintreăștia vreunul... După asta, nemții au înțeles că noi eram încă înăuntru și au început să bată cantonul cu tunul anticar... Însă n-au mai apucat să ne spulbere, c-au năvălit ai noștri și i-au alungat în oraș...

— Acuma trebuie să-i scoatem și din oraș, l-a încercat Boteanu...

— Trebuie, da'e greu, și-a arătat caporalul îndoiala, fără să se teamă de noi... Nemții s-au tras înapoi și s-au îngrămădit aici la marginea orașului, om lîngă om... Poate tot așa, cu un șiretlic, să-i dovedim!

Boteanu s-a apucat și a povestit caporalului și soților lui, cum se va desfășura atacul pe care-l pregătiserăm, stăruind mai ales asupra manevrei pe care o va face batalionul lui Murea pentru a ajunge în cealaltă margine a orașului. Popa și-a arătat iarăși îngrijorarea și ne-a spus că nemții trebuiau „zgîndăriți“ și din altă parte. De aceea, cînd ne-am întors la canton, Boteanu a cerut generalului ca cele două regimente, din stînga și din dreapta noastră, să ne ușureze situația și să înceapă atacul cu o

jumătate de ceas mai devreme. Totodată, el a ordonat maiorului Murea să pornească atacul odată cu noi, ca să distrugă astfel atenția și forțele nemților și înspre cealaltă margine a orașului.

Și astfel, la ora patru spre dimineață, când era încă noapte și negura nu se lăsase, am deslănțuit, pe neașteptate și fără nici o pregătire de artilerie, atacul. Au pornit mai întâi cele două regimente, pe delături, ținând să treacă pe lângă oraș. Peste o jumătate de oră, după ce nemții s-au angajat cu ele, am început și noi mișcarea. Vântul purta mai departe pulberea aceea de apă, vînzolită și spulberată, adusă poate tot de la nord, dinspre bălți. Întinericul de smolă, murmurul ploii și șuierul vîntului, au acoperit destul de bine apropierea noastră de oraș. Așa s-a făcut că pentru nemți, surpriza a fost cumplită și totală, desăvîrșită. Încă de la primul asalt, una dintre companiile din față a ocupat pe mutește fabrica de cărămidă, iar alta, un grup de case de pe marginea șoselei, izgonindu-i pe nemți. Între aceste două puncte de rezistență, pe șosea, s-au bulucit apoi celelalte companii, alergînd din urmă și înghesuindu-se la intrarea din oraș. Strada și marginea orașului fuseseră însă minate, și noaptea a fost cutremurată de explozii... Nemții au dezlănțuit un foc ucigător de mitraliere și tunuri, ieșindu-și astfel din buimăceala de la început și oprindu-ne chiar acolo, la capătul străzii. Îngrijorarea noastră a crescut, cînd am auzit motoarele tancurilor duindu-se și am simțit pămîntul și văzduhul clătîindu-se. Boteanu m-a trimis de-am adus tunurile antitanc de pe șosea, dincoace de calea ferată, unde le-am pus să tragă concentrat la intrarea în oraș. Blindatele nemților însă n-au contraatacat; zgomotul lor a crescut mai întîi, dar apoi s-a îndreptat spre cealaltă margine a orașului, îndepărtîndu-se...

Am reluat repede atacul; nemții însă ieșiseră de acum din case și bătălia s-a încins. Cu toată împotrivirea noastră, ei au ocupat din nou intrarea în oraș și au încheiat astfel, încă o dată, frontul lor pe linia caselor de la margine. Atunci însă, în întinericul de dincolo de oraș a fulgerat înalt, scînteietoare, o rachetă. Și tot atunci au răbufnit acolo cîteva rînduri de grenade și au început să toace întăritate, mitralierele. Acesta era semnalul; maiorul Murea ajunsese cu batalionul său la ieșirea din oraș!.. Am tras și noi niște rachete, a tras iarăși Murea, și iar i-am răspuns, așa că pe deasupra orașului pluteau în zbor arcuit zeci de fulgerări liniștite, care luminau ca ziua. Nemții au înțeles, desigur, că pierduseră lupta și-au încercat să se desprindă de noi și să fugă după mașinile și tancurile care se auzeau acum departe, pe șosea. La ieșirea din oraș însă, le-a aținut calea batalionul lui Murea și lupta care slăbise la noi s-a întărit dintr-odată, acolo. În partea aceea, s-au aprins cîteva mașini și cinci-șase case, care au început să ardă, cu flăcări puține și gălbui, aproape de pămînt, înăbușite de întineric și ploaie.

Regimentele din stînga și dreapta noastră înaintaseră și ele mult pe margini și Boteanu a ridicat atunci cel de al doilea batalion la atac. A trecut chiar el în fruntea lui, a depășit companiile din față și a pătruns în iureș, în oraș. Casele care erau minate au început să sară în aer și să ardă închis, luminînd sîngeriu străzile, pe care ungerii și nemții se învâl-mășeau, în fugă. Eu trăgeam încă, din cînd în cînd, cîte o rachetă, departe, în sus, ca să-i dăm de știre maiorului Murea că ne îndreptam spre el. Boteanu nu se mai gîndea nici la horthyști și nici la nemți, deși începuseră să ne iasă în întîmpinare, cu mîinile ridicate; alerga neobosit, înainte, cu companiile după el, acolo unde nemții care fugeau de noi săriseră pe Murea.

Drumul pînă la celălalt canton, la ieșirea din oraș, a durat astfel mai puțin de un ceas... Colonelul a trecut în pas întins printre grupurile risipite ale nemților prinși și s-a îmbrățișat cu Murea în pragul cantonului, înebunit de bucurie, aprins. Companiile noastre au ocupat în grabă și gara, și calea ferată care ducea la Oradea și Satu-Mare, și șoseaua către Urziceni. Retragerea unităților maghiare și germane prinse în oraș fusese astfel definitiv tăiată. Și, în timp ce în oraș și la marginea lui se dădea încă, pe întuneric și ploaie, o luptă înverșunată și surdă, Boteanu raporta comandantului diviziei, pe firul celui alt regiment din dreapta noastră, prin sectorul căruia se furișase batalionul lui Murea, că orașul Carei fusese eliberat.

Trofeele au fost bogate, cu deosebire în armament; prizonieri am luat numai cîteva sute, unguri mai ales. Cei mai mulți dintre nemți apucaseră să scape, fugind odată cu tancurile, și umpluseră cîmpul și drumurile dinspre graniță, speriați de moarte. Boteanu a rămas dezamăgit, cînd a aflat numărul mic al prinșilor din Divizia 8-a Cavalerie SS; el ar fi dorit să pună mîna pe toți, și pe comandament, și pe general. Am aflat însă că nemții o tuliseră de cum am pătruns în oraș, și-i lăsaseră pe horthyști, să le acopere retragerea.

— Trebuie să ne ținem de ei! a mormăit Boteanu, iarăși neliniștit...

VIII

Pînă la ziuă mai erau ea la un ceas, două, pline încă de negură, și am fi vrut să mai răsuflesc un pic, să ne uscăm și să mai prindem ceva putere. Urma, deci, să ne înghesuim prin casele de la marginea orașului și abia în zori să ne repezim din nou pe urmele nemților. Boteanu însă a revenit asupra acestui ordin și ne-a adunat din nou pe șosea. Între timp, aflase de la general că unități înaintate ale diviziei din stînga noastră interceptaseră șoseaua către frontieră și s-a temut că nu vom apuca să ajungem noi, mai întîi, la Urziceni.

— O să ne uscăm pe drum, a zis el... și-o să ne odihnim acolo, pe graniță!

Și-așa am apucat, cu batalionul lui Murea, pe drumul spre Urziceni. Maiorul Blaga a rămas la cantonul de la încrucișarea șoselelor cu calea ferată, să aștepte celelalte două batalioane care împînziseră orașul și-l curățau de hitleriști și abia apoi să le îndrepte, în marș forțat, după noi. Boteanu a vrut să-și mai îmbărbăteze ostașii, să le mai învieze bruma de puteri ce-o mai aveau și a refuzat să încalece, cînd Dănilă ne-a ajuns din urmă, cu caii. Am trecut astfel pe jos în fruntea primei companii de pe șosea, după plutonul de avangardă din vîrf, trăgînd după noi, neîncetat, coloana. Cîțiva kilometri i-am făcut în liniște, cu pasul întins, înfierbîntați și nădușiți pe sub mantilele ude și grele, pline de apă. Ostașii erau cu adevărat istoviți, căci dinainte de bătălia pentru Cluj, de la Apahida, nu mai avuseseră nici o clipă de răgaz. Curelele armelor, ale sacilor de merinde plini de cartușe, ale cutiilor de muniție și măștilor de gaze, lopețile și bidoanele legate de centură, toate le tăiau umerii și gîtul, mijlocul și mîinile, răsufllările șuierătoare, prelungi. Și pe deasupra tuturor, drumul era numai

noroi și apă, desfumat de tunurile și tancurile nemților, de ploile care-l bătuseră mereu săptămîni în șir. E adevărat, ploaia încetase, dar se lăsase negura care înfundase văzduhul și zărilor, pînă departe, în fund. Din spate și din coastă, dinspre munți, bătea un vînt subțire de toamnă timpurie, zbicindu-ne mantăile și șuierînd printre porumburi și vii, împingînd negura spre bălțile de dincolo de Cămin și Bervenii, de unde venise.

Curînd, în zarea vineție și neagră, subțiată, se prevestiră zorile. Cerul se lumina treptat și înalt, dar nu într-atît ca să se vadă limpezimea lui albastră, și rămînea mai departe ca o întunericăală clăbucită care pălea. Ostașii înaintau cu gîturile întinse și-și abureau din cînd în cînd puștile în spate, și gîfiau, dar nu se opreau, ci căutau tot înainte, la Boteanu și Murea, care mărșăluiau în față. Pe delături, pomii cu frunza rarită foșneau și se frămîntau, legănîndu-și crengile și parcă gemînd. Cite o frunză, două, pleoștite de negură și ploi, se desprindeau de pe ramuri și se lipeau de căștile și de piepții soldaților, care le purtau ca pe niște galbeni de aramă. talisman, către apus. Apăruseră și cîmpurile de sub negură și întuneric, galbene, cenușii sau coclite, ca de bronz gălbui, cu fața limpezită, spălată prea mult de ploaie. În spate, creșteau în depărtare munții, iar în față, acolo unde fusese împinsă negura, întinderile joase se pierdeau fără orizont.

— Care știe, mă, unde-i granița? întreba cîte un soldat.

Nu-i răspundea nimeni, căci nici unul dintre noi nu știa de graniță, de lungimea drumului pînă la ea. Cei mai mulți dintre ostași erau de pe lingă Dunăre, de pe Bărăgan, și din Dobrogea, și nu știu dacă vreunul dintre cei mai bătrîni fusese cu patru ani în urmă pe granița de vest. Dintre ofițeri, doar Boteanu cunoștea bine locurile; dar el alerga în față, atras ca de o putere nevăzută, ațîțat și aproape orb.

După un timp, pe marginile drumului au apărut rînduri nesfîrșite de pomi, cu coroanele rotative ciuntite de explozii, cu frunza împuținată și cu pămîntul de sub ei, împurpurat de mere. Soldații au trecut șanțurile, cu cîndul, și au început să adune merele acele roșietice în căști. Merele erau căzute — se vedea — mai demult, căci erau îngropate pe jumătate în noroi. După ce și-au umplut căștile, ostașii s-au înșiruit iarăși pe șosea, și-au început să mînce din mers, cu poftă, și să arunce cotoarele pe deasupra, în cei dinaintea lor. Dănilă a alergat de la un pom la altul, alegînd merele cele mai frumoase și mai mari, aprinse ca de o pară, și ne-a așteptat apoi, înveselit, în drum. Am luat cu toții din merele acelea și am mîncat infometați, strîmbîndu-ne, căci zeama lor era acrișoară-dulce.

Sub un asemenea pom, am dat după un timp de cincisprezece-douăzeci de soldați maghiari, cu brațele pline de mere, așezați pe șanț și mestecînd în silă, c-o nepăsare care te supăra. Se vedea că se rupseseră singuri de coloană, și ne așteptaseră în liniște, netemători, pe noi.

— Ce-ați făcut, mă? i-a întrebat Dănilă, zîmbind... ați terminat războiul?

— Am terminat, a răspuns unul, pe românește... Noi ni-s din Ardeal și merem acasă!

— Toți? i-a cercetat Boteanu.

— Nu, numai aștia cinci! a explicat același soldat și a arătat cu mîna spre grupul celor din față, care se ridicaseră în picioare la ivirea noastră.

Boteanu le-a dat ordin să se ducă singuri pînă la Carei, că doar cunșteau drumul, și acolo să se prezinte trupelor care vor fi în garnizoană.

După asta, am găsit drumul plin de căruțe și mașini distruse și răsturnate, de tunuri și mitraliere stricate și părăsite în șanțuri și noroi, de cîteva hoituri de cai sfîrtecate de explozii și șapte, opt morți, unguri și nemți, îngrămădiți sub un măr. Aici îi prinsese bombardamentul artileriei noastre, spre ziuă, cînd noi asaltaserăm orașul. Am ocolit niște gropi de obuze, risipindu-ne pe delături, și iar ne-am înșiruit pe șosea, pe lîngă șanțuri, gîndind după Boteanu și Murea. Pe la jumătatea drumului, ne-au ieșit înaintea alți șapte, opt prizonieri, dintre care unii erau de asemenea din Transilvania și știau romînește. Aștia fugiseră peste noapte din coloană și stătuseră ascunși într-un porumb, pe cîmp, pînă la sosirea noastră. Boteanu a vorbit cu ei din mers, întrebîndu-i de timpul cînd trecuseră cele din urmă unități hitleriste pe șosea, și așa am aflat că nemții nu erau decît cu două, trei ceasuri înaintea noastră.

— Îi prindem pe drum, s-a bucurat colonelul...

Dar numai peste un sfert de oră, am dat de alți treizeci, patruzeci de soldați nemți și unguri, amestecați și îngrămădiți pe șosea și în șanțuri, ciuciți pe sub pomi ca niște oi speriate de furtună. De cum ne-au văzut au ieșit în drum și au ridicat mâinile de departe, temători. De la ei am aflat că ceva mai încolo, pe șosea, dăduseră de niște soldați români care-au tras cu mitralierele și i-au gonit înapoi. Ei nu încercaseră, nici să treacă de romîni, nici să-i ocolească, pentru că unii dinaintea lor, care doriseră să scape, fuseseră secerăți sau prinși. Boteanu i-a mînat și pe ei în urmă, la Carei; de data asta, cu cîteva soldați; iar noi am dublat patrulele din față și iar am grăbit, înainte. Curînd am dat într-adevăr de-o companie de a noastră, care ocupase poziție pe șosea, într-o parte și alta, într-o apărare închisă și către Carei și înspre frontieră. Era o unitate din Divizia a 3-a din stînga noastră, care, la cererea generalului, interceptase șoseaua în zori, ca să ne vie nouă în ajutor. Un căpitan slăbuț și mocirlit, nebarbierit și negru, a trecut șanțul și a tresărit, cînd l-a zărit pe colonel în vîrf de avangardă. S-a oprit apoi în față, militărește, și a raportat că ieșiseră prin lupte grele, de aproape două ore la șosea. Ne-am bucurat și noi, și soldații, că ne-am întîlnit, dar mai ales Boteanu, care era acum sigur că nouă ne rămînea misiunea de a elibera cel din urmă petec de pămînt al Transilvaniei cotropite de nemți.

— Rămîneți aicea, a ordonat el, căpitanului... Noi ne vedem de drum!

Și-așa am ajuns pe graniță, pe locurile de unde, în 1940, plecase fugărit Boteanu... Odată, într-o noapte de răgaz, după bătălia depe Mureș, colonelul mi-a povestit în puține cuvinte și cu ochii în tavan, căci stătea lungit în pat, cum se petrecuseră lucrurile, atunci... A trebuit după aceea să-l iscodesc de cîteva ori pe Ovidiu Stanca, pentru ca să știu mai bine cum a fost!... Acum, Boteanu mergea îngîndurat, tot mai aștit și mai nervos, cu ochii pironiți în zarea de plumb, împiclită de negura destrămată, și cuprinși de strălucirea aceea neagră care te oprea să-i pătrunzi. Retrăia desigur cele întîmplate în 1940, căci era prea absorbit de gînduri și se ferea să fie tulburat. Am priceput asta și eu, și Murea, și mai ales Dănilă, care-l simțea mai bine ca noi, și am rămas cu toții cam la un pas în urmă. Oșteanul mergea ceva mai într-o latură, cu casca de mere în brațe și uitîndu-se din cînd în cînd, pieziș și cu grijă, la colonel.

— Eram de șase luni pe graniță, îmi povestise Boteanu, atunci... În vara aceea, concentrările se îndesiseră, ținându-se lanț... O bună parte din armata noastră fusese adusă și îngropată în poziții de apărare pe granița de vest... Și nu numai acolo... pe toată granița, de jur împrejur... încheegasem acel „brîu de foc și fier“, cu care regele și guvernării lui se laudau că vom păstra intacte „fruntariile țării“... Pe vremea aceea se vorbea mult de granițe, pentru că Hitler intrase de acum în Austria, în Cehoslovacia și în Polonia... Suflarea lui de gheață ajunsese astfel și la noi... Desigur că nu era ușor să i te împotrivești... dar sufletește, și armata, și poporul erau pregătiți să-l înfruntăm... cu orice preț!... Puteam fi zdrobiți, dar nu înfrinți!... Regele însă, și guvernul, și generalii care erau la cîrmă, și toți cei care roseseră ca șobolanii fondurile de miliarde de lei adunate cu japca pentru „înzestrarea armatei“ și care tot țipaseră pînă atunci, isteric, că vor apăra granițele pînă la „ultima suflare“, au cedat, acceptînd Dictatul de la Viena...

Colonelul a tăcut, apoi, copleșit de gânduri, și deodată l-a cuprins o amarăciune și un dezgust care l-au întristat adînc, înegurîndu-i fața. Am simțit că timpul trece printre noi, despărțindu-ne ca o apă; destul de tîrziu, Boteanu a revenit, cu vocea schimbată și moale :

— Ai fost vreodată la Alba Iulia, Moroșane ?

— N-am fost, domnule colonel, am răspuns, uimit de întrebare.

— Am auzit că există acolo, într-o chiliuță, nojițele cu care s-a spînzurat Crișan în închisoare... Și tot acolo, sau poate în altă parte, în Transilvania, există și roata pe care au fost trași Horia și Cloșca... Se zice că există și fluierul lancelui, pe undeva... dar pe asta îl țin moșii în munți și-l poartă pe ascuns, de la un sat la altul, ascultîndu-i îndurerări cîntărea... E încă jale și frămîntare mare în țară, Moroșane! a oftat Boteanu, atunci... După asta a lăsat să treacă iar un timp și iarăși a revenit, și mai îngîndurat : Mai sînt desigur și alte sute și mii de relieve, care ne amintesc de alte pămîtiri mai de demult sau mai de aproape, ale acestui popor!... Dar, după 1940, nici una nu mă tulbură mai mult decît amintirea nojițelor de la opincile lui Crișan... Și știi de ce?... Pentru că ele îmi amintesc mereu de felul cum am plecat noi de pe graniță, în 1940...

Boteanu s-a întrerupt din nou și s-a așezat pe marginea patului, cu capul în mîini. A trebuit să treacă multă vreme, pînă ce și-a regăsit liniștea și a început să povestească în șoaptă cum a plecat el de pe graniță, în 1940:

— Eram locotenent-colonel, șef de stat major al regimentului... Sectorul de care răspundeam se întindea de la Urziceni spre dreapta, către Ripa Roșie și Bervenii. Toată vara aceea am fiert în căldură și desnadejde, măcinați de zvonurile care se tot vînturau pe atunci și de alarmele care se repetau fără de noimă, la nesfîrșit... În fața noastră se aflau desigur, îngrămădite, trupe horthyste și nemțești... Noi, cei de pe frontieră, eram convinși că nu vom capitula și ne pregăteam să ne batem... Dar la sfîrșitul lui august, a căzut ca un trăznet vestea de necrezut a cedării părții de nord a Transilvaniei... În cîteva zile trebuia să ne tragem mai înăuntrul țării, pe o nouă frontieră, fixată cu dușmănie de nemți...

Lucrurile fuseseră aranjate astfel, ca noi să plecăm de pe graniță seara, pe întuneric, ca lotri... Horthyștii trebuiau s-o treacă în zori, așa ca între noi și ei să se creeze și să ne despartă o distanță de o noapte de mers... Horthyștii însă n-au mai așteptat și au încercat să treacă de cu seară, cînd

noi abia începuserăm să ne mișcăm... Așa s-a făcut că am auzit pe graniță, chiar în sectorul meu, focuri răslețe de mitraliere... Ridicaserăm telefoanele, și altă legătură, în invălmășeala și desnădejdea aceea, nu mai aveam. Am încălecat pe cal și m-am întors din drum, acolo unde se trăgea, pe graniță... Cei care-i opriseră pe horthyști să treacă erau soldații lui Ovidiu Stanca. Ei nici nu ieșiseră măcar din adăposturi și gropi!... Când au simțit că ungerii se apropiaseră de frontieră au și început, dintr-odată, și cu furie, să tragă!... Am scos pistolul și m-am repezit cu calul în Ovidiu Stanca :

— De ce n-ai executat ordinul pe care l-ai primit?

Eram la fel de cătrănit ca și el, dar îmi dădusem seama că nu puteam face prea mult; grija mea de căpetenie era să nu-mi rămână nici o unitate prea înapoi, ca să nu poată fi izolată și capturată de cotropitori... Am strigat din nou la Ovidiu Stanca, dar m-am înșelat; el nu s-a intimidat deloc. A rămas în fața mea ca o stană de piatră, neclintit și rece, mistuit de ciudă și ură.

— Nu recunosc un asemenea ordin! a izbucnit, neîmfricat și iute, ațîțat... Cei care l-au dat să vie aici, pe graniță, și să-l comunice ei, soldaților!

Ovidiu Stanca a ieșit apoi din încremenirea aceea și a început să tremure ușor, nestăpinit, de încordare și neputință nemărturisită... În spatele nostru, aproape, mitralierele lui trăgeau turbate, impușcînd în neștire,perate, noaptea care se rostogolea spre noi, amenințătoare și grea, întunecată... În seara aceea n-am auzit de dincolo de graniță nici măcar un singur foc de armă! Unul singur dacă aș fi auzit, eram în stare să întorc tot regimentul din drum și să lupt alături de Stanca pînă la ultimul strop de sînge... Mi-am revenit însă repede și am vîrît pistolul în tocul de la șold. Apoi am descălecat în liniște, atent, stăpînindu-mi cu grijă mișcările. Jos, mi-am lăsat brațul pe umerii, tineri încă ai locotenentului Stanca, și l-am strîns la piept, bărbătește, cu lacrimi în ochi... Era o tragedie pe care desigur nici eu nu o înțelegeam îndeajuns, dar mă amăgeam cu credința că istoria însăși nu va putea suferi multă vreme o asemenea nedreptate!

— Dar cine crezi, tu, Ovidiule, că recunoaște un asemenea ordin? l-am îmbunat... Hai să mergem! i-am cerut... Ne vom întoarce, curînd!

Am așteptat apoi în inserare, la marginea satului, îngurați și triști, pînă ce și cel din urmă soldat de al nostru a trecut de noi. Soldații se depărtau cu privirile întoarse înapoi, spre frontieră, și cu picioarele orbecînd, nesigure, prin întuneric și praf... Eu cu Ovidiu Stanca eram ca năuci; aveam inimile pustiite și arse, gîndurile copleșite și n-am simțit cînd douăzeci-treizeci de țărani ne-au înconjurat, amenințatori. Erau dintre cei care se hotărîseră să nu-și părăsească vetrele, căci aproape toți s-au îndirjit și au rămas zălog, sub cotropire... Plecarea noastră însă îi îndurera și îi scîrbea... Unul dintre ei, mai bătrîn și mai înfipt, mi-a ieșit în față, gata să mă ia de piept. Avea ochii goi și stinși, uscați pînă-n adînc, de desnădejde și chin.

— Da' pe noi cui ne lăsați? m-a întrebat el.

— O să ne întoarcem, moșule! i-am spus și lui, căci alt cuvînt de mîngîiere nu puteam avea.

Am plecat dintre țărani cu caii de căpestre și cu capetele în pămînt, ca niște umbre fugărite. În sat, de prin case și curți, se auzeau strigăte disperate și bocete de femei, înăbușite. Copiii treceau ulița plîngînd, singuri

sau ținându-se de fustele mamelor, care se luptau cu legături de boarfe sau cu alți copii în brațe. Câte un băietan, dintre cei mai hotărâți, grăbea pe lângă noi cu pasul întins, numai c-o traistă în bățul de pe umăr, ca să ajungă mai curînd armata... Așa l-am văzut și pe moșneagul acela, care ne ceruse socoteală că plecăm, cum a tăiat ulița în fugă, spre biserică. Și în curînd, satul întreg și toată marginea aceea de lume de la graniță, văzduhul și noaptea întunecată s-au cutremurat de dangătul clopotelor. Bătrînul le bătea prelung și rar și cu-n anume meșteșug. într-o dungă, încît totul se umplea de geamăt și jale. Glasul bronzului vestea îndurerat că în clipele acelea începea o vreme de bejenie, a cărei durată nimeni nu o întrevădea. La marginea satului ne-am mai oprit o dată, lângă o fîntînă, de-am ascultat descoperiți clopotele și ne-am răcorit gătleurile uscate și frunțile nădușite, cu apă limpede și rece.

După asta, o bună bucată de drum am mers cu caii la pas, încă descumpăniți și cu inimile sfișiate, căci clopotele tot mai plîngeau în urmă. Într-un rînd însă ne-am oprit și noi, și soldații, întorși spre sat. Clopotele nu mai băteau. Dar am auzit niște împușcături, și țipete, și chemări înval-mășite de ajutor... Și chiar în clipa aceea ne-a ajuns din urmă un tînăr fugărit, care ne-a spus, că-n timp ce noi ieșeam printr-o margine a satului, horthyștii intraseră prin cealaltă, buluc, nerăbdători.

Desigur, a tresărit Boteanu, aceste lucruri trebuie să le vedem altfel acum... În desnădejdea de atunci însă nu le-am putut desluși pînă la capăt înțelesul... Am deshămat repede caii de la căruțe și tunuri și am format, așa ca o poteră, un pîlc de patruzeci-cincizeci de soldați cu care, împreună cu Ovidiu Stanca, ne-am întors în sat. Am intrat în iureș nestăvilît pe ulița, strigînd și trăgînd cu automatele și puștile în sus, de parcă, sosise clipa întoarcerii noastre... La biserică, ne-am oprit, căci clopotele începuseră din nou să bată... Bătrînul ne văzuse că venim și trăgea iarăși clopotele cu o disperare care ne ațîța... Am străbătut satul după horthyști, în tropot cumplit, dar pînă la graniță nu i-am ajuns...

Poate că la întoarcerea aceea de o clipă, din 1940, se gîndea acum Boteanu, de mergea atît de îngurat... De aceea ne-am ferit să-i tulburăm și mai adînc simțirea. L-am urmat în liniște, și tot așa, ca la un pas mai înapoi, și eu, și Murea. Dănilă se ținea mai într-o latură, călcînd pe vîrfuri și aproape pe nesimțite, cu casca de mere în brațe. Amintirile lui Boteanu se împlineau desigur, cutremurătoare, din negura care ni se risipea în față și din care satul se ridica treptat, scaldat în lumină...

IX Așa ne-a apărut satul în zori, intrupîndu-se din negura aceea, de parcă se înălța din pămînt. O lumină albă și difuză, ca de spumă, se împlinea la orizont. Cerul era încă opac, cu fața alburie, dar vesel, iluminat. Umbrele satului creșteau odată cu apropierea noastră, arătîndu-și contururile din ce în ce mai clare, proiectate pe lumina vînat-argintie a zării. Drumul era la fel de desfundat și de noroiț, tăiat în fel și chip de roțile căruțelor și ale tunurilor, tocat de șenile, și cu cărării pe margini bătute de cismele potcovite și țintuite ale nemților. Era însă liber și pustiu pînă în fund, la sat.

În față, patrulele noastre se apropiaseră în pas măsurat, înșiruite pe lângă șanțuri, de primele case. Satul era năpădit de lumina galben-ruginie a pomilor, dintre care, mai spre dreapta se ridica o clopotniță înaltă și dreaptă, pătrată, cu vârful ascuțit. Când a zărit-o, Boteanu a tresărit și s-a oprit, mistuit de gânduri și cu fața ca de pământ. Ne-am oprit și noi în spatele lui, și l-am urmărit cum cerceta satul, cu binoclul la ochi.

— E un steag pe clopotniță, a mormăit el, după o clipă... de-al nostru, tricolor!

Și chiar atunci au început să bată, ca într-o prevestire a zorilor, clopotele. Glasurile lor ruginite, forfoteau și se amestecau, anume învălmășite, ca într-o cascadă deslănțuită a tonurilor înalte și grave din armonia firii. Ecourile lor risipite pe întinsuri dădeau o plinătate neasemuită văzduhului, o încordare exuberantă, explosivă, împrejurimilor încremenite. Dănilă a mai făcut un pas, atras ca de un miraj, și s-a oprit înaintea noastră, cu mărul din care mușcase în mână și cu privirile ațintite la clopotniță și sat.

— Să știi că ne-au zărit, dom'colonel! s-a bucurat el.

La câteva sute de metri de sat ne-am oprit din nou, ca să între patrulele mai întâi. Dar n-am mai avut răbdarea să așteptăm un semn de la ele, și am pornit, cu Boteanu și Murea în față, îngrămădiți pe drum. Dacă au trecut patrulele și s-a văzut că-s de-ale noastre, toată suflarea satului a ieșit în uliță, hăulind. Unul, un bătrîn, l-a întâmpinat pe Boteanu cu pâine și sare, întinse pe un ștergar alb, dar n-a mai putut rosti nici un cuvânt; l-au podidit lacrimile și plînsul, și a trebuit să-l ținem noi de subțiori, să nu se prăbușească în drum. Femeile ne-au ieșit cu pită și slană, îndemnînd soldații, iar fetele ne-au fluturat băsmăluțele și ne-au aruncat în brațe flori de tufănică și nuci. Dănilă s-a pierdut de tot de bucurie și a trecut înaintea tuturor, chiar și a colonelului, călcînd ca un cocoș și împărțind cu dărnicie mere din cască, de parcă erau aduse de pe alt tărîm...

M-am uitat atunci la ochii lui Boteanu; ardeau ca de un foc ascuns și se scaldau, nepotoliți, în lacrimi. Colonelul însă se stăpînea și zîmbea pe deasupra, înseninat, poate amintirilor din seara cînd părăsise satul în 1940, sau, poate mai curînd, visului său de-acuma, care se împlinea. Era totuși destul de tulburat, căci trecea printre oameni într-un mers încrîmînt și se ferea ca cineva să-l priceapă sau să-i răscolească și mai adînc simțirea-i pătimașă.

Învălmășeala aceea de câteva clipe a fost însă repede urmată de niște focuri de mitralieră. Patrulele noastre fuseseră oprite pe neașteptate, la ieșirea din sat. Am alergat într-acolo, buluc, cu oamenii după noi. Nu mai era decît un peticuț de loc pînă la graniță și oamenii ne-au arătat cu mîna, din capătul satului și de prin curți, pe unde trecea linia bornelor de frontieră în 1940. Patrulele se adăpostiseră în șanțuri, cam la o sută de pași de sat, și trăgeau înfuriate spre dreapta, de unde fuseseră primite cu foc. Doi dintre soldați se furișau pe șanț cu unul care fusese rănit, pe brațe.

La dreapta era un dîmb cu salcîmi, de la care linia frontierei se frîngea și o lua spre vechiul pichet de grăniceri de la Ripa Roșie. Pe dîmbul acela, nemții și ungurii se organizaseră într-un puternic punct de rezistență care ne împiedica să ieșim la graniță. Dîmbul se acoperise de un fum albicios, care se risipea destul de greu și nu se ridica prea sus, din cauza umezelii din aer. N-am descoperit pe dîmb, nici unguri, nici nemți; și nici un fel de poziție de luptă. Am înțeles astfel că ei erau ascunși după dîmb și că trăgeau

de acolo, pieziș și bine ochit, peste toată șoseaua și toată marginea satului dinspre vest.

Cînd să ieșim din sat, au început să bată și tunurile și aruncătoarele nemților, drept în gura uliței, cu o precizie uimitoare, dinainte pregătită. Primele proiectile au căzut în grămadă, vînzolind îngrămădirea aceea de oameni și de soldați. Femeile și copiii care se ținuseră de noi au luat-o la fugă, țipînd. Un soldat și o fatuța au rămas chiar în mijlocul drumului, întinși, iar cîteva femei mai în putere s-au repezit în șanț, cu fustele ridicate și pulpele însîngerate. Suflarea satului s-a risipit apoi pe ulițe, blestemînd, iar noi am ocupat șoseaua și casele de la margine, pregătiți de luptă.

— Proștii! a izbucnit Dănilă, cu gîndul la nemți... acum ce-și închi-puie ei, c-o să-i lăsăm acolo, pe dîmb?!

Casele din capătul uliței, care fuseseră lovite, ardeau cu flăcări galbene-sîngerii, înabușite, și cu fum albicios de trestie și paie umezite. Am trecut pe lîngă ele, prin cîteva grădini și ne-am oprit după un gard, cu binoculurile la ochi. Dîmbul cu salcîmi după care erau ascunși nemții și ungerii avea acum ca o pălărie de fum. Dintr-acolo, bufneau, cîteodată, aruncătoarele nemților și tunurile antitanc; proiectilele astea fulgerau spre noi, vîind, și scăpărau în cîte-o casă sau în cîte-o șiră de paie, cu flăcărui albastre.

— Atacăm, Bătrîne! a hotărît Boteanu.

— Poate așteptăm și celelalte batalioane, a încercat Murea să-l înduplece...

— Nu e nevoie... sînt puțini... aștia au misiunea numai să ne întîrzie... Altfel, ocupau șoseaua...

— Atacăm, a convenit și Murea... O companie o împingem înainte, pe șosea, să bată dîmbul din flanc și să apere intrarea în sat... cu a doua asaltăm și luăm dîmbul... iar pe a treia o ținem la margine, între salcîmi, în rezervă...

— Asta să fie compania lui Ovidiu Stanca, a hotărît Boteanu... Și dacă-o fi nevoie, o să iau eu comanda ei!

— Nu va fi, l-a încredințat Murea, că prindem dîmbul cu celelalte două companii ca într-un clește...

— Bătrîne, s-a rugat Boteanu... știi că nimeni nu m-ar putea opri!

— Bine, a încuviințat Murea, cutremurat... Dar vă spun că nu va fi nevoie!

Am luat-o apoi cu toții pe după case, înspre compania lui Ovidiu, comandată pînă în clipa aceea de unul dintre comandanții de plutoane, un sublocotenent. Dănilă alerga după noi, cu casca în care mai avea cîteva mere, în brațe, încercat de-o teamă nedeslușită, înfiorat parcă de primejdia ce-o presimțea. Ne-am oprit după un colț de casă, între niște salcîmi, de unde se vedea la fel de bine și șoseaua și dîmbul.

Murea a dat dispoziții celor trei companii de-au ocupat pozițiile de luptă, iar Boteanu a trimis agenți în urmă, în întîmpinarea maiorului Blaga care venea cu celelalte două batalioane de la Carei, să le grăbească apropierea. Între timp, aruncătoarele batalionului au fost concentrate în două curți din spatele nostru, iar tunurile antitanc împinse pe șosea, ca să bată dintr-o parte dîmbul. Șapte-opt soldați au trecut pe la celelalte companii și-au adunat o parte din grenade la compania lui Ovidiu, care trebuia să contraatace, la nevoie. Curînd după asta, soldații au apărut în rînduri răsfirate, la marginea satului, printre pomi și case. Cînd totul a fost gata, Murea a dat ordin să înceapă

tragerile aruncătoarelor și ale tunurilor antitanc și a cerut legătura telefonică cu comandantul companiei care trebuia să atace dîmbul.

— Cum stai? l-a întrebat.

— Sînt gata, a răspuns căpitanul.

— Și ce-ai de gînd?

— Cu un pluton să atac dîmbul, din față, că nemții și ungurii sînt în contrapantă și mă pot apropia... cu al doilea, încerc să ocolesc dîmbul pe la dreapta, să le cad nemților în flanc... Iar pe al treilea îl țin în rezervă, între salcîmi, să pot interveni cu el la nevoie...

— Dumneata cu care o să fii? l-a întrebat Murea, bănuitor.

— Cu al doilea...

— Nu, s-a împotrivit maiorul... rămăi la plutonul din rezervă, dintre salcîmi... vei vedea mai bine, unde și cînd trebuie să intervii!

Noi am rămas mai departe ascunși după colțul acela de casă, lingă telefoane și cu binoclul la ochi. Aproape de noi, îngrămădită în cîteva curți, compania lui Ovidiu aștepta liniștită desfășurarea atacului. Colonelului i s-a părut că lucrurile merg prea încet și a devenit dintr-odată nerăbdător și rece. Dănilă s-a uitat la mine cu subînțeleș, a aruncat merele din cască, a luat un sac de grenade pe după gît și s-a apropiat pe nesimțite, ca un dulău de pază, de el. Am rămas și eu alături de colonel și așa am văzut tot ce s-a întîmplat...

Atacul asupra dîmbului cu salcîmi, după care erau ascunși nemții și horthyștii, a început după ce bombardamentul aruncătoarelor și tunurilor noastre s-a dezlănțuit. Primele două plutoane au pornit-o direct spre dîmb, urmînd ca apoi unul să se lase spre dreapta, să ocolească dîmbul. În golul creat astfel între aceste plutoane, trebuia să intre fulgerător plutonul din rezervă, mai ales în situația unei împotriviri mai însemnate a nemților. Soldații mergeau aplecați ușor, răsfirîndu-se pe o miriște, iar mai tîrziu au luat-o pe o arătură defundată care urca pînă sub salcîmi. Fuga le era cumpănită, îngreuiată de noroi, dar îndirjită, pentru că chiar acolo pe graniță, trebuia să se mai năpustească o dată pe nemți. Din cînd în cînd se opreau pentru o clipă, temători, căci nu se arătase încă nimeni pe dîmb și nici nu cunoșteau locul pozițiilor inamice. Aruncătoarele și tunurile noastre trăgeau pe deasupra lor, așa ca în curînd salcîmii au fost complet învaluiți de un fum negru-albicios. Nemții nu s-au arătat nici după asta, dar din norul acela de fum fulgerau neconținut trasoarele lor, întinse ca niște firișoare de lumină verzuie sau ca niște vine de foc — cînd văjiau tunurile — peste arătură, spre sat.

Cînd mîna aceea de soldați a ajuns aproape de dîmb, bombardamentul nostru s-a întesit, ca să-i oblige pe nemți să stea mai departe ascunși. Cel de al doilea pluton s-a lăsat pușin spre dreapta, după niște răzoare pline de mărăcini, iar primul a început să urce panta, tîrîndu-se și trăgînd din mers, căci erau de acum bătute cu foc din față, dintre salcîmi. Atunci au deschis focul și soldații din mărăciniș, și-așa au descoperit nemții că între plutoane se crease pe neașteptate un gol pe care l-au folosit în grabă. Aici au împins ei ca la o companie de horthyști, cu gînd ca alții de-ai lor să o ia spre mărăciniș și să ne prindă astfel, în clește, plutonul din dreapta. În clipa aceea, însă, a ieșit comandantul companiei care ataca dintre salcîmii de la marginea satului, cu cel de al treilea pluton, și a alergat să umple golul acela și să-i oprească pe horthyști. Ungurii și-au dat seama că sînt în pericol și, după primul schimb de focuri, n-au mai tras; s-au trîntit la pămînt și-au

așteptat de s-au oprit și ai noștri, temători, cam la o sută de pași. Din urmă numai, au mai clempănit câteva mitraliere de-ale lor, dar și acelea au amuțit, când cei din fața plutoanelor noastre s-au ridicat cu mîinile în sus. Comandantul companiei le-a făcut semn cu pistolul, să coboare dîmbul spre noi și, deodată, arătura aceea s-a umplut de unguri, care veneau cu pasul întins, uitîndu-se mai mult în urmă și bulucindu-se ca niște umbre vii, înfășurate în pelerine galben-roșietice de ploaie.

În momentul acesta însă, lupta pentru dîmb a luat o întorsătură la care nu ne așteptam. Dintre salcîmi au apărut trei tanchete nemțești, urmate de câteva rînduri de pistolani cenușii, care s-au năpustit cu ură după horthyști. Tanchetele erau ușoare și rapide, din cele folosite altădată de nemți pentru întărirea grupurilor de cercetare sau ale avangărzilor care nu trebuiau să se rupă niciodată de inamic. Acum, nemții le foloseau cu succes în luptele de ariergardă de pe șosele, de la încrucișările de drumuri, sau la micile contraatacuri care nu urmăreau decît să întîrzie înaintarea noastră.

Dacă a văzut asta, Boteanu mi-a făcut semn și am alergat împreună, urmați îndeaproape de Dănilă, la compania lui Ovidiu Stanca. Colonelul a luat imediat comanda și am ieșit dintre salcîmii de la marginea satului în fugă, cu compania după noi. I-am lăsat pe unguri s-alerge mai departe spre sat, ocolindu-i prin dreapta, iar noi am intrat — prin câteva salturi — între ei și tanchete.

Ne-am trezit astfel, dintr-odată, cu tanchetele și nemții la șazeci de pași în față. Boteanu a ordonat să ne pregătim grenadele și ne-am ridicat din nou la asalt, zvrîlindu-le, închegînd în grabă un baraj subțire de explozii și fum. Tanchetele însă nu s-au oprit; se apropiau legănîndu-se, cu mitralierele țacănind și plescăind din cînd în cînd cu cele trei tunulețe, care creau goluri adânci printre noi. Tunurile noastre le-ar fi găurit și le-ar fi aprins desigur, cu primele proiectile, dar ele se aflau dincolo de dîmb și în stînga, pe șoseă. Așa că tanchetele înaintau nestingherite, știindu-se ferite de tunuri și înciudate că ungurii care ajunseseră de acum la sat le scăpaseră definitiv.

Cumînd însă au uitat de unguri și s-au îndreptat spre noi, să ne strivească. Erau cenușii și largi, cu cîte-o cruce albă pe pereții de blindaj înalt și cu nemții îngrămădiți spre margini, la tunuri și mitraliere. Una dintre tanchete a cîrmit-o chiar înspre răzorul după care eram ascunși, cu Dănilă și Boteanu. Se vede că nemții-l văzuseră pe colonel, cînd făcuse semne cu mîna, și puseseră ochii pe el; purtau pînza focului cu chibzuință, cînd în fața noastră, cînd la picioare, așa ca să nu ne putem mișca și să ne țină lipiți de pămînt, pînă vor trece peste noi. O mitralieră de-a noastră, care bătea la cîteva pași, din dreapta, a amuțit dintr-odată, lovită de tunuri.

— Trage tu, Moroșane! mi-a ordonat colonelul.

M-am potrogolit pe după răzor, pînă la mitralieră, am dat morții la o parte, am potrivit iarăși banda și, cînd mi-a venit bine, am deschis focul numai la o palmă deasupra tanchetei, ca să-i oblig pe nemți să coboare după blindaj... Boteanu a prins clipa aceea și a cerut sacul de grenade, pe care-l purta Dănilă... Cînd tancheta s-a apropiat destul, cu nemții ascunși în ea, a scos o grenadă, i-a tras cuiul, a vîrît-o la loc în sac, și s-a ridicat cu sacul în mîna, într-un genunchi, ca să-l arunce... A căzut însă repede, lovit, cu sacul lingă el și cu grenada fîsiind înăuntru, între celelalte zece, cincisprezece grenade... Peste cîteva secunde numai, ar fi urmat o explozie care ne-ar fi spulberat, mai înainte ca tancheta să treacă peste noi... M-am gîndit să mă

întorc și să arunc eu grenadele... Dar, mai repede ca mine, s-a ridicat de-alăturea Dănilă... Oșteanul a apucat sacul de un colț și l-a zvirlit drept între șenile, sub tanchetă... Dănilă însă pierduse între timp ceva din îndemnarea și reflexele de soldat și a rămas prea multă vreme în picioare. Nemții au putut astfel să tragă o rafală în el și oșteanul a căzut zvîcnind și răsucindu-se alături de colonel... A urmat o explozie puternică, înăbușită de pământ, și tancheta a fost învaluită în flăcări și fum... Mitralierele noastre au început să bată înversunat, turbate... Nemții au luat-o la goană, înspre salcîmi, cu celelalte două tanchete, fugărite de ai noștri, după ei... S-au ridicat atunci și ostașii din dreapta noastră, din mărăcișiș, la asalt, precum și cei de pe șosea, și au intrat cu toții sub salcîmi, într-o dezlănțuire cumplită de foc și în urale...

Eu am dat altuia mitraliera și nu m-am mai dus pe dîmb; am chemat brancardierii de l-au ridicat pe Boteanu și am tăiat-o cu ei peste arătură, în fugă, către sat...

X

Pe Dănilă l-am îngropat pe dîmbul cu salcîmi de pe frontieră, ca să fie totdeauna plîns de ninsoarea frunzelor îngălbenite, de oamenii din sat și de ploii.

Colonelul fusese lovit doar de un singur glonte, în umărul drept, și de aceea scăpase sacul. Il găsisem însă năclăit de noroi și sînge, căci se mai zbătuse un timp să împingă sacul cu piciorul cît mai departe de noi. În primele clipe m-am temut mult de viața lui și am telefonat generalului, să trimită o ambulanță specială după el. Dar Boteanu a refuzat cu încăpăținare să fie evacuat și s-a rugat de doctor să-l trateze acolo, în sat. A stat astfel întins pînă spre seară, zbătîndu-se neputincios într-un lac de sudoare rece. Cînd a venit a doua oară doctorul, să-l cerceteze, am intrat și eu, cu Blaga, la el. Pierduse prea mult sînge și era îngurat și trist; avea fața ca de ceară, galben-alburie, trasă, năpădită de barba-i aspră și deasă, puțin încăruntită. Se vedea că osul umărului îl durea încă, cumplit, pentru că gema și se strîmbea, cînd se mișca spre noi. Ochii îi ardeau însă la fel de vii, cuprinși de aceeași ciudată strălucire care te oprea să-i privești în adînc. S-a bucurat nespuse de mult, cînd Blaga i-a raportat că cele două batalioane, cu care venise el, îi urmărise pe nemți dincolo de graniță și ocupaseră poziții de luptă, acolo... În seara aceea, urma să fim depășiți de alte regimente, iar noi să trecem pentru cîteva zile, în cantonament, în sat.

După ce doctorul l-a pansat cu grijă, legîndu-i mîna de piept, Boteanu ne-a rugat să-i aprindem o țigară și să-i povestim cum a căzut Dănilă. Multă vreme a rămas apoi nemișcat și mut, cu ochii îngurați ațintiți înspre tavan și cu țigara fumegîndu-i stins, în mîna. La plecare, ne-a ordonat să pregătim o adunare a regimentului, a doua zi, după care, soldaților să li se dea o masă îndestulătoare și să li se împartă vinul adus de noi de pe Tîrnave.

— Pînă atunci, mă lăsați să dorm, ne-a rugat el...

Pe mine însă m-a chemat repede înapoi, doar ce-au apucat doctorul și maiorul să iasă pe ușă. M-a întrebat din nou despre Dănilă. Cînd i-am spus că pe oștean l-am înmormîntat acolo, pe dîmb, s-a întors cu fața la perete și a dat în plîns. Era desigur peste măsură de obosit și nu se mai putea stăpîni; de aproape o săptămînă nu închisese ochii și zbuciumul luptei și sîngele scurs îl istoviseră. Plînsu-i era mai mult o zguduire ușoară, însoțită

de-o răsufare fierbinte, seacă și uscată, ruptă fără putere din piept. Mi-a spus apoi să plec, dar iarăși m-a chemat, căci încă nu avea somn, și mi-a cerut să desfăc corespondența care venise în timpul cât ținuse bătălia pentru Carei. Printre hîrtii erau cîteva ordine de luptă, mai vechi, care confirmau de fapt cererile de atac făcute de Boteanu în cursul bătăliei, ordinul trecerii noastre în rezervă, pentru patru zile, și un plic sigilat, de la serviciul „documentelor secrete“, pe care i l-am întins.

— Desfă-l dumneata, mi-a ordonat Boteanu...

Hîrtia pe care am scos-o din plic era o notă informativă cu ștampila „strict secret“ pe ea, de la Biroul II al Armatei.

— Este secretă, am mormăit...

— Lasă, m-a îndemnat Boteanu... citește-o!

Am început să citesc în șoaptă, dar răs-picat și rar, căutînd lumina împuținată a inserării:

...Intelectualii comuniști urmăresc în general, printre altele, să cîștige prozeliți în cercurile ofițerilor superiori... Ei se adresează cu un arsenal de argumente politico-filosofice, care, în unele cazuri, cu greu pot fi combătute... Argumentele cad uneori uluind și provocînd nopți de insomnie, după cum a declarat un ofițer căruia i s-a făcut o astfel de propagandă...

Un ofițer superior a mărturisit că n-a putut găsi după lungi frămîntări intelectuale, nici un argument de cultură, de politică și filosofie împotriva dialecticii unui intelectual comunist. Pe planul principiilor, intelectualul comunist a biruit. Proba s-a făcut prin aceea că, ofițerul superior fiind întrebat, în amănunt, asupra argumentelor ce i s-au adus de intelectualul comunist, a început să vorbească, c-o înflăcărare de adolescent care a descoperit o piatră filozofală, despre principiile materialismului istoric, despre darwinism și selecțiune naturală... despre realizările în diferite compartimente ale regimului din U.R.S.S., despre spiritul uman al bolșevismului...

— Stai, m-a oprit colonelul... dă-mi să citesc și eu!

I-am ținut hîrtia, ferind lumina care venea din fereastră, pînă ce a parcurs-o din nou, pînă la sfîrșit. Apoi a rămas înegurat. Am simțit cum treptat, treptat un simțămînt tulbure de amărăciune și de desgust îl cuprîndea și îl ațîța.

— Moroșane, m-a întrebat el, după un timp, cu privirile nemișcate din tavan... De ce crezi tu că mi-au trimis hîrtia asta?

— Ca să fiți informat, domnule colonel.

— Numai?... Atunci, de ce tocmai acum?!

— A venit mai de mult, dar noi n-am desfăcut-o...

— Cine crezi tu, Moroșane, că este atît de interesat ca eu să nu plec și vrea să mă sperie cu hîrtia asta?!

N-am știut ce să-i răspund și m-am retras împăturind îngîndurat hîrtia. În ușa am făcut semn unui soldat, de-a intrat și-a lăsat o lampă pe masă, căreia eu i-am micșorat fitilul, ca Boteanu să poată dormi. Odaia s-a umplut de un întuneric galben-sîngeriu, încărcat de umbre tainice pe la colțuri și înspre tavan. Am ieșit apoi în tindă; telefoniștii și agenții îngheșuiți pe lîngă pereți nici nu mai răsufiau de grija lui Boteanu. Am lăsat vorbă să nu-l trezească pe colonel pentru nimic în lume, fără știrea mea, și am intrat într-o altă odaie, unde m-am întins în pat, să adorm.

Noaptea era neobișnuit de liniștită, căci frontul se depărtase și tot regimentul dormea, aciuit în case și șuri. M-am bucurat de clipele acelea de pace și am adormit într-adevăr, pe nesimțite, repede, adînc. Pe la miezul

noptii însă a intrat la mine șeful telefoniștilor și m-a trezit; comandantul diviziei întreba de Boteanu la telefon. Am cerut să-mi dea mie legătura și am raportat, generalului, că Boteanu dormea. Generalul s-a interesat dacă medicul regimentului l-a mai văzut odată și dacă n-ar trebui să trimită iarăși ambulanța, să-l ducă la Cluj. I-am spus că Boteanu va refuza din nou să plece; generalul mi-a cerut atunci să văd dacă colonelul dormea într-adevăr, pentru că ținea să-i spună neapărat ceva.

Am deschis hoțește ușa și am intrat cu pași de pisică în cameră la Boteanu. Colonelul era tot cu fața în sus, întins și nemișcat, așa cum îl lăsasem. Eram convins că doarme și nu m-am apropiat prea mult, cu toate că aș fi vrut să văd dacă n-are temperatură, cum îmi spusese doctorul să controlez. Am vrut să mă retrag la fel de încet, dar tocmai în clipa aceea Boteanu a mormăit, cu privirile tot în tavan:

— Ce e, Moroșane?

— La telefon e domnul general, am șoptit eu, uimit că încă nu adormise...

Boteanu a cerut telefonul și singur și-a ținut receptorul, cu stînga. Nici n-a vrut să audă de spital și a căutat să-l liniștească pe general, spunîndu-i că e numai „zgîriat“ la umăr. Au schimbat apoi amîndoi cîteva vorbe, timp în care după o ușoară tresărire, Boteanu a ascultat, întunecîndu-se, tăcînd.

— Îți mulțumesc, Eugen, a spus el la sfîrșit, ceva mai luminat... Dar fiecare lucru trebuie să vie la timpul său... Un lucru ca acesta trebuie să *afirme și să ajute* o evoluție, care în mod necesar s-ar desfășura întocmai cum am fi dorit... și nu să *confirme* ceea ce e de mult statornicit și pentru toată lumea prea bine cunoscut... Te rog să nu te superi, dar am ținut ca să se știe!... Bine, te aștept mâine, după adunarea regimentului!

Din convorbirea lor, am înțeles că pe Boteanu îl înaintase în sfîrșit la gradul de general. Am luat telefonul, ferindu-mă să comentez știrea pe care numai o bănuiam și de care colonelul nu era chiar așa de înmîntat. Cînd am ajuns însă la ușă, Boteanu m-a oprit și mi-a spus, revenind la gîndurile lui, din care-l trezisem cînd am intrat, trimis de general:

— Moroșane, vezi că trebuie să vină iar civilul acela.

— A venit, domnule colonel, l-am întrerupt eu, căci îl văzusem pe trimisul Comitetului Central, din nou printre telefoniștii din tindă...

— Roagă-l să aștepte pînă mâine seară, mi-a ordonat Boteanu... pînă după adunare!... Și caută-i și lui un pat, să se culce, c-o fi poate iarăși obosit... Se vede, a mormăit Boteanu pentru sine, că nu numai soldații sînt astăzi neliniștiți și treji!

În tindă, l-am deșteptat pe trimisul comuniștilor și l-am luat cu mine, în cealaltă odaie, de l-am culcat în patul meu. Eu m-am întins pe o laviță de sub icoană, cu scoarțe ardelenesti pe ea, încolțit de gînduri. Oricum, dar nu mai puteam să adorm. Îmi devenise destul de clar că Boteanu va accepta să plece de data asta, cu civilul, la București. Întins pe laviță, am rețrăit în gînd zilele de zbucium și luptă petrecute cu el, de la Mureș încoace. O tristețe fără margini m-a cuprins, căci trebuia să mă despart pe neașteptate de colonel. De cele mai multe ori, cînd pleacă, un general își ia și ofițerul adjutant cu el; desigur că așa va încerca să facă și Boteanu. Eu însă învățasem tocmai de la el, că nu trebuia să plec și că mai înțelept era să rămîn la unitate, pe front.

Zorile m-au prins astfel aplecat asupra unui raport, prin care-i ceream lui Boteanu ca, înainte de a pleca, să-mi aprobe să iau comanda companiei lui Ovidiu Stanca...

A doua zi am stat toată dimineața pe prispă, la soare, ca bolnav. Hotărîrea, pe care simțisem că Boteanu o va lua în noaptea aceea plină de zbucium, mă tulburase și mă obligase să gîndesc mai adînc la soarta țării și a războiului, la stările de lucruri ce clocoteau atunci în spatele frontului. Boteanu fusese totdeauna omul hotărîrilor mari, supreme, luate în clipe decisive, după o matură și îndelungată chibzuință și într-un mod solemn, definitiv. Drumul vieții lui era marcat de momentele grave ale unor astfel de hotărîri, ea de miște jaloane de foc ce-i luminau ascensiunea, spre culmea unei înțelegeri mai adînci a istoriei, a adevărurilor tulburătoare ale vremii, pe care el le slujea cu elanul și devotamentul unui soldat... Așa făcuse și în iarna lui 1943, după dezastrul de la Cotul Donului și Stalingrad, cînd refuzase să colaboreze cu nemții și ceruse lui Antonescu să ieșim din război, și în noaptea de 23 august 1944, cînd se alăturase forțelor insurecționale, și după aceea, cînd ceruse să lupte pe front, și acum, cînd răspundea ca un luptător neînfricat și loial, chemării comuniștilor. Pe linia acestor hotărîri care-i schimbau de fapt din timp în timp cursul vieții, descoperisem o uimitoare, neîntrecută statornicie.

În dimineața aceea, sfîrșise parcă și vremea ploilor. Cerul se însenase, vîntul nu mai bătea, fața pămîntului se zbicise, iar frunzele pomilor luccau într-o lumină moale, galben-ruginii, spălate. Pe ulița treceau în sus sau în jos cîrduri de soldați, care-și făcuseră de acuma somnul și începuseră să forfotească prin sat. Într-un timp, a trecut în trapul cailor o coloană de artileriști, care schimbau poziția și se grăbeau să ajungă unitățile de dincolo de frontieră. Au vuit apoi niște mașini, încărcate cu muniție și soldați, și cîteva zeci de tancuri grele, sovietice, care au zguduit cu putere pămîntul. Boteanu m-a strigat atunci din casă, de m-a întreat ce fel de tancuri trec, și mi-a spus să-l deștept cu o jumătate de ceas înaintea adunării. Am înțeles astfel că el nu închisese ochii nici pînă atunci și că nu-i mai rămîneau decît numai cîteva ceasuri de somn.

Înainte de prînz a ieșit și civilul, trimisul Comitetului Central, ceva mai odihnit și mai înveselit după o noapte de somn. S-au mai adunat și medicul regimentului, care venise să schimbe pansamentul colonelului, și un frizer, după care trimisesem ca să ne bărbierească și pe noi și pe Boteanu, și doi dintre agenți, care aduseseră și legaseră caii de uluci. Simțiseră și ceilalți că Boteanu urma să plece, și eram cu toții îngîndurați și triști, abătuți, și vorbeam rar, în șoaptă, ca la un priveghi. Singur civilul arăta ceva mai mulțumit, dar el începuse să-și ascundă bucuria, ca să nu ne mănească prea mult pe noi. Într-un rînd, am vrut să-i arăt că nu știa încă, îndeajuns, ce om lua cu el și i-am destăinuit că peste noapte Boteanu fusese înștiințat că este general. El însă nu s-a arătat surprins; și mi-a arătat niște epoleți de aur, pe care-i scosese din buzunar înfășurați într-o hîrtie.

— I-am adus de la București, a mărturisit el... știam că aicea n-are de unde să-i ia!

Abia atunci mi-am dat seama că civilul știuse totul, înaintea noastră, și am început să-l privesc cu o prețuire pe care nu i-o arătasem pînă atunci.

La prînz a sosit de la divizie un curier special, cu Ordinul de zi al Armatei a 4-a, din care făceam și noi parte, și cu o copie telefonică după decretul înaintării lui Boteanu la gradul de general. Peste o jumătate de oră, n-am avut ce face și am intrat la colonel, de l-am deșteptat. După mine a venit și medicul, iar ceva mai târziu, frizerul. Boteanu a intrat dintr-odată pe mîinile lor; și numai cu cîteva minute înainte de timpul adunării, eram afară, în uliță și încălecam.

— Poți să mergi cu noi! l-a îndemnat Boteanu, pe civil.

Am trecut prin sat în voia cailor, la pas. Boteanu ținea frîul cu stînga, căci dreapta îi era înfășurată și legată la piept, ascunsă sub manta. Regimentul era adunat la marginea satului, acolo unde asaltaserăm dîmbul cu salcîmi, înconjurat de mulțime, de bătrîni mai ales și de femei cu copiii în brațe sau de mîină. Când l-a zărit pe Boteanu mulțimea a tresărit în murmur de uimire, căci auzise că fusese rănit, și a amuțit apoi, cuprinsă de admirație și mîndrie. Colonelul a descălecat, ajutat de mine, și a trecut printre oameni cu fața înseninată și cu mîna la cască, salutînd. În fața careului de soldați, i-a ieșit înainte maiorul Murea, mătăhalos și mareț, puternic, care i-a dat raportul. Boteanu sa oprit cu mîna stîngă ridicată la viziera căștii și cu privirile ațintite în ochii lui. Apoi a încremenit, o clipă, înaintea drapelului regimentului care flutura în soare și vînt, tot cu mîna la cască. După asta, a trecut prin fața rîndurilor împuținate ale soldaților, fulgerîndu-i cu privirea lui aprinsă și răspunzînd din loc în loc salutului zvîcnit al ofițerilor. În mijlocul careului s-a oprit, înalt și zvelt cum era, nemîșcat, ca o statuie. Au încremenit și soldații, cu mîinile pe arme și ochii țintă la colonel. Boteanu a ridicat iarăși stînga, la cască, și a spus un „bună ziua, ostași!” tare și scurt, răspicat. Soldații au răspuns într-un singur glas, cu putere și tot așa de scurt, cutremurat.

După ce totul s-a liniștit, Boteanu mi-a făcut semn și am alergat la el cu Ordinul de zi al Armatei, desfăcut. Și-a ținut singur hîrtia, cu stînga, și a început să citească rar și destul de tare, ca să audă și soldații, și mulțimea:

Ofițeri. subofițeri și ostași!

La chemarea țării pentru dezrobirea Ardealului, răpit prin Dictatul de la Viena, ați răspuns cu însufletire și credință în izbînda dreptății poporului român.

Tineri și bătrîni ați pornit spre hotarele sfinte ale patriei și cu piepturile voastre ați făcut zăgaz neînfrînt dușmanului care vroia să ajungă la Carpați.

Apoi, alături de Marea Armată Sovietică, ați trecut la atac și, după lupte grele de zi și noapte, fără răgaz, ați înfrînt dîrza apărare la Mureșului. Zdrobit de focul năpraznic al artileriei și de neconținutele voastre asalturi, inamicul a fost izgonit din Ardealul nostru scump.

Prin ploii, prin noroaie și drumuri desfundate, zi și noapte, ați luptat cu un dușman dîrz și hotărît și l-ați învins.

Azi, cînd avangărzile noastre trec pe pămînt străin pentru desăvîrșirea înfrîngerii definitive a dușmanului, gîndul meu se îndreaptă către voi, cu dragoste și admirație pentru faptele voastre de arme.

Peste veacuri, veți fi slăviți voi, ofițerii și ostașii care ați eliberat Ardealul.

Pe cei care au căzut la datorie îi vor preamări urmașii și numele lor va fi scris în cartea de aur a Patriei.

Increzători în destinul poporului nostru și luînd pildă de la cei ce au pus Patria mai presus decît viața, continuăm lupta noastră strîns uniți în jurul steagului nostru biruitor !...

Sfîrșitul ordinului a fost acoperit de uralele deslănțuite ale soldaților. Toți, de la o margine la alta a careului, strigau nestăpîniți, cu capetele puțin săltate, cu armele ținute nemișcat în fața pieptului și cu privirile la colonel. Boteanu mi-a făcut iarăși semn și m-am repezit de i-am luat hîrtia care-i tremura în mînă. Eu singur am simțit atunci că și puterea lui de stăpînire slăbise, și i-am văzut încă o dată ochii de păcură, scaldîndu-i-se în lacrimi. Cînd clipele acelea înălțătoare s-au scurs, Boteanu a salutat iarăși soldații și drapelul și a trecut prin mulțimea îmmărmurită, cu pasul întins și cu obrazul palid, aprins.

După adunare, am mai întîrziat ca la un ceas în cantonament. Boteanu și-a adunat puținele lucruri pe care le avea, — căci nu mai era Dănilă să aibă grijă de asta —, și a lăsat comanda regimentului lui Murea, pînă la numirea noului comandant. Cînd am rămas singuri, m-a întrebat dacă nu vreau să merg cu el, la București, la dispoziția Marelui Stat Major. Am scos atunci hîrtia pe care o păstrasem în buzunarul de la piept și l-am rugat să semneze ordinul numirii mele, în locul lui Ovidiu Stanca. Cererea mea l-a surprins, dar i-a produs o bucurie neasemuită și iarăși nu s-a mai putut stăpîni și m-a îmbrățișat mîndru de sine, cu o singură mînă, părintește.

A venit apoi maiorul Blaga de ne-a luat, și pe noi și pe civil, la masa pregătită de popotari, într-o șură. Acolo, Boteanu a ciocnit cu fiecare dintre ofițeri, gustînd numai vinul, căci se temea de rană ; a ciocnit de asemenea, cu civilul, pe care l-a purtat tot pe lîngă sine și l-a prezentat tuturor, pe rînd. Comandantul diviziei n-a mai putut veni la despărțire ; fusese chemat între timp la Corpul de Armată, pentru ordine noi în legătură cu ofensiva noastră de dincolo de frontieră.

După un timp, către sfîrșitul mesei, Boteanu s-a înțeles din ochi cu civilul și s-au ridicat să plece. Afară, în uliță, colonelul l-a împins mai întîi pe civil în mașină, iar el a mai întîrziat o vreme, strîngîndu-ne iarăși mîinile, la toți. Apoi l-a îmbrățișat pe Murea, îndelung, ostășește, și s-a urcat și el în mașină. O clipă a rămas încă în picioare, tăcut, cu mîna stîngă la chipiul de campanie, făcut din postav cachi, cu ochii copleșiți de tristețe. Noi am incremenit cu toții, tresărînd numai cînd ne-am repezit mîinile la vizierele căștilor, pentru cel din urmă salut. Ceilalți i-au făcut după asta mult timp, cu mîna ; mie însă mi s-au aburit ochii și n-am mai văzut cînd mașina a dispărut pe uliță, în goană nebună, duduind...

Ștefan Aug. Doinaș

Trecu pe lângă noi

*Trecu pe lângă noi îndrăgostitul.
I-am dat binețe. Și-am văzut doi sori
cutreierînd în goană infinitul
din ochii lui. Tîșnind din subțiori
ca niște aripi, brațele lui brune
dansau prin aer, se zvîntau de-argint,
iar pașii-n lut scriau un fel de rune.
Umbla prin parc ca printr-un labirint
pe care el și ea, cîndva-ntr-o noapte,
l-ar fi scobit cu răsufări și soapte.
Trecu pe lângă noi. Nu l-am atins
n-am îndrăznit, fiindcă era nins
de-o flacără care bătea în ziduri
și se'nălța spre geamuri dinadins
ștergînd obrazul caselor de riduri...*

Lacrîma

*Am stat, ca peste-un iezec, și-am privit
adîncul nopții, negru și albastru.
În ochiul tău, de spaimă izbăvit
distant și palid, înota un astru
O, cîtă liniște-n plutirea lui!
A cerului, a ta și-a nimănui...*

*Atunci — de unde lacrima?... Discret,
am stat în umbra genelor, la tîmplă.
Dar n-am văzut cutremurul secret
și n-am surprins nimic din ce se-ntîmplă.
Cum nu vezi stalactitele-n adînc
născîndu-se, cînd peșterile plîng...*

Introducere la peisajul Săvineștilor

*Trenurile nu se oprasc deocamdată aici, —
Intre Roznov și Piatra, nici n-aveau de ce să se-oprească :
Satul umil, cu bordeie de lemn și chirpici,
Nu le putea arăta decît vatra lui strămoșească,
Fișile mici de pămînt, semănate cu grîu,
Cu porumb, și cu plantele șuie-ale vîntului, —
Iar undeva, în vale, șarpele tumultuosului rîu,
Ai cărui solzi răsfrîngeau sărăcia pămîntului.*

*Nu, trenurile n-aveau de ce să facă popas
În pustietatea aceasta, aproape deplină.
Dar acum? De ce nu se-opresc? N-aud tainicul glas
Al orășelului nou, de lîngă uzină?*

*O, trenuri! vehicule iuși, și totuși atît de încete!
Greu mai pricepeți geografia patriei noi!
Vă trebuie gări, magazii, și pichete
Ca să puteți recunoaște-un oraș demn de voi.*

*Ați uitat de Bicaz, de Onești și de alte asemenea sate,
În care azi vă opriți, gîfîind în extaz?
Ehei, s-a schimbat al istoriei macaz!
Grăbiți-vă, lirice trenuri întîrziate!*

Eminescu la Ipotești

I

*Pămîntul pare-aici o mare
Cu valuri line, unduind
Într-o eternă legănare:
Sînt rimele dintîi, pe care
Poetul, încă prunc fiind,
Le-a pus în suflet la păstrare,
Ca într-un sipet de argînt
Cu muchiile sunătoare.
Melodiosul lor alînt
Mai stăruie ca o chemare
Pe despletitele ogoare
Prin care trec, într-un colind
Către-ale viersului izvoare.*

II

Tirziu îmi ies în drum aceste
Priveliști clasice, agreste,
Cu lanuri de porumb și-ovăz,
Cu floarea soarelui ce-și suie
Spre boltă capul fără vâz,
Ca o fantastică statuie.
A câta oară-a răsărit
Înalta floare din pământul
Pe care s-a născut cuvîntul
Poetului înveșnicit?
Îi caut urmele-n zădar —
„Nu-nvie morții“ — știu povestea,
Dar înseși florile acestea
Sînt trup din trupul lui solar.
Iar duhul lui, îl simt aieve
În locurile-acestea vechi,
Întruchipat în mii de seve
Și-n mii de glasuri vii—perechi
Ale-unui viers fără pereche.

Cheile Bicazului

„Priviți-mi, oameni buni, lucrarea :
Aceste chei, eu le-am durat,
Tăindu-mi printre munți cărarea
Cu fierăstrăul meu dințat
Și mai cu seamă cu Răbdarea
Cu care firea m-a-nzestrat.
Priviți-mi, oameni buni, lucrarea...“

Și oamenii-au privit lucrarea —
Măiastră cu adevărat.
I-au admirat înfățișarea,
Apoi, cîțiva au întreat :
„Cît ai muncit la ea?“ Mirarea
Pe fața apei a crestat
Un rid ciudat, ca și-ntrebarea.

„Ei, da, aceasta-i întrebarea“ —
Unul din ei a repetat,
Iar apa și-a schimbat culoarea,
Posomorîndu-se de-odată :
„Milenii mi-a luat lucrarea,
Iar voi, în zece ani, ați dat
Un lac întins și-afund, ca marea —
Ceva pe lume s-a schimbat...“

Amintirile lacului

Da, am umblat cîndva, pe-aiici, și eu ...
Pe fundul noii mări cu apă vie,
În care-i îngropat pentru vecie
Nisipul amintirilor. Mi-e greu
Să-mi amintesc de locurile vechi
Prin care am trecut: înșelătoare
E apa asta, care ține-n gheare
O nevăzută pradă. În urechi
Îmi sună încă larma unei văi
Cu oameni mulți pe ulițele late,
Cu multe case-albastre, înșirate
Ca boabele de mazăre-n păstăi.

Venisem pe șosea c-un autobuz
(O, amîndouă, antediluviene!)
În drum către Ceahlău, călcam alene
Prin lanurile mici de cucuruz,
Prin pajiștile verzi, cu ierburi moi,
Cu iz de busuioc și izmă creață,
Printre uluci care țineau în brațe
Gospodării modeste. Mai apoi,
Țin mînte că-ntr-o casă am intrat,
Chemat de un țărăn ce-și cumpăraseră
Un aparat de radio: uitase
Cum să-l deschidă. Și i-am arătat...
Pe unde-o fi, cu aparatul lui,
Acel muntean uituc? Mă uit în apă
Și parcă văd sub neteda-i pleoapă
Cum se bulbucă-un magic ochi verzui.
E plin de umbre lacul — umbre lungi,
De proaspete-amintiri, ce-ți dau tîrcoale
Și te înhață, și te duc în vale,
Spre vetrele adînci, spre pomii ciungi,
Spre cioburile caselor de lemn,
Spre ulițele late, gloduroase,
Spre toate rămășițele, rămase —
De la potop încoace — fără-un semn.
Ce se petrece-n adîncimi, acum?
Ce vietăți au luat vieții locul,
Umplîndu-i tînărului lac ghiocul,
Golit de-al amintirilor vechi scrum?
Ce jalge cu fantastice tulpini
Cresc, azi, pe unde-a fost o dată iarbă,
Și cucuruz, și flori? Ce forță oarbă
Începe-a prinde-n apă rădăcini?
Ce melci miraculoși, ce pești ciudați
Se-așează-n locul oilor blajine,

Pe pajiștile-acestea submarinee,
Printre copacii-aceștia retezați?
Ce paseri vor veni în tainic zbor
Să cerceteze-aceste limpezi spații,
La începutul marilor migrații
Spre-un lac, pe care-l și socot al lor?
O, prea tulburătoare întrebări —
Pe care lacul însuși și le pune,
Când peste-ncremenita lui genune
Se-apleacă toate cele patru zări,
Cum mă aplec și eu, nedumerit
Și fermecat de-a apelor oglindă
În care-atâtea umbre se perindă
Și-i dau luminii adâncimi de mit.

Radu Cîrneai

Moment în timp

*Eram cu barca pe mare
și barca era ca un solz al timpului, legănat.*

*Eram numai eu cu cerul,
numai eu cu apele toate —
Și cerul s-a topit în ape
și apele s-au cufundat în cer,
iar eu eram între albastru și timp.*

*Albastrul cînta,
timpul vuia curgînd.
Atunci m-am simțit veșnic
și m-a cuprins dorul de pămînt și de oameni.*

Vers pentru stele

*Iată, simt, — pentru a cîta oară —
stelele în mine coboară
și mă purifică și mă înalță
măsurîndu-mă cu altă distanță.*

*Eu mă închin luminii lor și mie
și iau din focul lor cenușa grea
și-o cern prin sita deasă-a veșniciei
și-mi fac pîine din ea.*

Cîntec la trezirea din somn

*Vreau să te dezvelesc de tăcere — e grea —
ochii să-ți înflorească de lumină uimită,
apoi să te port spre fereastra de stea
care se pierde grăbită.*

E răcoare de timp și de vestminte noi, —
dar eu le încălzesc cu răsufierea —
s-aud cum se trezesc păduri și ploii
și genunchii tăi și mișcarea.

Ceasul acesta e domol și tăcut
ca o apă-n cîmpie, ca sinii —
inimile noastre se ascultă, se-aud —
izvoare roșii ale fîntînii.

Ursula Schiopu

Pe urma visului

...Și lumea s-a deschis floral pe negîndite
Pe urmele luminii prin ramuri limpezite.

Mai vie, mai fecundă prelinsă pe-ndelete
Mijirea ierbii prinde culori în creuzete.

Filtrează în nuanțe amestec de vitrai
Sub vîrfuri suspendate-n văzduh, cum așteptai...

Dar undeva se cere mai multă albăstrime,
Și-un strop de rouă nouă curată, pentru tine.

Delta

Din cîntec curge-un fluviu cu ape liniștite
Prin loesuri cernoazate, cu urma ta de pași,
Clădesc un dig sub malul proptit de stele noaptea...
Prin ape lucesc solzii de neamuri de carași...

Din cîntec curge lumea lichidă tulburată
Și-i galbenă de icre sub aburul de zori,
Cînd noi metamorfoze se săvîrșesc prin trestii
Puhoaietele de apă respiră greu sub nori.

Din cîntec cad în coșuri scrumbii strălucitoare
Și rîde dimineața vălătucind minuni...
Zăresc prin plauri marea cu ape albăstrite,
Și cîntecul vibrează de-aîtea aluviuni.

Vreau să ascult

*Să nu-mi atingi obrajii când ierburile cîntă
Și-și spală clorofila în palele de vînt
Cînd pomii întind brațe rotunde peste lună
Și curg în ape stele din cerul lor pe rînd...*

*Vreau să ascult această prea plină revărsare
Scăpărător solstițiu ce-apare și se-ascunde,
Vreau să ascult bătaia înceată de sub ierburi
Și pietrele tăcute sub febrele fecunde.*

Primejdii

*Cupele înalte-albastre le-am împodobit cu fresii
Și ferestrele spre soare le-am deschis din nou și azi
Iar sub ele-am pus în față glastre cu mușcate roșii,
Pe sub uși pătrunde-n casă limpeziț miros de brazi.*

*Crește smalț și vers din toate și mă-nvăluie aprinse,
Brize calde bat la geamuri subțiratic-tăcute,
În caetul plin de cifre, de formule și simboluri
Mi-au rămas necalulate cîteva necunoscute.*

*Și îmi pare că din truda cifrelor învălmășite
Rezolvări se-adună-n preajmă, zi și noapte
așteptate,
Dar mă tulbură de-o vreme prin ecvații și monoame
Înflorirea zgomotoasă din ghiveciul de mușcate...*

MICĂ ANTOLOGIE LIRICĂ SOVIETICĂ

Octombrie

de Leonid Martînov

Octombrie

Spulbera, călca în picioare, răsucind

Căzutele frunzișuri.

Dar era bun prieten cu mințile iscoditoare,

Cu cei care visau ziua-n amiaza mare.

Și nu i se păreau sminteală

Visările culegătorului de stele.

De-aceea astăzi strălucește viu,

Pe lună, fanionul nostru purpuriu.

Octombrie a sfărîmat destule lanțuri

Și, dacă e s-o spunem neted,

Virtejul lui înaripat

Stîrni și printre muze un vînt curat.

Pecetluindu-i gura nedreptății

El lăcomia de arginți o îmblînzea.

Și-astfel, penelul născocirii avîntate

Se îmbăta de libertate.

Iar razele inovatoare

Împrăștiau, de prin culise, neguri.

Și iată, dar, de unde ne-am ivit,

De unde sevele aprinse le-am sorbit.

E materială lumea...

de Anatolii Popevecinii

*E materială lumea
Și sublimă
Nu-n ce-i particular, deosebit,
Nu-n clocotul de molecule,
Ci-n faptul că-n conștiința omului
Se oglindește înzecit măreață.
Nu stă pe trei balene,
Ci stâlpii ei sînt cei ce, sprijinind-o
Ii făuresc și viitorul
Și cel mai greu,
Cel mai cumplit păcat
Este să tulburi sărbătoarea noastră
Creatoare.*

*Sîntem cei ce muncesc,
Albinele de fiecare zi,
Nemuritoare flori ce nu cunosc
Putreziciunea.
Ni-e dat să trăim veșnic
Stînd de strajă
Iubirii pentru casa noastră, Terra,
Și ne-ncetat lăsînd-o-n voia
Polenizării aurii.*

*Iscoade ale cosmicelor ere,
Poteca noastră suie către Stea,
Măreață și neprihănită.
E materială lumea
Și sublimă,
De noi cuprinsă și-mputernicită.*

Arborele meu genealogic

(fragment)

de Bella Ahmadulina

*O, tună, tu, Octombrie, lună dintii,
la a cărei iute cotitură
ne fulgeră-n coate, ca un curent electric,
unghiul ascuțit al celor două veacuri.*

Îți recunosc glasul, de la-nceput tunător,
cutremurînd străvechile bolți,
ți-l recunosc după arcu uriaș al buzelor
ce rostesc numele Libertății.

O, voi, patru silabe! Răcnet
al puternicei guri!
Ca și-n cuprinsul roșiilor sfere —
în cele patru vocale văzduhul nu încape.

Tună, dar tună odată, strigăt nou-născut
al Libertății! Pe veci și dintr-odată,
desferecă triumphiul fără ușă
al robiei de piatră.

Dăruiește cruțare de chinuri
celor ce s-au izbit de ziduri și-au pierit
acolo, în acel Mihailovskoe prins în cătușă,
dincoace, în întinsul și mohorîtul Egipt.

Dă-le puțința, Libertate,
piscul înalt să ți-l zărească,
să știe și acolo sus, în cerurile liniștite,
că omul rătăcind prin stepă
simte cu ochii-nchiși că stelele-s aproape.

Și dăruiește mîngîierea ta pămîntului,
făuritor al minunii minunilor,
care-a sădit în mine,
înainte de-a mă fi născut,
fărîma lui, iubire și durere pentru el.

Dispariția patosului

de Evgheni Vinokurov

Cîntăreții din strană cîntă astăzi
cu glasuri sonore și fără efort,
obrajii chefliilor
ard buhăiți prin subsoluri.
Numai noaptea e rece,
numai noaptea nu are
cu ce să se laude.
Și, uite, a plesnit și pielea de lac
de pe barocul străvechi.

Ei, cum ne facem rost de patos ?
Poate cu vre-un anunț la ziar ?
Unde sînt brațele întinse înainte ?
Unde sînt fulgerele ochilor ?...
Oamenii mestecă alene,
călătoresc, se ceartă.
Și toate sînt la locul lor.
Doar patosul a dispărut !
O, cum de s-a-ntîmplat
de ni s-au prăpădit deodată
toate rezervele de patos ? —
Nu cele de uraniu,
nici cele de cărbune...
Uitați-vă, actorul iese-n scenă :
cîteva pase face, saltimbanc,
și pleacă
iar sala tot nedesmorțită zace.
La ce să strigi ?
De ce să pui aprindere în vorbă ?
Subtilitatea, ironia ?
O, da, le prețuiesc deopotrivă,
dar nu te poți hrăni cu ironia, —
e doar muștarul, condimentul.
Dar unde este prînzul propriu-zis ?...
Mai înainte,
piepții scrobiți
se ridicau și se lăsau ca niște foale
cînd întărită vilvătaia.
Nici urmă n-a rămas de patos.
Iar pletele în vînt
sînt oare azi minciună și eroare ?
S-a scurs înflăcărarea
precum se scurge apa
prin crăpătura vasului cu flori.
O, nu ne mai expediați scrisori aprinse.
Mai bine puneți la cutie
o simplă ilustrată cît de seacă.
Și nu umblați pe străzi în goana mare,
ci lunecați cuminte strîngînd frîna.
Cu viața va plăti cel care-ncearcă
să fie-nalt,
cînd a fi-nalt
e cu desăvîrșire interzis.

(din „Caietul de peste hotare“, Bruxelles, 1963)

S-au lenevit porumbeii

de **Viktor Bokov**

S-au lenevit porumbeii,
și lenea-i departe de muncă.
Nădejdea e toată-n pomană,
în meiul ce li se aruncă.

Ca niște călugări cucernici,
alene se plimbă la soare,
n-au griji, nici obsesii, nu-i costă
de plouă sau ba pe ogoare.

Așa-s cerșetorii, habar n-au
de pîine, de grîul în spic, —
și apele de-ar fi să sece,
pe ei tot nu-i doare nimic.

Primejdii, război ?, — ce le pasă!
Nucleu-n furtună ? — să fie!
Milogi, rentieri — nu scăpară
și-n celălalt potop, de urgență ?

Păcat, ponegrire ! — veți spune
de-asemena predici, mirați.
Dar n-am ce să fac, prea mi-e silă
de trîntorii înaripați.

Urmele

de **Mihail Lukonin**

Stăruie-n mine amintirea ta
ca marea în vuietul scoicii.
Alteori, nevăzută, mă-mpresură
ca ierburile din stepa ciobanilor.

Rămas bun,
Ori, dacă nu, mă prinde strada
cu-aceleași, mereu aceleași cuvinte
și mă înăbușă cu amintirea ta.

Și porneau prin troiene și lunci
Pe cînd ziua abia se deșteaptă, —
După marginea lumii de-atunci,
Ei știau : alte lumi îi așteaptă.

Ca și dînșii porniți de cu zori,
Din popas în popas vă tot poartă
Dorul lor călător, călători,
Chiar de nu-s pete albe pe hartă.

Căci vedeți cum în fiecă drum
Mii de drumuri sub pași se deșteaptă.
După marginea lumii de-acum
Multe lumi și pe voi vă așteaptă.

Culegere și traducere de GEO DUMITRESCU

G. Călinescu – prozator (II) *)

de S. Damian

Să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului: *Bietul Ioanide* e o capodoperă a literaturii noi. G. Călinescu semnalizează teritorii necunoscute romanului românesc și le explorează apoi magistral, fără să fie stingherit că nimeni înaintea lui n-a deschis pîrțile. Pe meridianul pe care se situează *Bietul Ioanide*, tradiția literară națională nu e prea bogată și se poate spune că autorul *Enigmei Otiliei* a cuprins într-o unică lucrare experimentele preliminare și sinteza finală. Nimic din bîjbîielile începutului nu recunoaștem în această defrișare, stringența, rafinamentul, unitatea investigației efectuate par a fi rezultatul unor decenii de șlefuire succesivă. După *Enigma Otiliei*, *Bietul Ioanide* nu atestă numai un transfer de preocupări narrative și cristalizarea strălucită a viziunii românești la G. Călinescu dar, evident, și efectul binefăcător, fertil, al adeziunii scriitorului la înțelegerea științifică asupra istoriei, la concepția materialistă marxistă. Toate acestea se cer demonstrate și valorificate atent în analiza criticii.

La apariția cărții, unele obiecții în-

temeiate au fost exagerate peste măsură, iar perspectiva critică a romanului nu a fost sesizată pe deplin. Prea timide au fost și încercările ulterioare de a fixa romanul lui G. Călinescu pe pedestalul care i se cuvine. Cu *Scrinul negru*, unele intenții ale scriitorului au devenit mai clare, iar erorile existente în *Bietul Ioanide* au fost corectate în mod vizibil. Putem întreprinde acum cercetarea cu o mai bună cunoaștere a proiectelor scriitorului în desfășurarea ulterioară și cu o înțelegere estetică mai complexă.

Comicul și simetria tipurilor

Înainte de a raporta romanul la direcția de preocupări a prozei contemporane, e necesar să stabilim ce filoane se continuă de la *Enigma Otiliei* pînă la *Bietul Ioanide* și *Scrinul negru*, să înregistrăm și elementele de discontinuitate, cu motivările lor de substanță.

Am văzut că în *Enigma Otiliei* balzacianismul ca tehnică narativă este totuși amendat în multe privințe, iar viziunea clasicistă structurală apare străfulgerată de proiecții romantice. Reamintim că viziunea clasicistă se înscrie, cu deosebire la G. Călinescu,

*) Vezi „Viața românească” nr. 9/1964

pe orbita comicului. Ce se întâmplă în *Bietul Ioanide* ?

Din nou scriitorul face radiografia unui fenomen, condiționat riguros social-istoric. Ca și *Enigma Otiliei*, *Bietul Ioanide* tinde să se constituie într-o viziune de frescă. Pe G. Călinescu îl solicită, ca obiectiv al explorării, răcomia de avere. Dacă înainte scotea în evidență ravagiile produse de instinctul parvenitismului în interiorul familiei burgheze, *Bietul Ioanide* supune observației sectorul vieții intelectuale, pe profesioniștii culturii burgheze. Înclinația scriitorului spre proiecția satirei găsește aici un teren virgin. Edificatoare este în acest sens conformația personajelor.

De la o carte la cealaltă, arta portretizării a atins apogeul. Și în *Bietul Ioanide* autorul e atras de procesul devastării pe plan psihologic, de deformarea individului prin exercițiul perversității. Efectele arivismului intelectual sînt aici excepțional expuse. O parte din familia Tulea, cuprinsă de vîrtejul patimelor de îmbogățire era marcată grav ereditar, prezenta aspecte clinice ale degenerescenței. Atît Aglae cît și Olimpia, la care nu întîlnim simptome maladive, întruchipau totuși forme primare de înverșunare în direcția parvenirii. Obstinația lor era simplă și brutală, mijloacele de luptă lipsite de varietate. Numai Stănică Rațiu depășea nivelul rudimentar și de aceea maleabilitatea, simțul acomodărilor, l-au ajutat să profite de situație la maximum. De astă dată Ioanide coboară într-o galerie unde se află mai mulți Stănică Rațiu, la un alt nivel al ambiției sociale. Performanța scriitorului este aceea că a intuit esența comică în cazul unor oameni care dețin privilegiile culturii și ale instrucției.

Ca și în *Enigma Otiliei*, G. Călinescu este preocupat de dialectica relației între omenesc și automatism. Procesul este studiat continuu în datele lui sociale, cu determinările istorice precise (epoca de intense convulsii 1930—40).

Tentația succesului public, a săltării în avere răvășește spiritele, le sustrage de la îndeletnicirea creatoare, le unilate-ralizează. G. Călinescu ghicește resortul grotesc al fenomenului. Ființa umană își pierde treptat facultățile multiple lăsate în stare de vegetare, se comprimă, se atrofiază pe singura dimensiune a parvenirii. De la un moment dat, în goana după funcții și capital, reacțiile se repetă și se mecanizează, resursele nefolosite secătuiesc de la sine, mișcarea sufletească se rezumă la aceeași traiectorie, automatismul se substituie vieții autentice, imprevizibile.

Tot ca în *Enigma Otiliei* este căutat aspectul comic și nu cel tragic — al renunțării la uman — deși nu întotdeauna apare etapa ultimă, de deplină abreviere. La unele personaje din *Bietul Ioanide* acțiunea este abia în curs de desfășurare și se încheie, mai tîrziu, în ipostaza descrisă de *Scrinul negru* (Suflețel, Hagienus). Altele ating o treaptă de extremă monomanie și echilibrul automatismului aproape perfect se rupe din pricina solicitării prea intense (Gonzalv Ionescu și chiar Pomponescu). Oricum, degenerarea funcțiilor nu trebuie înțeleasă simplist, ca o reducere a capacităților spirituale ale protagoniștilor. Nu rareori, voința de a parcurge calea parvenirii, beneficiază de toate aptitudinile — talent literar, sete de lectură, competență în domeniul de specialitate —, cizelate prin școală, studii, mediul select frecventat. Cu atît mai izbitoare este însă investiția de energie în scopuri mărunte, fără noblețe. Mai departe, complacerea în universul automatizat este o consecință a unei prelungite deprinderi, în decursul căreia au fost înfruntate destule impedimente, opoziții firești ale unui organism viu, cu un sistem de justificări morale pregătit îndelung. Acumularea progresivă e înregistrată cu autenticitate, fără liniarizări facile, în spiritul unei demonstrații care ține seama de subtilitatea implicațiilor.

G. Călinescu indică diferite grade ale adaptării la automatismele vieții burgheze pe plan intelectual. Un stadiu de împlinire, de rotunjire îl prezintă Gaittany. El este omul de lume prin excelență, care duce conveniența pînă la formele cele mai epurate de neprevăzut. Prezent la toate reuniunile, este întru chiparea stilării de salon, care presupune doar un mimetism al vieții intelectuale. Lui Gaittany îi place societatea oamenilor de spirit și alege premeditat această „zonă de patrulare“.

Dacă Stănică Rațiu reeditează pe Cicicov, și în loc de „suflete moarte“ plasează fete de măritat, Gaittany este un agent al valorilor spiritului, un traficant de valută intelectuală. În fond el n-are nici o perspicacitate în stabilirea veritabilului prestigiu al personalităților și se ghidează după o bursă a opiniilor la ordinea zilei. Fără imaginație, el primește părerile altora și le transmite pînă ce prima obiecție autorizată îi diminuează elanul. Încrederea în sine e atît de mare, încît în fundul sufletului, se socoate un fel de demiurg care descoperă și promovează oamenii de calibru superior. „Acesta era și motivul, scrie G. Călinescu, pentru care se debarasa repede de cei căzuți în discredit. Se temea să nu fie tras la răspundere“. De fapt, la el criteriul valorii autentice nici nu contează. Talentul depinde de conjunctură și Gaittany n-are nici un scrupul ca să abandoneze pe un om devenit vulnerabil. Care e sfera și modalitatea acțiunii zilnice? Asemenea lui Cicicov, nimic nu egalează la el plăcerea de a circula. Vehiculul este de astă dată modernizat. Instalat confortabil în automobil, el cutreieră orașul și difuzează știrile importante, lansează apeluri de încurajare și avertizează pe cei în primejdie. Cînd se apropie de casa unui amic, oprește mașina, își scoate tacticos una din mănuși, descinde și salută cu o jovialitate nedezmințită: „Să trăiești!“ Aducă apoi complimente agreabile pe care cei avizați le primesc cu

circumspecție, știind că ele n-au nici o acoperire. La conversații, Gaittany participă prin rotațiile și serpentinele efectuate cu degetele mîinii: spirala ascendentă indică euforia, cea întoarsă, descensivă, compătimirea. De la adeziunea superlativă trece, influențat de o altă replică, la o tensiune mai moderată, ca apoi efuziunea să se stingă total. Vădit sugestionat de o idee spirituală a lui Ioanide, Gaittany începe să descrie în aer arabescuri cu degete, dar mișcarea imperceptibilă de persiflare a gurii lui Pomponescu întrerupe pirueta, o temperează subit. După cum cer uzanțele, Gaittany nu spune decît „da“ sau „perfect“, însoțind aprobarea de exclamații și de risul lui radios. Nu acordă unei vizite mai mult decît o jumătate de ceas protocolară. Își consultă ceasul, își ia rămas bun în termeni de o exuberanță devenită proverbială, și cu o afectare teatrală se urcă în mașină, unde tolănit în fotoliul reconfortant, desface agenda și bifează vizita efectuată. La adresa următoare, Gaittany apare proaspăt, complet aerisit de impresiile culese cu puțin înainte. Ca și Swann al lui Proust, el frecventează sfere suprapuse, complet izolate, între care nu stabilește nici un contact. Fără această capacitate de primenire și purificare n-ar mai putea îndeplini cu atîta aplicație obligațiile sociale. Spre deosebire de Swann, nici un impuls amoros nu-l conduce în incursiunile etajate (de altfel G. Călinescu ocolește deocamdată viața sentimentală a lui Gaittany). El se dăruie pelerinajului monden cu satisfacția de a îndeplini un ceremonial. Ca un nou Stănică Rațiu, el are arta înăscută a mistificației. Talentul păcălelii îl exercită însă cu o decență care aparține castei (familie aristocrată). Lui Gaittany îi place să înjure, să facă scandal, să poruncească numai la el acasă unde oricum nu invită pe nici unul dintre amicii săi. În public poza distincției voioase nu poate fi niciodată clintită. Din arsenalul lui demagogic nu face

parte debitul verbal (Stănică Rațiu) și gestică, descrisă mai înainte. G. Călinescu stăruie asupra planului social și etic al automatismului. Gaittany învăluie cele mai memorabile compromisiuri într-o pînză a bunelor maniere, are grijă să creeze aparențe de loialitate și corectitudine. Nu se devotează niciunei credințe, cu toate că e în contact cu fiecare. De aceea nu poate fi surprins în flagrant delict. Deși sprijină pe legionari și obține avantaje de pe urma lor, în anchetele care urmează vinovăția lui nici nu e pusă în discuție. Gaittany are deliciale urzelii, dar nu suportă ordinele, slujbele ierarhice, alege instituții cu caracter autonom, de preferință posturile de director care evită dependența de o autoritate superioară și birocrația. Visul lui este sinecura. Pentru Gaittany, suprem este cultul succesului, al reușitei practice în viață. Voluptatea cu care se răstoarnă în pernele mașinii, disprețul cu care privește spre pietoni intră în regulile jocului de-a puterea pe care-l agreează Gaittany.

Automatismul e armonios, egal în toate fazele, calchiat în întregime pe ființa vie. Nu totdeauna se poate desluși mobilul intervențiilor lui Gaittany. Uneori el se informează, comunică știrile, sugerează soluții fără a fi direct interesat. Ascultă atunci de plăcerea de a se afla în toate misterele, de a obliga de fapt pe toată lumea, de a cunoaște ițele fiecărei acțiuni. Funcționează astfel o inerție a mișcării reflexe.

Pentru G. Călinescu, Gaittany este materializarea lipsei de dramă, a seninătății absolute. Universul în care se deplasează uniform e închis, netulburat. Fiindcă reacțiile se subordonează continuu unui oportunism organic care nu cunoaște vreo tresărire a conștiinței, automatismul conveniențelor la Gaittany are mari resurse de subsistență.

Ca și Gaittany, Pomponescu este și el omul uzanțelor. Al căror uzanțe? Pomponescu nu joacă rolul omului de

lume radios, „misitul“ de salon, ci rolul ministeriabilului. Dacă Gaittany, prin tradiție și ereditate este spontan în efectuarea ritualului, cel de al doilea, cu o obirșie socială mai modestă, a avut nevoie de îndelungi repetiții, de asimilări sirguincioase. La vîrsta descrisă în roman, aparența a acoperit total pentru un ochi străin eforturile inițiale. Bărbat înalt, bine legat, cu mustața forfecată, mîncată de caniție, îmbrăcat cu smoking tivit, Pomponescu este ceremonios, important și solemn, de o infatuare discretă. Oficiază grav în toate clipele, acordînd parcă audiențe chiar în discuțiile între prieteni, în conciliabile intime.

Pe Pomponescu l-a sedus arta prezentării: poza rituală, impecabilă, aerul distant ușor melancolic, sobrietața decoroasă și plină de tact, zîmbetul cînd enigmatic spre a insinua complexitatea problemelor și trebuința de a examina un material, deocamdată, nedivulgabil, cînd grav, spre a sugera că destăinuie adevăruri elaborate în zone de înaltă radiție, accesibile doar unui număr restrîns de persoane. Retorismul lui Pomponescu nu cunoaște acute, este temperat cu ponderea oratorului, care condescinde la confidențe față de subalterni.

G. Călinescu explică în adîncime personajul prin antecedentele biografice revelatorii. Toată viața Pomponescu a acordat o însemnătate excesivă relațiilor, prestigiului practic, imediat. Premiile, decorațiile, avansările, anticamererele, aplauzele auditoriului — i-au hrănit orgoliul. Personajul exprimă spiritul coruptibil, cu păstrarea aparențelor, al politicianului burghez.

Dar Pomponescu e departe de a atinge seninătatea în oportunism a lui Gaittany. În fond, el nu e un echilibrat și un satisfăcut moral. Un sentiment ascuns de suferință și de ură îl macină lăuntric. Lucid, el intuiește mascarada vieții publice. Este dornic uneori de o laudă spontană, necoruptă și

nu se lasă atunci indus în eroare de respectul protocolar al celor din jur. Sensibil la adulație, Pomponescu știe în același timp cum e pus în acțiune resortul intereselor în statul burghez. Preșul onorurilor sociale este o rene-gare. Pomponescu, specialist în beton armat, cu posibilități de afirmare în domeniul arhitecturii, preferase calea succesului de emfază. Niciodată, ministru nu se consolează însă de ratarea omului de artă.

Instigat de ajutorul său Butoiescu, Ioanide clasifică indivizii în metafizici și pragmatici. În categoria metafizicilor se include pe sine, în sensul că trăiește într-o sferă abstractă, urmărește liniștea gândurilor sale și pare a se coborî în prezent doar spre a-și apăra această izolare. Diligențele în concretul vieții constituie doar o protecție pentru deliciale intelectuale gratuite. „Omul metafizic e viclean, își rîde, se face că te ajută, trece pe stradă uitîndu-se în dreapta și-n stînga, în fond e absent. Se preface ca să scape de contingențe“. Pe ceilalți: Gulimănescu, Sămărăndache, Gavrilcea, arhitectul îi așează pe diferite trepte în categoria pragmaticilor, care trăiesc numai fenomenal, în sfera întîmplărilor zilnice. Pomponescu pendulează între cer și pămînt. „Un caz tragic, spune Ioanide, un oscilant între două puncte cardinale. Pomponescu aspiră la abstracție și nu se poate smulge din efemer. Cînd nu e în guvern suferă de a nu fi ministru, cînd e ministru suferă că a părăsit arhitectura“. Tragic, e un fel de a spune, fiindcă autorul nu insistă atît pe destrămarea omenescului cît pe colectarea de ridicul prin acceptarea conveniențelor. Pînă și iminența catastrofei (moartea) e descrisă cu infime elemente de tragedie și cu enormă doză de comic grotesc.

Să privim oscilația continuă a lui Pomponescu între cele două emisfere. Ca om de stat el nu renunțase complet la ideea de a face un lucru excepțional în arhitectură și din cînd în

cînd, în momentele de mizantropie, de decepție politică, Pomponescu se închide în biroul lui și lucrează la planurile unei Catedrale. Într-una din escapadele lui în mijlocul poporului, un copil îi pune o întrebare (ce meserie are?) care-l descumpărește. Pomponescu se simte stînjinit să răspundă că e ministru iar arhitectura n-o mai profesa de mult. Pentru a aprecia exact situația lui Pomponescu, trebuie spus că politica pe care o promovează este de un conformism degradant, de pactizare cu toate partidele burgheze numai din dorința de a intra în lista guvernului și de sprijinire chiar a legionarilor în calitate de avocat la primele procese judiciare (pe Gavrilcea, dirijor de asasinat, îl recomandă ca pe un element tînăr, foarte înimos, dotat cu vocația organizării și cu un simțămînt religios exemplar). Din naționalismul său oportunist pe plan politic pleacă și concepțiile estetice în domeniul arhitecturii. Lucrînd la proiectele unei Catedrale a Neamului, pe care n-o construiește de fapt niciodată, Pomponescu profesează un tradiționalism mistic, retrograd: „tradiția noastră religioasă ne-a obișnuit cu un tip de biserică potrivit peisajului nostru românesc, o biserică în acord cu natura și cu smerenia poporului nostru“. Ioanide are cuvinte aspre la adresa teoriilor lui Pomponescu, de umilitate filistină și conservatoare.

Pentru G. Călinescu rivalitatea lui Pomponescu cu Ioanide este o cale de dezvoltare a nemulțumirii ascunse a ministeriabilului. Invidia lui Pomponescu crește cînd constată exaltările pe care le declanșează preopinentul său. fiindcă, iubit sau detestat, Ioanide există prin însăși agitația stîrnită. Bineînțeles antipatia se exteriorizează la Pomponescu în forme învăluite, lipsite de ostentație, amendate de nenumărate justificări pentru propria conștiință (ca să motiveze persecuția rivalului, Pomponescu simte nevoia să-l califice cinic, fanfaron, lipsit de mora-

litate și ideea că așa zisa lui dezinteresare la onoruri e o formă perversă de parvenitism îl satisface cel mai mult). Evoluția conflictului Ioanide—Pomponescu formează un ax al romanului. Caracterul înceștării e determinat de structura psihologică a eroilor. Complet străin de brutalitățile verbale și fizice, Pomponescu e omul limbajului diplomatic, al manevrelor subterane, amortizate prin eleganța formulărilor. Nu ia singur măsuri împotriva lui Ioanide, nu sancționează inițiativele celorlalți (care știu însă prea bine că-i fac plăcere pogrindindu-l pe nival). De fapt, Pomponescu nu-și permite să facă măcar o insinuaare, evită orice atac deschis. Sugestiile lui sînt abia perceptibile, dar anturajul are deprinderea de a ghici ordinele tăcute și represaliile împotriva lui Ioanide se țin lanț.

Traiectul pe care-l parcurge în roman Pomponescu este acela al unei iritări crescînde, care zdruncină la un moment dat poza cereminioasă. Pomponescu e mereu contrariat și face eforturi să convertească surșul dureros în cel protocolar, al melancoliei distinse, al modestiei pompoase. Arhitectul îl jig-nise prin seducerea Ioanei, prin ridicarea basilicii, prin reputația pe care și-o cîștigase în lumea specialiștilor și în cercul de amici. Voința lui Pomponescu de a fi în toate împrejurările elegant și senin nu rezistă la greaua încercare a competiției cu Ioanide. Din prea îndelungata reprimare, ulcerările lăuntrice se întipăresc pînă la urmă pe chipul ministrului, care capătă o găl-bejeală de icter și ticul mișcării mustății se accelerează încît se preface în spasm. Sentimentul rivalității și al înfrîngerii, spectrul ratării de care nu se poate apăra din pricina lucidității, eșecul carierei politice distrug eșafodajul clădit cu trudă.

Momente antologice ale romanului sînt dedicate fazei de decădere a omului de stat. Pomponescu nu mai poate trăi fără jocul conveniențelor, dar nici nu le mai poate aproba. Automatismul

e dereglat. Scos din minister, amenințat cu asasinatul, părăsit de „curtenii“ politici, boicostat de amici, Pomponescu are convingerea că a făcut o eroare gravă și că prestigiul îi e total compromis. După timide tentative de a relua uneltele de arhitect, cade într-o cumplită descurajare. Proiectele vechi i se par banale, înzorzonate și acum, fără greutate, le găsește cusururi. Nu mai simte entuziasm ca să rectifice și să recupereze. Pomponescu are viziuni catastrofice și privește cu un groaznic scepticism viitorul.

Convulsiile derutei au numai aparent o formă tragică. Pomponescu e zbuciumat de o falsă dilemă, ceea ce mărește efectul ridicul. De raportul cu mulțimea, cu publicul (de la ministeriabil la solicitanți) depinde liniștea lăuntrică a personajului. Prin structură și educație, Pomponescu nu poate trăi în umilință. Chiar melancolia lui e sociabilă și ministrul era văzut deseori plimbîndu-se pe jos, peripatetizînd, cu sentimentul că opinia publică înregistrează pînă și indispoziția sa morală și caută să-l răsplătească printr-o sporită deferență.

Conform opticii lui asupra aspectului decoros al vieții, Pomponescu simțise totdeauna nevoia oamenilor și casa lui fusese deschisă nenumăraților amici și solicitanți. Chiar cînd nu se afla în mijlocul oaspeților, prezența lor în vecinătatea biroului său de lucru îi crea un regim moral de bună dispoziție. În perioada dizgrației, tăcerea telefonului îi provoacă o stare gravă de neliniște. Lipsa vizitatorilor, muțenia casei, nepăsarea trecătorilor, atitudinea puțin reverențioasă a unor vechi cunoscuți produc o criză nervoasă acută. Pomponescu, omul ținutei selecte, intră într-o apatie surprinzătoare, nu se mai bărbiește, poartă aceleși vestimente mai multe zile, tace distrat și neglijent în timpul meselor. I se pare că ziduri groase de plută îl separă de restul umanității și aerul mut începe să-i cînte la ureche, geamurile, mobilele vibrează, zuruie, nu mai poate distinge

între zgomot și liniște. Ieșirea din automatism îi dezvăluie o priveliște de neîndurat.

După ce se surpă fațada, Pomponescu constată un vid interior, absența umanului atrofiat și alungat de-a lungul anilor. Ultimul efort este acela de a relua inerția ceremonioasă, convins de astă dată iremediabil de golul din adîncuri (deșertăciunea ambițiilor, superficialitatea prestigiului neîntemeiat pe o opinie statornică). Conștient, își joacă rolul comic pînă la capăt. Toate prerogativele cotidiene le îndeplinește acum, din nou, cu o liniște care celorlalți nu le prevestește nimic. Familia, fascinată din totdeauna de prestața lui, e bucuroasă că ritmul spectacolului a fost regăsit. Conform ritualului zilnic, seara, după ce sărută mîna doamnei Pomponescu-mamă, ministrul se retrăgea în dormitor. „Aici sta cîtva timp întins pe spate, cu mîinile pe deasupra plăpumii într-o poziție de reverie și în așa fel încît nimic nu se clintea în toaleta sa, și o batistă fantezie pe care o purta în buzunarul de sus al pijamalei se păstra îndoită exact ca într-un smoking, apoi întorcea comutatorul și adormea în această postură solemnă“.

Acum, în ultima seară, după ce toată ziua respectase toate uzanțele, se înclină ca de obicei în fața mamei, îi sărută mîna, apoi sărută pe tîmplă pe madam Pomponescu. Trece apoi ca de obicei la geam unde privește termometrul și alături pe perete, barometrul. „— Timpul e umed, Mamă. Să știi că are să nîngă abundent“. Cu aceste cuvinte, repetate de atîtea ori, Pomponescu pășește impunător, deschide ușa sufragiei, încovoiindu-se foarte puțin.

A doua zi e găsit mort, otrăvit în patul său.

Situația lui Gonzalv Ionescu, profesor de geografie, are o asemănare cu cea a lui Pomponescu : și el sucombă, prin accelerarea la maximum a mecanismului. La Gonzalv Ionescu, toate energiile sînt concentrate spre o unică țintă: ocuparea unei catedre universitare.

Aici, G. Călinescu examinează într-o formă pură, finală, monomania arivistă. Atît de intensă este fixația personajului, încît el nu mai recepționează nimic în afara obiectivului ales. Despre Ioanide nu știe nici unde locuiește, nici dacă e căsătorit, fiindcă arhitectul nu intră în vreun fel în sfera solicitărilor pentru obținerea catedrei. Abia mai tîrziu geograful va lua informații amănunțite, crezînd că tatăl lui Tudorel îi poate înlesni o întrevvedere utilă. Apropierea războiului, știrile despre bombardamente îl lasă nepăsător pe Gonzalv Ionescu, cu totul stăpînit de unica preocupare.

Pe G. Călinescu îl interesează nu numai caracterul de separare și concentrație pe o singură dimensiune, dar și însușirile pe care patima le pretinde ; rîvnă, perseverență, obstinație.

Gonzalv are întocmit un tabel cu numele profesorilor, completat cu notații amănunțite asupra vîrstei, sănătății, antecedentelor de familie, operelor publicate. Într-o servietă impozantă a strîns toate lucrările sale pînă la cele mai neînsemnate notițe, gata să le ofere spre consultare celui care-i poate favoriza planurile de avansare.

O coordonată esențială a parvenirii este pentru G. Călinescu conceptul denaturat asupra culturii. Știința devine pentru Gonzalv o operație contabilicească : înregistrarea pînă în amănunt a tot ce a apărut în materia respectivă, efectuată după toate prescripțiile unui aparat critic. Lui Gonzalv îi e indiferent actul de creație, opinia personală, deschizătoare de drumuri. O eroare în fișa bibliografică, omiterea unei păreri implică însă descalificarea autorului studiului respectiv. Aceeași febrilitate ca în supravegherea posturilor pasibile de a deveni vacante o manifestă și în urmărirea ultimei realizări în disciplina geografiei pentru a fi la curent bibliografic. De fapt știința rămăsese doar un termen fără conținut real, fiindcă Gonzalv inversase raportul („Gonzalv nu vedea în specialitatea lui decît „catedra“ și în știință un șablon

expozitiv“). Cunoștințele le utiliza acum numai spre a-i găsi în culpă pe eventualele candidați la funcții universitare. Orice obiecție sau aluzie care putea fi interpretată ca o suspiciune la adresa acurateții științifice a articolelor sale, îl azvîrle într-o stare de panică. În asemenea clipe este extrem de primejdios, fiind capabil să scornească infamii pe seama celui în cauză. Prin Gonzalv Ionescu, scriitorul fixează raporturile arivismului cu normele etice, aici în stadiul deplinei transparențe.

Ca să elimine pe concurenții posibili, geograful se pretează la cele mai meschine procedee: însinuări, calomnii, denunțuri. Sistemul de valori etice e subsumat în întregime interesului obsedant.

Prin urmare, G. Călinescu prezintă un caz de maximă diformare, o dată cu includerea în mecanismul arivismului. Nici o reținere nu temperează înversunarea. Chiar ideea de patrie îi se pare lui Gonzalv insignifiantă față de eventualele perspective pe linia lui de preocupări. Când Gaittany îi prezice o ocupație germană, Gonzalv declară: „— Lasă, domnule, că așa ne trebuie, prea ne-am făcut de cap. Numai nemții au să ne arate cum se organizează o universitate“.

Ca o comportare normală, de la sine înțeleasă, Gonzalv caută să se facă agreat de puternicii zilei, uitînd repede de convingerile sale de ieri. Cel mai mult scontează pe legionari, care pot răsturna dintr-odată ierarhia universitară.

Pentru Ioanide, Gonzalv ajunge un obiect de studiu: întruparea abjecției perfecte. Îl califică „maimuță“, „gorilă“. După Ioanide, ciinele Stolț, de altfel ca mai toți ciinii, are o moralitate superioară lui Gonzalv, fidelitatea lui fiind un imperativ categoric și nu un sentiment interesat. În stilul său paradoxal, arhitectul vorbește de... subcantitatea evidentă a geografului.

După ce remarcă degenerarea lui cinică, Ioanide conchide că Gonzalv e un

diletant al arivismului, folosind instrumente de epocă romantică. El depune o insistență sîcîitoare, animalică, intențiile sînt ușor de descifrat și de combătut. De altfel, Conțescu, titularul catedrei, care-l suspectează, îl supune sadic la diferite verificări, prevăzînd exact reacțiile pretendentului. Există însă o tărie în înversunarea lui Gonzalv, în demonismul patimei. Încă odată scriitorul relevă forța inerției în automatism.

Dacă la început catedra simboliza pentru Gonzalv autoritatea științifică, posibilitatea de a pătrunde într-un corp închis, căpătînd parcă un rang nobiliar (el împărțea lumea în universitari și public indiferent, iar exercițiul puterii îl vedea în manoperele din consiliu, în deliciul de a amîna un candidat, de a-l îndemna la umilințe, de a-l amăgi cu făgăduieli), mai tîrziu investiția incalculabilă de energie se transformă aproape într-un scop în sine. Gonzalv e intoxicat, nu mai poate trăi fără otrava surescitantă, durerea și plăcerea lui țin de dificultățile ivite în cale.

Asaltul pe care-l desfășoară geograful pentru cucerirea catedrei lui Conțescu, cum îl descrie autorul, este premeditat o parodie la adresa îndîrjirii ariviste, temă predilectă a prozei române. Comicul apare din multiplele nuanțe ale singurei patimi, din repetițiile ineputabile, din năucitoarea întoarcere de situație din final.

La un festin în casa lui moș Costache, Stănică Rațiu povestește că a păzit odată un unchi trei zile și trei nopți în șir, pînă a picat jos de oboesală și bolnavul nu mai murea. Cînd s-a sculat, a patra zi, l-a găsit rece. Acesta e probabil embrionul întrecerii pe viață și pe moarte între Gonzalv și Conțescu.

Din primul capitol al *Bietului Ioanide* se întrevede pînda lui Gonzalv la căpătîiul lui Conțescu, iar ultimele pagini anunță tocmai sfîrșitul inopinat: moartea pretendentului.

Cu o știință a surprinderii ridicului pînă la acumulările exasperate, scriitorul înfățișează hărțuiala între rivali, tergiversările și subterfugiile, manevrele duplicitate, teribila încețșare a două voințe. Una refuză să moară, celaltă se mobilizează să impună moartea. Întîia oară cînd aude de atacul de apoplexie al lui Conțescu, Gonzalv nu-și poate stăpîni bucuria, ca o explozie. La presupunerea că se poate ivi un contracandidat, se face alb ca varul și pornește îndată la discreditarea tuturor competitorilor posibili. Conțescu traversează diverse stări maladive și fiecare remisiune amîină realizarea intențiilor subalternului său. Dacă la Pomponescu oscilația între ceremonia succesului și năzuința spre un prestigiu real, datorat talentului, efortului creator caracteriza situația comică, de astă dată la Gonzalv ea provine din alternanța boală—sănătate. Cînd titularul catedrei e imobilizat în pat, Gonzalv se înviorază și prevestește zgomotos implacabilul final. Face agitație, deplînge neglițarea cursurilor, dezorientarea studenților, periclitarea procesului de învățămînt. „Într-atît îi intrase în cap lui Gonzalv Ionescu pretextul solicitărilor lui, încît acum credea sincer în el, uitînd a-l mai comunica și altora, ca un lucru de la sine înțeles“.

Cînd Conțescu se întremează și vădește dispoziție de muncă imediată, Gonzalv spumegă de furie. Nimic nu-l disperează însă și se arată gata să reînceapă pînda de la capăt. Se pretează la cele mai năstrușnice combinații. Acceptă soliile cele mai nedelicate (o avertizează pe madam Ioanide că soțul ei o înșeală) socotînd că obligă astfel pe cei interesați să-i îndeplinească revendicarea. Pe de o parte pune la cale un atac general asupra operei lui Conțescu ca să-i dovedească erorile, plagiatele, lacunele și mai ales carența bibliografiei, pe de altă parte îi face propuneri de colaborare și admite chiar ideea de a divorța de cea de a treia nevastă ca să pătrundă în clanul Con-

țescu. Fiîndcă numele noii soții nu e încă stabilit, Conțescu trebuînd să se decidă între o nepoată a lui sau Ermînia Hergot, Gonzalv aprobă din principiu pe amîndouă și le pețește sub rezerva de a primi pe oricare din ele, la momentul hotărît.

De îndată ce boala revine și organismul lui Conțescu face acum sforțări enorme de a birui depresiunea, Gonzalv anulează toate angajamentele, stă atent, religios lîngă patul rivalului și urmărește ca o piață rea toate reacțiile. La încrucișarea privirilor, în ochii lui, Conțescu citește exact gîndul criminal. Dar și rezistența celuilalt e granitică și Gonzalv începe să capete, datorită bruștelor deplasări de la speranță la decepție, umbre ușoare în jurul ochilor și arată mai bolnav decît Conțescu însuși, rumen la față după ieșirea dintr-un acces. Progresia invers proporțională se dezvoltă ca într-o demonstrație matematică. Dementializat de tensiunea așteptării, Gonzalv își închipuie la un moment dat un Conțescu malițios care se îmbolnăvește dinadins ca să trezească nădejdea în el și care se face bine ca să-și bată joc.

În sfîrșit, Conțescu pare a fi răpus de un atac frontal și Gonzalv trăiește o stare de excitație răscolitoare. Așezat în preajma munibundului, asistă la stările consecutive de inflamație, gripă, pneumonie, anemie acută, criză de uremie, fază de prostrație și toropeală dureroasă, paralizie aproape completă a brațului și a graiului și nu crede că mai poate fi împiedicat procesul de disoluție celulară. Totuși, adversarul său e tenace. „— Cum te simți?“ întrebă Gonzalv cu o față obosită și cu ochii încercănați de îndoieli și nesomn. „— Nițeluș mai binîșor!“, șoptește în diminutive Conțescu.

După fiecare relativă ameliorare a lui Conțescu, Gonzalv resimte el acum sughițuri în vorbire, pricinuite de încordarea interioară, febră nervoasă, crampe stomacale. Ultima redresare a titularului nu o mai poate suporta și, ironie

cumplită a destinului, Gonzalv este cel care moare.

Atît Pomponescu cît și Gonzalv au un sfîrșit fatal, dar pentru scriitor decesul în aceste cazuri nu este un izvor al tragicului. Comicul lui G. Călinescu este jovial, de tip molieresc și nu dureros, convulsiv, de genealogie să zicem, fiindcă am pomenit de „suflete moarte“, gogoliană. Autorul *Bietului Ioanide* nu smulge masca hilară, ca să dezvăluie spasmul de suferință umană. Zbuciumul și sfîșierile comunicate se înscriu riguros în demonstrație. O teoremă e descompusă în toate articulațiile și ramificațiile ei, cu simțul suveran al armoniei. Nimic gîfîit în notația satirică, nici un indiciu al unor combustioni imprevizibile, care să tulbure desenul. Viziunea e simetrică (oscilația lui Pomponescu încheiată cu ritualul automatizat, dialectica pîdei între Conțeșcu și Gonzalv Ionescu, cu surpriza minuțios calculată. La unul rotația boală-sănătate, la celălalt succes-dizgrație). Prin alegerea postului de observație scriitorul stabilește o distanță între el și personaj, distanță de unde e posibilă contemplarea, percepția abaterilor de la frumos, de la ordinea normală a lucrurilor. De mai multe ori reapare descrierea morții în *Bietul Ioanide* (Hangerliu, Tudorel, Dan Bogdan, Cioarec etc) și scriitorul nu părăsește totuși perspectiva comică. Omul de știință observă impasibil fenomenul, distinge de îndată elementul degradant, ridicul, și accentuează în relatare asupra proiecției grotesci. Voi reveni asupra acestui aspect al artei epice la G. Călinescu.

Nu înseamnă însă că scriitorul face abstracție de conținutul omenesc implicat. Analizînd *Enigma Otiliei* am subliniat că unghiul investigației nu luminează în special această latură, dar nici nu o ignoră. Neîndoios că e posibilă și o suprapunere a stărilor (tragic, comic), că hotarele nu sînt rigide, dar în viziunea artistică a lui G. Călinescu aportul tragediei e mult mai puțin important.

Însuși cadrul autentic în care se petrece reacția comică din *Bietul Ioanide* presupune substratul, cît de minim, de umanitate. Romancier realist, G. Călinescu nu simplifică relația dintre omenesc și automatism. Altminteri marcarea procesului de acumulare n-ar fi posibilă. Pînă și reducția etică a lui Gonzalv, cea mai violentă, nu e văzută nediferențiat. Scelerat în comportare, geograful rămîne un părinte grijuliu și neliniștit. Tată a trei copii de la soții diferite, el îi ține pe toți la el acasă, le veghează instrucția, se ocupă de sănătatea lor și la orice simptome alarmante convoacă toate mamele ca remediile să fie eficiente. Cînd copiii capătă febră, Gonzalv nu mai mănîncă, șade pe marginea unui scaun și-și trosnește mîinile, în vreme ce falcile i se mișcă, mestecînd în gol. În timp ce doctorul împachetează pe unul din copii într-un cearceaf ud, Gonzalv scîncește în camera vecină : „Îmi mor copiii, ce mă fac eu !“.

La Pomponescu și Gaittany, raportarea la etică e mult mai manifestă. În primul rînd ei respectă aparențele. Au, apoi, impulsuri sincere de bunătate, cu o intensitate și durată condiționate într-adevăr în cele din urmă de motorul principal al preocupării lor. Față de Ioanide, Pomponescu păstrează undeva în adîncuri o secretă considerație, recunoscînd valoarea lui. Înțelege apoi, cu o sfîșiere lăuntrică, falsitatea felului de trai la care s-a conformat toată viața. Scriitorul notează că Ioanide, aflat în grea cumpănă, apelează la Gaittany, care în ciuda superficialității e în stare de o solitudine reală. Atît era însă de fals și de convențional din obișnuință încît emoția lui adevărată și compătimirea sinceră nu mai sînt uneori detectabile. Ele însă există într-o oarecare cantitate.

Pe o altă treaptă a arivismului intelectual se situează Suflețel și Hagienuş, specialiști de înaltă calificare în domeniul lor (cultura antică). Ca om de știință, Suflețel vedește cunoștințe vaste

și ar fi în stare să execute lucrări ireproșabile. Lenea îl împiedică însă să se dedice activității creatoare. În doi ani n-a așternut mai mult de două coale, în restul timpului Suflețel a făcut scandal, a cerut volume, a alcătuit epistole.

Funcționar superior în minister, doctor în limbi orientale, bibliofil, Hagienuş își rezervă orele cele mai plăcute cărților sale despre Chaldea și Hititi, medaliilor orientale. Dorința e sinceră de a-și apăra liniștea, de a câștiga o situație (un post sigur, relații bune cu toate partidele, ieșirea la pensie în condiții optime) spre a se putea deda preocupărilor favorite. Extrem de versat în disciplinele orientale, oral e în stare să descifreze orice înscrispție dificilă, să dea referințe de maximă competență. Constrâns să redacteze nu poate trece însă de titlul lucrării. Ce subliniază autorul este că atât Suflețel, cât și Hagienuş au abdicat de la menirea omului de cultură, în sensul unei munci creatoare, care revendică dăruire, îndrăzneală, personalitate. Deși studiul textelor antice continuă să fie una din voluptățile existenței lor, ea rămâne un fel de plăcere ascunsă, clandestină, un viciu aristocratic.

Cînd se scoală de dimineață, Suflețel nu se îmbracă îndată ci umblă prin odaie cu o cămașă de noapte de pînză țărănească de o grosime neobișnuită. În timp ce i se aduce ceașca cu lapte cu două degete de frișcă deasupra, recită soției sale Aurora și chiar mamei sale versuri grecești sau latinești. Soarbe o lingură de lapte, se șterge de frișcă, vîră în gură o prăjitură și exclamă : „— Minunat, minunat“. Admirația vizează versul despre mugetul boilor și siesta sub arbori, întîlnit în Virgiliu. După reprezentăția de dimineață, Suflețel se consacră ocupațiilor de ordin public : căutarea înfrigurată a unei noi ocazii de profit, intriga, bîrfeala, detectivismul amator. Ca și Gonzalv Ionescu, Suflețel se zbate pentru obținerea unei funcții : direcția pinacotecii. În acest

scop mobilizează cunoștințele, face demersuri și uzează de toate presiunile.

Între delirul lecturii și prozaismul incursiunilor din timpul zilei, relația e bizară. Plecînd de la exemplul lui Suflețel și Hagienuş, Ioanide consideră că epoca dintre cele două războaie prelungește era fanariotă și indivizii nu vor altceva decît să parvină. Fiindcă nu mai există boierii și alte dregătorii sonore, aventurierii caută titlurile veacului : profesor universitar, doctor, arhitect, cînd nu-l pot obține pe cel de ministru. „Voluptăților orientale li s-au substituit altele : plăcerea de a citi, de a călători. Strămoșul lui Hagienuş vorbea poate turcește și mîncă friganele cu migdale și scorțișoară. Acum Hagienuş devora mușchi la frigare și se ocupa cu misterele Cabire. Cine-i vedea spunînd anecdote cu făina lui Conțescu și pisica saltimbancă ar fi zis că are de a face cu niște semidocti. Dimpotrivă, Suflețel, Hagienuş erau putrefiați de cultură“.

Firește că G. Călinescu e încîntat de comicul savuros : deviația culturii într-un obiect de voluptate sterilă, dubla existență a colecționarilor maniaci (activă, febrilă, ipocrită, pe planul zăbaterii pentru bani și privilegii, conspirativă, euforică, indolentă de planul lecturilor preferate). Cu Suflețel și Hagienuş scriitorul prezintă manifestările arivismului neliniștit, nesigur. Cu o doză mare de naivitate și puerilitate pornește Suflețel în turnee său prin oraș pe la cunoscuți lovind impetuos cu bastonul de argint în trotuar. El n-are harul conveniențelor, nici instinctul succesului, ca Gaittany. De aceea departe de a arbora zimbetul senin, este într-o continuă panică. Nu are încredere în nimeni, bănuiește pe toată lumea. Incapabil de a adopta o atitudine moderată, Suflețel emite replici sarcastice atunci cînd situația îi e favorabilă și se bîlbîie, e umil și neîndemînatic cînd simte o amenințare. La vederea unui indezirabil, Suflețel „laș, fuge fără a bîgui nici măcar

o scuză de circumstanță. Când i se pare că Ioanide e în dizgrație o zbughește pe ușă fără să-l salute, iar când află că Pomponescu a părăsit ministerul, Suflețel veșnic solicitant, îl ocolește pe stradă.

Cu răceală științifică, dar și cu amuzament, G. Călinescu demontează mecanismul spaimei în arivism. Amicilor, Suflețel le oferă des înscenări de lașitate. În nerăbdarea parvenirii, Suflețel nu poate reprima accesele de frică (pînă la urmă le folosește în scopurile sale interesate, dilatăndu-le, simulînd alienarea). Cum îi intră în cap ideea că e în primejdie (venirea la putere a legionarilor) nu mai iese din casă de la orele patru după amiază spre a nu fi prins în întuneric. Renunță la un domiciliu stabil și pe drum cînd îl oprește un cunoscut, Suflețel evită să dea vreo indicație asupra locuinței și strigă: „— Ce, mai avem acum case? Ne ascundem în grote, ca trogloditii, în catacombe. Vin bestiile apocaliptice!“ Strînge precipitat mîna interlocutorului și se îndepărtează repede, pierzîndu-se pe o stradă laterală. Ia un tramvai într-o direcție opusă cartierului său, ca următorii prezumtivi să fie induși în eroare și se dă jos la stația următoare ca să revină pe o cale întortochiată la tramvaiul pe care îl folosește de obicei. Cînd aude acasă sunetul soneriei și vede o mașină oprindu-se în fața porții, Suflețel se ascunde în pod. Poarta e închisă, cîinele latră de zor, servitoarea deschide o fereastră ca să întrebe cine este. Apoi se duce spre gura podului ca să primească instrucțiuni de la stăpînul casei. Anxietatea lui Suflețel e absurdă, fiindcă el face servicii „Mișcării“ și nu pregetă să comită acte de trădare tot în vederea postului rîvnit.

Dacă Suflețel atrage imediat atenția prin contrastul dintre părul alb, vilvoi și obrazul tînăr, Hagienuș are și el o înfățișare ieșită din comun, cu pielea fâlcilor căzută prin îngrășări și slăbiri alternative. În timp ce rostește frazele

cele mai agreabile, fața păstrează un mic aer de viclenie și de complicitate încît interlocutorul rămîne incurcat. Asemenea lui Suflețel, îi suspectează pe cei din jur de intenții ostile. Numai că Hagienuș are răgazul să contemple tortura altora și să stoarcă mulțumiri diabolice din priveriște. Mai puțin temător ca Suflețel, e un expert al șantajului (minor, fără ca adesea să aibă un obiectiv serios). Pe Suflețel îl înșeală astfel metodic cu fluctuația postului de la pinacotecă, post care depinde de el. G. Călinescu notează că Hagienuș nu-și ține niciodată cuvîntul, decît cînd nu mai are încotro.

Cu o teribilă intuiție comică, descrie scriitorul deliciale personajului în pertractări, afaceri ilicite, ducere cu vorba. Atît de captivant este pentru el spectacolul mistificației, încît admite să joace chiar un rol de victimă. Malițios, Hagienuș petrece în sinea lui, prevăzînd repercusiunile promisiunilor și amînărilor sale (unele se întorc chiar împotriva lui). Sadismul și reversul său se găsesc la el într-o formă benignă. În casă, copiii îl persecută fiindcă sînt convinși că el risipește moștenirea care le revine. Îl supun la suplicii, de la șarjă, glume familiare, somații trec la măsuri drastice: îi sechestrează cărțile, îi reduc porția de mîncare, îl împiedică să se întilnească cu guvernanta, amanta lui de bătrînețe.

Deși om în vîrstă, cu tabieturi, pe Hagienuș îl încîntă într-un fel procedeul, se erijează în martir și perseverează în tranzacțiile clandestine care-l irită pe copii.

Poreclit după izgonirea din casă de copiii săi Regele Lear, Hagienuș continuă a i posta a lui moș Costache, al cărui sentiment patern era mereu hărțuit de avariție. Pe Hagienuș nu zgîrcenia îl împinge spre manevre joșnice, ci pasiunea pentru complicități și subterfugii. Lupta endemică degradantă se desfășoară în familia Hagienuș pe o bază de iubire. Copiii își res-

pectă în fond tatăl, pe care-l consideră șiret, iar orientalistul nu poate trăi fără ei. Veșnicile certuri și incitări reciproce rezumă formula lor comică de existență. Încă odată scriitorul consemnează dialectica subtilă de la uman la mecanism, concesile pe care se clădește armistițiul. Stările de înduioșare nemimate coexistă cu penibilele tertipuri. Hagienus trece iute de la exultări sincere de afecțiune pentru copii, pentru fosta soție, la meschine negocieri subterane făcute fără o nevoie impetuoasă. Ca și Stănică Rațiu care profită de sincerul lui sentiment familial, Hagienus, după ce păstrează un moment de reculegere în memoria soției, nu știe cum să vîndă mai cu cîștig cavoul ei și vrea la un moment dat să trimită un anunț pentru ziar, formulat astfel: „Cavou monumental, în stilul epocii lui August, de marele arhitect de renume internațional Ioanide, cu splendid monument funerar de sculptorul Hansen, reprezentînd un arhanghel ducînd de mîna un simbol al celor morți, se vinde numai cunoscătorilor“. Dacă orientalistul se răzgîndește și nu mai utilizează simțămintele familiale ca un obiect de reclamă, avocatul familiei Tulea compune și publică pateticele rînduri în amintirea copilului său de trei luni, Relișor.

Doă mobiluri îl animă simultan, sau într-o succesiune imediată pe Hagienus: respectul real al paternității și dorința aproape patologică a sabotării, a torturării celor apropiați (pe linia afacerilor) și chiar a autotorturării. Plăcerea de a forma un obiect de interes și de a scoate un profit sporște cu timpul (la vînzarea cavoului și a colecției de medalii Hagienus are momente de grotesc sinistru). Punctul de jos al dezintegrării va fi atins în *Scrinul negru*. Recapitulînd, *Bietul Ioanide* fixează mai multe stadii ale adaptării la automatismele vieții burgheze: omul de lume cu distincția lui radioasă (Gaittany), ministeriabilul în exercițiul ceremonios al puterii (Pom-

ponescu), ambițiosul pe linia ierarhiei universitare, cu fixația satanică (Gonzalv), arivistul neliniștit, panicard (Suflețel) etc.

Fiziologia arivistului

Parvenitismul este un fenomen pe care proza romînă l-a zugrăvit insistent. Dintre tipurile literare parvenitul concurează, în frecvență, cu inadapta-bilul. Ca orchestrație de sunete, literatură romînă cunoaște tonurile extreme: urletele de satisfacție ale celor ce urcă treptele privilegiilor și gemetele învinșilor. De la Dinu Păturică (*Ciocoii vechi și noi*), Tănase Scatiu (ciclul *Viața la țară, Tănase Scatiu*) pînă la Urmatecu (*Sfirșit de veac în București*) victoria apare ca un rezultat al vitalității, al dirzeniei, al perfidiei și al lipsei de scrupule. Exponenți ai noilor relații, parveniții manifestă însușirile necesare străpunerii formelor rutiniere. Majoritatea cărților l-au zugrăvit pe ambițiosul burghez în sfera ocupațiilor economice specifice (arendaș, negustor, etc.). Nu e locul aici de a prezenta detaliat graficul arivismului, așa cum el e înregistrat de un secol și mai bine de literatură.

Subliniez doar extinderea ariei sale de acțiune, oglindită în proza ultimei decenii. Stănică Rațiu își exercită vocația pe tărîm matrimonial, fiind un agent al tranzacțiilor familiare. După consolidarea averii și a funcției publice, eroul lui Ion Marin Sadoveanu își scrie firma: „G. Urmatecu — avocat“. Numai că în ultima perioadă pe care o străbate e derutat, strategia loviturilor mici și îndesate, aplicate adesea uniform, prin amenințări brutale, nu mai e rentabilă. Analfabet, Tănase Vasilescu (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*) nu ezită să infiripe afaceri în stil mare. Totuși epoca revendică o cizelare a maniere-lor, o perfecționare a mijloacelor de ajungere. Debitul retoric al lui Stănică Rațiu este acum mai eficace decît

vicienia primară și pumnul viguros al lui Tănase Scatiu. Gore Pirgu și-a însușit câteva fraze („mais, voyons, mais, voyons...” sau „Ei, oricum, Montaigne e drăguț, are părțile lui”) dar distinșii săi companioni de petreceri îl strivesc sub disprețul lor.

Până la G. Călinescu (*Bietul Ioanide*) literatura română n-a înfățișat stăruința parvenirii la oameni solicitați de problemele spiritului, cunoscători de limbi străine, „putrefiați de cultură”. Cu Camil Petrescu, romanul românesc cunoaște figuri de ambițioși intelectuali, dar autorul *Patului lui Procust* n-a năzuit spre o imagine de anvergură a decăderii moravurilor în cultură. În ciclul Hortensiei Papadat-Bengescu voința de putere, atunci când e descrisă, are și un caracter biologic, în afara interesului special pentru artă sau știință.

În schimb, în *Bietul Ioanide* găsim toate racilele parvenitismului intelectual, pe care o sociologie științifică le-ar depista, clasificându-le apoi pe categorii. De la un tip la celălalt trăsăturile se accentuează și se ajustează, alcătuiind un tot unitar. De aceea *Bietul Ioanide*, conferă, cum am spus, descripției realiste o amploare de cronică.

Întii de toate, scriitorul susține incompatibilitatea dintre cultură și parvenire. Odată cu deplasarea interesului spre alte zone, veleitățile serioase dispar. Scriitorul refuză lămurirea sofistică pe care o propune la o masă prietenească Pomponescu. „Eh! oftează el, multe ar face omul dacă n-ar fi greutatea vieții, opera creatoare cere libertate. bună stare”. Și oratorul deplînge apoi deturnarea silită de la intențiile mari inițiale, elogiază eroismul generației sale care a pregătit, cu jertfele ei, drumul celor mai tineri. Ceilalți îl aprobă pentru că teoria le e favorabilă, îi pune sub semnul unei condiții fatale. Numai Ioanide e agasat. Indignarea lui exprimă punctul de vedere al autorului: „Suflețel citea

pe Homer în grecește, hilarul Hagienuş descifra cuneiformele, Pomponescu nu era de loc un om fără pricepere în specialitate (beton armat), Dan Bogdan era un profesor cu reputație. Toți într-un fel sau altul găsiseră în viață mari înlesniri și erau acum cel puțin oameni lipsiți de orice griji materiale. Ce-i împiedicau de la creația la care se simțeau obligați? Ca să scrie o mică notă arheologică în zece ani, Hagienuş, omul cu gusturi bibliofile, care poseda cărțile cele mai rare și călătorise de atâtea ori în străinătate, se văita la toată lumea de dificultățile studiului, de lipsa de concurs. Pentru acea notă, extorca mereu aconturi, ajutoare, delegații în străinătate și, lucru curios, nici un oficial nu se credea mistificat, toți îi dădeau dreptate”. Un alt amic din cercul lui Ioanide, Gulimănescu, ocupă numeroase posturi decorative și remunerative, obscure și disparate: cenzor într-o bancă, lector la o editură, consilier juridic al unei întreprinderi, multe venituri fără nici o activitate — doar prezența la cîte o întrunire festivă. Bineînțeles că la solicitările importante, care presupun investiție de forțe spirituale, Gulimănescu răspunde negativ. Eroii *Bietului Ioanide* dezertează de la îndatoririle lor creatoare, fiindcă înțeleg afirmarea cu totul altfel. Ipostaza lor de lașitate și inerție a spiritului e cu atât mai penibilă cu cît se conturează pe fundalul ascensiunii fasciste..

Ca să dea un diagnostic precis arivismului intelectual, G. Călinescu acordă o atenție majoră presiunii evenimentelor politice, raportului de forțe existent. De la *Enigma Otiliei* încoace se poate constata preocuparea sporită a romancierului pentru judicioasa reflectare a epocii în configurația ei complexă. (Unele inadvertențe în prezentarea legionarilor au fost înlăturate în *Scrinul negru*, iar accentele de îngăduință nemotivată — despre care voi vorbi într-un capitol următor — nu pot contrazice imaginea de ansam-

blu, de verdict implacabil). Fiecare din eroii romanului leagă de fluctuațiile politice o speranță personală. Deși proferă în cerc intim blesteme împotriva „Mișcării“, avînd oroare de bestialități, în taină ei intră în legătură cu reprezentanții ei, îi închiriază localuri, îi cer sprijinul pentru săltarea politică. În același timp, Gulimănescu, Suflețel și Dan Bogdan tratează pe ascuns cu reprezentanții legionarilor fără să se destăinuie unul altuia. Din prudență și nu din rușine acțiunea lor e în mare măsură clandestină și se eschivează să dea pe față adeziunea.

Acapararea privilegiilor burgheze depinde nu numai de jocul intereselor politice, dar și implicit de trînicia legăturilor de rubedenie, de protecția clanului căreia eroul îi aparține. Undeva tema culturii (*Bietul Ioanide*) se intersectează cu cea a familiei (*Enigma Otiliei*). Încă din descrierea avaturilor Otiliei, reiese cît de profund intuiește romancierul un canal al parvenirii în epoca burgheză.

În *Bietul Ioanide* tema e amplificată, cu un orizont politic mai vast. În jurul puternicilor zilei se constituie cohorta de susținători, reușiți pe același arbore genealogic, care-și repartizează între ei treburile de stat, controlul vieții publice, catedrele universitare, saloanele mondene, cercurile de intelectuali. Clanul e adesea deasupra rivalităților politice, un organism capabil să conserve sub orice guvernămînt poziția familiei. În același trib există și exponenți ai oficialității dar și ai opoziției, astfel că la orice perturbare protecția e asigurată. Atît membrii familiei Gaittany, de proveniență aristocrată, cît și cei ai familiei Conțescu, originari din clasele mijlocii, sprijină activ, prin unii din interpușii săi, mișcarea legionară, păstrînd totodată aparențele de neutralitate și posibilitatea de a se scutura de orice răspundere în cazul unui eșec. Vedem deci că scriitorul pătrunde perspicace mecanismul social-politic al epocii.

Clanul Conțescu, privilegiat în era burgheză, e sistematic organizat și se bizuie pe concentrarea răbdătoare a puterilor, pe evitarea oricărui hazard. Familia e astfel distribuită încît totdeauna unul din membri deține o funcție politică și facilitează celorlalți accesul la autoritatea publică. Funcționează un instinct al adaptării la situație în așa fel încît membri mai tineri ai familiei pot cocheta cu legionarii fără dezaprobarea celor mai în vîrstă înscriși în partide de tradiție istorică. La sărbătorirea geografului, participă reprezentanți ai tuturor departamentelor (directori și secretari generali), iar numai Conțeștii puteau constitui, remarcă G. Călinescu, un adevărat aparat de stat. Rețeaua de fire familială exclude obstacolele parvenirii. La cele mai umiltoare atitudini (pînă la urmă eficace) recurge profesorul Dan Bogdan, ca să solicite mici avantaje pentru numeroasele sale rude, smulgînd prin îndărătnicia lui consimțămîntul celui la putere.

Cum G. Călinescu tratează aici tema familiei ca itinerar de promovare a intelectualității, interesează tocmai accepția dată culturii în cercurile burgheze. Pentru cei care decid asupra destinului castei sugerînd încuscririle convenabile, factorul valorii spirituale are o însemnătate cu totul relativă. Pînă și Gaittany, care îl admiră în felul lui pe Ioanide, nu-și închipuie vreodată că l-ar putea include în familie. Madam Valsamky-Farfara, care frecventează mediile intelectuale și se remarcă prin finețe în maniere și totală discreție în afaceri, nu posedă nici un fel de cunoștințe sigure în materie de artă și literatură. Noțiunea de notorietate nu are pentru familia ei vreo semnificație decît raportată la tabloul corelațiilor sanguine. Personalitățile sînt evocate prin unghiul rudeniei. Eminescu e mult mai puțin cotoat decît Alecsandri, în cercul familiei Valsamaky, fiindcă se poate dovedi cu scrisori și alte documente că bardul din Mircești se înru-

dește într-un grad oarecare cu madam Farfara.

Evident, aniviștii intelectuali nu desconsideră de loc resorturile puterii de clan. Observația scriitorului e adincă, nuanțată. În relația amoroasă cu Ioana, fiica doamnei Valsamaky, Pomponescu mizează și pe o pătrundere într-o tagmă cu rădăcini viguroase și întinsă zonă de desfășurare. Oamenii politici de teapa lui Pomponescu știu cât de trainice sînt asemenea raporturi și în vremuri senine, dar mai ales în cele de restriște. Oricît de importanți, pe vizitatorii din anticameră îi prețuiește mai puțin, prevede labilitatea lor, și se străduie să strîngă în jur familiali permanenți, cei care nu pot să denunțe legăturile. „Ar fi vrut să aibă „rude“ așa cum avea Gaittany, iar în sferă burgheză Conțescu“.

Ceea ce subsistă în fiziologia parvenitului, chiar în stadiul rafinamentului cultural, este pofta de a înhăța prada. În cercul lui Ioanide, toți stau într-o veșnică pîndă și adulmecă posibilitățile de profit. Dacă obstinația e mai puțin fătîșă, mai puțin grosolană, ea se menține, la adăpostul aparențelor, tot atît de feroce. E adevărat că în opoziție cu exemplarele clasice de parveniți, la eroii lui Călinescu puterea și, oricum, cheful de muncă au dispărut. O moli-ciune, o lipsă de vlagă caracterizează, cum am văzut, activitatea lor profesională. Dar vinătoarea de posturi nu cere efort intelectual și, în orice caz, pe acest fâgaș, proviziile lor de energie sînt destule.

Ca și la predecesorii lor, în ciuda ifo-selor, absența scrupulelor morale e flagrantă. Nimic nu-i stînjenește pe eroii romanului în compromisurile jalnice. (Cazul Gonzalv Ionescu e pilduitor). Terenul pentru corupție e asanat. Pentru un avantaj cît de mic convingerile, normele etice sînt repudiate. Și inerent, cum observă neconținut Ioanide, sensul constructiv, umanist al culturii, ai cărei profesioniști erau.

Bietul Ioanide este o proiecție sarcastic-nimicitoare și, în esență realistă, a spiritului de coruptibilitate de care s-a făcut vinovată în anii dintre cele două războaie, o parte a intelectualității burgheze.

Ce schimbare s-a produs în proce-deele parvenirii? Ațintiți spre obiectiv, în starea caracteristică de pîndă, eroii romanului, obișnuți ai saloanelor și restaurantelor, reeditează indiscreția înaintașilor. Dacă Stănică Rațiu cotrobăiește prin toate ungherele casei lui moș Costache ca să descopere banii ascunși și-l pironeste pe patul de suferrință cu ochii săi iscoditori, — iată că și Gaittany, într-o locuință străină, inspectează curios interiorul, înregistrează orice modificare, se informează conștiincios, își ia chiar note. Cu spionajul se ocupă fervent Suflețel și Hagienus. Cînd îl vizitează pe Ioanide pe schelă, amîndoi se strecoară tiptil, dornici să surprindă un moment palpitant. Înainte de a intra la Gaittany, Suflețel aude zgomote și vede din dosul perdelei umbre mișcîndu-se. Atunci se ascunde între ferestre ca să asculte. La Hagienus acasă, metoda supravegherii prin gaura cheii este atît de uzitată, încît guvernanta simțind un obstacol în calea vederii, dă cu mătura prin broasca ușii și-l înțeapă la ochi chiar pe stăpîn. Ancheta, scormonitul, discututul — este ocupația preferată a tuturor.

Indiscreția incită spiritul de intrigă. Manevrele de culise au fost din totdeauna o armă de temut a parveniților. Dacă insinuarea murdară, prea transparentă este oarecum anacronică (doar „romanticul“ Gonzalv Ionescu o mai întrebuintează), clevetirea îmbracă în mediul intelectual un veșmînt monden, e de o virulență mai potolită. Cu aerul său ceremonios, Pomponescu ascultă cu plăcere cancanurile, fără să se amestece direct. Anticamera în care își face apariții austere e un fel de redacție de știri, un centru de informații asupra comportării intelectualilor, amici

sau adversari. Chiar pe soția lui, Pomponescu o urmărește cu amabilitate în-găduitoare, când îndrugă vrute și nevrute despre cercul lor de cunoscuți.

La cei din jurul lui Pomponescu, savurarea intrigii e mai vizibilă. Când știe un fapt de ordin confidențial (a surprins îmbrățișarea lui Ioanide cu Sultana, fiica lui Saferian), lui Hagienuş îi sticlesc ochii. Plăcerea complicității și a umilirii victimei e pentru el mai mare adesea decât plăcerea de a abuza de situație prin delațiune. Demonul intrigii și al clevetirii îl instigă pe Andrei Gulimănescu, care e de-a dreptul înfricoșat când nu e la curent cu ultimul incident petrecut. Singur își asumă rolul de a transmite mai departe cele aflate. E considerat un emisar al veștilor neplăcute, iar Ioanide pe care-l întârîtă cu proococii sumbre, îl poreclește „cucuvea“.

În traiul placid, vegetativ, audierea unui cancan ține loc de eveniment, de aventură. Când asistă la o întâmplare, Gulimănescu se infierbîntă, salivează, privește pe păgubaș cu o mare curiozitate, simulează compasiunea, distrîndu-se în sinea lui de nenorocirea altuia. Tolăniți în fotolii, digerînd mincărurile alese, eroii *Bietului Ioanide* au excitații sedentare. Birfa se supune de aceea unui ceremonial de pregătire, de expunere, de comentare. Nimic din ce e senzațional nu trebuie ratat.

Spiritul de intrigă găsește o intru-chipare mai decentă, în limitele conveniențelor, în anecdotă. Descinzînd din Stănică Rațiu, eroii *Bietului Ioanide* îmbină și ei parvenitismul cu miticismul. De la schimbul hazliu de replici din berărie, caragialenismul este transplantat acum în cenaclul intelectual. Nu e de mirare că virtuțile latente ale amicilor lui Ioanide se valorifică în conducerea conversațiilor. Anecdota se subțiază și se rafinează, străbate prin alambicul culturii, al instrucției. Contează filcul glumei, succesiunea ei, felul cum e supusă. Un maestru al debitării anecdotelor e Smărîndache. Nu e un

colportor oarecare : „El rotunjea știrile, le dădea aspectul unor ficțiuni, le pre-vedea cu o poantă și cu o sociologie, transformîndu-le în documente pentru uzul intelectualului, știind cu toate acestea să retragă orice aparat științific cînd ascultătorul gusta anecdota simplă“. Răsfățat de numeroase rude, revendicat de toate cercurile selecte, invitat pretutindeni, el nu mai poate să stea de loc acasă. Nu reușește să citească o carte în întregime și mai ales să se apuce de scris. Ca un nomad citadin el trece de la o masă la alta, și întreține auditoriul cu cele mai noi poante. Decorul salonului și al anticamerei, intimitatea aleșilor zilei îi trebuiau lui Smărîndache ca să-și justifice lenea intelectuală. În schimb consoarta lui, Smărîndăchioaia, îl însoțește în colind fiindcă înțelege viața în chipul unui carnaval continuu. Ceea ce lansează Smărîndache, spre deosebire de Gulimănescu, e spus cu tact, cu respectarea uzanțelor, fără insistență deplasată. Denumirile lui Smărîndache au putere de circulație : „excomunicarea lui Ioanide“ (după discursul ostil al lui Pomponescu), „catedromania“ (despre agitația obsesivă a lui Gonzalv Ionescu), „bazarul lui Pomponescu“ etc.

Pretutindeni, rostul lui decorativ și de condiment al discuțiilor e apreciat : — „Toate le știi, zise rîzînd Pomponescu. Nu vîi să iei masa cu mine?“ Smărîndache răspunde că bucuos, însă a lăsat-o pe Smărîndăchioaia într-un loc, și cere permisiunea de a o preveni.

„— Să vie și doamna! propusese Pomponescu, care se recrea în prînzuri de acestea în cerc restrîns, cu oameni fără malignitate, distractivi dar respectuoși, acceptînd o eternă distanță“.

În locul rapsozilor din taberele luptătorilor antici, Smărîndache celebrează la modul său performanțele de vitejie din saloane. Aventura relatată,

cu poante și calambururi, e pe măsura ascultătorilor. În timp ce Ioanide cheamă la cucerirea Troiei, la temerare incursiuni ale spiritului, aheii moderni zac pe canapele plușate și se bat, cu vorbe meșteșugite, cu glume din vreme preparate, pentru o sinecură. Hagienuş este chiar numit în deridere Ulisse, fiindcă uzează de o savantă şiretenie pentru vânzarea unui cavou cu supra-preț.

Dacă Joyce a parodiat *Odisseia*, istorisind rătăcirile unui mic funcționar într-o zi oarecare, *Bietul Ioanide* este o Iliadă bufă. Cum deçurge o întrunire a taberei de luptă? După timide controverse pe subiecte savante, discuția alunecă repede pe o albie domoală, reconfortantă. Legănați de frazele de efect și de calambururi, eroii *Bietului Ioanide* se simt în elementul lor. După ce Smărăndache istorisește cum Gonzalv Ionescu consultă în fiecare dimineață rubrica morților la Universul, să vadă dacă n-a decedat un profesor universitar și angajează convorbiri telefonice cu fiecare titular de catedră ca să aibă evidența lor sanitară, Hangerliu le vorbește comesenilor despre jocul cu țurca și declară că va trimite cumnatului său, contele Assheton Jones, bățul ascuțit la cele două capete, indicându-i totodată regulile jocului. Tot la propunerea lui Hangerliu se organizează o competiție — „trasul în degete”, din care Suflețel iese zdrobit. La o altă reuniune, amicii fachaz nebun pe seama lui Conțescu, care luase o pisică acrobată rătăcită de circ, drept un animal rar, obiect de studiu etc., etc. Beatitudea e totală când se desface gheumul anecdotelor. Până și într-un cavou, la un festin ad-hoc, Hagienuş spune anecotele cu un sarcasm bonom, fără oroare de imaginile mortuare.

E o dimensiune esențială a dezertării intelectuale pe care scriitorul o evidențiază.

Particularități ale structurii narative

Bietul Ioanide este un punct de cristalizare maximă a viziunii românești la G. Călinescu, o construcție sintetică, cu o originalitate de netăgăduit chiar pe plan internațional. Despre *Enigma Otiliei* s-a vorbit îndelung că descinde din universul balzacian. Și atunci, prizma comică a narațiunii, de tip caragialian, reliefa o artă de romancier distinctă. Nu mai reviu acum asupra interferențelor menționate în articolul trecut. Noul roman pare mult mai permeabil infiltrațiilor eterogene. Totuși edificiul în totalitatea lui e armonios, asocierea elementelor din regnuri literare deosebite dă o senzație neașteptată de coerență.

Nu poate fi lipsită de interes invocarea unei polemici rezistentă la trecerea vremii: într-un articol care a căpătat un caracter programatic („Camil Petrescu, teoretician al romanului” — „Viața românească” nr. 1/1939) criticul G. Călinescu nega valabilitatea unora dintre tezele emise de autorul *Patului lui Procust*. Rețin argumentele prin care se dovedea inconsistența opiniei împărtășită pe atunci și de Camil Petrescu, asupra inferiorității lumii rurale față de cea citadină, ca obiect de inspirație a romanului. Pe baza deosebirii dintre reacția rectilinie și reala complexitate (care nu se supune unor ierarhizări fixe), G. Călinescu fundamenta cu rigoare un aspect al tipologiei realismului. O altă latură a discuției îmi solicită însă acum atenția. G. Călinescu arăta că ar fi o problemă interesantă de dezlegat cum se face că romancierii români nu sînt nici balzacieni, nici dostoevskieni, nici flaubertieni, dar au devenit toți dintr-odată proustieni. Criticul pleda implicit pentru dezvoltarea unei tradiții clasice a romanului, și lansa un avertisment scriitorilor amenințați de contagiunea formulelor moderniste, tentați să sară peste niște etape cruciale de sedimentare a genului.

Să nu uităm că afirmarea impetuoasă a romanului se produce în literatura română abia între cele două războaie cu Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, Gib Mihăescu. Ce salutăm astăzi în intervenția lui G. Călinescu? Lucida ripostă dată încercărilor de dezagregare a romanului, de rarefiere a contactului său cu viața socială, riposta dată subiectivismului exacerbat și sterilelor experimentări formaliste. Că adevărata înflorire a speciilor epicului se obține în primul rând printr-o continuitate a direcțiilor în spiritul marilor clasici ai romanului, creatori de tipuri, profunzi observatori ai dislocărilor petrecute în existența unor largi categorii umane sub influența mișcărilor istoriei, adepți ai construcțiilor ample, echilibrate, de o arhitectură clară, — ideea aceasta n-a putut fi demonstrată practic, în întreaga ei amploare, decât mai târziu, în epoca socialismului, când s-au creat condițiile înnoirii tematicii și a orientărilor estetice. Continuitatea pe care o propune realismul socialist este o dezvoltare creatoare prin înțelegerea în adâncime a raporturilor sociale, datorită concepției științifice a materialismului istoric, prin legătura mai strânsă între scriitori și traiul, aspirațiile oamenilor murcii. Fiindcă am invocat punctul de vedere adoptat de G. Călinescu în *Viața românească* în 1939, amintesc și o exagerare vizibilă în pledoaria criticului. Se poate subînțelege din articol că G. Călinescu nu recunoaște o înaintare a romanului, pe o traiectorie esențială, care să fi succedat personalităților proeminente ale secolului XIX. Experiențele noi, înseși cele fecunde pe anumite planuri, el le reduce la formule consacrate. „Cît e viabil în Proust este obiectiv și organic și prin aceea clasic, deși aglomerat cu înțetinaală. Restul, adică trăirea concretului, a eului absolut, nu e, vai, decât un album de senzații, de impresii, de

opinii, de maxime“, scrie G. Călinescu în același articol.

Nu e de mirare că criticul Dumitru Micu, în valoroasa lucrare de sinteză *Romanul românesc contemporan*, transcrie citatul și-l arborează în mod inteligent ca deviză în combaterea dezintegrării prozei. El trage concluzia că G. Călinescu aproba la Proust balzacianismul și dostoevskismul și refuza adausurile. Oricît de drastic pot fi apreciate unele tendințe spre reclusiune din proza lui Proust sau mai ales a mărunților săi imitatori sînt, de necontestat, implicațiile adînci de critică socială pe care *În căutarea timpului pierdut* le cuprinde: analiza arborescentă (cu mijloace noi) a convenționalismului și ipocriziei de castă proprii mării burghezii, dar și revelațiile în explorarea zonelor de conștiință și din vecinătatea conștiinței, dialectica originală a rememorărilor în cercuri concentrice etc. Modul inedit de tratare a problemelor spațiului și timpului în unele mari romane de la începutul secolului XX, deși a nutrit după aceea, prin extindere, formule ale decadentismului în proză — de fărîmițare, de destrămare a tipologiilor, de estompare a observației sociale — anunța, într-una din coordonatele sale și o experiență fructuoasă. Cel care a ostracizat structurile neomogene, imixtiunea substanțelor străine în roman, cel care a clădit un model clasic al compoziției realiste, *Enigma Otiliei*, își reconsideră ulterior unele păreri, ca și cum ar accorda, cu întîrziere, circumstanțe atenuante și preopiniei sale. În ce fel? O dată cu episoadele bizuite pe analiza tradițională a sentimentelor și o suită de portrete, rod al vocației de constructor de tipuri, înțilnim reproduce, atît în *Bietul Ioanide* cît și în *Scrinul negru*, fapte diverse de gazetă, fișe de jurnal, scrisori, comentarii științifice, materiale de arhivistică. Tehnica derivărilor și a detaliilor — „prin notele care subțiază și concurează textul principal“ — relevantă la Camil Petrescu (mărturisiri-

rea autorului *Tezelor* : „nu-i nimic, fac un soi de paranteză“), o detectăm acum și la G. Călinescu într-o altă osmoză a modalităților, dar în aceeași căutare a autenticității. De îndată ce acceptă postura de referent al adevărului, scriitorul se simte îndemnat să iasă din circuitul simetric, riguros, în favoarea unei anumite dezordini, atribut al firescului. Există și aici o stringență, o unitate, dar de un alt calibru.

De la Balzac și Tolstoi, pe calea largă a romanului, s-au produs inevitabil și modificări în natura obiectului, modificări de organizare, de ritm. Respingem teoriile decadentismului despre metamorfoza firii umane, teorii care duc la pulverizarea legăturii dintre om și societate, la dezarticularea imaginii în proză, la părăsirea liniilor de boltă ale epicului, prin tot soiul de inovații tipătoare : anticaracter, antierotic, anti-subiect. Dar le respingem nu dintr-o perspectivă de imobilitate, de împietrire. După abisul fascismului și al celor două războaie mondiale, după victoria pe a patra parte a globului a revoluției socialiste, este normal ca schimbările ivite în realitate să marcheze și psihologia și sensibilitatea oamenilor. Literatura reflectă aceste mutații.

G. Călinescu subordonează în ultimă instanță formulele noi (proză a documentului, a autenticității) viziunii sale raționaliste, de tip clasicist. Aduce o infuzie de noutate aliajul de tehnici narrative ? Să urmărim câteva aspecte ale artei romancierului. Aparent, intrarea în subiect este mult mai abruptă decât în *Enigma Otiliei*. Cititorul nu mai beneficiază de o încadrare prealabilă în timp și spațiu a acțiunii. Din primul paragraf, secțiunea e bruscă și transversală. „Cînd Gaittany aminti lui Ioanide că a doua zi urmau să se-ntîlnească la cinci, la ceaiul oferit de Saferian Manigomian, Ioanide protestă cu o vehemență crescîndă (— Dar ai spus că vii ! — obiectă

zîmbind deconcertat Gaittany). Nu înțelesese bine, sau aruncase vorba din politețe, fără a medita mai mult, pretindea el“ etc. Totuși, destul de repede, aceeași piloni trainici ai descripției balzaciene sînt înfipti în pămînt. Treptat, personajul este integrat în decor, în ambianța specifică. Primul popas al cercului lui Ioanide este casa lui Saferian. „O scurtă topografie a locului nu-i de prisos“, declară — cum era de așteptat — autorul. Și aflăm că încăperea e mare și înaltă, că de tavan atîrnă un gigantic lustru de alamă, că pe o latură se întinde o sofa lată și scundă, învelită cu un covor oriental, că în jurul a două mese rotunde de metal încrustat se îngrămădesc o sumedenie de fotolii, că pe pereți sînt prinse numeroase mici picturi de ulei, reprezentînd peisaje orientale și două mari portrete de femei, în rame de stuc poleit, că pe o ladă de formă italiană se înalță un maldăr de cărți îmbrăcate în piele, cu cotoarele imprimate în aur, ediții din secolul al XVIII-lea. Nu e greu de conturat pe urmă portretul blajinului negustor Saferian, gazdă primitoare a intelectualilor.

Observăm că de la început, ca și în *Enigma Otiliei*, personajele principale sînt strînse în jurul unei mese, înlesnind recomandarea lor către cititor. Chiar dacă fizionomiile unora dintre ele sînt desenate mai tîrziu (profilul lui Gonzalv, p. 118, „Cei trei Dioscuri“ — Suflețel, Dan Bogdan, Gulimănescu, p. 225—241 etc.) prezentarea inițială, chiar sumară, e un ghid suficient pentru urmărirea întîmplărilor. Din primele schimburi de replici se întrezărește un resort de bază al cărții (tema : cine este Ioanide, ce înseamnă cultura veritabilă), după cum în *Enigma Otiliei*, cina la care participă întîia oară Felix îl pune direct în contact cu întrecerea pentru cîștigarea averii lui moș Costache și cu grijile iscate de viitorul fetei.

La romanul precedent am constatat înceata demarare a subiectului și carența invenției epice. Însuși obiectivul

explorării (lăcomia de avere) justifică stăruința pe planul observației psihologice și al comicului de moravuri. Relativă stabilitate și precipitare situațiilor mai spre final (odată cu căderea la pat a lui moș Costache) — aceeași gradație revine și în *Bietul Ioanide*, unde evenimentele politice, agitația legionarilor accelerează aproape de încheiere ritmul povestirii. Numai două capitole sînt saturate de materie epică: unul (XV) care reconstituie asasinatul lui Dan Bogdan, al doilea (XX) care descrie fuga Pichii, urmărirea din cimitir, schimbul de gloanțe, retragerea lui Gavrilcea etc. (G. Călinescu se exersează și în romanul polițist, cochetază cu procedeele narațiunii de senzație, păstrînd, în subteran, un curent al persiflării, al parodiei).

Celelalte capitole se desfășoară cu un minimum de fapte, înregistrate mai mult prin ecoul lor. Cadrul romanului este cînd salonul lui Saferian, cînd casa lui Conțescu, cînd anticamera lui Pomponescu. La intervale, unul dintre amici (Gaittany sau Pomponescu) oferă o masă la un restaurant, unde este invitat întreg cercul. Este firesc ca plasma narativă a cărții să fie absorbită de conversații —, înainte și după siestă. Harul vorbei îl au, cum am avut ocazia să vedem, aproape toți convivi, și deliciul lor cel mai mare este de a se lăsa în voia fluxului, fără intenția de a ancora și de a zăbovi la vreun țarm.

Pornită de la tema fructelor, convorbirea ajunge astfel la saramuri pe care madam Valsamaky nu le gustă, elogiînd însă mîncările cu zahăr. Atunci Hagienuş își amintește de o rețetă veche de mîncare de morcovi cu o litră de zahăr pisat și cu zeamă de la două lămii, pe care madam Valsamaki o califică extravagantă și incriminează pretenții bărbaților de a interveni în chestiuni culinare. Fiindcă e evocată o slugă bătrînă versată în arta bucătărară, se trece iute la tema fidelității. De aci, prin transfer, e abordată problema tratatelor de pace, a cuantumului de în-

credere ce li se poate atribui. Smă-rîndăchioaia întrebă atunci, adresîndu-se lui Pomponescu, dacă o să fie război. Acesta, apelează la aerul său oficios și face o declarație evazivă care sugerează: complexitatea problemei, neputința de a divulga unele date cunoscute doar în sfere mai înalte, ponderea cerută de contingența cu astfel de preocupări. Multe pagini din *Bietul Ioanide* urmează cursul sinuos al colocviilor între amici. Nimic nu se schimbă din substanța lucrurilor, scenele se repetă în fondul lor, spectacolul are loc mai multe „stagiuni“ la rînd, părerile fiind în linii mari știute de dinainte, pozițiile demarcate („musafirii lui Saferian, scrie Călinescu „erau inamici care aveau nevoie unul de altul“).

Materia cărții este de fapt scenică: reprezentațiile jucate fără plictiseală de aceiași parteneri. Ei își cunosc rolurile, așteaptă doar prilejul ca să apară la lumina rampei. La adunarea de la Conțescu, Suflețel descinde cu părul vîlvoi, în culmea indignării, strigînd: „— Nu știți isprava. — Ce ispravă?“ întrebă de îndată Gulimănescu, specialistul discuțiilor neplăcute. Întrebarea este de o prefăcută ignorantă, spre a savura, ca de obicei, necazul altuia. Suflețel nu poate spune decît: „— Canalia, monstrum horrendum“, în timp ce Gaittany rîde satisfăcut spre cei din față, în semn că reprezentația se anunță foarte reușită.

Chiar mediul abulic explică puținătatea faptelor. Narațiunea se sprijină pe soliditatea tipurilor și pe rețeaua de fire care-i reunește. În seria romanelor fără acțiune care strălucesc prin valoarea replicii și a portretului, prin adîncimea reflexiilor, *Bietul Ioanide* concurează opere celebre ale literaturii universale.

Ca să facă ligamente între situații scriitorul nu are nevoie de preliminarii: „Abia sosit în București, Ioanide fu apucat de braț pe stradă de Bonifaciu Hagienuş, care, tremurîndu-și fălcile,

cu zîmbetul cel mai captivant, îi zice : — De cînd te caut, domnule Ioanide, am să-ți fac o rugămîntă“.

Capitolul XVIII începe fără vreun preaviz, printr-un dialog : „— Ia spune-mi Pica, ce fel de om este Gavrilescu? întrebă Ioanide.“

— Mi-e foarte greu să-ți spun, tată“ etc.

Cu toate acestea, la o analiză mai scrupuloasă, se vede că orice episod e construit pe o succesiune riguroasă. Autorul desfășoară o demonstrație în spiritul *Caracterelor* clasiciste care revendică inerent portretul personajului, biografia cu seriile ei cauzale, relația lui cu mediul, mici întâmplări care ilustrează caracterul, opinia despre personaj a amicilor sau adversarilor. Artă portretului e suverană în proza lui G. Călinescu (figurile analizate ale lui Gaittany, Pomponescu, Gonzalv Ionescu stau mărturie).

Față de *Enigma Otiliei* survin și forme noi de caracterizare. Dacă profilul lui Suflețel, prin dese adăugiri, nu ciștigă decît în detalii, imaginea inițială rămînînd ca un nucleu invariabil, în cazul altor personaje autorul scontează pe efectul confruntărilor de impresii consecutive, lăsînd o diră de ambiguitate. Datele se luminează prin alăturarea unor oglinzi prismatice. Despre Gavrilcea cunoaștem și opinia exaltată a fiicei lui Ioanide și cea disprețuitoare a arhitectului. Procesul lui Gavrilcea este reluat cu elementele dosarului : rechizitoriul procurorului, interogatoriul, pledoaria avocatului, declarațiile unor martori, debaterile din presă, profesiunea de credință a acuzatului. Utilizînd abil procedeele literaturii de autenticitate, scriitorul reface o pistă a cercetării, extrage din înșiruirea de supoziții, unele contradictorii, o concluzie de netă reprobare. Prin stratouri suprapuse, prin dezvăluri făcute la intervale se alcătuiește și portretul Pichii.

Alături de laborioase investigații psihologice, întîlnim aprecieri de o sim-

plitate voită, degajată : „Alt bărbat dintre cei patru, om în vîrstă, cu mustața tăiată englezește, urmărea cu mare emoție explicațiile criticului, mutîndu-și ochelarii cînd asupra monografiei, cînd în direcția tabloului de pe scaun. Acesta era inginerul Nacu, colecționar de artă, în măsura economiilor sale“. Atît. Scriitorul se amuză creionînd sumar și aproape naiv figuri episodice. Unele referințe capătă voit o turnură banală :

„Saferian oftă adînc : — Of, of, vin ani grei, s-au dus vremurile de acum treizeci de ani“.

După acest sondaj superficial, premeditat anost, urmează pătrunzătoare secții sufletești. De unde vine aprehensiunea armeanului Saferian ? El nutrește un sentiment statornic că orice întreprindere e periclitată, o frică atavică din vremea cînd corăbiile erau atacate de pirați și bazarele de oști dușmane. Saferian multiplică măsurile de precauție, duce vieți paralele, ca să conserve la primejdie o parte a averii. Jos, în magazin, instinctul comerțului îl face să vîndă cu mult mai scump decît a cumpărat și sus, în salon, ambiția cu oamenii spiritului îl îndeamnă să dea în dar același obiect, fără înscris și fără murmure.

Descompunerea reacțiilor, cu nuanțe infinitezimale, atestă rafinamentul scriitorului în proza de observație psihologică. Prin diferențieri subtile, stările de spirit se particularizează și definesc natura unică a personajului. De pildă, iritarea e de mai multe feluri. Stilat, ceremonios la modul cordial, Gaittany își stăpînește nervozitatea cînd sînt alte persoane de față, și indispoziția psihică se manifestă pentru un ochi informat doar prin bătăi mărunte cu degetele pe masă, prin ventilația cu un evantai improvizat. Hohotele de rîs și exclamațiile estompează contrarietățile. Suflețel, însă, are furii zgomotoase, materializate în expresii latinești. Pleacă singur pe jos, într-o agitație hilară, izbind cu nelipsitul baston în trotuar. Pompones-

cu păstrează un calm impus de ritual și nemulțumirea poate fi descifrată în mișcarea buzei de sus, inclusiv a perilor din mustață. Când e surprins nepregătit (o laudă ditirambică la adresa lui Ioanide), rămîne o clipă perplex, pradă celei mai penibile stări. Apoi, îndată zîmbetul ceremonios ascunde paloarea mortală. Crispația de amărăciune care se citește pe figura lui Ganzalv Ionescu, mereu deziluzionat în efortul de obținere a catedrei, se aseamănă cu expresia feței lui Pomponescu. „Numai că ultimul își făcuse din blazare un gest monden, în timp ce Ganzalv, lipsit de orice diplomație și scrupule, exprima deschis lamentația“.

Și entuziasmul diferă de la un personaj la altul. Gaittany se aprinde ușor, dar la cea mai mică suspiciune de eroare, se temperează și acceptă fără tranziție opinia nouă, preocupat doar de ceea ce consideră că e prestigiul său de perfect om de lume. Nici profesorul Dan Bogdan nu are convingeri proprii, recepționează și el opinia curentă, dar odată inoculat, vrea să judece singur, să consolideze entuziasmul căpătat prin contagiune. Grimasa de ironie întipărită neîntrerupt nu lasă să se vadă fermentația interioară. La Conțescu exuberanța e puerilă, n-are nimic prefăcut și pedant; e veritabil pasionat și cam naiv în descoperirile sale geografice („Uimirea unui om din prima generație de cercetători ai naturii pentru care știința e o religie și universul un continuu miracol“).

Pentru G. Călinescu „clasicul începe vizionarea fenomenului printr-o ordine morală prestabilită“. Calea reprezentării este deductivă, incidentul ilustrează justetea teoremei. „Adevărul clasic nu se ridică de la particular la universal, făcînd eforturi inutile de a da semnificație evenimentului, el exemplifică doar universalul, cînd acesta pare întîmplător, aproape formulat într-un eveniment“. Raționalismul viziunii călinesciene trebuie înțeles în datele artei. Ceea ce echivalează cu „ilustrarea“ în

Bietul Ioanide înseamnă încorporarea organică a legii în individual.

Analizînd romanele *Ana Karenina* și *Război și Pace*, G. Călinescu precizează: „Ceea ce e particular la Tolstoi, ca și la Cervantes sau Balzac, este ruperea proporțiilor zilnice, ceea ce, cu un termen înțeles just, se cheamă: „caricatură“... Șarja este procedeul clasic al marelui creator, condiționînd însuși realismul său. Mușchii michelangiotești sînt ca niște funii de corabie, capul lui Hercul e o nucă pusă pe umeri de stîncă, figurile lui El Greco sînt văzute ca la lumina a zeci de luminări aprinse sau printr-o vitrină cu apă, alungite, asimetrice, tremurate... Realitatea este diformă, disproporționată, singulară și geniul are această putere de a privi în față particularul gravid de universalitate, în vreme ce omul comun vede abstracții“*). Schema, în sensul superior, clasicist, apare continuu în *Bietul Ioanide*. „Și unde este schemă este și șarjă“, spune tot Călinescu.

Nimic din esența artei romancierului nu poate fi receptat, fără recunoașterea viziunii comice primordiale. Atît imaginea de asamblu, cît și fiecare moleculă a narațiunii e îmbibată de atomii satirei. Voința de caricare la G. Călinescu este invincibilă. După Caragiale cele mai suculente scene și tipuri comice din literatura romînă le întîlnim aici.

Ca și în *Enigma Otiliei*, eroii au gustul farsei, fără să-și dea seama că și lor ea li se poate aplica perfect. Scenele de farsă sînt chiar mai abundente în *Bietul Ioanide*. Ele acum au o respirație mai scurtă, urmează una alteia, și protagoniștii lor depășesc în varietatea invențiilor pe neostenitul Stănică Rațiu. Humorul răzbate de exemplu din descrierea vizitelor (surpriza primelor contacte). Apariția lui Suflețel la Hangerliu e de un comic

*) G. Călinescu : Studii și conferințe. Tolstoi.

burlesc (el știe că Hangerliu are legături strânse cu legionarii și vrea să-i obțină grațiile). Gazda îl întâmpină foarte familiar, deși îl vede pentru întâia oară și-l întreabă dacă mănincă semințe. Fisticit, Suflețel ia în mână un sfert din roata de floarea soarelui și face eforturi să nu contrarieze. Hangerliu îl invită pe canapea, se urcă și el cu picioare cu tot și-i spune: — E frig al dracului, domnule. — Boreu devine pervers! răspunde Suflețel. Hangerliu ride gutural deși nu pricepe aplicațiile mitologice ale oaspetelui. Când Suflețel îi declamă că simpatizează cu popoarele tinere, că a făcut studii în Germania, în Italia, Giovinezza, giovinezza..., Hangerliu continuă cu vocea lui groasă, cîntecul — ...prima...ve...ra di bel-le-e-e-ez-za!, Suflețel dă și el din cap și buze ca și cum ar intona marșul. Până la urmă Hangerliu se invită la Suflețel la masă, ca să guste ciorba de potroace. Lașitatea, panica, umilința unuia, calmul, nonșalanța, mitocănia distinsă a celuilalt întretin verva comică.

Cînd Ioanide intră la Hagienuş, revelațiile sînt de domeniul umorului buf. O odaie cu mobile uzate e căptuşită mai toată cu rafturi de cărți. Între tomuri, pe postamentul rafturilor de jos, lucește un chivot de metal. Arhitectul află că e sicriul soției lui Hagienuş pe care acesta îl ascunsese în casă fiindcă vînduse moșia unde fusese și mormîntul. Mulțumit de întrevederea cu Ioanide, care primește comanda de a-i construi un mausoleu, Hagienuş îl cheamă pe arhitect în fața unui volum gros, bine legat, și-i arată fără comentarii o colecție de reproduceri de desene japoneze, înfățișînd teribile scene sexuale. Cînd Ioanide împinge ușa să iasă afară, o femeie fuge spre fundul coridorului. El bănuie guvernanta care privise în odaie pe gaura cheii. Din concentrarea elementelor buf, pînă la urmă viziunea e grotescă. Ridiculul nu ia la G. Călinescu proporții fantastice, de mit, ca la Cervantes. Peste tot el se integrează în universul mic, în vero-

simil. Asta nu înseamnă că proiecția totală nu produce un fior cosmic (vezi destinul lui Pomponescu și Gonzalv).

Cererea în căsătorie are adesea un aspect hilar. Nepoata lui Coțescu îl supune pe Gonzalv unui interogatoriu franc, practic pentru a verifica trăinicia propunerilor.

Pînă și moartea este un obiect de farsă (comicul jovial călinescian). Înainte de execuție, în celula sa, Hangerliu rupe o bucată de unghie de la degetul mare al unui picior și o pune într-un plic, de-asupra căruia scrie în franțuzeste o inscripție, ca istoricii să știe că unghia îi aparține prințului Hangerliu. După împușcare, lîngă cadavrul prințului se găsec coji de semințe.

Pronosticurile diferite cu privire la starea sănătății lui Coțescu sînt consemnate în sfîrșit, într-un rămășag. Dacă moare, Hagienuş îi dă lui Gulimănescu douăsprezece sticle de vin negru virtos, dacă trăiește, Gulimănescu îi dă lui Hagienuş capul lui Hermes pe care l-a cumpărat în Sicilia.

Știm că Hagienuş ține ascuns în casă sicriul soției sale, și în cimitir nu se sfiește să verse din tolba cu anecdote. Chiar Ioanide face socoteli cu plaivazul pe o lespede mortuară.

Încă odată unghiul scriitorului aco-peră în cea mai mare măsură tragicul și permite dilatarea pînă la grotesc a comicului. Totuși, romanul se numește *Bietul Ioanide*. Nu îndură eroul principal, arhitectul, un calvar?

Cu Ioanide, romancierul opune arivistului polul contrar: inadapabilul. Ioanide este o replică la filistinismul burghez și o chemare spre înălțimile umanismului și ale creației nepieritoare. Ca inadapabil, eroul lui G. Călinescu e construit dintr-un material neobișnuit. Rămîne să dezvoltăm acum analiza semnificațiilor lui Ioanide și să apreciem încrucișarea celor două planuri în roman.

(continuarea în nr. viitor)

„Poemele verii“ de Emil Giurgiuca

de Mihail Petroveanu

Expansiune tortuoasă a unei vitalități elementare în „Ano-timp 1928“, poezia lui Emil Giurgiuca s-a prefăcut în strigăt de tristețe, o dată cu „durerea românească“ la răpirea Ardealului de Nord. Poetul semnalat de G. Călinescu, printre confrății lui de la „Abecedarul“, își aduna cîntecul „din lacrima plînsă, din multul amar“ care hrănea pe atunci și lirica explozivă a lui Mihai Beniuc. Cînd invocație: „Mihnită țară — nu mai lăcrăma“ („Crez“), cînd bocet: „Unde-i cărarea, fumul să-mi spună despre voi? / Rămas-am fără aripi în temniță de lut“ („In memoriam“), lira sa își căuta accentul profetic: „Și cîntecele mele vestitoare / Vor bate-aprînse cerul larg, că merii / Numai să sune tulnicile verii“.

După un răstimp în care poezia a circulat ca apa subterană prin viața lui Emil Giurgiuca, bucuria a pus iarăși stăpînire pe poet, devenind o condiție statonnică și conștientă de noile rădăcini:

„M-a smuls din zvonul foilor subțiri
al cărților ce mă împresurară
ca un ecou al propriei gîndiri,
nestăvilitul freamăt de afară.“

Tumultul de energii obscure, lipsite de un făgaș, s-a filtrat, s-a limpezit, în beneficiul unui echilibru interior, impenetrabil la ademenirile „ielelor“ de odinioară, hotărît a se involucra numai împotriva amenințărilor de a-l frînge, împotriva umbrelor vechiului: „Aș vrea să-mi fie pumnul steii, / să darm ce-a mai rămas din anii grei, / care-au furat lumina a lor mei.“ (**Acum vei ști**). Depozitar al mîniilor amare și revoltelor zdrobite, Emil Giurgiuca aparține unui popor prea încercat, pentru ca să nu caute decît ceea ce îi confirmă și nutrește dorința de împlinire. Versul său nu lasă însă să se simtă direct ardoarea de a trăi. Obiectivată, aspirația s-a condensat în crochiuri de peisaj, în instantanee de călătorie, în reflexii scurte în jurul acțiunilor și profilului moral al omului contemporan, în glosele unei paternități mîndre de destinul și de statura copilului sau în consemnările, la fel de avare, ale momentelor de răgaz diurn, de contemplație fără un țel imediat. Comprimarea efuziunilor, reticenta în fața culorilor abundente și verbului suculent, tăietura scurtă a frazei, grija pentru ca fiecare semn înscris să nu prisosească, gustul pentru versul definitoriu

sau chiar sentențios, acuză voința de evidențiere prin contrast, a sentimentelor temeinice. Predilecției foarte ardelenești pentru natura compactă, stîncosă sau silvestră, pentru vegetația stufoasă și înturcată de desime, i-a luat locul dragostea pentru priveliștea zonelor deschise, a luminișurilor, a soarelui invadînd plaiul, a plajei („Plaja în munți” se și intitulează o poezie). Ora preferată este amiaza, petrecută în interioare ferm amenajate, fără ostentație gospodărească, expuse luminii. Ferestrele dau spre perspective nu atât vaste, pierdute în zări ondulate, cît bine configurate, înglobînd întregul relief, inspiratoare de certitudini și mijlocind vecinătatea simbolică cu țara :

„Cu ziua în nămiezi vă stau pe prag,
Drept ca un fag și nu mă încovoi.
Și pare-o depărtare dintre aștri
Văzduhul vioriu ce umple spațiul
dintre noi
Și vă apropie, vă-ndepărtează,
vă apropie, munții albaștri.

Pe-o culme stau. Și case, văi, păduri
pe poale

În aerata liniște transparent.
În raza frunții, voi. De aș striga,
voi ași răspunde și cristale
Ar înflori sonore din înalt, din clar.“

(Cu ziua în nămiezi).

Poetului îi place să poposească pe malul pîrfului, cînd „soarele trecuse de cumpăna nămiezii” și pădurea din preajmă emană o afecțiune atât de calmă, încît preia trăsăturile femeii așteptate :

„Ridicăi privirea : mîndră privea
Pădurea pînă sus, luminînd poiana —
Venise aproape, eram fericit.
Și brațul mi l-am descîns
S-o strîng la piept, cu pănu-i auriu.
Căci dreaptă taina și-o purta, ca Ana“.

(Pădurea)

În același loc și ceas al zilei, prielnic
meditației, auto-examinării, măsurării

anilor depănați cu rost, se savurează senzația vieții orînduite, al cărei martor e un bărbat cu identitate neprecisă, poate prietenul de nădejde, și al cărei continuator vrednic e feciorul :

„Pe-un pîriu de munte stau la soare.
E-n nămiezi. Țin ochii-nchiși și număr
Din urmă anii. Și mîna m-o
întind,
În iarbă dau în stînga de un urmă
Fierbinte. E un băiat la șaisprezece
ani.

În dreapta, un bărbat privind
în depărtare.

Ridic privirea : munții, cer și stei.
Și o lumină în văzduh, de rouă,
Pîriul sună în frunziș de parcă plouă,
Un flutur zboară și-l privim toți trei.“

(Pe un pîriu de munte)

Proiectată pe un fundal protector, această trinitate vie personifică un tip de înrădăcinare deosebit față de trecut. O implantare firească, potolită-radioasă, determinată nu de torentul unui elan cosmic, contopind mineral, plantă și ființă, — dovadă distanța relativă dintre personaje și cadru — ci de omogenitatea pulsului moral. Ideea transparentă și se enunță mai categoric în versurile de factură similară, miniaturală cum nota și Eugen Simon (dar miniaturi simbolice, prinse numai în ramele naturii), în care Ciurgiuca se manifestă ...la largul lui : „Băiat pe plajă”, „Mai e lumină”, „Sîmburul luminii”, „Știu să înalt”, „Convalescență”, „Gîndul pierdut”, „Dimineață în munți”, „Ceasornicul”. O dată cu plăcerea legănării imaginare în brațele băiatului, silueta zveltă a acestuia garantează părintelui respectul și fructificarea moștenirii sale, a idealului încredințat :

„Acest efeb ce-n visu-mi trăgea în
capricorn,
Pe plaja înfoiată de corturi m-a ivit.
Smead, de pe față-i lunec pe coapsele
de corn
Și sînt de brațe-ascunse luat și
răsplătit.

Căci el, urmașul, poartă ce dezrobise
tatăl :
Privirea neumbrită, pe umeri galbeni
sori.“

(Băiat pe plajă)

Alinarea, într-o încercare grea, o pro-
cură sprijinul tăcut, de o fermitate de-
licată, al făpturii dragi. Concurentul
tradițional, natura, este exclus din com-
petiție :

„Și gândul, ca s-adorm, nu mi-l
strămut
pe holde care curg în lin dezmierd —
ci strâng, brătară, dimineța ce-a căzut
desprinsă de la mîna ta, să nu te
pierd“

(Convalescență).

Nu vom conchide că universul se
opune acum omului. Termenii coexistă,
schimbă între ei mesaje, omul își ex-
trage din plenitudinea și din mecanis-
mul de funcționare a partenerului, mo-
dele estetice și etice, lecții de armonie
și de finalitate creatoare. O revărsare
argintie de ploaie în munți, pe un cer
despicat fulgerător de un avion, deș-
teaptă odată cu pornirea ingenuă de
a-l saluta, un îndemn la viață. Cîmpu-
rile pe care ariile, mirosind a azimă,
intră într-un dans amplu, aprind im-
pulsul la activitate fecundă. O încruci-
șare de drumuri, fluturînd din depăr-
tări mesaje de libertate, amintește dis-
cret de datorii cetățenești. Un colț de
grădină și o „vedere“ cu parcuri, pline
de culori amețitoare și pomi orbitori
de lumiră, depunînd pe fețele mul-
țimii, străzilor și chiar pe autobuze
surîsul unei line euforii, face **pendant**
ritmului „aprints al orașului“. Pacificată
sau emulativă, natura oferă prin înțe-
lesul ascuns al formelor sale o cale
de urmat lucrării poetice :

„În orice-i dat, e-ascuns un înțeles,
Și pentru om sînt toate cîte sînt.
Și nu rămîne sterp și necules,
Năci sîmburul luminii din adînc.

Iar dacă săpătorii taie cale,
în munți de piatră unde-s ațipite,
în roci străvechi surîsuri siderale
ca să le-ntoarcă lumii înmîite,
poetii scot din inimile lor,
în care-ți regăsești și tu surîsul,
mărgăritarul mare, orbitor,
cristalul pur, rodît în vreme, visul.“

(Sîmburul luminii)

E adevărat că, venite din adîncurile
firii, răzbat și apeli mistuitoare, do-
ruri aționate. Dar emisia lor e rară și
exaltarea se sublimează de îndată, clo-
cotul asurzește. Și în acest caz natura
joacă un rol purificator, ispititul fiind
izbăvit de frenezii prin foșnirea catife-
lată a bolților nocturne, alunecarea ste-
lelor pe direcții neclintite și curgerea
șipotului cristalin din fundul pădurii.
„Mă-ndrept către izvor“ e poezia, per-
fectă în felul ei, a decantării energiei :

„Mă-ndrept către izvor, de negură
mă scutur.

Și singele mi-l flutur,
în arbori mari de dor.
Pe unde nu era,
nici vis, nici așteptare,
cărări în depărtare
deschide steaua mea.
Și unde n-a fost zi
nici rouă nici senin,
un iezer cristalin
în noapte înflori.
Mă-ndrept către izvor,
de negură mă scutur,
și singele mi-l flutur
în arbori mari de dor.“

Ovid S. Crohmălniceanu avea drep-
tate să constate că vechea frenezie de
sorginte sau afinitate blagiană — pa-
nismul — este dominată.

Influențată de tendința generală a
poeziei noastre spre umanizarea rapor-
turilor dintre om și natură, epurată de
neguri, dar și adversară impetuoșității,
evoluția poetului se exprimă în ex-
tracte lirice împărțite între descripție
și meditație, în tablouri însoțite de o

mică „legendă”, de un tâlc în genere absorbit, sau dezvăluit cu spontaneitatea unei senzații. Uneori intenția e expusă totuși cam prea sec, ușor didactic. În poemul „Sfârșit” din volumul „Dincolo de pădure”, Emil Giurgiuca exclamă: „Spre codrul meu de hoho-

te-n pieire / Cu umbre-nspăimântate în-cărcat. / Din alte luminișuri de iubire, / O, sună-mi iar, izvor îndepărtat.” /

Izvorul sună astăzi. Intensificarea acestui sunet ar tulbura zenitul sufletesc al poetului, plenitudinea atinsă? Sîntem convinși că ar favoriza-o.

„Jocul de-a stelele” de Aurel Rău

Îmbrățișind cu o privire circulară lucrurile, Aurel Rău este o natură încrezătoare în temeierile lor. Alunecările sale afară din istorie, pe urmele scîite ori sarmate, fără să fi fost o simplă poză poetică, reprezentau mai curînd tentația unui neo-exotism, a unei originalități înșelătoare, și nu o convingere structurală. O dată ce a devenit conștient de riscul ostentației și inconsistenței, pornirea s-a dizolvat făcînd loc contemplației transparente și solidare cu viața.

Dacă în recentele „Stampe” notația picturală îl apropie, cum arată N. Manolescu, de maniera lui Adrian Maniu, în „Jocul de-a stelele” e vizibilă intenția depășirii crochiurilor de peisaj în stare să evoce, singure sau însoțite de indicații sumare, o stare de spirit. Aurel Rău nu o face însă atît în favoarea unei poezii organizate într-un întreg definit, cît cuprinzătoare de orizonturi vaste și sugestii pentru multiplele ipostaze ale devenirii. De aceea poetul practică incursiuni întinse în trecut, deschide larg ferestrele spre viitor, întreține dialoguri cu lumea lui familiară, vîntul și apele, morii și timpul, cu oamenii la începutul și declinul vîrstei. Adresează invocații solemne, postulează făgăduințe, angajamente, ori face expuneri domoale, întrerupte de precizări și referințe la propria sa atitudine și dă un fel de avertismente cu privire la caracterul

neobișnuit („straniu”, „enigmatic”, „mistic”) al evenimentului poetic, dar care, treptat, se învederează liniștitor:

„Noaptea prin somn au venit la mine
apariții stranii, derubîndu-mă la
început.

— „Noi sîntem arborii!” decretară
cuvinte
și se băteau de drumuri ca lungi aripi
negre...

— „Noi venim de sub munții Rodnei,
și-l căutăm pe hoinarul de ieri
care alerga desculț pe sub bolți.
enigmatic:

„Într-adevăr, dacă mi-aduc aminte,
voi sînteți arborii Rodnei! Cumosc
chiar locul din care v-ați rupt,
lunecînd pînă-aci.”

(Fructele pădurilor)

Misterul este astfel elucidat, fără să-și dizolve și fina lui țesătură de vrajă. Pregătirile protocolare, decorul străvechi, șoapta rapsodică cu inflexiuni înfiorate de tînguire sau de slavă sînt menite să seducă, să asigure captarea ascultătorului, ca la îngînarea unor legende. Autorul nu relatează fapte, el tinde, dimpotrivă, să ne concentreze asupra farmecului pe care-l suscită în conștiință sedimentările lor lente, ecourile lor de buciurn. (Instrumentul arhaic este de altfel, alături de cel tehnic, frecvent utilizat).

Tara, și cu ea întreg pământul, spațiile siderale și timpul, natura și omul, se perindă încet, expunându-și pe rând fețele. Mișcarea decurge într-o cadență egală, organizată după legea imperturbabilă a transformării eterne și imperceptibil ascendente, în care se integrează atât traiectoria stelelor și istoria omenirii, cât și insul pieritor :

„...Văluiesc neamuri după neamuri,
lasă corăbii țărmurile.
Revarsă stepele mulțimi în orașe. Sînt
pusse stavili sfielii
și antene în soare.
Căci fiecare în felul său își aprinde
steaua înainte de căderea nopții.“

(Jocul de-a stelele)

Oțelarii și cosmorauții, olarul și lucrătorul ogorului, combatantul pentru libertatea poporului său și poetul în-suși, chemat să cînte ritmul universal, își tolesc contururile într-o procesiune, purtătoare în tăcere, a mesajului vieții unice :

I-am observat pe oameni în serile dulci
ale cîmpurilor
Cînd osteniți se-ntorc cu sănătatea
ierburilor în sînge.
I-am observat zburînd peste stînci
și conducînd plutele
Albi de crispare prin vijeliile albe —
Și în săli de concerte i-am observat,
demiurgic stăpînind
Răscoalele subtile ale elementelor
trezite prin sunete.
O ceață ciudată năpădește ochii, zări
necunoscute,
Dar presimțite mereu, spărgeau
dintr-odată, ca niște fulgere
Dincolo de tot ce se poate cuprinde
în cuvinte.
Și totuși ceva rămînea, ceva mai
puternic
Se vestea în posibil. Viața e din
drumuri nestrăbătute.

(Sonata lunii)

În această dezvoltare în unde cu am-ploare tot mai întinsă, eforturile se im-

pletesc peste obstacole, nu se produc viziumi grandioase sau tensiuni teri-bile, cu toate că reflexia poetului cîntărește prețul plătit armoniei cucerite: jertfele personale sau colective, rătăcirile printre himere, frîngerea elanurilor. O dată topite rezistențele, triumful nu e eruptiv. Impresia globală este aceea a unei lumi înaintînd spre viitor cu o gravitate senină, despărțindu-se de trecutul „absurd“, cu o calmă fermi-tate :

„Noaptea la masa mea, am vrut să-mi
amintesc
de o țară tristă, de păstori, cu
obscure țîrguri,
pe care aș fi trăit-o cîndva, cu
drumeți pierduți.
În cîmpie, cu solomonari, cu mocnîte
hanuri —
dar totul îmi părea imposibil, foarte
depărtat,
absurd și străin de albastrele coame
ale Carpaților.“

(Noaptea cînd)

Survenită la capătul unui periplu autobiografic, chemarea lumii la ocrotirea păcii și libertății, — ca o garanție a împlinirii de sine, pe care socialismul o condiționează și cucenirea cosmosului o stimulează, — este un imperativ murmurat parcă de destinul uman. Condiția efemeră a insului obligă ea însăși la veghe :

„Veac douăzeci, anii sosesc și pleacă.
Plutim împreună și împreună trăim
cîtă vreme un om pe pămînt sau a avea
trăiește.
...Îmi lipsesc fața de armele celor
ce înfig
gloanțele lor în ultimul zid al robiei.
Îmi adîncesc cîntecul meu în visul
Comunei
ca o pajură albă, pe largi cununi
purpurii.“

(Veac)

A scoate o concluzie activă și a proclama un legământ exigent dintr-o considerare înțeleaptă a vieții, generează o însuflețire lină, ca un val înălțat fără zgomot. Drumurile tatălui în cîmpia Ardealului, pierdute parcă în taina unei osîrdii sisifice, de vreme ce nu aduceau nici o satisfacție, nici o lumină în existența cărăușului de ieri, sînt răscumpărate prin rostul creator al „drumurilor“ bătute de urmașii săi către noile așezări țărănești sau către orașul binevoitor. Mișcarea de odinioară a vieții, ciclică, închisă, se desface pe nesimțite — poetul refuză răsturnările brusce de planuri — transformîndu-se într-o spirală :

„Acum, anii aceia s-au dus, au crescut
copiii,
Părul a prins şuvițe de zăpadă, drumurile s-au strîns
ca firele de ață pe un ghem, s-au
întors acasă.
Și rosturile acelor ani s-au închis
ca poveștile cu hanuri.
Unul din băieți pe caii de metal
iuți ca vîntul
aduce acum printre munți miracolele
orașelor.“

(Tata se ducea în cîmpia Ardealului)

Aurel Rău face poezie ori de cîte ori relevă formele discrete de afirmare a vieții, ascensiunea gradată a speranței, fructificarea unui impuls latent, într-un stil al tumulturilor descrescînde, absorbite într-un echilibru de apă întinsă, nu lipsită de o surdă agitație, de o mișcare, cîteodată polemică, împotriva rezistențelor dinlăuntru. El despoaie de nimb miracolele prin simpla lor enunțare sau, dimpotrivă, solemnizează banalul.

Căderea ploilor este un avans continuu și muzical, o progresiune simfonică în palpația orașului, colaborînd la înțepirea ei și mijlocind contopirea cu freamătul uman :

„Și iată-le acum între blocuri, în
marile piețe

Întînd terasele albe petunii și crizan-
teme.
Vuiesc ventilatoarele halelor ca morile
de rîu.
Se aprind luminile în teatre, unde
nervii freamătă.

Ploi, ploi ale toamnei, ploi ale primăverii !
Cu această muzică în mine mă întorc
spre casă.

Reparcург ani depărtați — și înaintea
ca să sosesc,
mă întorc brusc
și mă mai pierd o dată în mulțime.“

(Ploile prin orașe).

În „Firavele fete“, una din cele mai bune poezii, o tenacitate conținută, brăzdată de cîte un accent nostalgic sau impetuos, încearcă să sustragă neantului adolosența, fixînd-o în memorie. Aci, „nervul“ liric e demonstrația zădărniceii unei încercări care se bizuie exclusiv pe puterea de amintire, pe captarea vocilor trecutului. Acțiunea nu izbuteste decît prin abandonarea în fluxul continuu al vieții. Timpul fură totul, dar și dăruie totul, e una din ideile poetice scumpe lui Aurel Rău :

„Cu încetul, anii au trecut. Pe nesfîrșite drumuri
vîrstele pun sure cercuri. În largul
șuvoi
al vieții, sînt mîndre împliniri. Însoțindu-ne trecerea
firavele fete de atunci azi duc alte
văpăi
în privinile lor. În această extatică
noapte
cînd stau la fereastră și numele lor
îl ascult,
le salut generos, cum ași sta pe un
chei în amiază.“

(Firavele fete)

Continuității în timp îi răspunde
continuitatea în spațiu, relația nevăzută

dintre elemente. Caracteristică este „Sonata lunii“, unde motivul beethovenian, răscolind pomirile generoase și reveriile blinde, unifică într-o singură mișcare lentă, de zbor planat, pământul și bolta, lăsînd să se perceapă vibrații alternative, stinse ori marcate :

„Iar deasupra, la mijlocul bolții,
în slavă
se clatină luna. În cearcăn divin
planează ca o pasăre de aur.

Inima omului s-a deschis și a revărsat
nesfîrșirile dorului peste fire.
Mult răscolit, sufletul nu știa
cine ca să-l asculte, visul să-i poarte,
cine-l va smulge din țărînă, din ceas,
și-l va ridica peste moarte ?“

Într-o serie de poezii, precum „Există
un oraș“, „Dintr-o vară“, „Sărut ora
apropiată“, „Ninsă poveste“, „Lună în
August“ și „Ploaie deasupra stelelor“,
se constată un decalaj între implica-

țiile meditative, gravitatea tonului, și
semnificația redusă a reflexiei. În ase-
menea poeme, manierismul, o anume
afectare poetică și stilizare ostentativă,
gesticulația retorică și comentariul
abuziv, dizolvă substanța, rarefiază un
lirism care, în spiritul unui Sandburg
este al înțelepciunii și spectacolului
vieții. „Jocul de-a stelele“ conturează un
poet care a cucerit un unghi matur de
vedere, ce-i îngăduie să-și rostească, în
peisajul liricii noastre, cuvîntul pro-
priu. Peste pauzele de emoție versul
său curge cu un farmec difuz, caracte-
ristic aceluia care își săpa „Portretul“
„în arborii / cu coaja crăpată“ :

„Aș vrea, moartea să nu mă găsească
Pierdut în aleanuri tomnatice ;
Ochii mei prin care pătrund culorile,
Auzul meu, prin care lumea cîntă,
Mîinile mele prin care toate s-au făcut
Să umplu preajma de focul fără
margini
Al dorului vechi de mai bine.“

„Cartea mareelor“ de Șt. Aug. Doinaș

Deși publică de mult (primele ver-
suri datează, cred, din 1943), Ștefan
August Doinaș se află la primul vo-
lum. Poetul se anunță o alcătuire în-
chegată, vizibilă chiar din organizarea
culegerii. Acoperind principalele di-
recții inspiratoare ale liricii actuale,
dar ierarhizate în raport cu ponderea
lor pe „harta“ tematică, motivele sale
se grupează într-un repertoriu relativ
întins, cu toate că discreția titlurilor
și moderația tonului nu ar trăda-o. Se
vorbește despre oraș și sat, trecutul de
luptă și prezentul deschis către viitor,
mișcarea de emancipare a popoarelor
și suferința celor încarcerate, se rostesc
cîntece de dragoste și se evocă natura,
în special marea ; ni se încredințează
rodul meditațiilor asupra destinului in-

dividual și istoric, după cum se debi-
tează cu aceeași lipsă de emfază, pro-
fesii de credință. Intențiile se reali-
zează întocmai. Fiecare motiv e supus
unei dezvoltări proporționate, în așa
fel încît ideea corespunzătoare să se
contureze fără nici un echivoc și în
același timp în beneficiul nuanțelor,
cărora li se asigură transparența și
rolul exact în distribuția de fațete ale
unei lucrări de giuvaergiu. Versurile,
bine șlefuite, perfectate cu o precizie
delicată în imagini impecabile, culese
de preferință dintre materiile prețioase
(marmură, sticlărie, bijuterie), sau din
momentele privilegiate ale naturii (ora-
șul solar, florile involte, aerul translu-
cid), se ordonează în simetrii savante.
Chiar atunci cînd ritmul se frînge,

rima absentează și fraza își înmulțește membrele, devenind rămuroasă. Respirația e egală, măsurată după un metronom a cărui prezență nu irită și nici nu poate fi detectată cu ușurință, artistul stăpînindu-și perfect mijloacele, care, la rîndul lor, nu sînt puține. O privire atentă identifică elemente de evocare, de peisaj și portret, sondaje în fabulos și apeluri epice, circulații de simboluri de origină antică, elenă, aluzii folclorice, afară de formele confesive propriu-zise. Liric disimulat? Nu, căci poetul se absoarbe complet în obiectul făurit. Pasiunea, fervoarea pusă în lucrarea acestuia scoate poemul din descriptiv, îi impregnează o scînteiere ce-l situează într-un plan de feerie sau de „cult“ al frumosului. Poeziile par toate, aproape toate, fie așezate pe un mic postament, fie înscrise într-un chenar aurit, zugrăvit sau gravat ca o emblemă. În Ștefan Aug. Doinaș vibrează supraveghiat un răsfățat al modelajului.

Idealul mîngiat e chiar sculptural, monumental. Poetul se vrea un Michel-Angelo: „Să sparg un lanț de munți, să plămuiesc giganți, statui vibrante ale viitorului.”

Există numeroase atestări ale acestei năzuințe. Un decor estival stă înmărmurit în piatră:

„Vara sculptată. Pe coloane de vînt
ridicate din pietre albastre,
norii stau nemîșcați ca o friză.
O daltă a cioplit în beril
foșnetul gîtuit al opacilor,
o daltă nisipitoare:
așchiile scînteiază încă pe pajiști.

(Omul cu daltă)

Cosmonauții, înainte de a fi „vulturii pe care Octombrie i-a smuls din nemîșcare”, reprezintă stilpii universului, omenirea în temelia ei. Amintirea lui Labiș reinvie ca o coloană și mai albă de „soare”. Vocația lui Doinaș rămîne totuși a plasticului de dimensiuni restrînse, a ornamentației destinate să înnobileze obiectul, să desfete ochiul.

În ipostaze evoluate, metafora îndeplinește vechiul rol al decorării lumii, potrivit de altfel concepției după care actele constitutive ale omului contribuie la înfrumusețarea ambianței, altmînteri goale. Dacă viitorii cuceritori ai cosmosului sînt „grădinari fanatici de spații liberate”, fazele muncii agromomilor reiau pe rînd diversele genuri de artă, ilustrează desenul, pastelul, pictura. Încununare a efortului, recolta dă replică incendiului cromatic din pinzele lui Van Gogh și distribuția roadelor ce se oferă singure parcă, solemnizează voios cadrul, îl transformă într-o festivitate generală: „livezile salută sub soarele enorm /întîiul vostru zîmbet cu frunțile plecate“. Noile cartiere, semănate cu coloși de piatră neavînd nimic strivitor, invitînd, dîmpotrivă, la o liniște zîmbitoare, prelungește bulevardul ceresc al Căii Lactee. Defilarea coloanelor de demonstrații, pornite „ca apele izvoarelor de munte născute din luceferi care cad“, se revarsă precum „fluvii cu talaz nomad“. Dar cum fluviile confluează „în sfera mării de azur și jad“, iar pe umerii participanților se grămădesc flori, alaiul își comprimă proporțiile la scara unei vignete în dreptul unui text, ca un gest omagial. Tabloul unei nopți citadine posedă premise de viziune: strada e un șuvoi neîntrenupt, troleibuzele au ochi ciclopici și silueta preistorică, lămpile se aprind și se sting cum cad parașutele, glasurile plutesc în beznă ca pe șalupe aeriene. De îndată ce fantezia e pe punctul de a zbura, perspectivele se îngustează voit, dezvoltarea e oprită la limita unei diorame sau a unui spectacol pe un ecran de cameră, caleidoscopic, fosforescent, fără să răscolească. Înclinația o sintetizează versurile:

„E o fișnire din stihia sumbră
cum au într-un acvariu, peștii mici
spre mîna albă ce le-aruncă pîrce.”

(Noapte fluidă)

Privit de sus, din eter, globul terestru apare ca un „ochi albastru cu irisul de pară”. Așa dar imaginea, cele mai adesea o comparație, magnificiază potolit. Curgerea timpului, împotriva căruia „eu sînt ca stîncă goală și-ndrăzneată”, nu are cum stîrni fiori, și nici nu soliditate rezistența virilă afirmată, devreme ce amprentele sale medaliază, înobilează în loc să sape ridul teribil :

„Zadarnic timpul mă improașcă-n față
cu stropi de pară și polei de stea.”

(Sonetul timpului)

Maniera cultivată se pronunță din plin în domeniul eroticului. În cinstea iubitei, „fiecare iarnă e-o verigă / topită de pe trupul omenesc” (semn că piedicile se înlătură instantaneu), și iubitul îi se oferă „solar, cu propriile-i giuvaere”. Pentru cuplul unit, lumea încreagă se prinde ca nestemate în lobul urechii. Ciclul corespunzător este, alături de grupajul ce dă titlul volumului („Cartea marelor”), cel mai proeminent, reproducînd, îndărătul unei vitrine de cleștaruri, o istorie a episoadelor dragostei. Așteptarea bărbatului e o „imaculată, aspră frumusețe” de curenți albaștri de pe fundul mării; dorința vine alegoric „cu arbaletă de foc în mîini, țintind din stea în stea”; înfrigurarea temătoare sau în doiăla ascute sensibilitatea pînă la perceperea „propriei umbre căzute în zori pe acest nisip sonor”; despărțirile se identifică cu deșertarea florilor de culori; rechemarea e o promisiune de maturizare a firii, de rodire „a tot este dulce și luminos, / acum și peste timp”. În fine, garanția dăinuirii sentimentului o reprezintă solidaritatea activă cu omenirea sub zodia păcii. Acțiunea comună a perechii este simbolizată prin grija pentru ocrotirea inimii lumii :

„O singură imagine a lumii —
prielnică iubirii. Ne-ncetat,
o curățim de idoli și de mumii,
ștergînd păienjenişul desenat
pe fața ei, cu dîre lungi de sînge.

Apoi, pe brațe o purtăm mereu.
Cînd o rănește-un fulger negru, plînge
— de spaimă — gura ta cu glasul
meu.
Și unul altuia ne-o dăm în seamă
să n-o știrbească nici măcar o scamă...”

(Așteptarea)

Unei tentative meritînd să fie continuată răspunde suita „Cîteva minuni ale străzii”. Utilizîndu-se aceleași mijloace plastice, într-un chip mai economic, mai concentrat, se suscită atmosfera senin-euforică a orașului, pe baza unei serii de decupaie operate cu o singură mișcare. Spațiile delimitate sînt aerate, elementele de peisaj citadin respiră în voie, cu o libertate, o dezinvoltură ușor fantezistă, punctată de un umor cordial :

„Sub ferestre,
din zece în zece pași,
copacii tunși par foșnete stilizate.
Dar după cîte un colț,
imprevizibile,
parcurile rostogolesc tunete verzi,
și cataracte de răcoare...
Ah,
să-ți colorezi în baia asta de liniște
salopeta albastră
a zilei de lucru !”

(Copaci și parcuri)

Sugestiile implicate sînt deseori grave, căuțindu-se trecerea de la aparențele grațioase, de la impresiile fugitive, la interpretări bogate în consecințe. Un afiș sau o placardă smulge accente imnice :

„Voi, litere ce ridicăți marmura în
picioare
și o sprijiniți !
Voi,
frunze pe care timpul se face rouă
și picură !...
O,
cînd vom ajunge pe-o altă planetă,
voi găsi acolo de mult,
silabe ale visului.”

(Lozincile noastre)

Comentariul se dilată însă disproporționat cu semnificațiile limitate ale imaginii slujind ca punct de plecare: Unul peste altul, /balcoane egale, / identice, / etape ale aceleiași ascensiuni, / ritmată prefigurare, / a unui asalt milenar, / abia astăzi încununat!" (**Flo- rile din balcon**). Era suficientă, pentru relieful ideii, sublinierea finală: „Prin asemenea pilnii gingașe — trîmbițe ale culorii —, / strigăm continuu, / spre soare, / Ca să se știe, / că nu vom pleca de pe pământ, / decît cu o garoafă roșie între buze.“

Într-un echilibru delicat, aproape cochet, stă „Vitrina cu jucării“. Deducțiile cu privire la miracolele severe ale frumosului zilnic nu contravin deloc descrierii inițiale, semănate cu hiperbole gălăgioase în limbajul baroc al tîrgului Moșilor:

„Veniți, a început
tîrgul din Liliput!

Dincolo de cercul polar al sticlei,
o mie de provincii de mătase,
fiecare cu capitala ei de zahăr ars,
pe malul drept al unui colier de
perle...

În jur, în jalma celor ce le-au țesut
și slefuit,
toate minunile erau egale,
severe, incoruptibile.“

Stilizarea și pregnanța ideii se dovedesc deci compatibile cu spontaneitatea. Evoluția poetului depinde de acordul dintre aceste însușiri. Ar fi singurul mijloc de protecție împotriva concesiilor amintite de Aurel Martin și care sînt de mirare la un poet al exigențelor. Avem în vedere facilitatea, ilustrarea ideilor gata făcute, preluate ca atare: „Acum cu frunze clare și rădăcini opace, / din bezzele țărîni, pădurile-au crescut / într-un văzduh statornic de dragoste și pace“, sau: „Bine a-i venit în orchestra harfelor libere, / reîntregită cîmpie, corn al belșugului! / Alături de fluvii și mîine, de codri și stele, / sunetul tău e un glas dintr-un cor unanim“. Șt. August Doi-naș are nevoie de o mai mare încredere în virtuțile elanului, factor în stare să copleșească dispoziția, prea puțin diferențiată pentru orice motiv liric, a unui poet de tipul artist. Expusă direct soarelui, „vitrina cu minuni“ ar dobîndi prospețimea impetuoasă a vieții.

O privire asupra poeziei noastre contemporane

de Paul Georgescu

Contribuția generației vîrstnice

Fenomenu ce se desfășoară după eliberare este unic în poezia romînească fiindcă, spre deosebire de alte genuri literare, lirica e un produs, mai ales, al tinereții ; or, nu numai că generația de poeți care la eliberare își adusese o contribuție remarcabilă continuă să fie activă, de o fecunditate necunoscută altor epoci, dar ea reușește să se regenereze artistic încît, fiecare poet păstrîndu-și specificul, și-a reînnoit tematica și problemele, și-a îmbogățit mijloacele de expresie, clarificîndu-și totodată concepția. Această nouă tinerețe și vigoare reflectă fertil atît uriașele transformări revoluționare din țară, cît și înțeleapta îndrumare de partid, grija față de valorile reale ale artei romînești.

În zilele Eliberării, **Tudor Arghezi** împlinise 64 de ani. Marele poet își publică în volum „Una sută una poeme” (1947), ca și în presă versurile scrise în anii războiului, dintre care numeroase denunțau ocupația hitleristă, protestau împotriva aventurii sîngeroase în care

țara fusese tîrîtă, descriau viața din lagărul de la Tîrgul Jiu, unde poetul fusese închis : „**Domnii cu căși de geam din București, / Sint bucuroși, pe un-te duci, / că țara s-a umplut de cruci**” (Într-un județ)). Tudor Arghezi continuă intens activitatea publicistică prin acele „Tablete”, a căror artă desăvîrșită le-a asigurat un loc de cinste în literatura romînească. Marele scriitor dezvoltă cu sarcasm viciile vechii lumi, elogiază cu bucurie mărețele realizări ale socialismului, subliniind, ca totdeauna, valoarea muncii folositoare și meritul real, obișduite altă dată, cinstite în societatea noastră („Din drum”, 1957, „Lume veche, lume nouă”, 1958 ; „Tablete de cronicar”, 1960 ; „Cu bastonul prin București”, 1961). Poetul e mereu fecund, cu o artă mereu uimitoare : „1907 — peisaje”, 1955 ; „Cîntare omului”, 1956 ; „Stihuri pestrițe”, 1957 ; „Frunze”, 1961 ; „Poeme noi”, 1963 ; „Cadențe”, 1964. Azi, la o vîrstă venerabilă, ca Goethe și Hugo, e la apogeul creației sale. Ultima culegere an-

tologică de versuri este „Scrieri”, în cinci volume (1962—1964).

Poet al suferințelor și răzvrătirii țărănești, eră firesc ca Tudor Arghezi să scrie marele poem al lui 1907.

În ansamblu, marele poem „1907 — peisaje”, cu structura sa dramatică, relevă un salt calitativ în concepția poetului. Tragicele evenimente sînt văzute la lumina marxism-leninismului, răzvrătirea veche a poetului devine expresia unei conștiințe revoluționare. Reiese nu numai ticăloșia lașă și crudă a exploataților, mînia exasperată și dreaptă a răsculașilor, dar și limitele anarhismului țărănesc, neputința lui de a se constitui în revoluție și de a doborî astfel orînduirea crudă și nedreaptă. Represiunea, zugrăvită în imagini zguduitoare, nu încheie pe o notă depresivă ci, reflectînd strălucirea conștiinței de clasă proletare, poemul jalei țărănești se ridică la o nouă speranță, aceea a victoriei definitive a poporului exploatat: **„Așa pe neștiute, pe la un miez de noapte, / Răspunde din lbordeie alt Nouă-sute-șapte. / Mai chibzuit, mai crîncen, nu lînced ca o turmă. / Să nu cumva să fie, vedeți, și cel din urmă. / Că poate și armata în slujbă la ciocoi, / Trezită la dreptate, să fie-atunci cu noi“**. („Epilog, 1907”).

Pentru înțila dată, liricul Arghezi creează un vast poem epic, cu o organizare interioară complexă. Evocarea e compusă din momente ce urmăresc cronologic desfășurarea evenimentelor, tablouri cuprinzătoare („Punga”, „Doină pe fluier”, „Doină pe nai”, „Doină din frunză”), portrete („Cuconu Alecu”, „Duduia”, „E avocat”, „Cucoana mare”), ca și narațiuni dramatice, dialoguri, izbucniri lirice. Tabloul narativ, dramatic, are o concentrare expresivă maximă.

Uneori, versul lapidar lovește ca o serfință: **„Nu căuta dreptatea domnească, frățioare. / Ia pe ciocoi ca hreanul și dă-l la răzătoare“**. („Pe răzătoare, 1907”). Sau: **„Vezi, dacă ceri tot mila tuturor? / Dumitre, pune mina**

pe topor!” („Arenda”, 1907). Această bogăție de mijloace de expresie se organizează într-o viziune unitară, sprijinindu-se reciproc în reconstituirea vastă și dramatică a teribilului 1907.

S-a arătat în capitolul respectiv care au fost contradicțiile între care s-a zbatut dramatic lirica marelui poet. Mihail Petroveanu arată că tendința de cunoaștere și transformare a lumii, vocația omului către uniteate și totalitate, către fericire — concomitent cu protestul social și rigoarea spiritului critic față de tot ce favorizează alienarea omului — străbat permanent lirica argheziană. („Tudor Arghezi — poetul”, pg. 104). Poemul „Cîntare omului” semnifică o depășire revoluționară a respectivelor contradicții sub influența ideologiei proletariatului, aduce răspunsuri la vechile întrebări. Amplul poem filozofic este un elogiu al omului, al rațiunii umane, al muncii trudnice aliate cu spiritul inventiv, cu mîndria prometeică niciodată satisfăcută de rezultatele obținute. Marele poet observă, într-o viziune materialistă, colaborarea dintre forțele spirituale și muncă, între rațiune și tehnică. De aceea, Arghezi închină un splendid imn mîinii: **„Gîndește mîntea dar ce-ar putea să facă / Fără gîndirea mîinii, / închisă și săracă? / În scoica ei lipită și-ar duce în zadar, / Pe funduri, strălucitul curat mîrgăritar“**. („Să ți-o sărut”). Acest poem faustic reușește să surprindă momentele esențiale de salt calitativ ale evoluției umanității, văzută ca o eliberare de spaimele inițiale, de fantomele terifiante ale religiei, de tiraniile exploatării, cucerirea eroică a demnității umane în deplinul sens. Prin concepție și forță artistică, poemul „Cîntare omului” se înscrie în linia glorioasă a sintezelor poetice — „Despre natura lucrurilor” (Lucrețiu), „Faust” (Goethe), „Legenda secolelor” (Hugo), „Memento mori” (Eminescu) — ce caută să-și explice cu mijloacele marii arte, destinul omului. Examinînd poe-

mul în această lumină, eruditul critic Tudor Vianu demonstrează că Arghezi aduce, dincolo de profunda originalitate a versului său, sponul de înțelegere rezultat din însușirea ideologiei revoluționare a proletariatului. Tudor Vianu, în cartea „Arghezi, poet al omului” (1964) încheie analiza exhaustivă a „Cîntării omului” cu această concluzie: „Arghezi este, în opera analizată aici, un scriitor dezvoltat dintr-un vorbitor și dintr-un cîntăreț, adică dintr-un om al manifestărilor orale, și opera lui este o cîntare”. Arghezi nu re-a dat astfel legenda scrisă a omenirii, ci rapsodia ei. A procedat astfel ca toți marii înaintași ai tradiției noastre literare, ca Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, genii ale oralității în primul rînd, scriitori a căror forță și valoare provine din felul în care au știut să ducă pînă la o treaptă înaltă a expresivității graiul tuturor, graiul poporului întreg. Așa a făcut și Arghezi într-un moment în care socialismul, punîndu-i la dispoziție o concepție generală asupra lumii și a istoriei, i-a dat posibilitatea să intoneze în limba strămoșilor, adusă la o putere superioară a expresiei, imnul de proslăvire al înălțării umane. În „Cîntare Omului”: „Geriul vizionar al lui Arghezi adună milioane de ani din evoluția umanității în mărețe clipe dramatice de salt”. (Ov. S. Crohmălniceanu: „Tudor Arghezi”, 1960). Lirica argheziană se desfășoară cu o fecunditate ce nu e depășită decît de forța de expresie artistică, atingînd cele mai diverse teme și cele mai înalte culmi, cu caracteristicile arătate în capitolul consacrat lui Tudor Arghezi și asupra căroră nu mai revenim. Deosebiriile decurg din împrejurarea că poetul nu mai e în tîgadă cu lumea (cea veche) ci în acord cu cea nouă, socialistă. Marele poet adaogă la vechile teme altele noi, cîntă frumusețile noi ale patriei datorite sponului socialist, bucuriile și tristețile vîrstei, meditează asupra artei, transfigurează vechea baladă populară

dîndu-i semnificație contemporană: „Viteazul își oprește calul / Unde se-n-tunecă de noapte malul, / Însetoșați de goană, de două vieți întregi, / Prin țările uscate, de ripi și ghimpi, pribegi. // Ia, vuitele undei sînt aproape, / Și calul pină-n solduri intră-n ape. / Albastrul riu stingher / E plin de stelele din cer”. Izbînda viteazului asupra forțelor răului aduce și poetului eliberarea: „Fusesem mort viteazule, și-am înviat.” („Viteazule” — în „Cadențe”). Patriei socialiste i se înalță imnuri de slavă: „Am tras și eu în tine o brazdă, nu degeaba. / Mă asupra nevoia, mă-nghesuie graba. / Am pus altoaie-n spin și mărăcine. / Primește-mă, Pămîntule, cu bine.” („Întoarcere la brazdă”).

Poporul suveran îl cinstește pe marele său poet: deputat în Marea Adunare Națională, Președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor, el are bucuria să vadă recunoașterea deplină a excepționalului său talent, în țară și peste hotare.

G. Bacovia (1881—1957) deși grav bolnav, marele poet își marchează prezența prin volumul „Stanțe burgheze” (1946) și salută „eroica lume muncitoare” („Arminderi”), viața nouă, socialistă, pe care o visase: „Mi-am realizat / Toate profețiile / Politice. / Sînt fericit... / Frumos / Este cerul / Senin, sau minios.” („Cogito”).

Ion Barbu (1895—1962), abstras de mulți ani în matematicile superioare, publică totuși cîteva poezii în care arta cuvîntului se împacă bine cu o limpezime nouă. Dintre aceste poezii reamintim „Bălcescu trăind”: „Al-murturuzzei tagme glanabeți / Cu oftica-nțeleși și cu exilul / Un veac avar te vrură sub peceți / Iar zveltei libertăți suciră triful. // Ce-nseamnă ! Astăzi piatră ești, din unghi / Republicii Romîne Populare. / Adeveritul mare, singur trunchi: / Bălcescu, început de cîlendare.”

Lucian Blaga (1895—1961) traduce mult din lirica universală, de asemenea, ne dă o versiune romînească a lui „Faust” de Goethe. În volumul postum,

„Poezii” (1962), tipărit prin grija lui G. Ivașcu, dovedește din plin respectul față de înaltele capacități ale omului descătușat. „Noile sale poezii aduc — scrie Ov. S. Crohmălniceanu — o reprezentare înserinată a lumii sub semnul iubirii. Transformările revoluționare ale vieții din jur alcătuiesc, incontestabil, cadrul moral obiectiv, în care sufletul poetului cunoaște un sentiment de renaștere, o sete mistuitoare de tinerețe și viață, o surdă părere de rău după anii pierduți pînă acum” (Ov. S. Crohmălniceanu — „Lucian Blaga”, 1964). „Mirabila sămînță” e poemul fecundității permanente și al neîntreptei deveniri, pe care Blaga le simbolizează prin boabele de grâu ce ascund într-însele forța germinativă. Semnificația înnoirilor revoluționare este exprimată cu claritate: „**Mi-ai dibuit aplecarea firească și gustul ce-l am / pentru tot ce devine în patrie, / pentru tot ce sporește și crește-n izvornită. / Mi-ai ghicit încintarea ce mă cuprinde în fața / puterilor, în ipostază de boabe, / în fața mărunților zei, care așteaptă să fie zvirlîți / prin brazda tăiată în zile de martie.**” („Mirabila sămînță”). Poetul exaltă munca pașnică a poporului prin care talentele se transformă în creație, forțele latente în realizări, posibilitățile în premise. Pentru îndrăgostiți, lumea se înfrumusețează, insul se desăvîrșește înflorind precum pomul („Focuri de primăvară”), și chiar legile universului se schimbă: „**În ceasul acela înalt, de-alchimie cerească, / silirăm luna — și alte vreo cîteva astre, / În jurul inimilor noastre / să se-nvirtească.**” („Legenda noastră”). „Iubirea — scrie Ov. S. Crohmălniceanu — le restituie îndrăgostiților țara pierdută a copilăriei, îi reinstalează în candoarea acesteia, oprește timpul, îi silește să rămînă într-o veșnică, neschimbată primăvară edenică.” Astfel, dinamica afectivă a versului încetează a fi la Blaga spaima de moarte și devine bucuria de a trăi. Noul echilibru luminos pe care-l cucereste marele poet nu devine însă

niciodată stagnare împușcată, liniște toropită ci, poezia sa zvicnește mereu de căutări aprinse, setea e nestinsă de orice în sfera artei sale. „Evoluția lui Blaga în acest timp — scrie George Ivașcu într-un „Cuvînt înainte” la volumul „Poezii” — este certă, demonstrează prin ceea ce creează. Culegerea de față oferă un peisaj poetic, deasupra căruia ceșurile metafizice s-au risipit, chiar dacă pe alocuri transparența la orizont e încă ușor umbrită”. De altfel, Lucian Blaga a depus el însuși mărturie explicită, în repetate rânduri, de modificarea săvîrșită în conștiința sa. La 19 august 1960, el scria în „Contemporanul”: „**Timpul istoric, fie lung, fie scurt, poate dobîndi profil de epocă datorită realizărilor umane care îl umplu, îl circumscriu și îl definitivează. Cei 16 ani care s-au scurs, cu impresionanta multitudine de înfăptuiri, de la 23 August 1944 incoace, fac desigur figură aparte în istoria poporului românesc.**” Și: „**Într-un răstimp relativ scurt dar foarte liniar desfășurat, s-au înregistrat în patria noastră atîtea prefaceri și realizări, că, privind, te miri pe alocuri cum spațiul, cu coordonatele sale verticale și orizontale, le încap pe toate.**”

Demostene Botez (n. 1893) continuă, după Eliberare (în August 1944 împlinise 51 de ani), o bogată activitate în domeniul poeziei, prozei și publicisticii. Alăturîndu-se luptei poporului pentru construirea socialismului, poetul desfășoară, de asemeni, o activitate intensă în domeniul vieții obștești. Dintre volumele de versuri publicate în ultimele două decenii, amintim: „Floarea soarelui” (1953), „Oameni în lumină” (1956), „Prin ani” (1958), „Carnet” (1961), „Oglinzi” (1963); iar dintre cărțile de proză: „Obsesia” (roman, 1946), „Bucuria tinereții” (roman, 1957), „Noaptea luminată” (nuvele, 1962), „Document” (1964) — cît și însemnări din călătoriile în țări străine. Pentru meritele sale literare și cetățenești, Demostene Botez a fost ales deputat în Marea Adunare Națională,

membru corespondent al Academiei R.P.R., vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, președinte al Consiliului pentru răspândirea științei și culturii, redactor șef al revistei „Viața românească”, din a cărei redacție făcuse parte multe decenii.

În volumul „Floarea soarelui”, poetul declară solemn că se îndreaptă cu fața spre viitor, ca floarea soarelui : **„Mă-n-torc acum spre viitor cu fața. / Lumina lui îmi trece-adînc prin pleoape. / Și oamenii îmi sînt și mai aproape. / Și parcă m-a luat de mînă, viața”**. El cheamă la luptă pentru pace („Tu ce-ai făcut?”, „Pămîntul grăii”), slăvește memoria eroilor comuniști („Acesta e Ilie Pimtilie”), cîntă noua viață din gospodăriile colective („Metamorfoza”, „La grădinărie”, „Cules de vii la colectivă”), îi cheamă pe poeți în mijlocul vieții („Poezia în toate”), îi sfătuiește pe tineri să scrie despre oamenii noi, pentru oamenii noi („Ștafeta generațiilor”).

În anii noștri, versurile lui Demostene Botez se cuprind tot mai mult de spirit combativ, de o atitudine activă în fața problemelor realității. Poetul e partizan al versului clasic, al poeziei clare, accesibilă maselor, cu metafore viguroase și convingătoare. Aceste calități pe care Demostene Botez le cere poeziei decurg din concepția sa generală despre rolul activ și rostul pedagogic al liricii în societatea noastră. Poetul tristeților provinciale și al sensibilităților mortificate, ține acum pasul cu istoria contemporană, privește viitorul cu optimism, vede în omul nou creatorul istoriei, cuceritorul naturii și al cosmosului.

De aceea, în „Oglinzi” (1963), Demostene Botez își reafirmă cu o caldă, dar fermă convingere, încrederea în idealurile comunismului **„Convergente în-spre-un pisc anume, / Ridicat de geniul unui om în lume. / Vin de pretutindeni, se-mpreună, / Urme, / Urme, / Urcă, urcă spre Comună.”** („Viziune”). Partidul e forța ce regenerează („Eu te cunosc”, „Uriășul”). În această lume de construcții, de efort creator, poezia e

un mod de comunicare direct, simplu, între oameni : **„Ca să ajungi la mine, nu-i nevoie / Pașii tăi de om trudit să-nfrunte / Nici adîncuri, nici pripor de munte ; / Pot să meargă liniștit, în voie.”** („Ctitorie”). Poet cu pudoarea emoției, cu treceri delicate de la ironie la melancolie, de un patetism sobru, interiorizat, Demostene Botez a rămas, ca și în trecut, sensibil la suferința umană, la comunicarea între oameni ; modificarea constă doar (și ea este importantă) în transformarea compătimirii în solidaritate activă, adică o formă dinamică a simpatiei. În ultimul volum, poetul lasă un loc mai larg meditației asupra vîrstei, asupra trecerii timpului, asupra dăinuirii creației artistice. Poemul „Timp” e remarcabil prin senzația de fluiditate a vremii, insesizabilă și foarte materială, simultan. Scriitorul dăinuie în cărți, doar, iar fosta lui casă, din care s-a retras viața, e un loc încremenit, străin : **„De-atunci aicea-i parcă tot statornic, / Și totu-ncremenit la locul lui ; / Un univers rămas al nimă-nui, / Ce-a stat din mers ca un ceasornic.”** („Casa memorială”). Emoționantă e și „Înserare”, de o sensibilitate deosebită la vibrațiile liniștii. Demostene Botez e un poet ce a ales viitorul, trecutului, optimismul, melancoliei, iar compătimirii i-a opus solidaritatea activă.

G. Călinescu (n. 1899) s-a preocupat, într-o mai mică măsură, totuși relevabilă, de poezie. După volumul „Poezii” (1937), al cărui ecou a fost însemnat, scriitorul și-a strîns versurile scrise în perioada 1938—1963 într-un nou volum, intitulat sugestiv „Lauđa lucrurilor” (1963). Față de cartea anterioară, cea nouă marchează o atitudine civică mai activă, mai limpede. **„Eram bărbatul care...”** declară hotărît identificarea artistului cu lupta maselor, cu cauza socialismului : **„Descălecai. Le-am zis : în obște mă prenumăr, / Lăsați-mă bușteanul să-l țîn și eu pe umăr, / Din moară să scot sacii, albit de tot de făină, / Să trag cu voi din balta de pește**

plasa plină. / Veghea-voi turma noastră-n ocolul de nuiele, / Cu plumb și cu mistrie urca-mă-voi pe schele. / Frățește mi-au strîns mina : — Tovarăș fii cu noi, / Un fluier simplu taie-ți și fă-ne cînturi noi.“ Artistul e și el un muncitor care, alături de ceilalți, își dă „Raportul“, la baza activității sale creatoare stă încrederea în forța omului („Omul“). Vechiul e ridicol, fiindcă vremea merge „Tot înainte!“ Numeroase versuri laudă fertilitatea agrestă, ogorul socialist în care s-a făcut „o rînduială nouă“. Caracteristic noului volum este optimismul. Poetul cîntă bucuriile simple, laudă recoltele și munca, soarele, fructele, focul și zăpada. Această seninătate activă îl situează pe scriitor în tradiția umanistă, în care s-a încadrat încă de la începutul activității sale, aducîndu-i în anii noștri sporul înțelegerii socialiste. G. Călinescu laudă obiectele reumanizîndu-le prin artă, adică restituindu-le omului care le-a creat. De aceea, pentru el, nu există obiecte nepoetice : tractorul ca și pepelele pătrund în conștiința estetică. Poetul cîntă macrocosmosul și microcosmosul, unitatea lor dialectică, sugerează osmoza, comunicarea planurilor ; natura și arta, munca și frumosul, delicatul și colosalul, realitatea și visul, toate aceste perechi dialectice se află în comunicare, participă la marele tot („Electrificare“, „Rochia de moară“, „Călimara“).

Otilia Căzimir (n. 1894), în afară de apreciate versuri pentru copii („Baba iarna intră-n sat“, 1954 ; 1957 ; „Albumul cu poze“, 1957 ș.a.), scrie o poezie limpede, luminoasă, în care-și exprimă încrederea în viața nouă, socialistă („Versuri“, 1957 ; „Poezii“, 1959 ; „Partidului de ziua lui“ ; „Poezii“, 1964). Otilia Căzimir a mai tipărit și însemnări memorialistice, articole politice și culturale.

Victor Eftimiu (n. 1889) continuă să fie foarte activ nu numai în domeniul poeziei („13 Decembrie și alte poeme“, 1947 ; „Oda limbii române“ — reluare

sporită a unei cărți din 1927), ci și al prozei („O nuntă aristocratică“, 1952), al dramaturgiei („Sfârșitul pămîntului“, comedie, 1947, „Teatru“, 1956) și literaturii pentru copii („Păușul codrilor“, 1952 ; „Basmă“, 1955). Vechi democrat, Victor Eftimiu ia atitudine în probleme politice privind lupta pentru apărarea păcii și construirea socialismului în numeroase articole ; unele din ele sînt reunite în volumul „Akademos“ (1955). Poezia lui Victor Eftimiu se îndreaptă tot mai mult spre o factură clasică, aproape parnasiană, cu valori retorice, o poezie declamabilă, constînd în deosebi în tablouri de natură în care poetul descifrează o idee contemporană. În 1964 apare un volum antologic intitulat „Poezii“.

Emil Isac (1899—1954) salută cu entuziasm noua orînduire bazată pe dreptate socială, lichidarea mizeriei seculare a satului, pe care o deplînsese, instaurarea unor relații prietenești în mult frămîntata Transilvanie, căreia-i închiră versuri de dragoste : „Tu m-ai învățat să plîng și să cînt, / Pămîntul tău este mai mult decît pămînt, / Ești fîntînă de aur / Și piatra ta, noaptea scînteiază / Al meu ești, al nostru ești ! Povestea cea mai frumoasă dintre povești“. (Ardealul). Doinei sale, acum nu de jale ci de bucurie „le-a pus capăt o boală îndelungată. Primul volum de versuri alese, cuprinzînd și poezii noi, a fost publicat în 1946 ; noi ediții apar în 1954, 1956, 1960.

Adrian Maniu (1891), poet de seamă între cele două războaie, publică și acum versuri, ia atitudine civică în presă și pregătește o ediție de opere (I. „Versuri în proză“, „Cîntece tăcute“ ; II. „Cartea Păcii“, „Cerul deschis“).

Al. Philippide (1900) tipărește în 1962 un volum antologic — „Poezii“ — la care adaugă și versuri noi de o sensibilitate inteligentă și erudită : „Venit peste prăpăstii de milenii, / Un glas în mine pîlpîie domol. / Ca zîmbetul de ceară al Selenii / Plutînd în spațiul înghețat și gol“. Iubind natura, poetul

crede într-un panteism generos: „**Cu duhul vechiului Proteu, / Prin vii și nevăzute fire / Care pornesc din pieptul meu / Mă simt legat de-ntreaga fire**”. Al. Philippide este extrem de activ în publicistică, traduce numeroase opere de valoare.

Tudor Vianu (1897—1964) publică în 1957 un volum de „Versuri”. Eruditul critic aduce și în acest domeniu un gust cultivat și o vitalitate calmă.

Ion Vinea (1895—1964) își tipărește ur: volum antologic — „Ora fântânilor” (1964).

Zaharia Stancu (n. 1902) este, între cele două războaie, poet remarcabil („Poeme simple”; „Albe”, 1937; „Clopotelul de aur”, 1938; „Pomul roșu”, 1940; „Iarba fiarelor”, 1941). După Eliberare optează pentru proză, creind celebrul ciclu „Descult”. Totuși, mai publică uneori versuri amărui de o aforistică dialectică: „**Joacă-te, omule, cu moartea, / Într-o zi s-o răpui o să poți. / Luna se plimbă prin cer cu sania, / Soarele într-un car cu opt roți. // Joacă-te, omule, cu viața, / Lungește-o, prelungește-o frumoasă. / Pădurile bătrine cad sub securi, / Lucerna și trifoiul sub coasă**”. În 1957 tipărește o culegere antologică — „Poeme simple” — la care adaugă și versuri noi.

Camil Baltazar (n. 1902) părăsește poezia suferinței și a diafanității pentru o atitudine activă: „**Acum mi-e drumul clar nămiez / Partidu-n fruntea lui străluce. / Prin el aflai al vieții miez, / Făgașul care către oameni duce**.” („Cinstire omului”). În 1948 tipărește „Poeme vechi și noi”, în 1957 „Versuri” noi. Proza memorialistică („Contemporan cu ei”. „Amintiri și portrete”, 1962) prezintă interes.

George Lesnea (n. 1902), autor al volumelor „Cîntec deplin” (1934), „Argint” (1938) ș.a. publică versuri limpezi și line în „Iașul literar”: „**Toate-s parcă mai bătrine... / Doar cărarea cu petunii / Parcă-i urma unei zine, / Parcă-i un suspin al lunii**” („Grădina”).

Tipărește în 1962 „Treptele anilor” și face remarcabile traduceri din Eserin.

Tudor Măinescu (1892) publică „Flori și ghimpi” (1956), „Florile prieteniei” (1959), „Bagaje ușoare” (1961), „Muzică ușoară” (1961), „Florile vieții” (1962). Practică satira blîndă, excelînd în fabule, cronici rimate, epigrame.

G. Demetru-Pan („Umanitas”, 1963; „Iubirea iubirilor”, 1964) insistă asupra ideii de solidaritate frățească între oamenii muncii, referindu-se în deosebi la valorile de comunicare prin acțiune utilă: „**prin noi grădini visate și noi clădiri, zi, noapte / gindite și aduse în viață. Sint mari febre / ce-abia le presimțisem. Ca mierea-n piersici coapte**” („Construind”). S-a născut în 1911.

Sașa Pană. După război părăsește suprarrealismul pentru o poezie socială, milităntă („Pentru libertate”, 1945; „Plecări fără ancoră”, 1946; „Poeme fără imaginație”, 1947). Sașa Pană scrie piese într-un act, sub influența lui G. Brăescu și proză satirică despre viața cazonă de altă dată („Tîlbic, Tureată & Comp.”, 1948).

Cristian Sirbu, poet cizmar, debutează între cele două războaie sub influența lui Th. Neculuță, dar și a lui Arghezi („Tablouri și cîntece din călătoria mea”, 1938; „Slove desculțe”, 1939; „D. Th. Neculuță” — poem — 1940). După Eliberare, versul său devine mai combativ, mai optimist: „**Nu știu de-aș fi putut să urc cărarea / Pină-n amiază vieții-mi ce apune / De n-ai fi fost tu, tînără minune, / Tu, Patrie, ce-mi îndrumezi cîntarea**.” („Odă patriei”, „Cîntece pentru Sanda”, 1956; „Dragoste de viață”, 1956). S-a născut în 1897, a murit în 1961. Ultimul volum antologic — „Pași spre lumină” este din 1963.

Al. Șahighian (1901), vechi poet militant, scrie teatru și versuri pentru cei mici („Rici-Rici”, 1947; „Lacul cu rațe”, 1951; „Dacă numeri pîn-la zece...”, 1953; „Ursul”, 1954). Un volum antologic, cu versuri vechi și noi, pline de entuziasm, „Pasărea măiastră”, 1961.

Noua poezie

Mihai Beniuc (n. 1907). Cercetînd poezia lui Mihai Beniuc, încă de la începuturile ei antebelice (1934—36) și de la primul volum, „Cîntece de pierzanie” (1938), caracteristica ei este dinamismul. Substanța acestui dinamism a fost asociată, fie, la început, răzvrătirii țărănești, fie, după aceea, spiritului revoluționar. Revolta beniuciară cuprinde vechea societate în ansamblul ei, negînd-o cu violență. Poetul vestește prăbușirea lumii burgheze, e tribunul și agitatorul ce cheamă la atac, răstoarnă Carpații peste burghezie, anunță în versuri inspirate venirea lumii noi, drepte, socialiste. În anii de după Eliberare, Beniuc reînvie ades aceste ipostaze ale Poetului, reamintind tumultuos trecutul de luptă. Mai mult, el coboară adînc în istorie pentru a smulge de acolo minereul înșingurat al luptelor de clasă, din care extrage, după expresia lui Maiacovski, uramiul poeziei. Evocarea istorică, fie că e vorba de lupta comuniștilor pentru răsturnarea burgheziei, fie de ades evocatul Horia, fie de alte episoade dramatice, nu se face prin tablouri descriptive ci prin impetuoase țișniri lirice care le dau violența plastică a trăirii prezente.

Intimitatea cu istoria nu trebuie să ne facă a-l considera pe Beniuc un paseist, nu numai din pricina modului combativ în care e amintit trecutul, ci mai ales fiindcă el este solicitat în egală măsură de viitor. Poetul ce căuta să descifreze, îndurerat, în anii războiului, viitorul patriei, nu a încetat nici în ultimele două decenii să scruteze timpul, căutînd să-i imprime prezentului cît mai mult ritm, să grăbească venirea viitorului. „Cu un ceas mai devreme” — nu e numai titlul unui volum ci și o adevărată lozincă de luptă a poetului. Optimismul profund al lui Beniuc, poet adesea dramatic, uneori tragic, constă tocmai în desăvîrșita încredere în viitor. Viitorul

a însemnat socialismul, accelerarea timpului înseamnă tocmai intrarea cît mai devreme în epoca visată a comunismului. De aici și violența poetului în izbirea obstacolelor: dușmanul de clasă, fățiș, apoi cel ascuns, și vechiul, ceea ce ne leagă încă de un trecut urît, ceea ce ne poate încetini mersul nostru înainte. Rezultă că poetul ne aduce în față imaginea trecutului atît pentru a ne arăta cît de mult am mers înainte, cît și pentru a ne spori dorința de a ne îndepărta și mai mult de el. Se poate spune că Beniuc e contrariul unui poet paseist, e un poet al viitorului.

Liric prin excelență, Beniuc se inspiră din experiența sa de viață, exprimă sentimente și idei ale sale, notează liric reacții proprii. Acesta este, de altfel, specificul lirismului. Dar chiar lăsînd de o parte un număr considerabil de poezii ale sale ce exprimă experiența istorică a poporului român și discutînd doar lirica de sorginte autobiografică, vom observa tendința marcată a poetului de a surprinde generalitatea fenomenului, de a se ridica la valoarea tipică. De aceea putem afirma că în covîrșitoarea majoritate a poeziilor, EU trebuie citit NOI. Mihai Beniuc este un poet revoluționar nu numai fiindcă atacă violent societatea burgheză în ansamblul ei și proslăvește iumea nouă, lipsită de exploatare, dar și pentru că subsumează toate temele, sentimentele și ideile poetice, marilor obiective de luptă ale partidului nostru, integrează orice fapt, orice senzație, sarcinilor generale ale socialismului. Dacă tematica poeziei sale e diversă, unitatea operei stă în atitudinea militantă. Fie că scrie despre Horia, despre toamnă, despre moarte sau despre copii, Beniuc manifestă o atitudine comunistă, de participare activă. Poezia lui Mihai Beniuc are puncte cardinale precise și vizibile.

Poetul folosește adesea alegoria și simbolul. Opoziția noapte-zi, întuneric-lumină, frecvența flăcărilor și a tem-

peraturilor incandescente (măgă, lavă, erupții vulcanice etc.), duritatea materiei (piatră, fier), proporțiile uriașe ale unităților de măsură (munți, codri) etc., sînt elemente statornice elocvente ale universului său poetic. Printre motivele poetice caracteristice este acela al **drumului**. Nu numai că multe titluri sînt variații ale acestui termen, dar eroul liric e mereu pe drum, străbate spații imense neîncetat, expresie simbolică a dinamismului de care am amintit. Un alt motiv poetic folosește o metaforă contrarie, **copacul strajă**, ce revine în diferite variante. El simbolizează statornicia idealurilor, legătura organică a creației cu pămîntul țării, cu poporul. **Poetul-soldat** e un alt motiv frecvent, metafora transpune scrisul combativ, la propriu, pe cîmpul de bătălie, cu spade, gloanțe, mitraliere, canonade, asalturi etc., iarăși expresie a unei atitudini militante. În sfîrșit, un motiv extrem de caracteristic este acela al **trăinicieii**, ridicînd problema rostului pe care artistul îl are în societatea contemporană. În arte poetice sau meditații lirice, Beniuc se întrebă asupra misiunii poetului, a valorii poeziei, asupra trăinicieii operei sale, dialoghează aspru cu moartea. Optimismul beniucian nu ignoră momentele depresive, nu ocolește marile întrebări, ci le atacă direct, în felul său bătaios, răsturnîndu-le. Mișcarea dialectică foarte fină și dramatică a neîntreruptei meditații nu e rezumabilă, dar domină totdeauna optimismul istoric al poetului, credința lui comunistă. Matei Călinescu vorbește de un „optimism patetic“ și referindu-se la atitudinea poetului : „Ea implică o negare a pasivității contemplative, indică postura unui om în permanență efervescență, căutare, sfîdînd orice inerție, avid de cunoaștere și de a transforma în acțiune datele acestei cunoașteri.“ (Cronica la „Pe coardele timpului“ V. R. 1963, nr. 9).

Universul poetic al lui Mihai Beniuc este extrem de coerent, bine înche-

gat în datele lui fundamentale, devenind astfel o unitate de concepție și de viziune artistică. Coordonatele universului poetic, spațiul și timpul, s-a arătat, sînt de mari proporții : poetul coboară adînc în istorie, ca Dante în infern, apoi își proiectează fantezia, de parte, în viitorul comunist, și între acel infern și acest paradis se desfășoară timpul devenit istorie, timp în care omul este măsura tuturor lucrurilor. Spațiul este nelimitat, poetul îmbrățișează cu privirea pămîntul, ravighează cu ușurință printre astre, fiindcă, se știe, poeții au fost primii cosmonauți. Dimensiunile universului poetic sînt deci enorme. Beniuc nu e un descriptiv (culorile au la el doar valoare simbolică), nici epic, rareori retoric (și atunci discursurile versificate sînt fără valoare artistică), și nici un liric al cotidianului sau un metaforic. Lirica beniuciană e dramatică, adică implică violente ciocniri ale contrariilor și se bazează pe viziune, adică pe o imagine globală amplă ; viziunea e totodată imagine-simbol, comunică printr-un simbol o idee fundamentală. Alte imagini, metafore, simboluri, alegorii, în genere mijloacele poetice, servesc imaginea-viziune, îi întăresc și explicitează semnificațiile. O puternică personalitate artistică unifică teme și chiar specii și genuri diverse (roman, poezie, comedie, dramă, publicistică sau critică literară), descoperind același EU grav, patetic, plin de credință în ideile socialismului. Patriot autentic, om contemporan, care argumentează, exemplifică, desperă și speră și care, vorbindu-rie de el însuși, ne vorbește despre noi, despre problemele veacului și ale viitorului.

Poezia beniuciană e un exemplu elocvent al modului dialectic de îmbinare a tradiției cu inovația. Pe de o parte, Beniuc continuă tradiția eminesciană nu numai în formele clasice pe care le practică adesea, ci și în atracția pentru poezia de idei, de viziuni grave, în interogarea patetică a trecutului spre a afla căile viitorului... Regăsim,

de asemenea la el, lumea țărănească a lui Coșbuc și Esenin, impetuoșitatea amară a lui Goga și Jozsef Attila, ritmurile revoluționare ale lui Maiakovski... Influența unui folclor asimilat și reelaborat alimentează simbolistica și miturile poetului. În același timp, Beniuc este un artist eminent con-temporan în primul rînd prin partinî-tatea comunistă și — decurgînd din aceasta — prin problematică, prin intensitatea ritmului, prin substanța și tehnică imaginii-simbol, uneori și prin dispunerea versului. Prin structura și caracteristicile sale, Mihai Beniuc e poetul vremii noastre, al acestei epoci pline de dramatism, de tensiune și de optimism.

Poezia acestui liric prin excelență este legată deosebit de strîns de biografie. Născut în anul răscoalelor țără-nești, 1907, în Sebiș, dintr-o familie țără-nească, poetul nu și-a uitat niciodată obîrșia, obsedat de asemeni că era moț, „din țara lui Horia și a lui Iancu“. Liceul l-a urmat la Arad, Universita-tea la Cluj, specializarea în Germania, unde Hitler începuse lupta pentru pu-tere; s-a întors în țară cu oroarea de fascism și ia legătura cu comuniștii. Asistent de Științe Naturale la Cluj, apoi la Sibiu, — Beniuc și-a păstrat totdeauna în publicistică rigoarea știin-țifică — tînărul scria versuri și ducea activitate politică în mediul intelectua-lilor ardeleni. După Eliberare, Mihai Beniuc îndeplinește numeroase sarcini de răspundere. Acum este academician, deputat în Marea Adunare Națională, Președinte al Uniunii Scriitorilor. În afara unei prodigioase activități poe-tice, a publicat numeroase articole, unele strînse în volum („Despre poezie“, 1953; „Poezia noastră“, 1956; „Mește-rul Manole“, 1957); a scris două piese de teatru („În Valea Cucului“, 1959 și „Întoarcerea“, 1961) și două romane („Pe muche de cuțit“, I, 1959; „Dispari-ția unui om de rînd“, 1963), despre ca-re am vorbit. Dintre volumele de poe-zie publicate după Eliberare, amintim

cîteva: „Un om așteaptă răsăritul“, 1946; „Steaguri“, 1951; „O samă de poeme“, 1953; „Mărul de lîngă drum“, 1954; „Trăinicie“, 1955; „Azimă“, 1956; „Inima bătrînului Vezuv“, 1957; „Călă-toni prin constelații“, 1957; „Cu un ceas mai devreme“, 1959; „Materia și visele“, 1961; „Culorile toamnei“, 1962; „Pe coardele timpului“, 1963; „Cu fa-ruri aprînse“. Această fertilitate cu totul deosebită e într-un fel condiționa-tă de o sensibilitate contemporană ce vibrează neîncetat la marile probleme ale veacului, la evenimentele interne și internaționale, profund angajată în lupta pentru socialism și pace. Critica a observat că în fiecare volum, pe lîngă poezii excelente, există și versuri slabe, scrise în grabă, neîngrijit. E ade-vărat, dar strînse laolaltă, poeziile bune formează un volum impresionant, ce-l situează pe Mihai Beniuc printre cei mai de seamă poeți romîni.

Maria Banuș. Poetă a prezentului, a realității imediate, Maria Banuș este reprezentanta de frunte a poeziei coti-dianului, propunîndu-și (ca și Geo Bog-za în proză) să descopere frumosul în viața de toate zilele, semnificațiile ascunse ale actelor obișnuite, aparent ba-nale. Poezia cotidianului este una din modalitățile lirice, fertilă în măsura în care ridică obișnuitul la semnificativ și nu se lasă ea însăși să alunece în platitudine și banal. O altă caracteristi-că a versurilor sale o constituie cita-dinismul, faptul adică de a descoperi frumosul în viața orașului, de a tran-scrie artistic specificul lui, ceea ce se observă și în structura imaginii, în ter-menii de comparație și metafore etc., lărgind astfel sfera de surprindere a poeziei noastre. Versurile sale s-au fă-cut remarcate, încă de la început, prin intensitatea senzației transmise; per-cepția acută a obiectelor le smulge pe acestea din inerție, le dă valoare poe-tică, restabilind drepturile celor mai umile și neînsemnate lucruri de a pă-trunde în lumea poeziei. O excepțio-nală memorie a senzației readuce în

prezent orice evocare. Poezia Mariei Banuș este deci prin excelență a concretului, a senzației acute. Toate acestea sînt desigur mijloace spre a transmite mesajul său poetic, ce poate fi definit foarte pe scurt drept al bucuriei de a fi, al bucuriei vieții în socialism.

Să urmăm acum etapele mari ale evoluției acestei opere. Născută în București la 10 aprilie 1914, poeta debutează foarte timpuriu în „Bilete de papagal” (1928) apoi în „Azi” (1932), strîngîndu-și versurile de adolescență în volumul „Țara fetelor” (1937). Remarcabil prin amintita acuitate a percepției, volumul aduce pentru întia oară în literatura noastră nu poezia pentru copii, nu evocarea nostalgică a primei vîrste, ci copilăria însăși, cu universul său specific. Ciclul adolescent este exclusiv erotic, cu meritul confesiunii directe, total lipsite de sentimentalismul dulceag, al autenticității și intensității trăirii, dar lipsit de un orizont mai larg. În anii fascismului, tînăra poetă trăiește primejdia, posibilitatea morții, și astfel învață prețul vieții. Cunoscînd, atunci, mișcarea muncitorească, poeta învață lupta, solidaritatea, speranța. Versurile de după Eliberare, strînse apoi în remarcabilul volum „Bucurie” (1949), exprimă aceeași bucurie de a trăi, aceeași pasiune pentru viață, dar acum orizontul ideologic s-a lărgit mult, conținutul afectiv al noțiunii s-a îmbogățit substanțial, poeta știe nu numai că viața trebuie trăită intens, dar și apărată cu vigoare împotriva dușmanilor ei.

Poezia adolescenței devine a maturității, nevoia de a fi ocrotită se transformă în necesitatea de a ocroti. Maria Banuș se simte reprezentanta unei categorii umane și în numele ei ridică vocea, în câteva poezii memorabile („La masa verde”, „Chemare” — în „Bucurie”; amplul poem „Ție-ți vorbesc, Americă!”, 1955) în apărarea păcii, împotriva dușmanilor vieții, ațîțătorii la război („Patronul” — în „Bucurie”; poemul „Despre pămînt”, 1954). După iu-

birea adolescentină din „Țara fetelor”, apare dragostea vîrstei grave a răspunderilor, a solidarității în luptă („La porțile raiului”, 1957; O antologie a poeziei sale de dragoste — „Metamorfoze” — apare în 1963). Într-un anume sens, specific artistic, versurile Mariei Banuș constituie o poezie a cunoașterii ce, pornind de la senzația și universul domestic, trecînd printr-o etapă conceptuală, le fuzionează în cele din urmă într-o imagine unică; e vorba deci de o treptată cuprindere artistică a lumii („Se arată lumea”, 1956). Dacă poezia senzației avea un univers prea limitat, versurile conceptuale ce exprimau ritmat un unic discurs cădeau uneori în retorism, ieșeau din sfera artei. Cele mai reușite poezii sînt de aceea cele ce reunesec ideea artistică și expresia ei sensibilă, plastică.

Ultimul volum, „Magnet” (1962), reprezintă tocmai această etapă și este cel mai bun prin cuprindere tematică și forță de expresie. El constituie, în principal, o confruntare lucidă cu trecutul, o retrăire înțeleasă a celor odată trăite neîrteles; „Magnet” este deci un moment necesar în evoluția dialectică a poeziei Mariei Banuș. E vorba nu numai de un trecut retrăit, ci prin forța concretă a imaginii, realizat ca realitate, autobiografic (deci apropiat), evocînd prin tipizare geneza dramatică a contemporaneității. În afara numeroaselor poezii frumoase cuprinse în volum, semnalăm „Tumul” și „Oglinzi”. Se poate spune că prin aceste două remarcabile poeme, Maria Banuș a realizat unitatea dialectică între universul domestic (specific) și cel cosmic ca reprezentare artistică. Poeta a mai scris două piese de teatru („Ziua cea mare”, „Îndrăgostiții”) despre realitățile vremii noastre, articole și reportaje („Din cronică acestor ani”, 1955), a tradus din Rilke, Pușkin, Goethe, Browning, Neruda ș.a. În ultimul timp a publicat în presa literară fragmente dintr-un amplu poem „Diamantul”. Universul poetic unitar al Mariei

Banuș, aflat în neîncetată extindere ideologică, manifestă o personalitate artistică puternică în neîncetată evoluție, în plină creștere artistică, transmitând idei ale omului comunist cu mijloace specifice poetei.

Geo Bogza (n. 1908) nu a renunțat niciodată la poezie. Marele prozator, în opera cărui lirismul gălăgie și care e adesea un poet în proză publică după „Poemul irvectivă” (1934) și „Ioana Maria”, placheta „Cîntec de revoltă, de dragoste și de moarte” (1945), corabie ale cărei pînze solemne sînt mișcate de vîntul aspru al libertății. Poemul e de o aspră frumusețe. În ultimii ani, Geo Bogza a tipărit în „Contemporanul” poezii pe care nu le-a strîns încă în volum.

Radu Boureanu (n. 1906). Volumul „Sîngele popoarelor” (1948), care însumează versuri publicate după Eliberare, este caracteristic pentru poezia lui Radu Boureanu, marcînd, în același timp, importantul progres realizat în concepția sa artistică. Dacă în volumele anterioare anului 1944 („Zbor alb”, 1932; „Golful singelui”, 1936; „Căi de apocalips”, 1939), istoria se reflecta mitic, evenimentele își pierdeau conținutul concret, social-istoric, totul tirdea spre nedeterminat, în schimb acum poetul reflectă evenimente contemporane cu vizibila lor structură politică. În domeniul legendei, al viziunii, Radu Boureanu realizase încă mai de mult poezii remarcabile („Anna Maria de Valdeliève”, „Calul roșu”); el își păstrează capacitatea imaginilor cuprinzătoare, pe care o aplică acum evenimentelor istorice contemporane. Luînd apărarea popoarelor ținute în sclavia colonială, atacînd direct imperialismul, poetul cuprinde în tablouri largi lupta unor țări, a unor continente întregi, tinzînd spre un „cîntec general” în felul lui Pablo Neruda. Aceste mari tablouri istorice sînt realizate în culori tari (Boureanu e un vizual), cu funcție simbolică (poezia „Culoarea roșie și neagră”). Apăsînd oarecum pe

culoarea locală, el culege numeroase nume istorice și geografice, cu efecte sonore, ușor exotice.

Posibilitățile picturale ale poeziei, puterea sa vizuală de evocare, Radu Boureanu le solicită din plin în „Cîntarea cetății lui Bucur”, 1959, istorie în versuri a Capitalei, mai exact album poetic de stampe și tablouri. Momentele se succed în ordine cronologică, pînă în zilele noastre. Trecutul nu mai e golit de istorie, ca în vechiul ciclu, „Povestea voievodului Mrejer”, ci poetul e atent la contextul social, la etapele luptei de clasă și folosește bine amănuntul semnificativ (excepții: „Geamala” (pg. 70), „Tîngul moșilor” (75), „Cînd s-a uns domn Caragea” (82) și „Ciurma nebună”, confuze ca înțeleș, covîrșite de superstiții și pitoresc). Precizia social-istorică n-a micșorat însă interesul poetului pentru legendă, capacitatea sa de a recrea atmosfera vremilor vechi, într-o evocare viu colorată. Radu Boureanu are plăcerea vorbelor rare, de epocă, folosite aici cu măsură artistică. Îi place să spună: peșchir, gheced, ocacsire, dănoși, orîrid, taxidari, hanap, culpeș, gelep, vipii, mademuri, jăcași, serașcher, capeș, cîrjalii, neferi, belacoasă, virenea etc., — îi place să scrie asemenea versuri: **„Ticăiți, mutafiți, de istov, / Mangosiții, boieri veliți”** (pg. 68).

În evocarea istorică, Radu Boureanu folosește două procedee: tablourile colorate, de epocă, și nararea retorică. În tabloul sugestiv de epocă, poetul însumează cele mai mari izbutiliri artistice, manifestînd deosebita sa forță vizuală, simțul culorii, știe să condenseze mișcarea gata de a se declanșa. Iată-l bine surprins pe negustorul flamard din Gand, venit pe plaiuri valahe: **„Pe straiul de filender, cu guler de dantele, / Se legăna în șaua adusă din Brașov, / Văzînd cum îl imită deasupra cerul mov / Purtînd pe largă haină flantelării de stele...”** („Caravana”). Sau această imagine de stampă a vechiului tîrg: **„Cetatea răscolită de**

soarele amiezii/se lăfăia balcanic cu toate la vedere;/ Bătuse-o archebuzză pe ziduri cu putere./ În tîrg chervane grele opriră genevezii. Asemenea imagini plastice la propriu, reușesc să transmită imaginea unor epoci trecute. Pentru a reda evenimentele dramatice care au însingurat secolul nostru, Radu Boureanu formează grupuri statuare sau tablouri simbolice, ce ilustrează idei generale. Procedoul se dovedește însă insuficient, nu lasă să treacă decît în parte conținutul specific epocii noastre.

Alteori versul lui Radu Boureanu, în genere clar, devine declamatoriu, trece în narațiuni rimate; retorismul, cu toate valorile lui recitative și teatrale (Boureanu a fost și actor) este lipsit de invenție epică și alunecă în gol, nu comunică nimic esențial. De aceea, asemenea pasaje, deși corecte, sînt exterioare. Radu Boureanu, născut în București, la 9 martie 1906, a mai publicat versuri („Culoarea roșie și neagră”, 1948; „Moartea morilor de vînt”, 1961; „Inima desenată”, 1964), proză („Viața spătarului Milescu”, 1937; „Enigmaticul Baikal”, 1938, „Ceașca” 1956), piese de teatru („Cazul Bennet”, 1954), a realizat remarcabile traduceri din Blok, Ostrovski, Verhaeren etc. Ultima culegere antologică („Vioara roșie”, B.p.t.) este din 1963. Poezia lui, bogată în imagini, cu tablouri colorate și vederi panoramice, stabilește o relație fecundă cu artele plastice, dovedește forță de evocare vizuală și bun simț al culorilor. Iubitor al folclorului, poetul reconstruie trecutul țării cu patriotism, se ridică hotărît pentru libertatea popoarelor, cîntă solemn viitorul nostru socialist.

Marcel Breslașu, născut la 7 septembrie 1903, își ia licența (1924) apoi doctoratul în drept (1926), debutînd (1919) paralel în poezie și muzică. Activ în publicistică (întîi la „Vremea”, „Reporter” etc. după Eliberare la toate publicațiile Uniunii Scriitorilor), scrie poezie („Cîntarea cîntării-

lor”, 1938; „Cîntec de leagăn al Doncâi”, 1953; „Fabule”, 1954; „În tîrg la Iași”, 1955; „Dialectica poeziei”, 1957; „Alte „niște fabule”, 1962); e compozitor; scrie numeroase cărți bune pentru copii, preocupat de asemenea de problemele artei dramatice (un timp, rector și profesor al Institutului de Artă), scriitorul se dovedește deci solicitat în variate domenii ale frumosului. Deci, Marcel Breslașu nu s-a limitat la un singur mod de expresie, ci a folosit cît mai multe din artele artei sale, a înțeles a sluji înaltele idei ale socialismului nu numai cu toate puterile, ci și cu toate mijloacele breslei. Și cum aceste mijloace sînt, spuream, multiple, pluralitatea expresiei constituie prima caracteristică a operei sale. Din această pluralitate, desprindem două direcții principale: fabula și lirica; dar cele două filoane nu au fost izolate, ci au comunicat între ele. Liric și satiric, meditănd critic în vers asupra lirismului și fabulei, Marcel Breslașu practică un transfer între două genuri considerate, înainte, incompatibile, infuzînd fabulei, lirismul, iar versurilor lirice — acolo unde e cazul — verva satirică. De altfel, chiar în lirism, poetul nu se spune pe el însuși, ci practică lirismul altora, lirismul celorlalți, pe care caută nu să-i descrie ci să-i exprime. Acest transfer este o altă caracteristică a poeziei sale.

Înghetată în rigori formale, fabula părea un gen depășit. Marcel Breslașu a trezit-o la viață, printr-o colaborare fertilă a tradiției cu inovația. De la defectele general-umane pe care le critica, fabula a fost mutată la acele defecte manifestate social-istoric și care trebuie să fie izbite ACI și ACUM, ruine fără glorie ale unei foste lumi, ruine nu romantice ci sordide, ce trebuie să înlăturate numai decît. În afară de concretizarea social-istorică a fabulei, mai precis tocmai în acest scop, Breslașu introduce pe poanta fabulei eroi noi, nici măcar deghizați — cum se cerea pînă acum — în animale. Iată

deci că, în genul cel mai tradițional al literaturii, alături de lei, vulpi și iepuri, iau loc ațomii, colonialismul, piața comună etc. Mai mult, fabulistul aduce termeni ai cotidianului, ai ocupațiilor și preocupărilor noastre zilnice, cuvintele sar din ziar în fabulă. Neologismele se adună, într-o colonistică festivă a auzului, cu vorbe vechi, savuroase, populare; reîngi și pezevenghi stau lângă „Scop și mijloace”, hidrogenul e „țifaos”, iar alături de sobor, smerit, cutră, lăliie, praznic, tignafes — stau timorate, perimate, notoriu, excesiv, vexații. Se poate spune, deci, că Marcel Bresașu a reluat fabula, înoind-o, insuflețindu-i mai multă contemporaneitate. Prin concretul ei etic, fabula încetează a mai fi excesiv aluzivă, ... esopică, devine mai direct politică, agitatorică.

Poetul păstrează, totuși, cerințele esențiale ale fabulei, cerințele ei de totdeauna, mereu actuale. Una dintre ele este concentrarea sugestivă, capacitatea de a transmite plastic, lapidar, idei. Cînd fabula lui Bresașu nu e izbutită, aceasta se-ntimplă în cazurile în care, în loc să fie concentrată, ea se diluează, prin dorința poetului de a introduce prea mult, prin reveniri, prin morala moralei etc., ce încarcă prea mult corabia fabulei. De asemenea, în unele cazuri, poetul se lasă tîrît de plăcerea jocului de cuvinte sau a rimei rare. În genere, lipsurile poeziei sale, cînd sînt, apar nu dintr-o sărăcie, ci dintr-un exces al mijloacelor poetice; din secundare și auxiliare, ele tind să domine, acoperind astfel, uneori, în parte, sensul, ideea pe care ar fi trebuit s-o reliefeze. O deosebire ce trebuie remarcată, față de fabula de ieri, este nu atît optimismul (care există și la înaintași), cît mai ales dispariția amarăciunii. Picătura de venin mizantropic, difuză în opera vechilor fabuliști, a făcut loc — în societatea noastră, în care binele triumfă, inevitabil — risului plin de voieșie. Bresașu e surizător și fiindcă, în deobște, el nu

lovește în oameni ci în acele deprinderi vechi, pe care chiar purtătorii lor doresc să le lepede. Spiritul critic nu exclude simpatia. De aici o lirică a eroului pozitiv („Cîntecul de leagăn al Doncăi”), una dintre primele și cele mai reușite creații de figuri de „uptători comunisti cu mijloacele lirice, care coexistă cu schițarea portretelor satirice, de o vervă incisivă („În tîrg la Iași”). Iar „Dialectica poeziei”, aceste „Cîntece despre cîntec” e tocmai introducerea spiritului critic în lirism, contribuție originală la dezvoltarea poeziei de idei.

Eusebiu Camilar (n. 1910), prozator liric, a practicat poezia („Chemarea cumpenelor”, 1937; „Poezii”, 1964) solemnă, ușor hieratică, de o melancolie gravă: **„Pulsează marea vremii profund în tîmpla mea... / Ascult tîrziu în noapte și o cunosc că-i ea — / Cînd urcă prin artere și prin plămîni grei / Imense perioade din adîncimea ei!”** „Pulsează marea vremii! Înfiorat ascult, / Cum se perindă evii și secolii de demult”. Eusebiu Camilar este și autorul remarcabilei traduceri din vechea poezie chineză.

Dumitru Corbea s-a născut la 6 septembrie 1910, într-un sat din regiunea Suceava, dintr-o familie de țărani. A urmat liceul la Botoșani cu mari dificultăți materiale, după care s-a înscris la Facultatea de litere și filozofie; această perioadă a fost sugestiv descrisă în cartea de proză autobiografică „Așa am învățat carte” (1955). Dumitru Corbea debutează în 1929; primul volum de versuri apare în 1936 — „Sînge de țăran” —, urmat de „Război” (1937) și „Nu sînt cîntăreț de stele” (1940). După Eliberare, publică „Balada” (1946), „Hrisovul meu” (1947), baladele „Doftana” (1949), „Balada celor patru mineri” (1949) și, în continuare, cărțile de versuri „Anii tîneri” (1951), „Pentru inima ce arde” (1955). Un volum antologic — „Nu sînt cîntăreț de stele” (1960), adaugă și versuri mai noi (1955—1960). Afară de poezie, D. Corbea pu-

blică articole și reportaje: „Anotimpuri“, 1956; „De peste țări și mări“ 1959, proză cu pronunțat caracter autobiografic („Singura cale“, 1954; „Recruții“, 1956; „Puntea“, 1963), în deosebi din lumea satului. Ca poet, Dumitru Corbea începe printr-o lirică aspră, de revoltă țărănească, exprimând viața grea a satului exploatat. În anii noștri, viața nouă a satului alternează cu evocarea luptei eroice a comuniștilor. Versul său devine mai calm, mai plin, mai luminos: **„Încrustam pe răboj verile care trec, / Urmărind stolurile de păsări călătoare; / Descifram glasul șuvoaielor de munte / Și drumul fulgerelor care brăzdează norii; / Călătoream prin ostroavele albastre ale cerului / Pe închipuite intruchipări / Trântit în mijlocul unui lan, beat de fericire..”** („Cintec fără lacrimi“). În epică se remarcă în deosebi prin „Balada celor patru mimeri“, în lirică prin poeziile „Fata frumoasă“ și „Ciritelul“, de o autentică inspirație folclorică.

E. Giurgiuca. Născut în 1906, într-un sat transilvan, a debutat, ca poet, înainte de război. Comentând acest debut în „Istoria literaturii române“, G. Călinescu semnala că bucuria de a trăi ia uneori proporția unui panteism gigantic. „Poemele verii“ (1964) exprimă anotimpul psihologic al împlinirii, al unei liniști creatoare, vremea rodirii calme. Poetul e în echilibru cu sine, cu lumea, cu timpul. Versul s-a curățat de expresii chinuite, de termeni locali. Mutația cea mai notabilă s-a realizat pe planul conținutului: viața are un sens, în socialism, uriașe perspective se deschid tineretului și omul matur se bucură cu patriotism de realizările majore din țara noastră. „Poemele verii“ exprimă și o deschidere tematică apreciabilă, o varietate de preocupări: „Vreau să cuprind frumusețea mare a lumii“. Poemul trebuie „hrănit“ cu o realitate cât mai bogată („Îmi hrănesc poemul“). Emil Giurgiuca închină versuri Partidului, marele constructor, cântă Grivița

roșie din anii 1933 („Grivița“), noile blocuri, dezvoltarea socialistă a agriculturii („Vestea“, „Poetul țăran“, „Școala de muzică“), laudă pe muncitorul creator al unei noi civilizații („Hunedoara“), sau trecutul eroic al poporului. Sentimentul cosmic apare în „Parabolă“: **„Cerul foșnește ca vințul. — Orele trec pe cer rare. / Trece în cursă pământul / Pa șleauri stelare.“** Umanitatea crează un pod uriaș între pământ și stele („Cosmică“), poetul contemplant rotația perfectă a sputnicului („Sputnic“), încearcă el însuși senzația marelui zbor. Lirismul discret cu tendință de obiectivare, al poetului, vorbește puțin despre el însuși; tobiși, există și mărturisiri: „Marile legături“ e poemul solidarității umane regăsite. „Acum vei ști“ vorbește de rădăcinile țărănești ale scriitorului; de acolo, din sat, s-a transmis amărăciunea vechii dureri, blestemul de veacuri al apăsării sociale; de acolo, setea de noua viață, dreaptă: **„Acum vei ști: subdunga gurii-amară / De ce e-n mine atîta dor de vară / Ca firului de iarbă ud de rouă, / De ce mi-i dragă mie viața nouă.“**

Eugen Jebeleanu. Debutând în 1927, la 16 ani (s-a născut la 24 aprilie 1911, la Cîmpina), Eugen Jebeleanu devine cunoscut prin volumul „Inimi sub săbii“ (1934) în care, în ciuda unui anume ermetism de expresie, se manifestă, la un mod alegoric, oroarea în fața războiului pe care burghezia îl pregătea și care avea să se declanșeze peste câțiva ani, azvîrlind umanitatea într-o teribilă încețare. Imediat după Eliberare, apare poemul „Ceea ce nu se uită“ (1945), protest violent, emoționant, pe care Jebeleanu îl adresa, în numele tineretului înfometat, umilit, tîrît prin tranșee, împotriva burgheziei profitoare, a „capetelor îngrășate“. Versul combativ al lui Jebeleanu a lovit cu mînie în ațîțătorii la un nou război, a îndemnat la apărarea hotărîtă a păcii („Poeme de pace și luptă“ 1950; Cîm-

tecele pădurii tinere”, 1953). Dintre acestea se reține în mod deosebit „Lidice”, prin forța lui dramatică și intensitatea protestului. În două mari poeme epice („În satul lui Sahia”, 1951; „Bălcescu”, 1952) evocă, printr-o descripție versificată, figurile revoluționarilor: Alexandru Sahia și Nicolae Bălcescu. Tensiunea dramatică a poetului ridică marife scene romantice (în deosebi în al doilea poem) — deși nu totdeauna — deasupra prozaismului, impune figurile celor doi luptători consecvenți, pe plan literar. Partea referitoare la satul contemporan din „În satul lui Sahia” nu depășește însă reportajul versificat. După o călătorie în Japonia, Eugen Jebeleanu scrie marele poem „Surisul Hiroșimei” (1958), evocare a teribilei crime atomice. Compus sub forma unei tragedii, cu personaje simbolice, poemul impresionează prin patetismul grav al protestului, prin înalta tensiune a miniei, prin atmosfera dramatică, constituind una dintre realizările însemnate ale poeziei noastre realist-socialiste.

Prețuirea pe care acest liric o arată organizării epice se vedește și în „Oratoriul Eliberării” (1959), text pentru o compoziție muzicală. Producția ultimilor ani a fost strânsă în volumul „Cîntece împotriva morții” (1963). Se remarcă aceeași vehemență protestatară, aceeași atitudine împotriva aliaților morții, Mizeria, Tirania, Foamea, Invidia, Lăcomia etc., sînt inamicii vieții, dușmani împotriva cărora se ridică mînia poetului. Și în acest volum apar versuri retorice, discursive, sau în care excesul de imagini acoperă înțelesul; se rețin însă prin valoarea lor multe poezii, dintre care menționăm „Ca să pot apăra”, „Brățara”, „Ecouri”, „Copilul pierdut”, „Rue Pierreuse”, „Civilizație”, „Moment”, „În fața apei”, „Primăvara”, „Ziua cu trandafiri” — și, în mod deosebit, „Cocoșii orașului”, „Flămîndul care-mparte pîini” și „Morții aceștia”. Să amintim de asemenea, aici, activitatea ziaristică a lui

Eugen Jebeleanu, atît înainte cît și după Eliberare; o parte din articole au fost strînsse în volum: — „Din veacul XX”, 1956. A realizat traduceri remarcabile din Rilke, Petöffi, Ady, Attala, Guillen. Ultima culegere antologică de lirică originală este din 1961 — „Poezii și poeme”, B.p.t.

Temperament romantic, liric tumultuos, Eugen Jebeleanu nu exprimă, totuși, cu precădere, stări proprii, ci alege mai ales situații dramatice, eroi înflăcărați, expune cu reținere gravă fapte zguduitoare, unindu-și abia la urmă indignarea cu a noastră. El nu e un liric al cotidianului ci selectează fapte dramatice, pentru a protesta împotriva crimelor burgheze, a exploatării, a războaielor. Uneori, tensiunea interioară scade și atunci versul cade în retorism discursiv (multe din „Cîntecele pădurii tinere”), în descriptivism și prozaism (unele capitole din „Satul lui Sahia”, cîteva episoade din „Bălcescu”), alteori se observă o exasperare la rece, cu abundență de imagini crispante. Caracteristică pentru poezia lui Jebeleanu este însă tocmai tensiunea cu care transmite ideile, forța cu care atacă obiective majore ale epocii noastre. El se afirmă ca poet de viziune, creînd adică imagini globale, plastice. Imaginea de ansamblu e susținută atît prin atmosfera generală, cît și prin succesiunea imaginilor particulare. Forța expresivă a crescut îndeosebi în ultimele două volume („Surisul Hiroșimei”, „Cîntece împotriva morții”), ca și plasticitatea imaginii. Iată, de exemplu, viziunea orașului în flăcări: „**Urlînd, încovoîat, împotrîvindu-se, / văzduhul zămislește / sicrie de cenușă, mari abisuri ce se surpă, / flăcări și cenușă, / și leagă cerul și pămîntul / cu stîlpi de flăcări și cenușă. / Plouă cenușă pe orașu-n flăcări.**” (...) „**Piatra — blestem! — se umflă, putrezește,**” „**Un animal e-acum și ea / cu pori, un animal ce-agonizează, / topîndu-se sub apăsarea morții... / Lungi riurile toate au plesnit / ca niște-**

ariere“, „Un sînge negru-ntunecă văzduhul... / — și caută prin iadul / de flăcări negre / ochiul, / pierdutu-i ochi de aur.“ („Surîsul Hiroșimei“, pg. 91—92).

Poet al viziunilor teribile și al situațiilor dramatice, Eugen Jebeleanu nu cedează totuși stărilor depresive. Optimismul său trece adesea prin tragic, dar îl depășește, urcă dincolo de el. De aceea e un poet al speranței.

Gelu Naum (n. 1915) debutază ca suprarealist („Libertatea de a dormi pe o frunte“, 1937), procedează formalist pe care-l continuă, un timp, și după Eliberare („Teribilul interzis“, 1945, „Castelul robilor“ 1946). Dîndu-și seama de eroare, adoptă realismul, publicînd mai întîi proză pentru tineret („Filonul“, 1952, „Tabăra din munți“, 1953) și Versuri pentru copii, între care „Cartea cu Apolodor“ (1959) e plină de fantezie și grație. Poezia lui mai recentă („Poem despre tinerețea noastră“, 1960; „Soarele calm“, 1961), constituie un început fecund și original cu vervă imagistică dar, cîteodată, și prea puțină exigență.

Constantin Nișeanu a făcut și el parte, la început, din grupul suprarealist („Metamorfoze“, 1934; „Spre țara închisă în diamant“, 1937; „Femeia de aer“, 1943), pe care l-a părăsit pentru o poezie inteligibilă, calmă și șoptită („Cartea cu oglinzi“, 1962).

Miron Radu Paraschivescu. Născut la 2 octombrie 1911, la Zîmnicea, regiunea București, într-o familie învățătoarească, urmează — după terminarea liceului — Școala de Arte Frumoase și cursurile Facultății de Drept. Debutază în 1934 cu articole de atitudine democratică în presa de stînga („Cuvîntul liber“, „Reporter“) și versuri pe care le strînge în volum abia după Eliberare („Declarația patetică“, 1960). În plin regim fascist publică curajosul reportaj „Piine, pămînt și țărani“ (1943), în care pledează pentru drepturile țărănimii, cerînd exproprierea moșierilor; de asemeni tipărește remarcabilul volum de poezii „Cîntece țigănești“,

1943, retipărit în 1957, laudă a revoltei și libertății. În anii noștri, M. R. Paraschivescu își continuă activitatea, întemeind „Revista literară“, apoi „Almanahul literar-Cluj“ (devenit „Steaua“) și descoperind numeroase talente dintre tineri poeți, prozatori, critici. În 1959 își culege într-un volum poeziile publicate în presă („Laude“, 1953), volum pe care-l sporește cu noi creații („Laude și alte poeme“, 1959). O culegere cuprinzătoare de versuri apare în 1963, în „Biblioteca pentru toți“. M. R. Paraschivescu a ridicat tălmăcirea la un înalt grad de artă; amintim volumele „Tălmăcirii din opt poeți europeni“ (1945) — printre care remarcabila transpunere din Robert Desnos —, „Ruslan și Ludmila“ de Pușkin, „Poeme“ de Nekrosov, „Pam Tadeusz“ de Mickiewicz etc. A scris și o piesă de teatru — „Asta-i ciudat?“

„Declarația patetică“ se adresează direct omului simplu, glorifică viața de fiecare zi, actul obișnuit, în care poetul vede cristalizate marile semnificații ale vieții. Poetul rupe bariera izolatoare a Eului, fraternizează cu masele, se contopește whitmanian cu umanitatea. Exaltînd viața cotidiană, cu marile bucurii simple, Miron Radu Paraschivescu adresează un apel patetic de generozitate și demnitate umană. Într-un poem semnificativ, „Bună ziua“, el caută sensurile de adîncă fraternitate cuprinse în această formulă obișnuită, totuși atît de cuprinzătoare. În alt poem, „Vita nuova“, îi explică iubitei că în poeziile sale se exprimă „Oamenii anonimi și mereu prezenți ai orașelor, oamenii trudei și-ai vrierii neclintite“. Pentru poet, cea mai fantastică fantezie e conținută în realitatea cotidiană: **„Va fi o poveste ieșită din mitologie, o fantastică poveste, ca un crud adevăr, / O poveste adevărată și simplă ca un fapt divers“**. În „Cîntece țigănești“, umanitarismul, generozitatea fraternă și lirica obișnuitului cotidian fac loc romantismului dezlănțuit. Aici este elogiată pasiunea,

sotea teribilă de libertate, viața în afara obișnuitului, valoarea actului excepțional. Sub semnul lui Lorca, poetul exprimă vitalitatea elementară a pasiunilor într-un decor de un pitoresc în culori tari (negru, roșu, verde), în forma baladei populare. Faptul divers e ridicat la valoare lirică (de exemplu în memorabila baladă a periferiei, „Rică”).

Cu „Laude“ (1953), apoi „Laude și alte poeme“ (1959) — Miron Radu Paraschivescu trece de la romantismul impetuos, de un patetism pe alocuri grandilocvent, la o poezie concentrată, în care tumultul e riguros controlat iar mișcarea sufletească e interiorizată. Volumul e o laudă a creației în diferitele ei ipostaze: munca producătoare de bunuri, maternitatea — creație a vieții, fructul-simbol al colaborării creatoare soare-pământ etc. Aceste ipostaze simbolizează esența societății noastre socialiste, care este construcția, creația în toate domeniile, societate sub semnul fertilității și abundenței pentru toți creatorii de bunuri. Poetul folosește în ultimele două volume, într-o măsură mult mai mare decât în trecut, simbolul pentru a transmite idei. În ciclul „Cinci toasturi de ziua Partidului”, poetul laudă pe inspiratorul tuturor victoriilor noastre, pe marele constructor — partidul.

Ce este comun unor modalități ce se schimbă la fiecare volum, în ce constă, adică, personalitatea artistică a lui Miron Radu Paraschivescu? Să observăm, mai întâi, că dacă romantismul a însemnat, în general, o explozie, o expansiune a eului, M. R. Paraschivescu, în chiar momentele sale de romantism evident („Cântice țigănești“, 1943), afirmă o renunțare la eul poetic, interpretează pasiunile altora. Constanta operei sale poetice este tocmai exprimarea sentimentelor masei. El caută să refacă liric realitatea, să recreeze cu mijloace personale aspecte ale acesteia. Miron Radu Paraschivescu se încadrează în acel lirism obiectiv, repre-

zentat la noi, înainte, de Anton Pann și Coșbuc, în care poetul exprimă liric sentimente colective, se face traducător, interpret al sentimentelor maselor, după ce le-a trecut prin propria sa sensibilitate. Evident, accentul social politic este mult mai marcat față de predecesorii săi la M. R. Paraschivescu, pasiunile mult mai clocotitoare. Poezia lui Miron Radu Paraschivescu este o lirică a cotidianului, un elogiu al muncii creatoare, o reabilitare a omului simplu, a bucuriilor elementare. Într-un sens, versurile sale trebuie văzute ca o polemică împotriva decadentismului: falsului rafinament și se opune simplitatea, claritatea. Și, mai ales, o poezie a valorilor morale: solidaritatea, pasiunea nemistificată, curajul. Poetul este o transparentă prin care se văd oamenii.

Virgil Teodorescu (n. 1909) debutează înainte de război cu poezii suprarealiste, orientare literară pe care, în pofida atitudinii sale civice progresiste, o păstrează un timp și după Eliberare („Butelia de Leyda“ 1945), cu toate lipsurile ce decurg din acest curent de pseudofronză îmbătrinită precoce. Talentul său autentic a depășit impasul formalist angajându-se într-o poezie civică („Scriu negru pe alb“, 1955; „Drepturi și datorii“, 1958) de o simplitate voită, alunecând însă uneori în prozaism. Versurile scrise în ultimii ani, ce vor fi strânse în volum, se remarcă prin prospețimea imaginii: „Și ce-a fost mort vād că învie iarăși, / ce-a fost pālīt de somn tresare iar, / și vād polipul retezat de paloș / din trupu-i ciuruit sum suflă rar, mai rar“ („Centrifugala cursă“). Virgil Teodorescu a făcut de asemeni numeroase și valoroase tălmăciri.

Cicerone Teodorescu, fiu de ceferist bucureștean, s-a născut la 9 februarie 1908; debutează ca ziarist în 1925, iar primul volum, scris sub influența hermetismului — „Cleștar“ — e din 1936. După Eliberare, versul său se clarifică treptat, deși păstrează încă,

uneori, o imagistică inutil complicată. Poetul scrie despre vremea cumplită a fascismului („Cîntece de galeră“, 1946), despre viața veche și nouă a muncitorilor din Grivița Roșie: „...**Le caut fapta și povața. / Voi povesti de ei mereu. / Mi-au fost alături toată viața. / Era-ntre ei și tatăl meu.**” („Calea Griviței“, 1949; „Un cîntec din ulița noastră“, 1953; „Făurari de frumusețe“, 1954), bucuriile simple ale vieții de familie, ale paternității („Oameni și dragoste“, 1958; „Copiii cartierului“, 1961); versuri de dragoste („Povestea Ioanei“, 1963). Alte volume și plachete: „Focul din amnar“, 1946; „Din toamna lui '39...“, 1949; numeroase cărți pentru copii, dintre care: „Gogu Pintenogu“, 1953; „Păunița a crescut“, 1954; „O școlăriță în pădure“, 1955. O antologie a poeziei sale erotice apare în 1961 („De dragoste“). Ultima culegere antologică („Poteca lumii“) e din 1964. Poetul a compus multe versuri dedicate muncii literare pe care o compară cu aceea a minerilor: „**Vin literele-n șiruri ca niște vagonete... / Niște cărbuni va scoate și el, muncind cu sete. / El e de-ai noștri... / Scoate în slove, pe hîrtie, / Unelte noi pe lume și lumii bucurie.**” („Munca de noapte“) sau: „**Cu fluturile ei de aur greu / În aripi stînsse lampa veștezi. / Lumină depărtată, pe hîrtii, / Polen și aur scutură mereu.**” („Noapte de lucru“). E de subliniat și contribuția în domeniul poeziei satirice, ironizînd cu vervă aspecte ale vechiului; unele dintre aceste rondoale, din ciclul „Cocoși de tablă“, sînt remarcabile: „**Și fie-n zeamă de dulceață, / În apă simplă sau sirop, / Din, fără caznă, filantrop / Fă tot ca mine... te învață // Plutind ușor — istețul dop.**” (Rondelul dopului isteț). Dintre traduceri, vom aminti în deosebi pe acelea, foarte numeroase, din Maiakovski.

N. Țațomir (n. 1914) tipărește în 1936 „Lebede negre”; după război publică în „Iașul literar“, remarcîndu-se prin versuri satirice („Satire“, 1955). E solicitat și de fabulă și de lirică („Răs-

coala“, 1957, „Un om pe promontoriu“, 1961, „Tainicul arhipelag“, 1964) luminată, de obicei, de un ușor zîmbet: „**Cu fruntea grea, asemeni unui om / Iluminat de-a-nțelepciunii rază, / Pe fiecare ram savantul pom / Sintetizează.**” („Frucele“).

Antol E. Baconski. S-a născut la 16 iunie 1925, a urmat paralel cursurile Facultății de Drept și ale Facultății de Litere și Filozofie, pe care le încheie la Cluj în 1949. Încă din 1945 începe să publice poezii în ziarul „Tribuna nouă“ din Cluj, iar primul volum — „Poezii“ — apare în 1950. Urmează volumele de versuri: „Copiii din Valea Arieșului“ (1951), „Itinerar bulgar“ (1954), „Cîntece de zi și de noapte“, (1954), „Două poeme“, (1956), „Dincolo de iarnă“, (1957), „Fluxul memoriei“, (1957), „Imn către zorii de zi“, (1962). Paralel cu poezia, dezvoltă activitatea sa de traducător (îndeosebi remarcabile sînt volumele din Quasimodo și Lundsqvist) și de eseist („Colocviu critic“, 1957). Aceste două activități — de traducător și eseist se îmbină în „Poeti și poezie“ (1963).

În prima etapă a poeziei sale, A. E. Baconski însoțește lirica de practica poemului epic. „Frasinii de la răsăruce“ și „Copiii din Valea Arieșului“ descriu în versuri aspecte din viața satului. Epicul și liricul fuzionează în „Lucrări și anotimpuri“ (1956), poem al belșugului socialist, în care faptele muncii agricole se integrează în mișcarea generală a vieții noi. În „Dincolo de iarnă“, A. E. Baconski se descoperă ca unul dintre cei mai buni pasteliști, îndrăgostit de frumusețile patriei. „Fluxul memoriei“ (1957) reprezintă pe de o parte maturizarea artistică, stăpînirea mijloacelor de expresie, pe de alta o anume îndepărtare de realitatea socială, o anume alunecare paseistă spre un trecut vag, deficiență ce se manifestă într-unele din poeziile cuprinse în acest volum. Cu „Imn către zorii de zi“ (1962), cea mai bună carte a poetului, crește puterea de expresie

artistică și se fac progrese hotărâte în eliminarea lipsurilor pe care critica i le semnalase. „Din ce în ce mai reliefață în universul poetului — scrie Mihail Petroveanu —, coordonata timpului a înregistrat o înțelegere tot mai adecvată. Timpul e sesizat în devenirea lui concret-istorică, în dezvoltarea sa spre un viitor previzibil, deși maleabil de mîna omului socialist“. O severă autoselecție este antologia din „Cele mai frumoase poezii“ (1964).

Versul melodios al lui E. A. Baconski nu se bazează pe imagism, pe metaforă, ci caută o apropiere directă de lucruri, încearcă o expresie simplă. Poezia formează o imagine globală ce se reține prin crearea unei sugestive atmosfere poetice de o senină melancolie. Lirismul său autentic e asociativ, fluxul solemn al memoriei aduce, în jurul realității, amintiri, întâmplări uitate, constituind, printr-o atmosferă unitară, o imagine deosebit de plastică. Poetul colindă străzile, umblă pe cîmpuri sau visează la fereastră, îndeosebi seara, pe vînt, pe ploaie, pe ceață. („Noaptea trece prin cartierele joase“). Această ambianță creează o impresie gravă, de meditație. Alteori însă, faptele de viață sînt îndeajuns de elocvente, pentru ca să irumpă în poezie: ciclul „Imn către zorii de zi“, dedicat minerilor, „Glasul războinicului de pe Rin“, „Primăvara în Westfalia“, emoționantă condamnare a războiului, „Meditația în ritm de maree“, „Spun adio pădurilor“, „Harpe electrice“. E de remarcat că A. E. Baconski meditează liric asupra misiunii artei și a sa proprie („Linăște nouă“) cu sinceritatea poeziei autentice. O atitudine clară față de problemele contemporaneității („Întotdeauna aici“) nu face decât să sporească forța de expresie a artei sale.

Ion Bănuță (n. 1914), deși publică versuri de multă vreme, a trecut la întocmirea de volume relativ tîrziu („Izvoare“, 1956; „La hotarul dintre lumi“, 1960; „Am rechemat iubirea“,

1962). Versul său, adesea de inspirație folclorică, își asimilează influența argeheziană; alte ori, însă, imaginile sînt nepotrivite, confuze. Temele, variate, se inspiră din opera de construire a socialismului. Într-un „Cuvînt înainte“ la „Cele mai frumoase poezii“ (1964), Acad. G. Călinescu precizează că Ion Bănuță „are o inimă care zvîcnește sonor“, și îl caracterizează prin „ingenuitatea unui poet care-și alege un vers solid și cărnos“. Ultimul volum, „Scrisoare către anul 2000“ (1963), fîși propune o evocare lirică a vremilor crude ce-au precedat Eliberarea. Eroul, Vladimir, băiat de țărani dintr-un sat de pe Argeș, cunoaște viața mizeră a țărănimii, apoi suferința dar și lupta muncitorimii, prilej pentru autor de a face o descriere a stărilor de lucruri de la sate, apoi de la oraș, de a evoca lupta muncitorimii noastre, eroica grevă de la Grivița (1933), rezistența activă și demnă a comuniștilor în temnițele fasciste, în sfîrșit, Eliberarea. Evocarea lirică se încheie cu versuri de recunoștință către Partid, conducătorul și organizatorul victoriei populare, cu o viziune a victoriei comunismului în univers: „**Toate steagurile roșii / pe toate meridianele / și paralelele multicolore, / pe cer, pe Calea-Lactee / contrast de alb și roșu în nemărginire / pe toate planetele albe, / pe lună, pe Venus, / pe Marte, pe Jupiter / Toate steagurile roșii / pe toate turnurile reale, / pe toate turnurile virtuale, / pe toate turnurile Universului.**“

Vlaicu Birna s-a născut în 1914; primul volum e din 1936. După Eliberare publică: „Turnuri“, 1945; „Tulnice în munți“, 1950; „Cerbul roșu“, 1956; „Arcul aurorii“, 1962. Poezia lui e urmărită de priveștiile munților Apuseni și de viața minerilor transilvăneni, de ieri și de azi: „**E ceru-n ogivă cu stelele-i ude. / Urechea lipită de ziduri aude / Cum bate ciocanul în noaptea adîncă / Scinteia de aur s-o smulgă din stîncă.**“

Nina Cassian. Născută la 27 noiembrie 1924, la Galați, Nina Cassian a debutat îndată după Eliberare. Dacă în „La scara 1/1“ (1947), dorința de a cuprinde teme contemporane era, în mare parte, acoperită de o expresie inutil complicată și abuziv confuză, primele volume ce urmează manifestă această dorință într-un mod direct, clarificat („Sufletul nostru“, 1949; „An viu nouă sute și șaptesprezece“, 1949; „Horia nu mai este singur“, 1952; „Tinerete“, 1953). Asemeni celorlalți poeți ea exprimă gândurile și sentimentele noii lumi ce prinde contur, ia atitudine împotriva ațîțătorilor la război, a exploatării, manifestîndu-și adeziunea la eroismul construirii socialismului, la înaltele principii etice ale omului nou. Printre izbutirile din acea vreme, subliniem „Balada femeii care și-a pierdut iubitul în război“, îndemn emoționant la lupta împotriva unui nou război, cit și ciclul satiric din „Versuri alese“ (1955). Dar poeta nu-și descoperise încă deplin modul propriu de a cînta epoca noastră.

„Virstele anului“ (1957), volumul de maturitate artistică, marchează bine o etapă nouă, mereu ascendentă, a evoluției sale („Dialogul vîntului cu marea“, 1958; „Sărbătorile zilnice“, 1961; „Spectacol în aer liber“, 1961; „Să ne facem daruri“, 1963). Nina Cassian elogiază valorile morale ale comunismului, apără chipul omului nou de ceea ce vrea să-l mutilizeze, manifestînd în transpunerea poetică a ideii un deosebit simț al concretului. Atracțiile etice, fericirea sau moartea, exploatarea, umilînța etc., se transformă, sub bagheta poetei în obiecte familiare, admirabile sau ridicole, dezgustătoare, după semnificația pe care o poartă. Natura, spațiile cosmice și istorice, sînt de asemeni materializate, diminuate, încadrate într-un univers umanizat, adus la proporțiile omului. Deci, poeta reabilitează frumusețea ascunsă a vieții de fiecare zi. Ov. S. Crohmălniceanu a insistat îndeosebi asupra lucidității,

considerînd-o drept componentă esențială a versului ei, înțelegîndu-se prin aceasta un mod direct, deschis, uneori tăios de a se apropia de teme, de idei, de oameni.

Poetă a cotidianului citadin, prin structura metaforei. Nina Cassian are darul de a dezvălui feeria vieții obișnuite. Bucuria, fericirea există, în societatea noastră socialistă, în viața de fiecare zi; trebuie să le descoperim, pretutîndeni să le folosim din plin („Spectacol în aer liber“), dar și să le apărăm cu luciditate și vigilență împotriva degradării („Să ne facem daruri“). Spiritul feeric și cel asociativ i-au ajutat să scrie cărți pentru copii, unele remarcabile („Nică fără frică“, 1950; „Prințul Miorlau“, 1957). Uneori, abstracția nu are acea vibrație ce provine din participare și atunci poezia e abstractă, uscată, rece; sau semnificația faptului concret îi scapă și atunci poezia e minoră, nesemnificativă. Prin ceea ce o reprezintă artistic, poezia Ninei Cassian este o feerie a cotidianului, cu pasiunile păzite de luciditate, cu un feeric și fertil spirit asociativ și cu o preocupare marcată pentru valorile etice ale socialismului.

Traian Coșovei (n. 1921), prozator cu o puternică vibrație lirică, scrie și versuri grave, cu o mișcare lentă („Oceantul“, 1962).

George Dan (n. 1916) publică mai multe volume: „Bună dimineața“, 1949; „Rapsodia marinarilor“, 1954; „Dunăre, Dunăre...“, 1955; „Flori de mare“, 1957; „Hamalii“, 1957; „Goarna și sirena“, 1959; „Pui de lună“, 1960; „Cîntece de luptă“, 1962. Talentul său se exprimă firesc în balada marinărească, avînd inflexiuni de cîntec de port; din păcate, multe din poeziile lui suferă de platitudine și sentimentalism; există însă versuri autentice la George Dan.

Dan Deșliu. Primele succese le obține poetul în epică, povestind episoade semnificative ale operei de construire a socialismului în patria noastră, Dan Deșliu subliniază îndeosebi caracterul

eroic al celor ce plătesc cu viața. Lazăr Cernescu, țăranul propagandist al colectivizării, ucis de chiaburi („Lazăr de la Rusca“), eroismul unui sergent omorât de dușmani („Cuvînt despre sergentul Belate Alexandru“), devotamentul unui miner ce salvează, pe un drum accidentat de munte, un moto-compresor util colectivității („Minerii din Maramureș“). Poetul reușește mai ales în balada eroică, de tensiune dramatică, într-o atmosferă de legendă („Lazăr de la Rusca“, 1949), în acest domeniu, un poem remarcabil. În „Minerii din Maramureș“ (1951), episoadele dramatice compensează pe cele plat descriptive, unde humorul încearcă să rețină atenția. „Cuvînt despre sergentul Belate Alexandru“ (1956) e o năvelă versificată, lipsită de calitatea specifică poeziei. „Cîntec de ruină“ (1957), prezentare simbolică a lumii capitaliste, marchează o înnoire a mijloacelor lirice, cu efecte satirice puternice.

Dan Deșliu, născut la 31 August 1927, în București, a studiat la conservatorul de artă dramatică, pregătindu-se pentru cariera de actor. El debutează, cu versuri, încă din 1945. Ultimele sale volume („Ceva mai greu“, 1958; „Cercuri de copac“, 1962), și mai ales ultimul, dovedesc că poetul se află în căutare fertilă. Viziunea sa asupra lumii s-a lărgit, noi probleme ale contemporaneității se exprimă în versul său tot mai bogat, mai nuanțat. Dan Deșliu e un peripatetician, un drumet însetat de spațiu, de locuri și de oameni noi. Totul îl atrage în lumea noastră socialistă: „**Ca un copac e lumea, plină de-o adiere de lumină...**“ („Cîntec de drum“). În drumurile sale, poetul e preocupat aproape totdeauna să stabilească o corelație între ceea ce a fost — trecutul mai apropiat sau mai depărtat — și ceea ce e nou, caracteristic socialismului. Uneori, comparația e polemică, directă („Cîntec pentru măgărușii din Medgidia“), alteori e o incursiune adîncă în trecut, tot pentru a reliefa prin contrast forța revoluționară

a noului, ca în versurile dedicate combinatului de la Onești—Borzești. Aici, dacă poetul reușește să sublinieze elementul de continuitate, toamnă noul e cel ce apare, din păcate, palid, convențional. De semnalat, ca un fapt îmbucurător, descoperirea copilăriei („De-a tunci“, „Vacanța“ etc.) și apariția poeziei de dragoste („Cîntec de taină“, „Ecou“, „Umbra iubirii“ ș.a.) ce aduc un sunet nou, propriu, liricei sale. Caracter dramatic, Dan Deșliu reușește în deosebi în poeziile străbătute de o emoție puternică („Grevă în Brooklin“), cînd privește prezentul din perspectiva viitorului poetul proiectează asupra prezentului o lumină de legendă („De profundis“).

Ștefan August Doinaș (n. 1922) e un virtuos al versului. Volumul său, „Cartea mareelor“ (1964), dovedește că poetul e solicitat multiplu, rezolvînd cu pricepere și gust teme diverse, compunînd cu știință artistică în tonalități variate. E prematur de afirmat ce univers își va constitui Șt. Aug. Doinaș. Un exemplu din afită, posibil: „**Sufletul contabil al zăpezii / tot mai licărea pe cîmpuri, cînd / am simțit miremele și iezi / către jgheaburi albe coborînd, / iar pe culmi, topindu-se pe rînd, / transhumanța gingașe de frezii.**“ („Rustică“).

Mihu Dragomir. Născut la 24 aprilie 1919 în Brăila, urmează cursurile Academiei comerciale din București și debutează în poezie și ziaristică în 1936. Primul volum de versuri, după Eliberare, se intitulează „Prima șarjă“ (1950). Urmează publicarea mai multor volume printre care: „Stelele păcii“ (1952), „Războiul“ (1954), „Tudor din Vladimiri“ (1954), „Pe struna fulgerelor“ (1953), „Oda pămîntului meu“ (1957), „Întoarcerea armelor“ (1953) ș.a. Mihu Dragomir scrie de asemeni nuvele și schițe (volumul „La-nceput a fost sfîrșitul“, 1962), povestiri științifico-fantastice etc. Mînuitor priceput al stilului, poetul versifică în cele mai diverse moduri, încercînd poemul epic („Tudor din Vladi-

miri“), lirica de intensitate („Pe struna fulgerelor“), evocarea lirică organizată epic („Războiul“, „Întoarcerea armelor“) etc. Dintre diversele modalități pe care le-a încercat în poezie, reținem îndeosebi două direcții în care scriitorul a înregistrat succese: pasteluri și evocarea lirică.

Mihu Dragomir este îndeosebi un vizual, un peisagist al Bălții Brăilei și al Bărăganului, pe care le evocă fie în poezii („Balta“), fie în poeme largi cu structură epică („Războiul“). Natura e surprinsă în tablouri colorate, ce sugerează spațiile imense ale stepei. „Pe struna fulgerelor” încearcă o lirică de înaltă tensiune, cu viziuni largi și cu preocupări filozofice dar, dincolo de anume reușite, volumul e minat de retorism declarativ, de o anume exasperare la rece. Reușita poetului rămîne evocarea emoțională a unei tinereți otrăvită de fascism, mutilată de război, cu elanurile risipite („Războiul“, „Întoarcerea armelor“). Noua conștiință și înțelegerea lucrurilor se face prin presiunea dură a realității, este prețul unor mari și îndelungate suferințe. Adresîndu-se copilului său, generațiilor viitoare, poetul îi lasă mărturia durerilor unei generații, roadele amare ale unei dramatice experiențe de viață. Poemele constituie o acuzație adusă fascismului provocator de război, moarte și suferință: **„Sint fiul unor vremi de foc și sînge / și-acuzatorul- acelor zile sînt“**. În același timp, se urmărește pregătirea psihologică a Insurecției Armate, din păcate cu mai puțin succes literar, fiindcă figurile de comuniști sînt reflectate palid.

„Războiul“ conține 34 de fragmente orînduite cronologic, cu evocarea copilăriei sărace, a unei adolescențe umilite și a tinereții însingurate. „Întoarcerea armelor“ conține poemul „Războiul“, continuîndu-l cronologic pînă la ziua victoriei antihitleriste, evidențiind contribuția eroică a armatei noastre la înfrîngerea armatelor fasciste. Deși unele pasaje sînt versificări plate, cele două

poeme reușesc, în ansamblu, să formeze o imagine dramatică a vremii aceleia. Mihu Dragomir a murit pe neașteptate, în aprilie 1964, cîteva zile înainte de a împlini 45 de ani.

Geo Dumitrescu (n. 1920) a publicat încă în timpul războiului o plachetă („Aritmetică“, 1941), semnată cu pseudonimul Felix Anadam și versuri de protest, de o ironie ascunsă și subtilă, pe care le-a strîns în volumul semnificativ pentru atitudinea antifascistă a tinerețului, „Libertatea de a trage cu pușca” (1946). Deși lirismul de expresie originală l-a situat de la început printre cei mai buni reprezentanți ai tinerei generații, el își întreprinde activitatea poetică — limitîndu-se la publicistică și muncă obștească — pînă acum cîțiva ani, cînd reîncepe să publice versuri. Volumul ce strînge ultimele poeme, „Aventuri lirice” (1964) este remarcabil.

Geo Dumitrescu face parte din familia poezilor ce descoperă miracolul cotidianului, lirismul obișnuitului. Raportarea gestului oarecare la coordonate solemne, prin proiecția spațială fantastică, îl apropie de Geo Bogza, de care îl separă însă faptul că busola lui Geo Dumitrescu arată totdeauna prezentul. De asemeni, poezia lui e o „declarație patetică“, firește, cu ceva din melancolia albastră a „jocului de-a vacanța“, cu deosebire că la Geo Dumitrescu ironia funcționează permanent, ca un autocontrol asupra sentimentalismului, patetismului și grandilocvenței. Poet cu evidentă originalitate, Geo Dumitrescu e preocupat îndeosebi de probleme etice, la care frumosul și binele fuzionează, într-o structură ce păstrează caracteristicile încîntătoare ale adolescenței. Poezia lui simulează reportajul, proza simplă, folosind expresii uzuale în presă și vorbirea curentă; totul e însă un pretext, fiindcă poemele sînt străbătute, cel mai adesea, de un suflu ironic capabil să transfigureze cotidianul. Unele poezii însă sînt diluate cu pasaje prozaice.

Metafora are, la Geo Dumitrescu, o funcție oarecum deosebită, poetul pornește de la o noțiune căreia îi dă un sens figurat: de exemplu, când va spune că în călimara sa găsește prea des pământ, care se ia pe peniță („Intrare în atelier“), cititorul înțelege că e vorba de teluric, de anteic, de real. În genere, poeziile se desfășoară pe două planuri: unul, al povestirii simple, reportericești, care e cel aparent, și cel simbolic, al ficțiunii artistice, adică cel esențial. Simbolul nu e o echivalență, o identitate, ci e compus, bogat în nuanțe, are armonicele sale. Această pluralitate a tonurilor și semnificațiilor, alternând, contrazicându-se, fuzionând, face ca poezia lui Geo Dumitrescu să aibă rezonanțe multiple. Din volum reținem: „Intrare în atelier“, „Creerul uzinei“, „Balada corăbiilor de piatră“, „La ghicit“, „Fugarul“, „Macarale la marginea orașului“, „Două discursuri lirice despre apa trecătoare a vremii“, „Spre stele“, și — în mod cu totul deosebit — impresionantul poem „Cinele de lingă pod“.

Eugen Frunză. Deși a debutat încă înainte de război (născut la 3 septembrie 1917), își tipărește primul volum în 1950 („Sub steagul vieții“), după care urmează alte cărți de versuri: „Zile slăvite“, 1951; „Față-n față“, 1954; „Vă chem!“; 1955; „Liberi și stăpâni“, 1956; „Cîntece de veghe“, 1959; „Oameni și cărți“, 1959; „Cupa cu garoafe“, 1960; „Fântâna soarelui“, 1963; „Întoarcerea tinereții furate“, 1964. Eugen Frunză a împletit activitatea de publicist și pamfletar cu aceea de poet, versul său fiind cel mai adesea ecoul evenimentului politic. Reflectarea directă, promptă, a faptelor, entuziasmul față de momente ale construirii socialismului, verva polemică față de ațîțătorii la război, constituiesc calitățile acestei poezii. Vehemența polemică antiimperialistă dă mișcare lirică unora din versurile sale. Altele, însă, nu se ridică, din păcate, deasupra faptului ca atare, nu ajung la semnificația lui mai

adîncă. Versurile lui Eugen Frunză se caracterizează printr-o retorică direct agitatorică, nu lipsită de puterea de a convinge, uneori emfatică însă. Scrise în formă clasică, dar nu totdeauna îngrijit ca stil, poeziile sale folosesc adesea ironia aspră, se bazează de obicei pe contrast: „**Rănită pasăre apoi/trecu, prin ere lungi de zgură, visul —/minune hăituită ori captivă/ în colivia zeilor, pe culmi/implătoșate cu mistere...// Azi, visurile noastre/ își dobîndesc pe rînd/ luciditatea formelor rivnite:/ coloane sint, de marmură, pe care/ se-nalță, pentru oamenii ce trec,/ multicolore arcuri de triumf**“ („Azi, visurile noastre” din „Întoarcerea tinereții furate“).

Al. Jebelianu (n. 1923), debutează ca ziarist; după eliberare publică versuri mai ales în „Scrisul Bănățean“, pe care apoi le selectează în volume („Oglinzi sonore“, 1946, „Certitudină“, 1958; „Frumuseți simple“, 1962). Poetul cîntă cu precădere constructorul socialismului, minerul și furnalistul, marcînd preferință pentru tonul solemn și versul sobru, chiar în erotică: „**Al strîns suflarea verii și farduri din zăpezi, / Subtile mlădieri din zboruri, rînd pe rînd. / Le-aud aci-n oăie. Prezentul mi-l dezmierzi / Și-mi despletеști cu mina-nceputul unui gînd**“ („Doruri“).

Victor Kernbach (n. 1923). Bun traducător de versuri și reporter a publicat și versuri proprii („Rime“, 1957), în care o sensibilitate fină își caută expresia: „**Vezi cit de scurtă oră și cit de scurt pămînt, / Și steaua cit de aproape căzută-n semafoare ? / De-aici pornim, ca miine, pe vînt și peste vînt / În lumile-nstelate de dincolo de soare**“ („Tren de noapte“).

Ioanichie Olteanu (n. 1923) e cunoscut îndeosebi ca un excelent traducător (din Horvarth Imre: „Versuri alese“; din Alișer Navoi: „Versuri alese“; din Ed. Bagrițki: „Versuri” etc.) totuși, a publicat și versuri originale: „**Și intră lumea-ntr-un țipar, / Visat prin secolii de-ncoardare, / Luînd**

**treptat și necesar / Înfațșarea viitoare./
Oțel se cheamă-acest efort / De sepa-
rare și sudură. / Oțel acest tocit acord /
Între voință și natură“.** („Deasupra
bălților“).

Veronica Porumbacu. Născută la 24 octombrie 1921, la București, licențiată în litere și filozofie, publică poeme în 1946 în revista „Lumea“. În afară de reportaje și literatură pentru copii („Fata apelor“, 1954), etc. a tradus foarte mult din Louise Labbé, Schiller, Attila, Scipaciov, Aragon, etc. Aminăm antologia: „Din lirica feminină“ (1960) și „Poezii Nordici“. După un debut nesemnificativ în proză („La capătul lui 38“, 1947), tipărește, în același an, primul volum de poezie („Visele Babei Dochia“), în care bucuria Eliberării se manifestă printr-o vitalitate trespundantă, o dorință de participare, o frenezie a cunoașterii sensibile, exprimate printr-un imagism uneori confuz. După ce se căutase pe sine ca sensibilitate specifică, Veronica Porumbacu, în volumele următoare („Anii aceștia“, 1950; „Mărturii“, 1951; „Ilie Pintilie“, 1953; „Prietenii mei“, 1953), se estompează ca subiect, și vrea să devină cronicar al vremii sale, consemnând în versuri actele acelor eroi care realizează istoria — comuniștii. Devenit unitate de măsură socială, faptul devine poezie. Poeta se dă la o parte în fața acțiunii eroice, lăsând faptele să vorbească, expunându-le, extrăgând, în final, semnificația. De aici, marele număr de portrete care consemnează o atitudine etică. Reținem din perioada respectivă depășirea subiectivității, clarificarea imaginilor, înțelegerea etică a faptelor, tendința spre epic; există însă în destule poezii un retorism plat și cultivarea anecdoticului cu poantă, a faptului mărunț. Poeta depășește etapa amintită cu „Generația mea“ (1955), volumul său de maturitate, în care se remarcă o expresie personală a experienței generale. Acum, ea nu se mai neagă pe sine, înlocuindu-se cu lumea obiectivă, ci se trăiește în

faptele istoriei, se înglobează unei acțiuni colective, se clădește clădind. Construcția socialismului nu mai este descrisă, ci trăită. Tema fundamentală a volumului e ideea responsabilității etice și politice a poetului.

Cu ultimele volume („Întreg și parte“, 1959; „Diminețile simple“, 1961; „Memoria cuvintelor“, 1963), Veronica Porumbacu devine tot mai mult o poetă a cotidianului, părăsind în și mai mare măsură anecdota versificată, îndepărtându-se de retorismul generalităților rimate. Se realizează o sinteză a elementelor anterioare: sensibilitatea primordială, obiectivitatea dobândită, certitudinile cucerite fuzionează într-o interpretare sensibilă a cotidianului. De remarcat din ultimul volum mai ales „Numai păpușa“, „Mînzule“, „Trag ancora“ ș.a. Poezia ei — în ceea ce are mai valabil — reînvie vibrația sensibilă, culoarea, sunetul, cuvîntul, dînd relief cotidianului contemporan. E caracteristică poeziei sale o alianță între pasiune și delicatețe; necesitatea de a participa la contemporaneitate, de a se exprima pe sine căutîndu-se tocmai în această participare la construirea unei lumi noi. Trăirea intensă a cotidianului înțeles ca manifestare a istoriei, face din poezia sa o lirică a eroismului civil.

Nicolae Tăutu s-a născut în 1920; primul volum e din 1943 („Mătăniile pe zăpadă“). În ultimele două decenii a publicat multe volume („Și s-au întors pădurile-napoi...“, 1949; „Mîndrie“, 1954; „Inscripții“, 1955; „De la inimă la inimă“, 1957; „Cînd au plecat cocorii“, 1956; „Rapsodia romînă“, 1960; „Carnet de cazarmă“, 1962). Multe poezii se inspiră din viața nouă a ostașilor de azi, altele tratează teme variate. Versul său sonor e declamabil, limpede, cu efecte teatrale; imaginile nu sînt totdeauna adecvate. „**Mă dărui ca Dobrogea în Deltă la Sulina, / m-absoarbe-n larguri marea cu spumă albă-n-plete, / și înnoptează-n cîntec de stele nicotina / alților vise plinse pe-un**

țarm cu minarete...” („Portret interior“). A scris și piese de teatru.

Victor Tulbure. Încă de la primul volum — „Vioara roșie“, 1948 — Victor Tulbure (născut la 28 martie 1925, debutează în 1947) a fost recunoscut ca un liric spontan, cu vers clar, melodios, cu univers poetic constituit. Poetul și-a găsit de la început o tonalitate proprie, fără dibuirile și rătăcirile altor debuturi, iar evoluția sa literară a fost lineară, egală ca sferă de preocupări, vocabular poetic etc. Obișșia lui literară e în tihnită poezie a belsugului, a lui Ion Pillat, cu influențe din „Poe-mele simple” ale lui Zaharia Stancu (fără șamărăciunea acestora), cu așcențe beniuciene (fără violența acestora). Victor Tulbure publică mai multe volume de versuri, ce precizează din ce în ce universul său poetic, fără a-l spori; amintim, dintre ele: „Holde“, 1949; „Vișinul lui Vania“, 1951; „Versuri“, 1952; „Lauda patriei“, 1955; o încercare epică nereușită — „Vară fierbinte“, 1956; „Cornul pădurarului“, 1957; „Eu nu cînt că știu să cînt“, 1959; „Aur“, 1963. Ultima culegere antologică i-a apărut în 1963, în colecția „Cele mai frumoase poezii”. Poetul a tradus cu talent „Cobzar” de Taras Sevcenko, „Primăvara în colhozul Po-beda” de N. Gribaciov, o amplă culegere din Hristo Botev, a alcătuit o reprezentativă antologie a poeziei bulgare, etc.

Volumul de maturitate al lui Victor Tulbure este „Cornul pădurarului” (1957), în care temele preferate sînt reluate cu putere de expresie sporită. Poetul își caută obișșia („Obișșie”), își examinează trecutul („Autobiografie”), își afirmă încrederea în propriile sale forțe („Am să fiu”), își afirmă păreri literare în mod polemic („Cornul pădurarului”). Poezia cea mai semnificativă în această direcție este „Amiază”, care consemnează trecerea de la tinerete la maturitate: „**Jumătate drum în urmă las / Trec de-acu hotarul tineretii**”. Poetul își cheamă anii la sfat:

„Azi îi chem și țin cu ei divan / să aleg ce-i aur, ce-i rugină”. „Mîndrie” e o poezie remarcabilă prin tensiunea pe care i-o provoacă sentimentul de răspundere al maturității.

Acum, Victor Tulbure e mai puțin hoimar, colindă mai puțin decît în cărțile anterioare. Se-nchipuie gospodar la casa lui de țară cu cerdac, livadă, vie, primind oaspeți de omenie și închinînd cu ei, iarna, la căldură, vin în ulcele de lut. Poet al ogorului, al șesului, al stepei, Victor Tulbure este și al abundenței vegetale. Dacă poporul e „codrul omenesc”, țara apare ca o casă cu livadă, ca un ogor cu spice sau ca o „mamă bună”. Poetul e luptător și ziditor: stă de strajă suflînd din cor, la nevoie mînuiește barda, paloșul și baltagul, în pace „durează casă”, „ctitorette”. Reiese că universul poetic al lui Victor Tulbure este stilizat, agrar și vegetal. Din păcate, într-însul au pătruns prea puțin imaginile satului nou, socialist, iar cele ce sînt par prea mult o continuare a unei bune tradiții și prea puțin o modificare adîncă, revoluționară.

Tînăra poezie

Cum este și firesc, tînăra poezie se caracterizează prin optimism, avînt, luminiozitate dar, trebuie să adăugăm că în poezia noastră realist-socialistă, izvorită din realitățile revoluționare, îndrumată cu înțelepciune de partid, nu există ruptură și opoziție între generații, ci continuitate creatoare. Deosebiri, cîte există, provin pe de o parte din faptul că aflîndu-se la începutul unui drum lung, tinerii nu au putut încă să se definească pe deplin în originalitatea lor artistică; pe de alta, chiar dacă umbra dureroasă a războiului și a trecutei suferinți apasă asupra copilăriei lor, chiar dacă uneori ei se întorc pentru a saluta pe eroii ce au clădit temelii prezentului, totuși, lumea lor, în care s-au format, în care și-au trăit adolescența și în

care își proiectează viitorul este aceea socialistă. Prin natura lucrurilor, deci, ei aparțin cu tot sistemul lor de reprezentări, realității socialiste.

Al. Andrițoiu debutează în 1949 la „Almanahul literar“ din Cluj. Primul său volum, „În țara moților se face ziuă” (1953), descoperirea un poet năvalnic, colțuros, ivit sub semnul învolburatei poezii beniuciene și surprinzând momente ale revoluției în ținutul său natal (s-a născut la 8 octombrie 1929, la Vașcău, la poalele țării moților). Scrie foarte multe poezii prea inegale pe care le selectează apoi insuficient în volume: „Dragoste și ură” (1957), din care se desprind un talent autentic care însă nu și-a dat încă măsura. Alexandru Andrițoiu a evoluat de la versul colțuros spre o poezie a bucuriei calme, a împlinirii: „**Vibra în jur ceva melodios, / trecea prin toate o mișcare lină / Obiectele suflate în lumină / aveau, ca fructe, sevă și prinos. / Căci era totul mare și frumos**”. Euforia vieții e îmbibată de armonie și de claritate, uneori apare o melancolie ușoară, repede risipită: „**O! Clasicile limpezimi de mări / îmi inundau etatea creatoare / Și-am dat tristeții o vacanță mare / cu perspective lungi, de depărțări. / O! Clasicile limpezimi de mări**” („Reverie”), Sentimentalismul, când e bine strunit, produce o poezie melodioasă, aproape cantabilă, în care recunoaștem romanța cu valențe minulesciene. E însă un poet al prezentului, fără nostalgia trecutului, nici a viitorului. Ușoara melancolie alternează cu o ironie blândă. Poezia lină, limpede, melodioasă, e vizuală, adesea cu o exuberanță a culorilor tari, uneori însă de pastel estompat: „**Și-un ruginiu de steme care nu-s, / și-un violent de Cosmos infinit, / și-un roșu greu de soare-n spre apus / ce se re-ntoarce dinspre răsarit**” („Zugravul”). Tematica e foarte diversă; se desprinde în deosebi elogiul muncii. Prin cele mai bune versuri ale sale, Andrițoiu se înscrie prin-

tre cei mai talentați reprezentanți ai tinerei poezii.

Teodor Balș (n. 1924) — scrie o poezie inspirată din folclor („Pe-un picior de plai”, 1957), de un dramatism aspru („1907”, poem, 1957). Poetul caută simplitatea ardentă: „**Într-o zi, / ostenit de zboruri și spații, / poposi-voi, ca pasărea-n cîmp, / pe o stea — / și rotindu-mă, voi lumina / pămîntene ostroave către noi constelații**” („Sens”).

Ion Brad s-a născut la 8 noiembrie 1929 în comuna Pănate din Transilvania, a urmat cursurile facultății de litere din Cluj și a debutat în presa clujeană în 1950. La început, eforturile sale se îndreaptă mai ales spre poemul epic („Cincisutistul”, 1952; „Cu suflul deschis”, 1954; „Tînărul mecanic”, 1954; „Balada împuşcaților”, 1955) după care se orientează îndeosebi spre lirică („Cîntecele pămîntului natal”, 1956; „Cu timpul meu”, 1958; „Mă uit în ochii copiilor”, 1962). Volumul „Cîntecele pămîntului natal” cuprinde instanțanee din viața nouă a colectivităților de pe Tîrnave („Brigadierul”, „Potcovarul”, „Brigada Gură-dulce”, „Sandu din vecini”, etc., ce aduce elogiul jertfei celor căzuți în lupta contra fascismului. „Cu timpul meu” marchează interesul multilateral pentru realitate: versuri dedicate minerilor („Spre înăma pămîntului”), elogiul patriotic al belșugului socialist („Cronica Transilvană”), al avîntului pe marile șantiere („Magistrala de Est”), lauda cuceririi cosmosului de către omul comunist („Lună, lună nouă”) etc. „Mă uit în ochii copiilor” e volumul de maturitate a poetului, dovedind participarea intensă la evenimentele epocii, stăpînirea mijloacelor de expresie. Ion Brad e un liric al cărui **Eu** se multiplică prin obiectivare, poetul caută să se identifice cu lupta, munca și bucuria celorlalți, astfel încît versurile sale să-i exprime pe cei ce construiesc o lume nouă: „**Singur, / Aș fi fost stropul de apă din mare / zvirliț pe uscat / Din care / Ar fi rămas doar o pată de sare /**

ca o lacrimă zvîntată pe obrazul crăpat / Dar eu cutreier oceanul... / La amiază, ori seara, / În vis cobor / Precum mi-i rostul și firea / Privesc în inimă ca-n adîncul oceanului". („Responsabilul cu fericirea"). Poet al prezentului, dar în care vibrează încă durerosul trecut transilvan, el este sensibil la multiplele aspecte ale vieții, cu o dorință intensă de participare: „Eu sînt doar soapta țărîni, / Firul de iarbă / Aburul piinii / Cîmpul cu spice în barbă / Martor de la început / Al acestei istorii / Scrisă pe pagini de lut, / Și-n mine trăiesc / Agitatorii". („Orație în zi de lucru"). Versul lui Ion Brad se remarcă printr-o tonalitate gravă și o sensibilitate trecută prin filtrul reflexivității.

Victor Felea (n. 1923) publică versuri în revista clujană „Steaua", pe care le reunește în volume („Murmurul străzii", 1955; „Soarele și liniștea", 1958; „Voci puternice", 1962). Poezia lui, de atmosferă fluidă și luminoasă, tinde spre simplitatea expresiei: „Umblă ușor peste case / Lumina de aur a toamnei / Atinge copacii și scutură frunzele / Și pașii ei nu se aud / Nu se aud / Decît la mine în suflet-". Este amenințată însă, uneori, de minor și manierism. În ultimii ani scrie și critică literară cu încercări de teoretizare a poeziei cotidianului.

Aurel Gurghianu (n. 1924). Poezia lui se caracterizează printr-o îmbinare a gravității cu delicatețea, astfel încît gravitatea împiedecă de obicei delicatețea de a deveni sentimentalism. După primele cărți de versuri — „Drumuri", 1954, „Zilele care cîntă", 1957 — volumul său de maturitate este „Liniștea creației" (1962), elogiu al liniștei, condiție a muncii creatoare, repudiînd violența sentimentelor și furtuna afectivă. Poetul laudă intimitatea camerei, florile, fata tăcută și visătoare, plimbările prin parcuri sau la marginea orașelor. Numeroase poezii se ridică, solemn, împotriva războiului distrugător. Cîntînd construcția socialistă uneori cam con-

templativ, exterior, poetul liniștii elogiază gingașa sticlă, eleganta mobilă și culorile de pastel ale noilor blocuri. A. Gurghianu e un auditiv deosebit de sensibil; el aude „vocile materiei" „cîntînd", sunetele din munți, „acordurile profunde ale minereului". Uneori, însă, echilibrul dintre gravitate și delicatețe se rupe, astfel încît unele versuri sînt năpădite de sentimentalism, atitudinea lor față de realitatea revoluționară este excesiv de contemplativă, pasivă. Universul poetic al lui A. Gurghianu e bine conturat, versurile sale izbutite sînt melodioase, cîntînd cu gravitate frumuseți ale zilelor noastre.

Ion Horea s-a născut la 10 mai 1929 în Petea de Cîmpie — regiunea Mureș-Autoromă-Maghiară — urmînd liceul la Aiud, Turda, Cluj și Tg. Mureș, debutează în 1949. Publică volumele „Poezii", 1956; „Coloană în amiază", 1961; pentru copii — „Flori de păpădie", 1962. E mai ales un poet al pămîntului fertil, al toamnelor cu rod, al holdelor și fructelor, al serilor tăcute, al liniștei împlinite: „Ascult, și-n pacea nopții mă infior și tac, / Și-mprejmuit de umbre și de bucate coapte / Desăvirșit în sine-mi mă simt ca un copac / Sub lună petrecîndu-mi cu păsări mari de noapte" („Agreste"). Ruralismul său e vegetal, superioritatea avînd-o fructele, a căror rostogolire pilatiană celebrează fecunditatea pămîntului socialist. În alchimia belșugului, rodul pămîntului e simbolul reînnoit al vieții. „De farmecul grădinii nu pot să mă mai mintui" — farmecul e, în parte, reînțîlnirea copilăriei. Poetul descoperă periodic veșnicia în ciclurile fertilității agrare, fructul e timpul materializat: „Și iar atîrnă ziua rotundă ca o poamă / Desăvirșită-n totul, pe creanga ei de sus". Poet melodios și clar, Ion Horea realizează o poezie a belșugului și holdelor, cu sensibilitate reală.

Ștefan Iureș s-a născut în 1931. A publicat volumele: „Cuvînt despre tinerețe", 1953; „Fructe în mai, 1956; „În preajma lui Lenin", 1957; „Pe acest

pământ", 1959; „A voastră e lumea", 1963; „Poema citadină", 1963. Scrie o poezie combativă, militantă, dar în care entuziasmul nu-și găsește totdeauna expresia armonioasă.

Nicolae Labiș. Un accident tragic a curmat brusc și cu totul prematur un avânt liric excepțional. Nicolae Labiș a murit la 22 decembrie 1956, la trei săptămâni după ce împlinise 21 de ani (se născuse la 2 decembrie 1935, în Poiana Mărului, din regiunea Suceava). A debutat la 15 ani în „Iașul nou", iar cele dintii cărți („Puiul de cerb" — pentru copii; „Primele iubiri") i-au fost tipărite în anul în care a murit. Un alt volum, „Lupta cu inerția", ce se afla în pregătire, a apărut postum. O culegere reprezentativă, conținând versuri din volume, din reviste și ziare, precum și inedite, a fost publicată în 1962 cu titlul „Primele iubiri".

Războiul și-a lăsat pecetea peste sensibilitatea infantilă, tulburînd dureros o copilărie limpede dintr-un cătun de sub munți („Zurgălăul", „Ion", „Blestem", „Versuri de dimineață"). Evenimentele de după război înregistrează pe această placă sensibilă primele lupte și primele bucurii: satul ce se bucură grav cînd o ploaie fecundă alungă marea secetă ce arsesse Moldova („După secetă"), ridicarea oamenilor la luptă („100", „Prietenul Glad", „Comunismului"), primele victorii ale socialismului la sate („Întîlnire cu tractoriștii") ca și tristețile vârstei („Moartea căprioarei", „Liliacul timpuriu"). În ciclul „Sadove-niene" mărturisește o influență subterană. Pentru poet, Sadoveanu era expresia scriitorului: un om prin care vorbesc oamenii, prin care vorbește un popor. Pe linia tradiției lui Eminescu și Sadoveanu, tînărul simțea vîind pădurea romînească, adăpost al limpezirilor și loc al izvoarelor („Rap-sodia pădurii"). Formula poetică spre care se îndrepta Labiș era îmbinarea dintre tradiția progresistă a poeziei romînești și cerințele specifice vremii noastre socialiste.

În „Lupta cu inerția", „nărăvitul lacom de idei" se îndrepta spre o poezie de conținut, înlocuind pasiunea pasiunilor cu pasiunea ideilor. Poet, la început, al naturii, al munților cu codri și piraie iuți și reci, el devenea tot mai mult un poet al naturii umane și al privirii lucide asupra propriului său tumult („Confesiuni", „Am iubit", „Bilanț"). Matei Călinescu avea dreptate să facă o paralelă cu Rimbaud, strălucitul poet al confruntărilor cu sine însuși. Capacitatea de a integra ideea în imagine atinge un grad de artă înaltă: „Nemișcat dansam, și-n mine/Ea-n același trup dansa,/ Se sorbea în lungi dulbine/Ori în trimbe se-asvirlea;/ Era rupere barbară/Dinăuntru în afară,/ Izbucniri de fum și sori-/Și-n tenebrele cețoase / Cred că fața-mi lepădase/linii curbe și culori". („Marină"). Poezia lui Nicolae Labiș e revoluționară, înțelegînd prin aceasta nu nu numai înaltul ei coeficient de contemporaneitate, ci și permanenta confruntare cu propriile idealuri, care sînt principiile socialismului în atac. Ideul omului nefiind acela de a se tîri, ci de a zbura, „Omul comun" trebuie să lupte cu „forțele inerției", așa cum orice navă aeriană nu poate zbura decît înfrîngînd forțele gravitației. Era noastră este „Era entuziasmului", ea e un „Ev aprins" în care virtutea fundamentală este elanul revoluționar („Entuziasm"). Vitalitatea lui Labiș izbucnește de la început — dar ea nu e primară, ci secundară, filtrată prin întrebări, nostalgii și tristeți depășite: „Ce larg mă simt și lacom și niciodată plin./ Sorb prin pupile lumea și-n taină cu auzul..." („Confesiuni") și „Am fost stup de poftă, și de miere,/ Îmi frîngeam spre stele-n clinchet un genunchi,/ Gîndurile, mîinile ridicau tăcere/Și melancolia densă și putere/Spre multiplicata față ce mă cere/Pentru veșnicie, pentru înviere-/ Veve-rițe albe lunecînd pe trunchi" („Confesiuni" 2). Poet al naturii, el devenea însă tot mai mult un poet al naturii

umane, al pasiunilor, dar și al privirilor lucide asupra propriului său tumult. Nicolae Labiș a lăsat poeziei românești versuri de mare valoare.

Toma George-Maioreșcu s-a născut în 1928. Bun reporter, scrie și versuri: „Întoarcerea în patrie”, 1955; „Ritmuri contemporane”, 1960. Încearcă o poezie a orașului modern, a uzinei, cu ritm trepidant: „**Duminică, plămîinii Reșiței respiră ozon/Pădurile își dezbracă hălatele de ceață/și arborează rochii cu păsări**”.

Leonida Neamțu (n. 1934) dă impresia unui poet al cotidianului, care vibrează în fața oamenilor și a lucrurilor pe un ton simplu și discret. El este însă mai degrabă un liric obiectiv ce scrie despre oamenii de azi și faptele lor cu o modestie mirată, cu un entuziasm liniștit, simplu ca într-o baladă. A debutat acum aproape zece ani în „Steaua”, unde continuă să publice. Au apărut, pînă acum, volumele „Cîntecul constelației”, 1960, „Ochii”, 1963. Uneori, el alunecă spre o poezie minoră, stinsă, nesemnificativă. Celor mai bune versuri le este caracteristică o certitudine senină a viitorului. Reușitele sînt mai ales în baladă: „Coborînd prin suitor”, „Muritori, a noastră e patima mării”, „Peste o clipă gărzile roșii pornesc” s.a.

Gh. Tomozei (n. 1936) a debutat extrem de tîrziu printr-o poezie de factură clasicistă, limpede și ușor melodramatică, îndreptîndu-se acum spre un vers mai dramatic, cu o imagistică bogată. A publicat volumele: „Pasărea albastră”, 1957; „Steaua polară”, 1960; „Vîrsta sărutului”, 1963, „Noapte de echinox”, 1964. Fiind solicitat de o tematică foarte variată, Tomozei e în primul rînd un peisagist priceput. Cîntăreț al cotidianului, puțin melancolic, puțin ironic, prezența visului, a viitorului sporesc puterea versului său melodios, deși apare încă uneori o înclinare spre sentimentalism și minor. Tomozei ne apare, mai mult decît înainte, ca un imagist fecund în metafore,

pe care le rostogolește dintr-un corn al abundenței, uneori excesiv de plin: „**Ca o piramidă de piatră ce fuge-n deșerturi cu criptele goale,/ca o cîmpie chemîndu-și florile moarte-n pămînt/rătăcesc prin anotimpurile lumii, agale,/fără de liniște sint**”.

Tiberiu Utan vine din Maramureș; s-a născut la Sighet, la 21 martie 1930, a debutat în ziarul „Lupta Ardealului” din Cluj în 1948, cu poezii și reportaje. Primul volum de versuri, intitulat: „Chemări”, apare în 1956 și conține două cicluri: „Poruncile de la Șugag” și „Jurnalul unei călătorii”. În primul ciclu, poetul cîntă înființarea unei gospodării agricole colective, prima zi de școală a tinerei învățătoare, dragostea dintre tinerii ce trăiesc în vremea noastră, socialistă, celălalt ciclu cuprinde impresii din Uniunea Sovietică („Kainazarova”). Următorul volum, „Versuri” (1961), marchează un vădit progres artistic. El este compus din mai multe cicluri: „Zborul de lumină” elogiază patria noastră socialistă („Versuri”, „Mîndria”, „Cincisprezece flăcări”, „Bicaz”, „Cîntec la Dunăre” etc.); „Cărbune roșu” evocă amintirea minierilor ce și-au jertfit viața la Lupeni în 1929; „Triptic rural” surprinde trei episoade din lupta țărănimii împotriva boierilor; „Pămîntul visează” cuprinde impresii lirice despre viața oamenilor de la sate și orașe, în zilele noastre („Hamalul”, „Sanie”, „Zbor de hulubi”, „Oraș primăvara”, „Burg ardelean”). Poezia lui Tiberiu Utan evoluează sub semnul luminii delicate și matinale („O, zborul de lumină al stelelor pe cer”). Poetul vede viața socialistă ca izvor de lirism, munca deplin creatoare a oamenilor conține și degajă nu numai valori emoționante ci poezie propriu-zis, pe care poetul nu ar face decît să o capteze. Calitatea esențială a poetului este receptivitatea, cea atenție creatoare care e și participare. Tiberiu Utan e sensibil iar poezia lui, un echilibru între lirica obiectivă și expresia unor stări poetice fulgurante.

Altă dată e un poet al rodului :
„Și-am să-ți arăt lumina cernută-n
crengi de ceri / cînd nucile vor iia
prea strîmtă să și-o spargă / și dorm
în așteptare, mustînd solara vlagă,
chiorchinii de traminer, pe sirme-n
spalieri”. „Un gînd mai vechi îmi strigă
văzînd atîta rod : / Să intri-n poezie ca
toamna pe Tîrnave...”

Aurel Rău s-a născut la 9 noiembrie 1930 în satul Josenii Birgăului din raionul Bistrița, a debutat cu poezii în 1949 în „Almanahul literar” din Cluj, și a publicat cel dintîi volum de versuri, „Mesteacămul”, în 1953. Tipărește în continuare volume de poezii („Focurile sacre”, 1956 ; „Unde apele vorbesc cu pămîntul”, 1961 ; „Jocul de-a stelele”, 1963) cît și o carte de reportaje : „La marginea deșertului Gobi” (1960). Aurel Rău se remarcă de la început ca un pastelist, căutînd mai mult să surprindă atmosfera pe care peisajul o degajă, decît să descrie natura cu mijloacele plastice, fiindcă nu este un descriptor. Prin pastel, poetul exprimă mai ales stări afective, desfășurînd, de la realitatea priveliștei, meditații lirice („Unde apele vorbesc cu pămîntul”). În cel mai recent volum — „Jocul de-a stelele” — care este și cel mai bun, se observă o mai mare atracție către realitatea umană, socială, căreia îi preferase oarecum peisajul. Poet sensibil al cotidianului, vibrînd delicat în fața realității contemporane, Aurel Rău practică o poezie meditativă, ușor melancolică, de impresii estompate, uneori vagi, simple, cu renunțarea la metafore. Asemenea lirism de atmosferă nu reușește însă totdeauna să cuprindă toate aspectele vieții, cele mai dramatice ajungînd la noi, ziceam, estompate, ca și, de altfel, marile pasiuni ; în schimb, Aurel Rău știe să descopere semnificația actelor zilnice și să transmită artistic vibrații imperceptibile multora. El nu se distanțează de obiecte, nu planează asupra lor, dimpotrivă poetul se contopește în mulțimea orașelor („Ploile prin orașe”, „Există un

oraș”) fraternizînd cu constructorii („Blocuri pe litoral”), imbibîndu-se de priveliști severe, pure („Poiană cu meteceni”). Din volum se desprinde o tendință de concentrare pe obiect, o altă vastă, sintetică, o privire spre trecutul biografic și o altă de integrare în universul industrial. Poetul se apropie cu gravitate de oameni, de lucruri, trăind clipa de maximă intensitate, izolînd-o oarecum de tot ce nu e ea însăși, așa cum un tablou e înconjurat de liniștea ramei.

Cei mai tineri poeți

Cel mai nou val de poezie se anunță extrem de fertil. Noua promoție ale cărei trăsături caracteristice le-a anunțat Nicolae Labiș, a crescut și s-a format în patria noastră socialistă. Activitatea tinerilor a primit un sprijin substanțial, dacă n-ar fi decît să menționăm că o revistă (la început „Tînărul scriitor”, apoi „Luceafărul”) și o colecție a Editurii pentru literatură („Luceafărul”) le-a fost pusă la dispoziție în exclusivitate. Este încă prematur să încercăm o caracterizare a fiecăruia cît timp fantezia e încă în fierbere, universul artistic nu s-a constituit. Poezia cîtorva pare, totuși, mai conturată.

Florența Albu (n. 1934) — practică o narațiune simplă, nu odată prozaică, uneori reușind însă să creeze o atmosferă gravă, din elemente ale cotidianului („Fără popas”, 1961 ; „Intrarea în anotimp”, 1964).

Cezar Baltag, n. 1939 — „Comuna de aur”, 1960, își elaborează treptat un univers poetic original, cu o mare pasiune ce știe să se echilibreze. Cel de-al doilea volum, „Vis planetar” (1964) marchează o metă evoluție ascendentă, printr-o viață interiorizată profundă.

Ilie Constantin — n. 1939 („Vîntul cutreieră apele”, 1960 ; „Desprindere de țărîm”, 1964), manifestă un lirism autentic care-și caută expresia specifică.

Anghel Dumbrăveanu, n. 1933 — („Fluville visează oceanul”, 1961) are un vers luminos și fluid.

„Pământul și fructele“ (1964), arată un talent în creștere. **Ion Gheorghe** — n. 1935 — e dramatic, violent, și cu înclinații epice („Pîine și sare“, 1957). Versul lui foarte inegal se ridică la frumoase intensități („Căile pămîntului“, 1960). **Florin Mugur**, („Romantism“, 1956; „Visele de dimineață“, 1961) e un poet sensibil, un imagist sentimental ce aspiră la simplitate. **Rusalin Mureșanu** tipărește multe volume („Puțul de moț“, 1954; „Coboară munții“, 1955; „La marginea câmpiei“, 1957; „Amiezile veacului“, 1961; „Cartea cu prieteni“, 1961; „Era incandescenței“, 1963 ș.a.) insuficient selectate. Își caută o formulă proprie de expresie. **Vasile Nicolescu**, n. 1929 — („Enescu“, 1958; „Poeme“, 1963) are o sensibilitate rafinată, cu preocupări intelectuale și izbuclniri pasionate. **Miron Scorobete** — n. 1933 („Manuscris“, 1962), de un lirism sobru, schițează peisaje ce evită descriptivul, sugerînd expresiv sentimente. **Nichita Stănescu**, n. 1933 —, poet de viziuni impresionante, imagist de o fantezie deosebită, depășind unele confuzii inițiale, își creează un univers poetic extrem de original („Sensul iubirii“, 1960; „O viziune a sentimentelor“, 1964). **Nicolae Stoian**, — n. 1935 scrie versuri dinamice („Fierul dracului“, 1957; „Fișă personală“, 1963). Se definește ca „poetul lucrurilor categorice“, „poet al zilelor care devin istorice“ și „Entuziasmul — veșnic postura mea firească“. Un talentat poet al cotidianului, **Petre Stoica** — n. 1932 („Poeme“, 1957; „Pietre kilometrice“, 1963) sugerează cu ton grav și scăzut frumusețile simple, alunecînd însă uneori în prozaism. **Violeta Zamfirescu**, pornind de la o gesticulație sentimentală dezordonată se îndreaptă spre o poezie a

vitalității. (N. 1928; Volume: „Inima omului“, 1955; „Iarba dragostei“, 1957; „Rodul pămîntului“, 1957; „Ceasul de slavă“, 1960; „Liniștea vîntului“, 1963).

Numărul poezilor începători e însă cu mult mai mare: **Ion Acsan** („Primăvară cosmică“), **Ion Alexandru** („Cum să vă spun“, 1964), **Ana Blandiana** („Persoana întii plural“, 1964), **Constanța Buzea** (scrie o poezie robustă cu timbru personal, „De pe pămînt“, 1963), **Aurora Cornu** („Studenta“, 1954; „Distanțe“, 1962), **Mioara Cremene** (după ce scrie mulți ani pentru cei mici debutează cu versuri pentru cei mari, „Adevărul și inima“, 1964). **Ion Crînguleanu** (cu o sensibilitate încă dezordonată în „Anotimpurile Griviței“, 1962), **Grigore Hagiu** (are un vers concentrat, capabil de imagini globale: „Autoportret în August“, 1962); **Sina Dănculescu**, **Adrian Muniu** (în „Virsta cunoașterii“ e capabil de imagini sugestive), **Mihai Negulescu** (trece cu grație tinerească de la izbuclniri romantice la duioșie și stări delicate în „Nopțile albe ale orașului“, 1962; „Jocul soarelui“, 1963), **Platon Pardău** (poet cu surprinzătoare imagini în „Arbori de rezonanță“), **Adrian Păunescu**, **Florin Mihai Petrescu**, („Stele roșii“), **Ion Petrace**, **Ion Rahoveanu** („Creanga de măsline“, 1961; „Strada mică“, 1964), **Victoria Ana Tăușan** („Cadente“), **Marin Sorescu** (a publicat parodii inteligente: „Singular printre poeți“, 1964), **Horia Zilieru** („Florile cornului tînăr“, 1933). Versurile tinerilor sînt adesea inegale, se poate observa uneori un metaforism excesiv, dar schimbul de mîine al versului românesc se inspiră din realitățile noastre socialiste, cîntă cu entuziasm bucuriile vieții, ale prezentului. Viitorul le este deschis.

Insemnări despre proza sovietică contemporană

de Tatiana Nicolescu

In evoluția sa din ultimii ani proza sovietică înregistrează intense și rodnice căutări și afirmări, ce prilejuiesc vii schimburi de opinii, atât printre critici, cât și printre cititori. E un proces de frământări și totodată de creștere, care nu ocolește experiențele, încercările de a găsi soluții inedite, de a deschide drumuri încă nebănuite, de a înnoi unele procedee și mijloace, de a infirma altele, perimate sau banalizate prin uzură. E un proces în care aflăm colaborând și conlucrând alături de scriitori cu prestigiul lui Konstantin Fedin, Leonid Leonov, Konstantin Paustovski, Konstantin Simonov, prozatori care au debutat încă în anii războiului sau imediat după terminarea acestuia, dar care cunosc acum o activizare a forțelor lor creatoare (Oles Gonciar — recent laureat al premiului Lenin, Vadim Kojevnikov, Victor Nekrasov, Iuri Trifonov, Serghei Antonov, I. Naghibin, V. Lidin etc.) și o serie de prozatori care nu sînt prea departe de momentul debutului (D. Granin, V. Tendriakov, I. Kazakov, V. Axionov, I. Bondarev, G. Baklanov, A. Kuznetsov, V. Konevski, Iulian Semionov, G. Vladimov, Gheor-

ghi Semionov, V. Rosliakov, Boris Balter, I. Kuranov etc.) și ale căror rînduri se înmulțesc și se completează mereu, într-un ritm intens, cu nume și talente noi. Preocupările lor s-au îndreptat spre cele mai felurite sectoare ale prozei, cultivînd cele mai diferite specii ale ei.

Se vorbește adesea despre revirimentul pe care-l cunoaște în ultimii ani nuvela în literatura sovietică și afirmația nu este cîtuși de puțin neîntemeiată. Mulți dintre prozatorii sovietici contemporani manifestă o predilecție vădită pentru literatura „scurtă”, pentru nuvelă, pentru schiță.

Iuri Bondarev practică „romanul scurt” (*Linște și Cei doi*). Iuri Kazakov nu a scris și nu scrie deocamdată decît schițe și nuvele, mărturisind că „nu cutează încă să devină romancier”. În domeniul navelisticii se mențin cu consecvență Serghei Antonov, G. Baklanov, I. Naghibin, V. Lidin, Gheorghii Semionov, V. Rosliakov etc.

Schița, ale cărei dimensiuni variază mergînd pînă la „miniaturile” lui Iuri Kuranov, are ca reprezentanți mai de seamă pe Iulian Semionov, I. Zverev, Gleb Gorîșin, Anatoli Pristavkin etc.

De fapt disputa în jurul dimensiunilor prozei are un caracter mai profund privind stilul, caracterul estetic cel mai adecvat genului epic în epoca modernă. „Epoca noastră e o epocă impetuoasă și noi n-avem dreptul să scriem romane lente“ — spunea I. Bondarev într-un interviu acordat revistei „Secolul 20“. „Noi trebuie să consemnăm epoca... iar ceea ce caracterizează vremea noastră este dinamismul, pulsul iute al vieții“. ¹ Pe drumul acesta al prozei dinamice, rapide, în ritm parcă cu ritmul vieții contemporane, merge V. Axionov în cele mai bune creații ale sale și în primul rând în romanul *Colegii*.

Dar totodată nu se poate spune că s-ar neglija romanul amplu, romanul într-un fel tradițional, de genul lui Tolstoi sau Șolohov, romanul-epopee. Ne-o dovedește succesul unor creații ca *Bătălia în marș* de Galina Nikolaeva, *Impotriva furtunii* de Daniil Granin, sau *Rugul* de Konstantin Fedin. Se fac încercări de a realiza formule noi, „intermediare“ între tipul clasic de roman și nuvelă sau schiță, prin îmbinarea organică într-un tot „epopeic“ a mai multor nuvele sau schițe. Astfel, ultimul roman al lui Arkadi Vasiliev *Nu mai sînt întrebări* este construit dintr-o suită de schițe, sudate într-un întreg unitar, pe baza comunității de personaje și de acțiune, obținându-se în final, ca impresie de ansamblu, o anumită mobilitate în timp și spațiu, o vivacitate sporită a intrigii, un ritm mai alert. O realizare mult mai interesantă pe acelaș drum de căutări ne oferă recenta creație a lui Oles Goncar *Clopote în stepă*, în care nuvele independente ca structură și atmosferă, cu o coloratură poetică proprie, legate prin unele personaje și elemente de acțiune comune, formează un roman exprimînd cu succes dinamica vieții contemporane și mai ales

mentalitatea, dinamismul psihologic al omului contemporan.

O compoziție liberă, cu o mobilitate destul de mare a planurilor de acțiune și frecvente digresiuni lirice, au folosit în ultimele lor romane Vadim Kojevnikov (*Vi-l prezint pe Baluev*) și I. Trifonov (*Potolirea setei*).

În aspect pe care de asemenea nu se cuvine să-l ignorăm este interesul sporit pe care-l trezește în ultima vreme proza memorialistică. Memoriile lui Ilya Ehrenburg, ale lui Paustovski, Nicolai Tihonov, Olgăi Bergholț se înscriu printre realizările cele mai de seamă ale genului în literatura sovietică și totodată și ale prozei sovietice din ultimii ani. Recent a început să publice memorii, debutînd în felul acesta ca prozator, A. Stein, pe care ani de activitate rodnică l-au consacrat ca dramaturg. Situîndu-se într-o sferă literară foarte apropiată de cea a *Amințirilor și cugetărilor* lui A. I. Herzen, memoriile scriitorilor sovietici sînt mai puțin fixări de momente pitorești din trecut, simple rememorări ale vieții proprii, cît mai ales „cugetări“, meditații pe marginea istoriei trăite, la care au participat ca făuritori, pe care au înregistrat-o ca martori oculari. De aceea, datorită desigur și talentului de narație și evocare al autorilor respectivi, aceste memorii produc pe alocuri impresia unor romane cu o compoziție mai liberă năzuind și reușind să devină fresce viguroase ale societății sovietice.

Desigur că în interiorul acestor orientări, compartimentate pe specii, se desvăluie alte căutări și drumuri, proprii unui scriitor sau mai multor, reușiți prin afinități temperamentale, prin predilecții artistice comune. Proza densă, bogată în meditație filozofică și de mare substanță intelectuală a lui Leonov diferă de creațiile ample, îmbrățișînd arii istorice vaste, evocînd dinamica, mișcarea procesului istoric, realizate în ultima vreme de Fedin și Simonov. Proza de mare finețe și sen-

¹) „Secolul 20“, nr. 10/1962, p. 114

sibilitate lirică a lui Iuri Kazakov cu o coloratură poetică puternică, apelând frecvent la subtext, la sugerare, la aluzii, contrastează cu proza sobră, severă, poate puțin cam austeră, a lui V. Tendriakov. Romanele și nuvelele concise, alerte, dinamice, rapide, ale lui Vasili Axionov diferă de cele ample, multiplane, cu o desfășurare mai lentă ale lui Daniil Granin. Există desigur și puncte de interferență, de întâlnire între Kazakov, Iulian Semionov, Iuri Kuranov, Gheorghii Semionov, Gleb Gorșin, între I. Naghibin, Vasili Rosliakov, între I. Bondarev și G. Baklanov etc. Acestea sînt determinate de apropieri tematice sau tipologice, de preferința pentru anumite procedee compoziționale, de selectarea anumitor mijloace de expresie, de predilecția pentru anume rezolvări stilistice. S-a discutat pînă nu de mult, cu destulă aprindere, despre viziunea nouă asupra temei războiului pe care au adus-o unele dintre romanele și nuvelele din ultima vreme. Cu acest prilej s-au situat alături numele lui Bondarev, Baklanov, Bikov, adeseori și al lui Simonov. În disputa despre proza „lirică“ s-au citat numele Olgăi Bergholtz, al lui Cinghiz Aitmatov, Oles Goncear, Iuri Kazakov, etc.

Desigur că a inventaria și categorisi toate tendințele și orientările ce definesc dezvoltarea prozei sovietice contemporane ar fi greu și oșios și într-o anumită măsură prematur, fiind vorba de un proces în plină mișcare, creștere și înaintare, care respinge deocamdată bilanșurile și concluziile definitive. Dar oricum caracterul de căutare, străduința de învoire nu pot fi ignorate și trecute sub tăcere. Aceste căutări se manifestă atît orizontal (lărgirea tematicii, reluarea într-o lumină nouă a unor teme mai vechi, — ca cea a războiului, a muncii etc. — descoperirea unor sec-toare tematico-geografice inedite, împospătarea tipologiei etc.), cît și vertical (aprofundarea tehnicii, desăvîrșirea măiestriei artistice etc.), ambele pla-

nuri fiind deopotrivă de importante, condiționîndu-se reciproc și contribuind deopotrivă la progresul literaturii sovietice contemporane.

Căutările și înoirile nu se fac cu ignorarea realizărilor și cuceririlor literaturii din trecut — naționale și universale — ci în temelul lor, cu preluarea și prelucrarea lor creatoare în condițiile unei realități sociale noi și a unui crez estetic nou. Critica literară a vorbit destul de mult despre tradițiile prozei sovietice contemporane, citînd nume ca Gorki, Tolstoi, Cehov, Bunin, etc. Opiniile ei sînt întemeiate și confirmate de mărturiile multor nuveliști și romancieri, mai ales dintre cei mai tineri, care au arătat și nu o dată firele ce-i leagă de creația unora dintre înaintași, de la ucenicia literară și pînă la afinități temperamentale sau înrudirea de principii artistice. „Dascălii mei literari au fost Lev Tolstoi, Cehov, Alexei Tolstoi“ — declară Grigori Baklanov¹. „Scriitorii mei preferați sînt Lev Tolstoi, Anton Cehov, Ivan Bunin, Alexei Tolstoi, Mihail Șolohov, iar dintre scriitorii occidentali — Ernest Hemingway și Heinrich Böll“ — spune I. Bondarev², manifestînd aproape aceleași predilecții ca Iulian Semionov. Unele talente noi s-au afirmat sub semnul școlii tolstoiene în proză, cazul lui G. Vladimov (*Marele zăcămint*), al lui Victor Konețki (*Istoria radiotelegrafistului Kamușkin, Încă odată despre război*).

Nu rareori se vorbește despre tradiția cheviană în proza contemporană: la Vera Panova, la Gheorghii Semionov, dar mai ales la Iuri Kazakov, considerat cel mai „chevian“ dintre toți nuveliștii sovietici din zilele noastre. De altfel în ultima sa nuvelă *Nordul blestemat*, Kazakov declară deschis și am putea zice programatic prin gura unuia dintre eroii săi: „Îl iubesc pe

¹) „Secolul 20“, nr. 10/1962, p. 113.

²) Idem, pag. 115.

Cehov, știi asta? Îl iubesc cu atîta gingășie... A fost un om puternic, un om adevărat. Îl iubesc cum nu iubesc pe nici un alt scriitor, nici chiar pe Tolstoi". În nuvelă există repulsia, ura cehoviană față de trivialitate, de plătitudine care vine să mînjească tot ce e poezie și înălțare spirituală. Dar totodată în nuvelă există și o replică a contemporaneității la tristețea cehoviană, la acea melancolie nuanțată uneori de pesimism cu care marele scriitor privea lumea din jur, strîmb orînduită, replica omului sovietic care cunoaște dincolo de înegurările trecătoare sau chiar de pierderile definitive, dincolo de durerile de care viața nu-l scutește nici pe el, certitudinea menirii sale pe pămînt, certitudinea de truditör, de făuritor, de creator. Și acest punct luminos îl poate scoate din orice impas. Asemenea unitate dialectică rodnică — preluare, dar și replică de pe pozițiile contemporaneității — definește atitudinea prozatorilor contemporani față de înaintașii lor clasici, dintr-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat. Sub acest semn se poate vorbi și despre filonul dostoevskian în creația lui Leonid Leonov, independența și replica fiind cu atît mai puternice, mai îndrăznețe și cu adevărat originale, inovatoare, cu cît și talentul e mai mare, mai autentic, cum se întîmplă în cazul autorului „Pădurii rușești“.

Nuvela, schița, romanul sovietic de astăzi cîștigă pe de o parte în bogăție și amploare tematică, abordează probleme noi și variate, includ în sfera lor de dezbateri noțiuni și idei, preocupări noi, își lărgesc tot mai mult orizontul de cuprindere a vieții spirituale și intelectuale a omenirii, iar pe de altă parte își multiplică și ascut uneltele de lucru, își diferențiază și desăvîrșesc mijloacele de zugrăvire, de „recreare“ a lumii și oamenilor, își sporesc măiestria artistică.

Leonid Leonov scria nu de mult: „Evenimentele pe care le cunoaște

epoca noastră — nu numai cele politice, dar și științifice și etice — sînt atît de multe și de consistente, încît mintea și imaginația nu le pot însuși dintr-odată. Treptat, treptat se adună rezerve uriașe de gînduri și sentimente ale oamenilor care au trecut prin 1914 și 1917, prin 1941 și 1945, care au văzut și au trăit și multe alte date memorabile ale veacului nostru. Pentru a merge în pas cu experiența spirituală a veacului arfa are datoria de a făuri rezerve care să păstreze amintirile omenirii. Dar intensitatea senzațiilor pe care le cunoaște omul și greutatea amintirilor ce-i grevează memoria sînt atît de mari, au crescut într-atît, încît e foarte greu, ba chiar imposibil, să le redai cu vechile mijloace. Un centimetru pătrat de suprafață utilă a artei vechi nu poate suporta presiunea marilor evenimente ale erei noastre...“

Tendența de a se ridica la nivelul cerințelor epocii noastre și de a corespunde exigențelor ei istorice, intelectuale și emoționale, tendența de a cuprinde cît mai larg viața contemporană și de a-i sonda cît mai adînc străfundurile, poate fi urmărită în toate căutările scriitorilor sovietici contemporani, ca mobil și stimulent de prim ordin.

Aspirația spre autenticitate, spre redarea cît mai veridică, mai completă și mai precisă a realității contemporane a determinat într-o primă etapă cultivarea exactității documentare, faptice. Proza documentară sau semidocumentară, reportajul au jucat în ultimii ani în contextul literaturii sovietice un rol foarte important, pe care nu l-au pierdut nici astăzi. Mulți dintre scriitorii de prestigiu au publicat în acești ani reportaje de mare succes (Vera Panova, Boris Polevoi, Vadim Kojevnikov, Victor Nekrasov, Iuri Kazakov, K. Paustovski etc.), după cum mulți dintre tinerii de talent, care au intrat în literatură în vremea din urmă au debutat cu reportaje (Iulian Semionov, A. Kuznețov, V. Voinovici,

G. Semionov etc.). Mulți dintre aceștia din urmă au căutat să introducă peisaje inedite, zone geografice neabordate, de cele mai adesea chiar regiunile lor natale. În această privință se poate spune că Siberia este în ultima vreme una din regiunile favorizate, datorită lui Iuri Kuranov, Vasili Axionov, Iuri Kazakov.

Un alt drum pe care s-a mers pentru realizarea aceleiași autenticități a fost folosirea largă a experienței proprii de viață, recurgerea la amintiri și impresii directe, la perceperea personală a faptelor și evenimentelor, în afara unor factori intermediari. Pe această linie s-a ajuns însă și la unele exagerări, la un anume „egocentrism“, la declararea și afirmarea permanentă a „eu“-lui scriitoricesc și recepționarea vieții exclusiv prin această prizmă, care se observă în unele din creațiile de început ale lui Iuri Kuranov, Boris Sergunenkov, Gleb Gorișin. De aici o anumită amprentă de lirism — exterioară, am putea spune — care pare să se estompeze în ultima vreme, atît datorită maturizării și „obiectivizării“ talentului unora dintre cei ce promovau această tendință, cît și datorită intrării în literatură a unor talente noi, refractare subiectivismului exagerat, liricității ostentative, care, dealtfel, nu este ferită de primejdia idilismului și a împodobirii realității. Desigur că nu este vorba nici un moment de confundarea cu adevărata proză lirică, de înaltă ținută, în care elementul subiectiv, decurgînd din însăși atitudinea, temperamentul și viziunea scriitorilor devine parte integrantă, structural organică a operei literare, așa cum se întîmplă la Olga Bergholtz (*Stele în plină zi*), Vladimir Solouhin (*Picătura de rouă*) și îndeosebi Iuri Kazakov, care rămîne, incontestabil, unul din exponenții cei mai de seamă la etapa actuală a prozei lirice în literatura sovietică. În asemenea cazuri liricul nu îngustează și nu deformează viziunea asupra vieții, și am putea cita ca un

alt exemplu elocvent scrierile lui I. Smuul *Cartea ghețurilor și Marea Japoniei*.

Gheorghii Semionov scria nu de mult: „Proza din ultimii ani a împrumutat mult de la poezia lirică și această dobindire nu e un lucru rău. Și totuși ar fi de dorit să privim lumea printr-o prizmă mai largă și să nu ne bazuim numai pe simpatiile unora sau altora dintre scriitori. Proza trebuie să fie mai obiectivă decît poezia. Proza înseamnă cercetarea vieții“.¹

Asupra relațiilor dintre epic și liric în cadrul prozei contemporane se discută mult în critica sovietică. Unii critici, cum e Z. Kedrina, văd în „îmbinarea elementului epic și liric“ una din străsăturile inovatoare ale prozei sovietice de astăzi. Alții, ca de pildă A. Marcenko, socotesc că e necesară și rodnică predominarea epicului asupra liricului. Adoptînd un punct de vedere întrucîtva absolutizant, L. Iakimenko vede în romanul-epopee o treaptă superioară de proză spre care trebuie să tindă orice scriitor epic. Desigur eliminarea cu desăvîrșire a lirismului din proză nu e posibilă și nici logică. Prezența lui e determinată în unele cazuri de înclinări și preferințe personale ale scriitorilor, în altele de înfrîurirea unor tradiții naționale (ca în cazul literaturii ucrainiene, kirghize, letone etc.), sau de întîlnirea ambelor condiții (cazul lui Oles Goncear, al creațiilor lui Cinghiz Aitmatov — *Djamilia*, *Primul învățător*, *Ogorul mamei* etc.).

Făgașul principal de dezvoltare a prozei contemporane sovietice merge totuși pe linia „obiectivării“, a drepturilor depline ale epicului, fără ignorarea totală a liricului. Succesul și prețuirea de care s-au bucurat opere ca *Bătălie în marș* de Galina Nikolaeva, *Vii și morții* de K. Simonov, *Vi-l prezint pe Baluev* de Vladimir Kojevnikov, *Colegii* de V. Axionov, *Zăcămintul cel*

¹) „Znamia” nr. 9/1962, p. 195.

mare de G. Vladimir, *Amintirea pământului* de V. Fomenko, *A treia rachetă* de V. Bikov și mai recent *Clopotele în stepă* de O. Gonciar, *Împotriva furtunii* de D. Granin, *Liniște și Cei doi* de I. Bondarev, *Pe Irtiș* de S. Zalgighi, *La noi acasă* de A. Kuznețov, *Nimeni nu se naște soldat* de K. Simonov au arătat că indiferent de dimensiunile lor, fie ele romane-epoei sau romane „scurte“, nuvele sau schițe, creațiile literare realizează cu maximum de veridicitate, vigoare și pregnanță tabloul complex al contemporaneității, „cercetarea“ vieții, dacă urmăresc condiționarea istorică și socială a faptelor și evenimentelor, determinarea obiectivă și concretă, istorică, socială și psihologică a tipurilor umane.

Omul pe fundalul epocii și epoca exprimată prin destine umane, iată cele două coordonate pe care se sprijină proza sovietică în tendința ei de a zugrăvi tabloul cât mai complet și mai complex al societății din zilele noastre. Implicit problema omului, a „eroului timpurilor noastre“ devine centrală. Cine este el? Care-i sint virtuțile și idealurile, mentalitatea, atitudinea față de viață? Încotro năzuiește? Ce-l frământă? Deslegarea problemei „eroului timpurilor noastre“ înseamnă într-o bună măsură rezolvarea numeroaselor căutări întreprinse pe alte planuri ale creației literare pentru a ajunge la nivelul exigențelor înalte — intelectuale și emoționale — ale epocii noastre și a le da întrupare și glas în opere literare. Căci, oamenii, fiecare cu individualitatea sa bine distinctă, cu destinul său, exprimă mai pregnant — prin faptele lor, prin reacțiile lor psihologice, prin mentalitatea lor — spiritul și atmosfera epocii pe care o reprezintă, decât cele mai desăvârșite documente sau monumente ale culturii materiale. Nuvelistul Igor Zolotuski remarcă: „Epoca înseamnă oameni. Fără oameni nu poți descrie epoca, ea rămîne un teren gol, o listă de evenimente, — nimic mai mult.

Numai cu ajutorul oamenilor poți înțelege epoca“.¹

Nu de mult Gheorghi Semionov își exprima dorința de a scrie despre contemporanii săi: „fără mânuși, de a le spune adevărul în față, fără a-i linguși și fără teama de a-i supăra. Nu trebuie să uităm că scriitorul e conștiința popoului. Iar orice conștiință e totdeauna necruțătoare“.

Prin prisma „conștiinței necruțătoare“ este tot mai mult privit astăzi eroul literaturii sovietice. Tutarinovii „ideali“ au dispărut pentru a face loc unor oameni reali, exigenți cu sine și cu alții, cu un univers spiritual bogat și complex, cu o viață lăuntrică clocoțitoare, cu o conștiință înaltă, demnă de epoca pe care ei o reprezintă. Oameni care nu trec prin viață însoțiți de baghetele fermecate ale unor zîne ce îndepărtează din calea lor orice piedică, semănîndu-le drumul cu victorii și lauri, oameni care cunosc mari greutăți, care luptă și nu biruie întotdeauna, dar ale căror izbînzii sînt cu atît mai prețioase cu cît sînt și reale și convingătoare. În proza sovietică din ultimii ani își face tot mai mult loc omul care nu trăiește pur și simplu, care nu se mulțumește a lua viața „ca atare“, chiar dacă aceasta e de parte de a fi trîndăvia oblomoviană, presupunînd neapărat contribuția și participarea la munca generală. Eroul literaturii sovietice devine tot mai mult omul care gîndește și analizează, care nu acceptă nimic „de la sine“, dat din afară, care trece totul prin filtrul inteligenței și rațiunii sale, care prețuiește și cumpănește, aprobă sau respinge, dar oricum nu-și însușește nici un punct de vedere fără a cerceta, fără a raționa, nu-și dă adeziunea decît pe baza unei ferme convingeri intime. „Unde este contemporanul nostru, omul cu suflet complex, omul care gîndește și simte adînc?“ se întreba acum cîțiva ani același Gheorghi Semionov. Putem

¹) „Znamia“ nr. 9/1962, p. 189.

spune că astăzi acest „om contemporan“ cu „suflet complex“, care „gîndește și simte adînc“ este din ce în ce mai des și mai puternic prezent în proza sovietică. El poate purta numele lui Krîlov și poate fi un tînăr savant (*Împotriva furtunii* de D. Granin) sau medic ca Zelenin și Maximov (*Colegii* de V. Axionov), el poate duce o viață tristă, bolnav, singuratic ca Fedor Kamușkin (*Istoria radiotelegrafistului Kamușkin* de V. Konețki) sau dimpotrivă agitată, continuu în călătorii pe mări furtunoase, ca Gleb Volnov (*Grijile zilei de mîine* de V. Konețki) sau străbătînd cu avionul văzduhul spre îndepărtate regiuni polare ca Strumilin (*În serviciu comandat* de Iulian Semionov). El poate fi un ostaș încercat ca Serpilin (*Vii și morții și Nimeni nu se naște soldat* de K. Simonov) sau adolescent, care abia își începe drumul în viață ca Volodia (*La revedere băieți!* de Boris Baltev), el poate avea o biografie împovărată de încercări ca Zavalov (*Lumina stelei îndepărtate* de A. Ceakovski) sau un destin mai puțin complicat ca inginerul ce visează să construiască „orașe albastre“ în inima taigăii (*Tovarăși de cort* de Iulian Semionov). Oricare ar fi elementele biografice, istorice și sociale care-l definesc, el este totdeauna un „filozof“, o individualitate care cerne prin concepția și viziunea sa despre viață tot ceea ce cade în raza lui de cunoaștere sau acțiune, de percepere sau intuire. Pasivitatea și indiferența intelectuală, spirituală îi sînt străine, după cum străină îi este și nonviolența, impasibilitatea față de tot ceea ce vine în contradicție cu principiile și idealurile de viață superioare, comuniste care-l însuflețesc. Evghenii Vinokurov spunea acum cîțiva ani că „o trăsătură distinctivă a poeziei sovietice contemporane este... încercarea de a interpreta, din punct de vedere filozofic, epoca în care trăim și poziția noastră în această epocă“.¹

¹) „Secolul 20“, nr. 8/1962, p. 158.

Am putea afirma că această caracterizare se potrivește pe deplin și prozei sovietice de astăzi.

Ar fi greșit să se creadă însă că înclinarea spre „filozofare“, atitudinea rațional și intelectual activă în fața vieții și a istoriei este un apanaj al eroilor dotați cu un plus de virtuți spirituale, întrucîtva „superiori“, „aleși“. Ea este prezentă în aceeași măsură și la oamenii „de rînd“, neînarmați cu cunoștințele științifice înalte ale lui Krîlov sau cu experiența politică a lui Serpilin, cum ar fi colhoznicii, eroii lui Oles Goncear (*Clopotele în stepă*) sau țăranul Stepan Ceauzov din ultimul roman al lui I. Zalîghin *Pe Irtîș* sau Raisa din nuvela lui I. Zverev *Ea și el*. Tocmai opoziția între cele două feluri de a privi viața, indiferent, conformist, fără nici o încercare de a înțelege și judeca lucrurile, acceptînd totul, al lui Piotr, și străduința, chiar dacă naivă a Raisei de a căuta adevărul, logica, raționalul, și a respinge ceea ce apare lipsit de sens — stabilește diferența dintre cei doi soți și condiționează evoluția lor cu totul diferită. Raisa crește, devine un om activ, folositor, un om în adevăratul înțeles al cuvîntului, Piotr se închistează, se usucă sufletește, se automatizează în gîndire, devine sclav al unor formule învățate pe de rost și nu mai poate nici înțelege viața, nici nu i se mai poate acomoda. Eroul lui S. Zalîghin din romanul *Pe Irtîș*, Stepan Ceauzov rostește o frază foarte semnificativă: „nu moartea mă îngrijorează, mă îngrijorează viața — cum s-o trăiesc ca un om adevărat!“ Și Stepan Ceauzov reușește să devină om cu adevărat tocmai pentru că privește viața conștient, caută să-i afle sensul, gîndește asupra ei.

Înțelegerea sensului și a semnificației vieții, a mersului ei înainte sporește sentimental răspunderii pe care-l au eroii. Unul din eroii romanului lui Boris Baltev, *La revedere băieți*, mărturisește: „sînt om și de aceea răspund

în fața conștiinței mele pentru toate ticăloșiile și crimele care se petrec pe pământ". Acest sentiment îl trăiesc cu acuitate și Krilov și Serpilin și Sînțov. Amplificat de împrejurări biografice dramatice el apasă puternic pe umerii lui Fedor Kamușkin. Îl cunosc deopotrivă și cei ce abia pășesc în viață, tinerii ca Valia Ciunchina care respinge cu hotărâre ideea că „oamenii văd uneori nedreptatea și o suportă, ba îi mai caută și justificare”. „Dacă ar fi așa — spune ea — nici nu ar mai merita să trăiești”. Simțul de răspundere față de propria soartă, dar și de a celorlalți, de colectivitate, definește deopotrivă preocupările tinerei colhoznică Galia (*La noi acasă* de A. Kuznețov), lupta lui Sașa, Lipatov și Pavel (*Altfel nu merită să trăiești* de Vera Ketlinskaia) împotriva carieriştilor, a birocratilor care încearcă să submineze acțiunea lor inovatoare, atât de utilă și de necesară industriei miniere sovietice, a lui Ermasov și Karabaș împotriva rutinei și inerției. (*Potolirea setei* de I. Trifonov).

Universul spiritual al eroului contemporan e bogat și complex. În el își află loc idealurile și aspirațiile cele mai înalte ale epocii noastre, țeluri nobile de luptă pentru adevăr, pentru triumful dreptății și al binelui pe pământ, de afirmare a umanismului adevărat, năzuințele de a crea și făuri, de a înălța o lume nouă. Dar întruparea în viață a acestor idealuri nu se poate face de la sine, fără a îndepărta piedicele, fără a desțelenei calea spre societatea comunistă. Lupta se desfășoară sub semnul unor norme etice superioare pentru biruința moralei de tip nou, a relațiilor cu adevărat umane, a sentimentelor celor mai pure și mai nobile.

Se vorbește adesea în critica literară sovietică despre interesul subliniat pe care-l manifestă literatura din zilele noastre și îndeosebi proza față de problemele etice. Acest lucru este o realitate incontestabilă. E deajuns să ne

gîndim la nuvelele *La lumina zilei* de Em. Kazakevici, *Judecata* de V. Tendriakov, *Omul trăiește!* de V. Maximov, *Kira Gheorghievna* de V. Nekrasov, la romanele *Vi-l prezint pe Baluev* de Vadim Kojevnikov, *Potolirea setei* de I. Trifonov, ca să nu cităm decît câteva titluri mai reprezentative dintr-o suită destul de impunătoare. De altfel ținînd seama tocmai de preocuparea susținută pentru dezbaterile problemelor etice ne explicăm accentul puternic pe care proza sovietică de astăzi îl pune pe analiza psihologică, pe cercetarea cît mai adîncă și mai temeinică a lumii lăuntrice a eroilor.

Etapele istorice parcurse și victoriile înregistrate de poporul sovietic în făurirea unei societăți noi au schimbat caracterul conflictelor. În mai mică măsură vom întîlni în literatura de astăzi conflicte ca cele din *Cimentul*, *Hydrocentrala*, *Sotî*, în care lupta se dă între forțele sprijinind construcția lumii noi și cele adverse lor, o luptă aprigă economică, politică, socială. În zilele noastre conflictele, fără a pierde din ascuțime, se situează de cele mai adesea pe tărîmul eticei, al moralei, al relațiilor dintre oameni care conviețuiesc într-o societate socialistă și scrutează orizontul unei lumi și mai înalte, comuniste. Dacă în literatura de la 1920—1930 lupta se ducea împotriva sabotajilor și diversioniștilor, a agenților contra-revoluționari, acum lupta se duce împotriva elementelor morale corupte, a factorilor care pot submina rezistența morală a omului sovietic, pot contribui la infiltrarea unor apucături, atitudini, mentalități străine de etica sovietică. Mulți scriitori își propun să scoată „la lumina zilei” — ca să folosim expresia lui Kazakevici — pe toți cei ce în viața lor personală, în atitudinea față de colectivitate, în relațiile cu cei din jur, mai plătesc încă tribut moralei vechi, burgheze. Operația nu e de loc ușoară, căci e vorba adesea de manifestări care nu pot fi încadrate și urmărite după vreun cod de legi, care zac

adesea ascunse în adâncuri și izbucnesc doar în anumite condiții sau pot fi pur și simplu mascate și prezentate ca perfect corespunzătoare normelor de viață noi. De aceea e nevoie de o sondare pînă în străfundurile sufletului omenesc, de o cercetare atentă și amănunțită a cutelor sale cele mai ascunse, de o intuire și apreciere fără greș a ceea ce este bun și rău. Cine ar putea bănuî egoismul îngrozitor care zace în sufletul Olgăi Petrovna Necaeva, (*La lumina zilei* de Em. Kazakevici) o femeie desigur respectată de toți și care ar protesta vehement împotriva celui ce ar spune că nu este la înălțimea normelor etice ale comunismului? Dar odată adus „la lumina zilei“ de analiza fină și pătrunzătoare a lui Kazakevici, sufletul Olgăi Necaeva apare în toată meschinăria și uscăciunea sa, care se învecinează cu neomenia. Cu un bisturiu nemilos disecă Victor Nekrasov sufletul de un egoism feroce al Kirei Gheorghievna, care nu cunoaște altă normă de viață decît propria-i comoditate, propriile-i plăceri. De dragul unui „mie să-mi fie bine“ această femeie poate călca în picioare iubire, respect, recunoștință, poate trece senină, dacă nu peste cadavre, dar în orice caz peste dramele și suferințele celor din jur. Un reproș nemărturisit, dar sugerat, trece prin schița lui I. Kazakov *Iată fuge un câine* la adresa mecanicului Krîmov, care în bucuria sa nu a simțit, nu a ghicit durerea mută a necunoscutului cu care a mers în autobuz, rămînînd surd la suferințele altui om. Reproșul devine o condamnare fără rezerve — deși în maniera caracteristică a lui Iuri Kazakov ea este mai mult sugerată decît declarată — în schița *La haltă*. E condamnarea egoismului îmbinat cu cinismul care își bate joc de o victimă naivă, lipsită de orice apărare.

În lupta pentru „asigurarea morală a comunismului“ — după expresia atît de sugestivă a lui Tvardovski — unul din adversarii cel mai des întîlniți este spiritul filistin, mic-burghez, care poate îmbrăca forme și manifestări variate. Katia, nevasta lui Bahirev are o mentalitate mic-burgheză, dar și individualistul, infumuratul Valgan — cu toate diferențele dintre ei — este un spirit mic-burghez. Filisitinizmul îl definește deopotrivă pe Alîmov (*Altfel nu merită să trăiești*) ca și pe Uvarov și Bîkov (*Liniste* de I. Bondarev). Dar cine ar putea crede la prima vedere că Semion Nagaev (*Potolirea setei* de I. Trifonov), muncitorul fruntaș, mîndria șantierului, este în adîncul sufletului lui un mic-burghez stăpînit de patima banului, de lăcomie, de dorințe de înavuțire?

Biruința normelor etice superioare, biruința moralei comuniste înseamnă afirmarea spiritului puternic de omenie, ce definește viața în societatea socialistă. Această biruință nu este un „happy-end“ forțat, ea decurge în mod firesc din atmosfera psihologică, socială și morală în care-și duce existența omul în lumea nouă. De altfel ea nici nu este totdeauna proclamată în final, cum ne-o dovedesc, între altele, nuvelele *Cruzime* de P. Nilin, *Străin în casa lui* de V. Tendriakov sau *Rîpa neagră* de V. Lipatov. Dar totdeauna reiese că în ultimă instanță, chiar dacă nu pe loc, ci cu întîrziere, izbînda va fi de partea omeniei, a dreptății, a binelui.

În bucuria de a descoperi tot ce-i mai bun, mai înălțător, în om, în conștiința că omul este rațiunea principală de existență a lumii, că valorificarea deplină a puterilor, talentelor, capacității sale este ținta supremă spre care tindem, se desvăluie înaltul ideal umanist al societății noi: „omul — iată un cuvînt care răsună mîndru“.

AMINTIREA LUI MIHAIL SADOVEANU

 e gîndim că (și fără sfatul acela) lucrurile s-ar fi întîmplat la fel.

S-a uitat cine, pe la început de secol, îi reproșa lui Sadoveanu și prolificitatea scrisului. Era, ce-i drept, un an în care tînărul Mihail Cobuz, devenit de la un moment dat și nu tocmai de mult Sadoveanu, apăruse în vitrine cu al patrulea volum de proză. Și atunci glasul intuitiv al lui Nicolae Iorga s-a ridicat protestatar și îmbărbător contra argumentului ridicat de nu se prea mai știe cine, că — publicînd exagerat de mult — marele povestitor al acestui neam se va irosi prea repede și nu va mai avea nimic de spus. Dimpotrivă, îl îndemna Iorga — și l-am citat pe ilustrul savant, fiindcă destinul (cu sau fără voie) îi va mai apropia, prin adversarii lor, deseori în viață! — dimpotrivă îi sugera el, cită vreme e încă în vigoare și gîlgiile de robustețe, să dea tot ce poate da. Chiar dacă i s-ar imputa și mai mult. Și ori de cîte ori va ști că are de transmis frumuseți din frumusețile-i lăuntrice, s-o facă degajat, fără prejudecăți, cu naturalitate și generozitate, neglijînd copios mofturile, scorneala ori năzăririle felurișilor critici, care dacă nu spun una, trebuie să spună alta.

Nu din vreo înclinare de a ucenici la povețele „Sămănătorului“ (de unde a și plecat, spre a se atașa „Vieții Romînești“), ci dintr-o întîmplătoare coincidență l-a ascultat Sadoveanu: cu anticipare, sugestia istoricului se axa perfect pe direcțiile structurii sale și se potrivea cu ele.

De aceea și ziceam că lucrurile, probabil, la fel s-ar fi întîmplat și fără sfatul acela...

Iar de spus, drăcă e să ne întoarcem și la capitolul acesta, numai el singur își da seama cît și cîte are de spus, cum numai singură fîntina cunoaște cîtă apă i-a mai rămas și cîtă poate o mai fi avînd de primit.

Cu generozitatea, de asemenea, este bune cunoscut adevărul că, pe lângă producția sadoveniană, opera oricăruia dintre confrății săi de îndeminări și de breastă răspunde, cantitativ, cu multe fiorduri mai jos.

Mitologia chineză, îndărătul milenilor ei de viziuni și de prefaceri, ar fi imaginat — zice-se — odinioară, ridicat pe tîpșane de cuget un, pare-mi-se, templu al regretelor... Cei mult la ușile unui atare lăcaș, fictiv pentru noi, am zăbovi mîhnii că viața lui (multiplă în împliniri și încercări) nu i-a prilejuit o și mai prăselnică zestre literară decît aceea — masivă și nepieritoare totuși — pe care ne-a lăsat-o spre bucurie. Înmulțind-o ca pe talanții din parabolă, îi gătim prin vocile celor ce vor veni din ce în ce mai trainică durată și oglindire în noi, iar în spiritul uman — răsfringere fidelă a ordinii materiale din jur, conținuu zămislitoare de miracole — îi păstrăm luminos jilful pe care l-a meritat.

Pentru a fi însă văzut numai din perspectiva operei sale proteice, grea de sensuri, omul Mihail Sadoveanu, de la a cărui dispariție numărăm patru ani, e prea bogat.

Conținutul original și esențialul vieții lui rezida în colosala capacitate de a servi. Prin credință, prin iubire și devotament, el s-a subordonat integral aspirațiilor poporului, definindu-se (într-o epocă de groază și demonie abătută, odată cu invazia nazistă, peste obidita noastră istorie) drept „instrument al durerii“ populare.

Pentru Mihail Sadoveanu n-a putut exista libertate fără conștiință. El s-a simțit legat de pământ prin toate rădăcinile și n-a divagat, căutînd paleative abstracte. Cit de nimerite ar fi sunat, într-o astfel de concepție vitalistă, versurile lui Lermontov: „De aceea sînt nefericit, / oameni buni, fiindcă stelele și cerul / sînt stele și cer! iar eu sînt om...“ Și ca om, a onorat atributele noțiunii cu participări desăvîrșite, confundat cu sineși în oricare dintre manifestările ce i se cunosc. De aceea și lipsese dintre perefii lumii lui ezitățile și capitularea înaintea pericolelor care i-au pîndit viața și independența morală. Primea pericolul în față, ca pe mistreții și ca pe lupii din cărțile sale de vînătoare, și a înfruntat neșovăelnic primejdia atunci cînd, cu condeiul de aur pe care i-l știm, luînd partea răscoalelor din 1907 și legat de realitățile epocii, ajunge pe lista neagră a „instigatorilor“.

Nici mai tîrziu viața sa n-a fost o viață în siguranță și stricătorii de dreptate ori practicienii violenței nu l-au iubit, nu i-au iertat nici liniștea, nici cărțile. Într-o vreme de adîncă pierdere și ingenuchiere pentru țară, tîncurîndu-i cu tristețe seninul ochilor blind albaștri, insultele și amenințarea morții nu l-au clintit. În fața acelor care făcură cu opera sa autodafeuri și care lesne știau trece de la agresiune la asasinat, Mihail Sadoveanu a refuzat să se lase constrîns de rigori. Privind către lăcomia secetoaselor contingente de exaltați care transformaseră noțiunea de om într-un teren de făcut exerciții cu gloanțe, intuia organic trebuința luptei și a răspunderii cetățenești, convins că orice pieire e din lăcomie, după cum (pentru cei eiși vrură să întorcă apele din drumul firii lor, îndemnîndu-le să curgă la deal) s-a văzut că ea a și fost.

Destule și diverse erau tribunele care-și așteptau retorii. Pentru a trasa civic prefigurația viitorului unei culturi, în miezul orientării și armoniilor intime ale căreia pătrunsese cu o profundă cunoaștere, nu la oricare din acele tribune și nu lingă oricine va urca Sadoveanu.

Ceea ce afectiv au fost Shakespeare și Dickens pentru Anglia, Victor Hugo și Balzac pentru Franța, Tolstoi pentru Rusia, este Sadoveanu pentru noi — chin-tesență, împlinire, vastitate, obligație, reflectare și sens: „La „Viața romînească” am fost chemat în 1905, ca să fac parte din comitetul de redacție; Ibrăileanu îmi spunea să colaborez la o revistă care era organizată pentru a servi ridicarea poporului și democratizarea țării. M-am simțit dator să răspund chemării, întrucît din punct de vedere social mă socoteam străin la „Semănătorul”, care n-avea alte preocupări decît arta literară și era înclinat către un patriotism sterp”. Sînt cuvinte de unde rezultă deschis aversiunea față de gogorițele șoviniste ale vremii și unde își mărturisește legătura de nezdruincinat cu această revistă, încă de la începuturi întreținută cu focu-i sacru și nepărăsită de el în anii revoluției socialiste decît în ceasul din urmă.

Luminînd o parte sau alta a operei sadoveniene (atență la mersul vremii și la pulsurile conștiinței majoritare, cu tinere cutii de rezonanță pentru ritmurile înnoitoare ale răsturnărilor intervenite), exegeții, criticii și istoricii literari s-au consacrat întinderilor ei mănoase și de o inepuizabilă capacitate de a răsplăti

investigațiile. Dominarea în această operă e vasta rețea de voiajuri întreprinse imaginativ în tainele hrisoavelor, codicelor, depărtării și legendei. Cea mai mare parte a producției sale literare e ocupată, indiscutabil, de asemenea palete cu înfăpșări și profiluri pierdute în ceața secolelor de durere și de istorie românească.

Dar oare profilul literar gigantic al lui Sadoveanu numai din matricea unui creator de lumi fictive și neguroase să se desprindă? Nici pomeneală. Cine oare s-ar opri la aparențe, ca să ignore esența? Tocmai de aici izvorăște complexitatea.

Trecutul e intuit de Sadoveanu ca un alt tărîm, cu legi și durate crincene, cu retractilități și desfolieri agil sublimate în proverbe, de unde — ca un ecou neconținut — parvine la noi totuși mesajul umilințelor și nădejdlor celor din vechime, suferințele, suspinele și răsvrătirea asuprițiilor. Dintre contemporani, nimeni altul n-a izbutit ca el să se apropie cu atita fantezie și iubire de umanitatea cronicilor, să lanseze antene (ca într-un spațiu nou) în trecut, să-și reconstituie perioadele de vitregie ale voievodatelor și nimeni n-a găsit adîncimea, nici dexteritățile gin-gașe de a relea într-o lumină atît de încărcată de surprize chipurile unei succesiv-seculare desimi de oameni, care și-a durat istorie peste umiliri și s-a păstrat prin voințe megieșe cu duritatea pietrei ori cu implicațiile de frenezie duioasă ale eternității din cîntec :

Îmi cîntai durerea mea
Și cîntînd trecui prin ea.

Absorbirea lui Sadoveanu în negura evurilor, gravitatea cu care s-a aplecat peste ele, iscusința scăpărătoare cu care le-a decis la viață și le-a convertit la tre-buințe, născocind în carnea lor popasuri, fabule, balade și pilde, nu țin de altceva decît de intuiția colosală cu care mintea talentului său știa să surprindă secretul arhitecturilor istorice. Iar cînd, aparent refugiat în timpuri perimate, printre zăcă-minte și sedimente, arheolog al condeiului care veghează treaz lingă un imperiu de pietre, de fantome și de oase, el pare cu totul captivul acestora, de fapt Sadoveanu descifrează în ele logaritmii viitorului, îmblînzînd misterul, umanizîndu-l. Și de la asimilarea de o manieră expresiv de personală, pe căi cu totul seducătoare, a procesului evolutiv marcat de istoria națională și socială, inegalabilul nostru rapsod saltă direct în nucleul de grandori cu care evenimentele epocii acesteia au pavoazat cele patru puncte cardinale ale noii geneze. Astfel că, mult comentatul trecut sadovenian devine pe nesimțite prezentul cel mai viu și colectează cu nesaț multiple fațete din fațetele realității imediate. Alimentat de văzduhul străvechilor vremi, Sadoveanu întrezărește cu regularitate în acestea prefigurația timpurilor de mîine și-și scoate din turbincile cu steme și colb, prilejuri uluitor de proaspete de a interpreta revoluția socială și de a-i străbate etapele, din care își sculptează mereu noi ținte și — pe urmă — răgazuri de încercat alte salturi în cunoaștere. Talentul său nu e decît o gară (ziceți-i enormă!), cu nespuse multe peroane, la care însă trenurile sosite dintr-o sumedemic de direcții pitorești nu vin din trecut ca să se întoarcă iar — blazate — acolo, îndeplinind doar un circuit de materie moartă, ci ele descarcă întotdeauna ideea deschise ca estuarele către progres și duc statornic spre forfota de idealuri ce înobilează demnitatea umană, aspirînd la apogeele și nemărginirea acesteia.

Dealtminteri problematica operei în cauză și-o definește însuși autorul ei ; și din definirea la care noi ne referim, e lesne de defalcat cam cît datorăm creatoarei sale puteri și personalității vizionare ce a acoperit peste o jumătate de secol din literatura unei țări : „Dacă am izbutit să dau ceva valabil neamului meu, apoi toate

laudele pe care le primesc cu recunoștință vreau să le întorc umiliților și ofensărilor vieții, aceluia ce s-au petrecut ca frunzele și florile anotimpurilor și care totuși mi-au transmis depozitul sufletului lor, ca să-l pun în fața lumii nouă, mărturie pentru nedreptatea imensă pe care au suferit-o și pentru crima săvârșită asupra lor de către asupritori. Din umilință, durere, foame, boli sociale și mizerie fiziologică, acest popor abea acum s-a eliberat. Încredințarea mea că acestui popor i se cuvin toate laudele este desăvârșită și absolută. Eu nu sînt decît instrumentul durerii lui. Dacă am astăzi o bucurie, nu o am pentru laudele ce aduceți foilor pe care le-am înnegrit; am bucuria că, exprimînd sufletul acestui popor, am putut ajunge la ceasul dezrobirii lui.“

Iată de ce opera lui Mihail Sadoveanu este ca o frescă la care trebuie să revii mereu, să te întorci și să tot privești, s-o străbați pasional, în întregime, să pleci și să revii, nimic din viața ei organică să nu-ți scape și nimic din coloritul ei viu. Să nu-ți scape, fiindcă în opera sadoveniană fiecare amănunt își are funcția sa proprie, originală chiar și cînd e imperceptibilă, indiferent că întregeste părți de evocare, de portret, de dialog, de narațiune sau de descriere a naturii.

Iată de ce...

V. R.

GEO BOGZA, PREMIUL INTERNAȚIONAL AL O.I.Z.

„Cartea aceasta nu este o carte; cine o atinge, a atins un om“

WALT WHITMAN

oate altă dată ar fi sunat bizar la o personalitate care încă din adolescență, prin intempestiva ei natură, a însemnat permanent o direcție de conștiință, o vocație la protest și invectivă, o vertiginoasă necesitate de împotrivire și de vehementă demascare a minciunii și a noțiunilor înrudite cu bălăria aceasta.

Prietenii, admiratorii și cunoscuții lui de odinioară, Bogza însuși cel de acum 35 de ani nu s-a, nu și l-au imaginat niciodată la Academie, nici pe creștet cu laurii simbolului ori surzînd sub canafii vreunei cununi.

La Academie atunci se intra deseori printr-un gang de complicități cu tot ce s-a definit burghez și nu numai o dată după ce cuvîntul a crea încetase de a se mai rosti la vreuna din formele prezentului.

De-abia azi, după ce socialismul a remaniat conținutul noțiunilor și le-a încărcat de un miez dinamic, afectiv și moral, Bogza academician și Bogza premiat de un for internațional devin un fenomen firesc.

Între cele două emisfere ale dragostei și urii lui Bogza, fascismele au semnificat pentru el violenta capacitate a hidoșeniei, bilbielilor și dezechilibrului uman de a lăsa oamenii să se plimbe „liberi“ într-o cușcă de aur (însă cușcă!), meșterită și aceea din sudoarea mulțimii extorcate și batjocorite.

El e din mănunchiul acelor nobili scriitori de inubliabilă atitudine și demnitate cetățenească, pe care nimeni în anii fascismului nu i-a întîlnit semnînd. O singură dată, sub regimul legionaro-antonescian, a intrat Geo Bogza într-o redacție (era o seară tîrzie de iară și de război...), iar atunci numai pentru a spune cîteva cuvinte de lavă unui confrate mai tînăr, pe care nici nu-l cunoscuse pînă-n acea

seară, dar în frazele căruia citise depozitate convingeri aidoma cu ale lui despre soarta barbariei naziste și despre scadențele care aveau s-o pască.

Omul acesta neamator de cemaie decadente, cu cancanuri și birfă, ostil pălăvrăgelilor sterile din cafeneaua literară; inima aceasta de Icar și de copil, care nu aplauda „dreptul pietrelor contra templelor, nici drepturile cuvintelor contra poemului“ a știut să fie de o consecvență exemplară. Drumul orientării lui Bogza, autor a sute de pagini de valoare antologică, în profilul său stenic și clasic, servește de lecții generațiilor și de avertisment celor care mai au nostalgia scorburilor.

•De la Eminescu la Iorga sau de la Cocea la Călinescu — ziaristica lui (poezie și pedagogie concomitent) închipuie un moment statuar.

Nici o incoerență, nici o dezordine în această conștiință, în acest caracter. Inflexibil analist al omului și al condiției sale sociale; departe de vocația conjuncturilor și de oportuniste; masiv în tot ce a făcut și crează, masiv la propriu și la figurat; cu greutate de tone în cite un cuvint, cu vaporozitate și străvezimi în silabele altuia; decis la o cantitate colosală de fioruri pentru acele concepte celebrate și de Walt Whitman (despre care a scris la un mod unic și din a cărui rasă și esență tare se simțea coboritor); eliptic de infirmitatea invidiei; contemporan cu matinalele triumfuri ale erei atomice și cu primele zboruri în cosmos; insurect, revoltat cu matrozii și solidar cu minerii pînă la accente de adorare, pînă la confluența cu imnul și cu rugăciunea; patetizînd cu peisajele și-n frenetica-i adeziune la călătoria dezlănțuind parcă vigoarea erelor geologice și determinînd-o să-l însoțească solemn docilă; de la verbele brutale pînă la cele transparente și gingașe, — în scri-sul său se decantează harfic o înfinitate de nuanțe și de posibilități.

Dificil să înfilnești un alt scriitor (fiindcă *ziaristul* Bogza e indiscutabil *scriitor*) de talia aceasta, lingă a cărui speță de eternitate să poți pronunța o gamă atît de divers copleșitoare de nume și de valori de acasă și de pretutîndeni (Bălcescu, Moșag, Arghezi, Homer, Victor Hugo, Walt Whitman, Vladimir Maiakovski, Exupéry, Ehrenburg, etc.), suind fiecare din eternitatea ei aparte, fără însă ca originalitatea lui plurală să se clatine sub prestigiul vreuneia, dar totdeauna însoțindu-le cu majestuoasă decență.

Am vrea să nu se ignoreze un lucru de esențialitate și apogeu: că Bogza este unul dintre acei torențiali deplasatori de sentimente cu ale cărui cărți se poate face revoluție, așa cum petrolul — această neagră și rivnită hemoptizie a pămîntului, desfiguratoare de hărți și de semantică — modifică în erupțiile sale și-n perpetua-i gamă de distilări și prefabricate o economie națională sau citeva sensuri diplomatice.

Fraza lui Bogza, de o blîndețe cu adîncimi amintitoare de aparentul calm ce dă mării și oceanelor o semeție solitar gravă; fraza lui ca o corosivă deslășurare de nuanțe și arderi, cu toridul și acidulatul ei verb, cu evantaiele sale de tresăriri somptuos trimise în infinit (*Afară, la cîmp, era numai țară...*) dizolvă încremeniri cordial milenare și corupe vastitatea la competiții stranii: căci fraternizează în paginile lui epoci, regnuri, civilizații și rase, unite să-i discearnă la rîndu-le un premiu și mai unic: emoția de a le fi fost descoperit cifrul.

Adevărul nu cere costumații, poleială și zorzoane, iar Bogza a procedat chirurgical, cu impecabilul instrumentaj al conștiinței și cu bisturiile acesteia; sclipînd de tășuri multe (iar multe neprevăzute), moneda climei lui s-a chemat și ieri și se cheamă și azi: adevăr.

V. R.

E bine cunoscută pasiunea pentru muzică a lui Caragiale, devenită notorie mai ales după publicarea corespondenței cu Paul Zarifopol ¹⁾, ca și spontaneitatea și farmecul conversației sale. O nouă mărturie în acest sens, poate una dintre cele mai complete, competente și obiective, ca și o scurtă caracterizare a familiei găsim în corespondența încă inedită a pianistei Cella Delavrancea, printre alții cu Margareta Miller-Verghi (fiica Elenei Miller-Verghi, directoarea „Institutului nou de domnișoare“ unde au predat Barbu Delavrancea și Al. Vlahuță). Aflată în turneu în Germania, în anul 1910, Cella Delavrancea e primită cu o deosebită sollicitudine de Caragiale — ca prieten al tatălui și ca meloman — și face asupra tinerei artiste, care desigur îl cunoștea dinainte, o impresie extraordinară, reflectată în scrisori. „Je n'ai pas eu un moment ces jours — passés délicieusement avec Caragiale“ îi scrie la 20 oct. lui Zoe Arion ²⁾. Cea mai interesantă rămîne însă scrisoarea din 11 noembrie către Margareta Miller-Verghi, pe care trebuie s-o reproducem aproape în întregime în traducere românească ³⁾:

11 noembrie 1910, în drum spre Planen

Și acum, imaginează-ți că citești pe un mare scriitor care ți-ar povesti cele două zile petrecute cu Caragiale, la el!! N-am cuvinte să-ți descriu încântarea, stupefacția, gravitatea admirației mele în fața unei inteligente ca a lui. Nu l-am văzut decît acasă, unde cea mai mare parte a timpului discuta cu Ticu ⁴⁾; eu nu deveneam activă decît la pian. Dar aceste două zile petrecute la el într-un apartament delicios aranjat (replii), înecat în covoare turcești, am putut să-l cunosc și binecuvîntez destinul care m-a făcut să-l cunosc. Este o ființă colosală. Abordează totul cu aceeași perfecțiune — filozofie, muzică, artă dramatică — și cînd, pentru a ne face plăcere imită pe... Conu Leonida Condeescu, Const. Disescu etc. etc., el este cel mai mare comic al acestei epoci. Nu vreau să-ți vorbesc mult despre felul său de a judeca muzica. M-a stupefiat, absolut. Imaginează-ți că i-am cîntat temele cu variațiuni ale lui Fauré și imediat mi-a disecat bucata pe care o auzise pentru prima oară, făcînd să iasă în evidență frumusețile și defectele, arătîndu-mi trucurile de modulare cu efect. În sfîrșit, numai printr-o vorbărie fără sfîrșit aș putea să-ți povestesc toate impresiile mele. La concertul meu, ieri, a fost încîntat și mi-a zis: „Cellico, cîntat de tine, am înghițit și pe Chopin“. În după amiaza asta la 4.50 am plecat cu el la Planen, căci vrea să mă asculte cîntînd Concerto de St. Săens care îi place mult, mai ales Scherzo și Tarantella finală. Apoi, duminică, vom pleca din nou împreună la Berlin. Dar, în loc să mergem ca doi nenorociți să ne plictisim la Hanovra cinci zile, căci nu cînt decît vinerea următoare, ne întoarcem la ei să le petrecem cu dna Caragiale care este uimitor de frumoasă și grațioasă, cu fiul său

¹⁾ Corespondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol (1905—1912) publicată de Șerban Cioculescu, Buc. 1935.

²⁾ Soția lui Virgil Arion, profesor de sociologie la Iași în acel timp.

³⁾ Scrisorile inedite menționate aici fac parte din colecțiile Bibl. Centrale de Stat, fondul St. Georges.

⁴⁾ Barbu Delavrancea; aici se referă desigur la întîlniri dinainte de plecarea lui Caragiale din țară.

„Lucki“, tînăr american care discută despre tot ca un savant în ciuda celor 17 ani ai săi, cu fiica sa „Tuki“ (Ecaterina n.n.) care e creatura cea mai frumoasă și mai tulburătoare pe care am văzut-o vreodată — un tip de regină egipteană. Aș crede că așa a fost Cleopatra; în sfîrșit, mă voi bucura timp de încă cinci zile de inteligența extraordinară, de formidabilul simț de observație, de muzicalitatea mișcătoare a acestui original care, după părerea mea, este tipul cel mai perfect al unei civilizații...”

Dovadă a admirației lui Caragiale pentru artistă a rămas și o carte de vizită, de asemenea încă inedită, către aceeași Margareta Miller-Verghi. Cartea de vizită, cu numele I. L. Caragiale în centru și adresa (Schöneberg-Berlin, Innsbruckerstr. 1) în dreapta jos, poartă următoarele cuvinte: „Trăiască Cellica! Trăiască Cellica! (I. L. Caragiale) sărută mîinile D-șoarei Marg. Myller. Și... încă odată: Trăiască Cellica!”

Caragiale se interesa efectiv de succesele Cellei Delavrancea; într-o scrisoare trimisă la 12 noiembrie din Planen îi scria lui Horia Petra-Petrescu: „Drăguțule, rogu-te, nu uita să-mi trimiți și gazetele cu dările de seamă despre concertele domnișoarei Delavrancea...” iar peste două zile, întors la Berlin, așa cum am văzut și din scrisoarea Cellei Delavrancea, îi scrie: „Drăguțule, ți-am scris din Planen, unde domnișoara Delavrancea a obținut, în fața unui public amator, foarte cult, un succes triumfal”¹⁾. Scrisoarea pe care am publicat-o ne dă explicația prezenței lui Caragiale în acest moment la Planen, lucru deja consemnat dar neexplicat, și ne oferă încă o imagine evocatoare a figurii marelui nostru clasic.

MIRCEA ANGHELESCU

BERTHA VON SUTTNER

La 21 iunie anul acesta s-au împlinit cincizeci de ani de la moartea scriitoarei austriace Bertha von Suttner, a cărei faimă trecuse, încă din timpul vieții ei, dincolo de hotarele fostei monarhii austro-ungare, pînă în cele mai depărtate colțuri ale globului. Gloria acestei prime femei din lume distinse cu Premiul Nobel pentru pace, a fost mai puțin rezultatul creației ei literare, cît mai ales rodul neobositei lupte pe care a dus-o, prin presă și activitate militantă, în sprijinul organizării mișcării burgheze pentru pace, din deceniile premergătoare primului război mondial. Într-adevăr, din cei șaptezecișunu de ani, cît a trăit, Bertha von Suttner a închinat o bună parte din ei luptei pentru pace, într-o epocă în care statele europene se grupau în alianțe războinice, ce urmăreau stăpînirea lumii, și în care naționalismul șovin își intensifica acțiunea împotriva socialismului și internaționalismului proletar, care se dezvoltă impetuos în multe state europene.

Această pacifistă convinsă, pe care prietenii o sărbătoreau ca scriitoare și o sprijineau ca luptătoare pentru pace, în timp ce adversarii belicisti și reacționari o combăteau aprig ca „sufragetă a păcii” și o reprezentau în caricaturi ca „Bertha păcii” cu o frunză de palmier în mînă, n-a fost nici fantastă și nici minată de un romantism exaltat. Fire profund realistă, ea a studiat temeinic viața contemporană, ajungînd să cunoască profund toate curentele social-politice sau artistice ale vremii, și a dus lupta împotriva războiului, înarmată cu bogate cunoștințe

¹⁾ I. L. Caragiale — Scrisori și acte. Ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, Buc., 1963, p. 147.

și totdeauna bine informată, pentru a putea preveni și combate numeroasele atacuri a căror țintă era. Comparată cu celelalte scriitoare ale vremii, ca Gabriela Reuter, Clara Viebig, Helene Böhlau, Richarda Huch sau compatrioata ei Marie von Ebner-Eschenbach, Bertha von Suttner nu apare ca un mare talent literar sau ca o puternică personalitate artistică, ci mai degrabă ca „mîntea cea mai cuprinzătoare, mai universală” dintre toate femeile ce s-au dedicat scrisului spre sfîrșitul veacului al XIX-lea. Stăpînind cu multă ușurință meșteșugul condeiului, dispunînd de o imaginație fecundă, de un puternic spirit de observație și de un acut simț al realității, ea a excelat mai ales în jurnalistică și eseistică, iar talentele ei organizatorice și diplomatice i-au adus — în cadrul mișcării pentru pace și al prietenilor — epitetul de „notre général en chef” și „conciiliatrix”. Fără a fi o militantă pentru drepturile femeilor, în genul sufragetelor engleze din acea vreme, ea a afirmat activ rolul și posibilitățile femeii, în nenumărate lupte politice, în care nu șovăia să se angajeze și să se expună cu toată convingerea și cu tot elanul. Deși aristocrată prin naștere, n-a ezitat să critice necruțător aroganța și închistata mare nobilime austro-ungară, ca și pe semenele ei de clasă. Astfel, într-unul din primele ei romane, intitulat High-Life, eroul principal, un american călătorind prin Europa, caracterizează aristocrația feudală din statele europene: „Aristocrația engleză mi s-a părut trușă, cea franceză vanitoasă, iar cea austriacă îngîmfată”. Fire liberă și independentă, Bertha von Suttner a trăit dincolo de convențiile rigide ale clasei ei și a luptat împotriva tuturor prejudecăților tradiționale, chiar și împotriva celor mai „sacre”, atunci cînd le considera că sînt învechite și că împiedică progresul. Dotată cu o voință de neînfrînt și cu o energie inepuizabilă, ea știa să se stăpînească și să-i domine și pe cei din jur, nu fără a exercita asupra lor, totodată, o adevărată fascinație.

Romanul ei *Jos armele*, singura din creațiile Berthei care a recoltat un mare succes, a devenit una din cele mai populare cărți ale vremii. Subiectul romanului îl constituie povestea vieții unei femei, Martha von Tilling, și relatarea suferințelor ei de-a lungul a patru războaie: în 1859, își pierde primul soț în bătălia de la Magenta; al doilea soț participă la campania austriacă din 1864 împotriva danezilor din Schleswig-Holstein, apoi la războiul austro-prusian din 1866, cînd cade rănit în Boemia; rămasă fără vești de la soț, eroina îl caută pe eîmpul de bătălie de la Königgrätz, unde asistă, fără să vrea, la ororile războiului și la tragedia răniților care mor cu zile, din cauza lipsei de îngrijire. În cursul unei epidemii de holeră, care pustiește Austria îndată după război, își pierde rudele cele mai apropiate. Apoi, după cîțiva ani de pace, eroina este surprinsă de războiul din 1870, la Paris, unde este blocată împreună cu soțul ei de asediul trupelor germane. Ca austrieci, ei nu erau amestecați în război, dar poporul revoltat îl confundă pe soțul Marthei cu un spion și, după o judecată sumară în fața unui tribunal patriotic, îl execută în 1871.

Deși, sub aspect artistic, cartea nu este chiar o capodoperă, îndrăzneala și actualitatea ideii centrale i-a asigurat, chiar de la început, un frumos succes, cu toate că mai mulți editori și redactori de jurnale și reviste refuzaseră publicarea sau ceruseră schimbarea titlului și eliminarea pasajelor prea „agresive”. Bertha a împus, însă, publicarea romanului așa cum îl scrisese și, după o primă ediție în 1889, cu modestul tiraj de 1000 exemplare, cartea ajunge pînă în 1905, cînd i se decerne autoarei Premiul Nobel pentru pace, la a 37-a ediție, cu tiraj de masă. Pentru a zugrăvi cît mai realist atmosfera diferitelor medii în care se petrecea acțiunea, Bertha întreprinsese, după exemplul lui Zola, studii prealabile minuțioase. Titlul *Jos armele* și numele autoarei devin acum simbolul revoltei împotriva vechii societăți, pentru care războiul era un fenomen necesar și inevitabil al isto-

riei popoarelor. Proclamarea ideii unei păci durabile, zugrăvirea cu pastă intenționat groasă a celor mai oribile aspecte ale războiului, demascarea patosului fățarnic și găunos cu care erau glorificate noțiunile burgheze de erou și eroism — toate aceste au reprezentat un act de mare curaj, care a precedat cu mai bine de două decenii violența și corosiva explozie a scriitorilor expresioniști împotriva războiului. Dar concepțiile idealiste ale autoarei, care stau la baza romanului, au împiedecat-o să pătrundă mai adânc și să înțeleagă adevăratele cauze ale războaielor imperia-
liste, determinînd-o totodată să apeleze exclusiv la „bunavoința” stăpînilor pentru înlăturarea războaielor.

Firește că n-au lipsit atacurile și manifestările de revoltă împotriva unei asemenea „nemaipomenite terfeliri a adevăratului eroism”, iar ostilitatea s-a concretizat în numeroase scrisori de amenințare, articole defăimătoare sau în elucubrațiile unor poeți burghezi reacționari și șovini, ca Felix Dahn. Dar toate acestea n-au împiedecat ca romanul să se bucure de un mare succes în rîndul maselor, să fie tradus în nenumărate limbi și să întrunească adeziunea minților luminate și progresiste din întreaga lume. Mărturie stau numeroasele dovezi de apreciere și admirație venite de la personalități proeminente ale vremii. Alfred Nobel îi scria în 1890: „Totmai am terminat lectura acestei capodopere vrednice de toată admirația. Se spune că există pe lume 2000 de limbi — dintre care 1999 sînt inutile —, dar sînt sigur că nu există nici-o limbă în care n-ar trebui tradusă această operă excepțională și în care n-ar trebui cetită și supusă reflecției”. Iar romancierul rus Lew Tolstoi îi spunea într-o scrisoare din 1891: „...Abolirea sclaviei a fost precedată de celebra carte a unei femei R. Becher-Stowe. Dea domnul ca operei dumitale să-i urmeze abolirea războiului”. Iar prozatorul austriac Peter Rosegger, după ce-și exprimase entuziasmul într-o scrisoare din 1891: „Cartea aceasta este o înfăptuire. A fost un mare eveniment în viața mea!”, îi consacră o recenzie în revista „Der Heimgarten” din acelaș an, unde recomandă: „Cînd am terminat lectura, n-am avut decît o singură și vie dorință, aceea ca această carte să fie tradusă în toate limbile de cultură, să fie inclusă în toate bibliotecile, să fie introdusă în toate școlile. Există societăți pentru răspîndirea Bibliei; ar trebui să se constituie una și pentru difuzarea acestei cărți surprinzătoare, pe care sînt înclinat s-o numesc o operă epocală”. Iar Wilhelm Liebknecht, redactorul șef al ziarului „Vorwärts”, organul central al social-democraților, o roagă în 1892 pe Bertha von Suttner să-i îngăduie publicarea romanului în foileton, oferindu-i un onorar, pe care autoarea îl cedează, însă, pentru scopurile de luptă în favoarea păcii ale partidului.

Începînd cu anul 1891, Bertha von Suttner își închină viața exclusiv activității militante pentru organizarea mișcării burgheze pacifiste. Contribuie la înființarea „Societății austriace pentru pace”, a cărei președintă este aleasă în 1893, apoi devine vicepreședintă a „Biroului internațional al păcii” din Berna; iar în 1894 înființează, sub conducerea ei, revista „Armele Jos”, care apare pînă în 1900. De asemenea participă, ca oratoare sau conferențiară, la diferite congrese ale păcii, ținute la Berna, Anvers, Budapesta, Hamburg, Haga, Paris, Monaco, Boston, Lucerna etc. pînă în ultimul an de viață. Întreține relații cu diferiți factori de conducere din Austria și din celelalte țări ale lumii, printre care regele Hakon al Norvegiei, regele Danemarcului, William Taft, Theodor Roosevelt.

În 1892, fiind invitată cu soțul ei la Zürich de către Alfred Nobel, are o memorabilă convorbire cu acesta, în cursul unei plimbări cu barca pe lac, convorbire ce stă la baza celebrului testament prin care Nobel lasă o bună parte din avere pentru instituirea premiului pentru pace, care-i poartă numele.

În ultimele trei decenii de viață, Bertha von Suttner dezvoltă o intensă activitate publicistică și jurnalistică, ale cărei proporții surprinzătoare nu se explică

decît prin excepționala ușurință cu care minuia condeiu, prin bogata informație de care dispunea și prin energia ei debordantă, pe care și-a păstrat-o pînă în ultimele clipe ale vieții. În acești ani, publică numeroase broșuri și volume de eseuri cultural-filozofice (Inventarul unui suflet, 1883; Șah chinului, 1898; Epoca mașinilor, 1908; Gîndul înalt al omenirii, 1911; Înarmare și suprainarmare, 1912; Glose pe marginea istoriei contemporane, publicate după moartea ei, în 1917), și abordează în articole de ziar, cele mai variate probleme, de la conflictul dintre Spania și S.U.A. pentru Cuba, și demonstrația navală din fața coastei Muntenegrului, pînă la salutarea intrării Chinei în arena politicii internaționale și la sublinierea importanței pe care o avea pentru pace reînființarea jocurilor olimpice în 1894. Dar în toate aceste scrieri se conturează, ca un fir călăuzitor, aceeași neobosită luptă pentru pace și pentru aplanarea tuturor conflictelor pe calea tratativelor. Pentru această activitate — prin care se situează, ca precursorare, pe linia străduințelor de mai tîrziu ale Societății Națiunilor sau ale Organizației Națiunilor Unite —, mai mult decît pentru valoarea propriu-zisă a creației sale literare, Consiliul Mondial al Păcii a înscris, printre marile cinstiri din acest an, și comemorarea unei jumătăți de veac de la moartea Berthei von Suttner.

MIHAI ISBĂȘESCU

IN LEGĂTURĂ CU O EXEGEZĂ BRÎNCUȘIANĂ

De la un timp se manifestă o preocupare susținută în legătură cu opera și viața lui Brîncuși, preocupare pe care o socotim cit se poate de bine venită.

Orice studiu despre marele sculptor român este deci, binevenit, cu condiția să nu se nesocotească realitatea și să nu se măsocească lucruri ne la locul lor; cum, de pildă, cele ce au apărut în articolul „Brîncuși și poezia” („Luceafărul”, nr. 16) unde s-a emis ipoteza că, sub influența tibetanului Milarepa, artistul a „sculptat o statuă simbolizînd ideea unei spirale”, statuă care — zice autorul — a fost sculptată pentru James Joyce, după cum tot lui i-a fost făcut și portretul...”

De fapt nu e vorba de nici „o statuă” (sculptată ori nesculptată) — ci de patru portrete-desene ale romancierului irlandez: primele trei, figurative, care, tocmai fiindcă semănau, l-au dezamăgit pe model și l-au determinat pe Brîncuși să-i facă un al patrulea portret, nefigurativ, simbolic: acea stranie spirală, nu se poate mai nimerită pentru evocarea autorului lui *Dedalus*, desen apărut în fruntea volumului „Tales Told of Schem and Shaun”. După acest desen abstract, Brîncuși a realizat în 1929, și așa zisa statuă sculptată, care de fapt nu este decît un simplu fir metalic spiralat.

Ni se pare de asemeni ciudată împrejurarea că, atunci cînd i s-ar fi cuvenit sculptorului toată lauda pentru faptul de a fi ilustrat versurile românești ale lui Ilarie Voronca, autorul articolului „Brîncuși și poezia” în loc să găsească afinități și consonanțe între imagine și vers — găsește că desenul e, ba (cităm): „o vacă, gîndită parcă pentru poemele lui Fundoianu” — ba (alt desen) că îl „trimite pînă la Ion Barbu” — în timp ce, credem noi, Brîncuși se gîndise „parcă” să-l trimită pe cititor doar la tulburătoarele metafore ale lui Ilarie Voronca...! Ni se mai explică amănunțit că în același desen ar fi vorba de cinci nori ce plutesc „stilizați ca într-un covor oltenesc” — cită vreme este vorba de zborul a cinci păsări ce pot mai frecvent fi găsite pe scoarțele oltenesti decît nori...

Dar aceasta e mai mult o problemă de interpretare.

Am dori însă să aflăm cu precizie un lucru mult mai interesant: de unde se știe oare că legătura lirică a lui Brîncuși cu patria sa era întărită de „citățile din, poezia lui Lucian Blaga, afișate mural”...?

Dacă s-ar adevăra aceasta, ar fi un omagiu „mural” adus poeziei, care ne-ar emoționa în cel mai înalt grad și care ar merita o adnotare în plus.

B. B.

MADÁCH ȘI „TRAGEDIA OMULUI” — 100 DE ANI DE LA MOARTEA LUI EMERICH MADÁCH

La 5 octombrie 1964 se împlinesc o sută de ani de la moartea lui Emeric Madách, unul din autorii prin care poporul maghiar a pătruns în literatura universală. Opera lui principală, căreia îi datorește celebritatea, *Tragedia omului*, — un poem dramatic — este tradusă astăzi în treisprezece limbi, și numai în limba germană se cunosc vreo zece versiuni diferite. Publicul nostru cititor a avut prilejul să cunoască această operă prin traducerea magistrală a lui Octavian Goga, apărută în editura Fundației pentru literatură și artă în 1934, purtând și o scurtă prefață a autorului, care se îndeletnicise cu lucrarea aceasta încă în tinerețile sale. În ultimii ani ai vieții lui, *Tragedia omului* a lui Madách preocupase și cercetările comparatiste ale regretatului Tudor Vianu, care în aprilie 1962 a citit o comunicare la Institutul de Literatură al Academiei maghiare de Științe din Budapesta sub titlul *Madách și Eminescu*, aducând contribuții originale la înțelegerea marelui poem și a razei lui de influență, — stăruință reluată și în cartea sa apărută postum, *Arghezi poet al omului*, în care înserează lucrarea lui Madách între sociogoniile moderne, insistând și aici asupra personalității poetului și a însemnătății acestei opere magnifice. În amîndouă, Tudor Vianu remarcă, pentru prima dată în critica noastră, influența pe care lectura acestui poem a avut-o asupra schemei literare a romanului arheologic și istoric al lui Liviu Rebreanu *Adam și Eva*. Liviu Rebreanu, cunoscător profund al literaturii maghiare din anii săi de tinerețe, de la Madách a împrumutat revenirea cuplului Adam și Eva de-a-lungul istoriei, — fapt pe care critica noastră literară a omis să-l înregistreze pînă acum.

Emeric Madách — cum e cunoscut în literatura universală — sau *Madách Imre*, cum îi sună de fapt numele în limba maghiară, a fost o apariție insulară în cuprinsul literelor ungurești, un solitar care a trăit departe de luptele literare ale epocii, avînd și cu viața publică puțin contact, datorită firii sale contemplative și meditative, inclinată din tinerețe a reflecta asupra problemelor grave privind rosturile vieții și omului.

În mișcarea revoluționară 1848—49 nu ia parte, și din cauza sănătății sale subrede, dar în 1852 este arestat și osîndit la închisoare, deoarece adăpostise în casa lui un refugiat politic, de fapt o rudă de a sa care fusese secretarul particular al lui Kossuth. După ce se întoarce din închisoare, conviețuirea cu soția sa devine imposibilă, din pricina purtărilor ei din timpul detențiunii. Se desparte deci de ea în 1854 și, frînt de durere, se mută cu copilașii săi la mama sa, în vechiul castel familial din comuna sa natală, unde, într-o izolare sumbră, se dedică meditațiilor sale pesimiste, al căror rod va fi marele poem dramatic *Tragedia omului*. Nu se apucă de redactarea acestui poem decît în 1859, și-l termină într-un an, dar tot ce a scris în perioada aceasta și tot ce a gîndit constituie o pregătire în vederea acestei opere, care reprezintă de fapt rezultatul reflecțiilor vieții sale întregi.

În 1861 trimite manuscrisul tragediei poetului Arany la Budapesta, cu care nu se cunoștea, dorind ca această cea mai înaltă autoritate literară maghiară să

se pronunțe asupra lui, fiind hotărît ca în cazul cînd judecata marelui poet va fi negativă, să arunce manuscrisul în foc ca „flăcările purgatoriului să mistuie visul lui Adam“. Arany recunoaște geniul autorului și într-o scrisoare caldă, datată la 12 septembrie 1861, îi face cunoscut că, după aprecierea lui, „*Tragedia omului*, atît din punctul de vedere al concepției, cît și în privința compoziției, este o operă eminentă“, pe care se oferă el s-o prezinte Societății literare „Kisfaludy“, recomandîndu-i doar unele retușări stilistice, — unde rezidă de fapt latura mai slabă a lucrării. Societatea Kisfaludy primește cu entuziasm lucrarea lui Madách, pînă atunci un nume necunoscut în viața literară ungară, — o tipărește pe contul ei, acordînd și un onorar autorului, pe care se grăbește să-l aleagă printre membrii ei activi. După apariția poemului, în ianuarie 1862, Academia îl cooptează printre membrii ei corespondenți. Discursurile de recepție pe care le rostește poetul, devenit dintr-odată celebru, la Societatea Kisfaludy și la Academie, tratează teme de estetică filozofică, demonstrînd lărgimea cercului de preocupări al marelui poet. Încă în 1861 Madách scrie o nouă dramă, intitulată *Moise (Mózes)*, în cinci acte, în care dezvoltă unele idei din *Tragedia omului*. Este o lucrare fără îndoială interesantă, dar, care nu se ridică la nivelul artistic al *Tragediei omului*.

Pesimismul ce străbate versurile *Tragediei omului* a fost prezentat de istoriografia literară maghiară ca izvorînd în bună parte din curentul decepționismului determinat de prăbușirea revoluției din patruzeci și opt. Cel puțin așa se pare că l-a înțeles publicul cititor al vremii, care a considerat finalul dramei, în care Domnul îi spune lui Adam „*Omule, zis-am, luptă-te și crede cu tărie*“ ca o rază de nădejde, ce începu să mijească în zare prin anii șaizeci ai veacului trecut, anunțînd zorile unei vieți mai bune. Anume, se convocase, la Pesta, Dieta ungară, și Emeric Madách, care pînă atunci stătuse în rezervă, fu ales deputat al circumscripției Balassagyarmat, reședința comitatului Nógrad. Deputatul care n-avea încă patruzeci de ani, a ridicat cuvîntul său hotărît în noul sfat al țării alături de liberali, care reprezentau atunci aripa progresistă. Intervenția îl făcuse cunoscut ca pe un vrednic patriot în clipa în care i se adresa lui Arany. Celebritatea literară și prețuirea cercurilor patriotice nu i-au putut însenina însă timp mai îndelungat sufletul mult încercat, deoarece, agravîndu-i-se vechea boală de cord, Madách moare, în vîrstă de 41 de ani, la 5 octombrie 1864. Operele lui vor fi editate în 1880 de către criticul literar Gyulai Pál, în trei volume. Mai tîrziu, la începutul secolului nostru, ele vor reapare, într-o ediție nouă, sub îngrijirea esteticianului Alexander Bernát, cu un studiu introductiv, considerat pînă astăzi valabil în liniile lui generale. În 1883 are loc la Teatrul Național din Budapesta premiera *Tragedia omului*, în adaptarea pentru scenă a dramaturgului Paulay Ede, versiune în care se reprezintă pînă astăzi.

Poemul lui Madách are ca punct de plecare, ca și *Paradisul pierdut* al lui Milton, episodul biblic al căderii omului în păcat. Și asemenea lui *Faust* al lui Goethe, începe și el cu un prolog în cer, unde Dumnezeu se odihnește în splendoarea creației sale, ascultînd corul de laudă al îngerilor.

Tragedia omului se deosebește de *Faust* al lui Goethe printr-o anumită orientare pe care *Faust*, operă de fapt anterioară idealismului german, încă n-o putea avea. Deși cuprinde numeroase elemente desprinse din istoria lumii, *Faust* totuși nu este și nici nu tinde să fie o ilustrare a istoriei, cită vreme *Tragedia omului* urmărește tocmai aceasta: destinul omului privit în perspectiva devenirii istorice. (Vianu, în recenta lui carte, nici nu consideră *Faust*-ul lui Goethe o operă socio-gonică.) Filozofia istoriei este un produs al idealismului german, cu deosebire al lui Hegel, care a pus la temelie ei ideea libertății, întrezărînd astfel finalitatea omului în cucerirea treptată a libertății sale.

Această idee o împărtășește și Madách în poemul său, și un cercetător mai nou ca Jánosházi György arată convingător că, deși poemul a fost scris acum un secol și mai bine, totuși ideea libertății e concepută de Madách în accepția pe care i-o dăm noi astăzi — de libertate a poporului, de libertate socială. Ceea ce însă constituie particularitatea acestei opere este împrejurarea că ideea aceasta a libertății, formulată în filozofia istoriei mai întâi de Hegel, se îmbină cu concepția tocmai opusă ei, cu pesimismul schopenhauerian, — de asemenea un produs al romantismului. Este adevărat că unii comentatori maghiari, în frunte cu Alexander Bernát, au încercat să conteste sau cel puțin să diminueze semnificația acestei înfruriri în opera lui Madách. Nu cunoaștem însemnările sale, dar ne este greu a admite că un spirit atât de cultivat ca autorul maghiar să nu fi cunoscut *Lumea ca voință și reprezentare*, — carte care pe la mijlocul secolului trecut constituia lectura favorită a multor spirite melancolice și atinse de valul decepționismului ce cuprinsese atmosfera vremii în urma eșurării mișcărilor revoluționare din 1848, când mai ales în Ungaria se instaurase un regim politico-social fără perspectivă. Că firea melancolică a lui Madách n-a mers pînă la concluziile ultime ale filozofului german este limpede, — aceasta rezultă din însuși finalul *Tragediei omului*, — dar tot atât de limpede ni se pare și înfrurirea schopenhaueriană în însăși compoziția lucrării. Vianu a arătat în cele două studii ale sale privitoare la opera poetului maghiar că însăși conceperea istoriei ca vis este o idee schopenhaueriană. „Ceea ce povestește istoria — spune Schopenhauer în *Lumea ca voință și reprezentare* (volumul II, cartea a III-a, cap. 38) — nu este, în realitate, decît lungul vis, coșmarul greu și confuz al omenirii.“ Aceasta duce la negarea istoriei, și o anumită negare a ei întîlnim și în opera lui Madách, altfel contaminată de concepția istorică a lumii.

În visul lui Adam, adică în succesiunea tablourilor istorice, Eva reprezintă în mod constant pasiunea, dar și sentimentele mai nobile, încît acuzația de misogin ce i s-a adus lui Madách din pricina decepțiilor sale conjugale, nu i se potrivește. Eva îi cere Faraonului să dovedească înțelegere pentru suferințele cumplite ale poporului, — ca Lucia, vrea să aducă alinare durerilor lui Miltiade, acuzat pe nedrept de trădare de către mulțimea așîțată de demagogi, — ca Iulia, deși cocotă în societatea tîrzie a Romei antice, știe să-i insuflă lui Sergiolus sentimente mai nobile, — în Bizanț, ca Isaura, călugăriță intrată în mănăstire numai ca urmare a unui jurămint al tatălui ei, ea îi descoperă lui Tancred toată strîmbătatea lumii cavalereste, — la Praga, la curtea împăratului Rudolf, cu toate că se lasă sedusă de un curtean, știe să respingă cu indignare îndemnul ticălos al acestuia de a-și ucide soțul, pe învățatul astronom Kepler, și când seducătorul îi face reproșuri că-l lăsase să aștepte, răspunsul ei e hotărît : „Cum? Ți se pare mare jertfa ta / În vîntul rece al serii să aștepți, / Cînd eu înșel un om atât de vrednic?“ În scena Revoluției franceze, Eva apare în două chipuri, odată ca marchiză pășind cu demnitate pe eșafod, apoi ca țărăncă aprinsă, dorind să se însoțească cu Danton-Adam : „Tu ești bărbat, eu tînră femeie ! / Cîntea ta de mare bărbat mă atrage.“ Iar la Londra, în bilciul dezgustător, unde totul este de vînzare, pînă și morala publică, pînă la urmă toate personagiile se aruncă în groapa morții, ea singură-și azvîrlă doar vălul și hlamida prăfuite, și se înalță simbolic, împrejmuită de slavă, cîntînd „Mi-te deschizi prăpastie adîncă / Dar noaptea ta, să crezi, nu mă înfioară / Îți dau doar praful ce-am cules în cale / Fîința mea în tine nu coboară ! / Cu dragoste și mîndră tinerețe / Eu mă cufund în veșnicie / Surisul meu ca razele de soare / În suflete senine reînvie.“

Dacă Eva, ca întruchipare a femeii (*das Ewig-Weibliche*), reprezintă aici simbolul vieții afective, intuitive și mai mult iraționale, Lucifer nu are caracterul cu desăvîrșire negativ al lui Mefisto din *Faust*-ul lui Goethe, ci constituie

expresia rațiunii, ce e drept, adesea cinice, totuși nu lipsite de lumină. E reprezentantul unei concepții vulgar-materialiste, calculate. Spre deosebire de Adam, iremediabilul idealist moral, Lucifer nu iubește frumosul, ci preferă lumea stil-cită. Prezintă mai degrabă asemănări cu Lucifer din *Cain-ul* lui Byron, — opera care a avut o influență negreșit puternică asupra poemului dramatic al lui Madách. Astfel Lucifer nu e atât spiritul negației, asemenea lui Mefisto, cât mai degrabă îndemnul eternei decepții, și ca atare învinsul de totdeauna.

Critica literară maghiară a deplîns faptul că partea mai slabă a poemului stă în latura lui stilistică. Alexander Bernát a arătat că realizarea acestei opere din punctul de vedere al limbii artistice nu izbutește să se ridice la înălțimea patosului gândirii, deși pe alocuri, ca de pildă în monologul apostolului Petru sau al lui Kepler, exprimă destulă energie. Madách n-a fost un artist al limbii asemenea lui Arany. El a pus mai multă greutate pe exprimarea — totuși poetică — a gândirii filozofice decît pe preiucrarea ei artistică. În *Faust-ul* lui Goethe, ambele laturi sînt în mod egal realizate; Faust, Mefistofel, Margareta, sînt personajii vii, individualități tipice bine conturate; Adam a lui Madách este construit puțin abstract, Lucifer e prea alegoric și Eva nu e suficient încheată ca personajiu. Nici tablourile nu sînt realizate cu egală putere artistică, totuși nu se poate nega bogăția ideilor, caracterul lor sugestiv, intuițiile fine și cu deosebire patosul întregului. Și mai presus de toate nu se poate contesta puterea elevatoare a poemului, care învinge mereu atmosfera pesimistă. Cititorul simte precis că autorul recunoaște valorile vieții, și vede cu satisfacție cum Adam, în ciuda decepțiilor pe care le încearcă mereu, se aprinde neîncetat în fața frumuseții și iubirii.

VICTOR IANCU

MOZAICURILE ÎN ARHITECTURA DE AZI

rganic legate de construcție, compozițiile decorative în mozaic accentuează monumentalitatea clădirilor publice printr-un mijloc plastic dintre cele mai accesibile maselor. În R.P.R., în ultimii ani, la unele instituții culturale, în întreprinderi, în hoteluri și diferite localuri de consum s-a folosit mozaicul spre a se împodobi interioarele și pe alocuri fațade, raportîndu-se inovațiile în materialele și tehnica acestei arte la cerințele tematicii actuale. O serie de alte lucrări sînt în proiect sau în curs de realizare.

După înflorirea din Orient și din antichitatea romană, după apogeul bizantin, mozaicul căzuse odată cu sfîrșitul Renașterii într-un declin prelungit. De cîtăva vreme el a cunoscut pretutindeni o reinnoire. Aceasta, datorită deosebitei sale capacități de a se adapta, de a se integra arhitecturii contemporane într-o unitate de stil. Întinerită ca imagistică și spirit, vechea modalitate decorativă îmbogățește pereții edificiilor, azi în general despuiați de ornamentații în relief.

Mai mult decît în arta reprezentativă, materialele și tehnica executării au un rol însemnat în decorație, unde acționează ca factor limitativ al concepției. În procesul laborios al mozaicului, plasticitatea lucrării derivă în mare măsură din particularitățile pieselor alcătuitoare. Gama acestora s-a extins. Ea cuprinde azi în afară de cele obișnuite (cuburi de piatră și marmoră, tăblițe de gresie sau ceramică emailată, tasèle gen MURANO, bucățele de sticlă opac colorată sau cu irizări metalice sau sedefii, scoici, pietricele rotunde) și o serie de produse artificiale. Dintre ele se pot menționa plăcuțele din substanțe sintetice vitrificate și bilele plastice iar pentru fixare, masticuri și paste din rășine poliesterice pigmentate.

«Ca tehnici noi mai atrag atenția întarsiile din bucățele de metal prinse în vinyl și cele din lemn diferit colorat prin impregnare.

Și artiștii romini experimentează sporadic, izolat, materiale noi pentru mozaicuri. Se resimte totuși lipsa unui centru de cercetări unde artiștii să colaboreze cu arhitecții și cu tehnicienii ceramiști. În cadrul „Fondului plastic” un astfel de laborator artistic ar fi de mare folos, spre a se găsi tehnici decorative inedite.

Azi, ca și altă dată, calitățile esențiale ale mozaicurilor murale rămân: simplitatea compoziției, desenul clar și punerea în valoare a materialului, evitându-se suprafețele calme ce par vopsite când textura e prea mărunță și rosturile înguste, invizibile. O formulă originală ia naștere lăsindu-se lucrările neincadrate, cu înfățișarea de mari vignete pe un fond neutru de unde ies în evidență figurile din material prețios. Spațiile goale și rosturile late de mortar participă astfel la efectul decorativ, împreună cu plăcile componente a căror formă neregulată diferă de geometria celor uzuale.

★

O deosebită importanță ca factor urbanistic monumental au mozaicurile pavimentare din spațiile publice, completând împreună cu plantațiile cadrul decorativ al unor ansambluri de construcții. Un model de astfel de integrare plastică oferă Piața Unirii din Iași, de curind reclădită. Pe pavajul acesteia pictorul Gh. Șaru și sculptorița Olga Porumbaru, colaborând cu arhitectul Gh. Hussar au conceput o serie de mozaicuri de amplă desfășurare. Ele au fost executate din calupuri de granit alb, cenușiu și negru de Labrador, alternând cu pavèle roșii de granit de Silezia și roz de Baveno. E vorba de niște frize pe teme istorice — în mijloc apare „Descălecarea lui Dragoș Vodă” — cum și de șiruri de panouri cu motive din folclor și altele, ilustrând bogățiile naturale, specifice regiunii: prin diferența de înălțime de 7 metri au luat naștere terase denivelate, despărțite prin trepte impresionant de lungi. Laolaltă compozițiile pavimentare din Piața Unirii constituie o valoroasă realizare de decorație a unui spațiu urban, unică în țară.

Tot acolo, pe lângă mozaicurile orizontale mai pot fi văzute și alte două verticale, pe fațada noului cinematograful. Din plăci de ceramică smălțuită ele au ca subiect diferitele arte.

Printre ultimele lucrări în mozaic împodobind exteriorul unor edificii publice, cea mai vastă acoperă întregul front principal, spre plajă, al Casei de Cultură din Mangalia. Centru de greutate al arhitecturii propriuzise a clădirii, decorația măsoară vreo 400 metri pătrați, fiind executată din plăci de faianță. Autorii, pictorii Jules Perahim și Ștefan Constantinescu au dezvoltat tema „Revoluția culturală”. Se poate aprecia aici deopotrivă tratarea compozițională și simțul materialului. În piațeta din fața clădirii a fost recent realizat un mozaic pavimentar din marmoră cu motive inspirate din trecutul antic al Mangaliei.

În parcul din centrul orașului Galați, noua fântână arteziană are marea cupă decorată cu figuri în poze expresive în mozaic de Mac Constantinescu.

★

În interior, problema vizibilității mozaicurilor (ca de altfel a tuturor decorațiilor murale) este esențială. Colaborarea dintre artiștii plastici și arhitecți ar trebui să înceapă încă din prima fază a proiectării, spre a se rezerva din vreme suprafețe destul de întinse și potrivit așezate. Studiindu-se în comun raportul dintre decorație și elementele structurale, se asigură o împletire, o sinteză reală, deplină, o fuziune estetică și nu o simplă adăugire ulterioară a compoziției plastice, cum este cazul de multe ori. Firește, paleta coloristică a mozaicurilor urmează a fi armonizată cu finisajul sălii, cu zugrăveala și draperiile dimprejur.

O deosebită înflorire a marcat în țară arta mozaicului prin programul de lucrări decorative pus în aplicare pe litoral, mai ales la complexul hotelier de la Mamaia. Interesante sînt în acea localitate panourile datorite grupului de artiști condus de Mac Constantinescu precum și cele două, tratînd sporturile nautice, ale lui Paul Miracovici. Uneori s-au folosit tasèle mici, ca de pildă în compozițiile „Fizica” și „Medicina” de la hotelul Tomis, concepute de A. Anastasiu, Gh. Popescu, V. Almășanu și Const. Dipșe, sau în „Sportul” de M. Cilievici și I. Lazăr de la hotelul Histria. Din material ceramic mărunț și mijlociu sînt lucrările colectivului V. Celmare, I. Bițan, I. Pacea și Emil Anitei reprezentînd „Artele” pe pereții interiori al hotelului Central. I. Minoi însă, la hotelul Tomis, a recurs la plăci mari, neregulate, în compoziția neincadrată „Pescuitul”. Pentru „Cules de fructe”, decorația de la restaurantul Albatros, autorul, Gh. Spiridon, și-a ales ca tehnică încrustarea unor bucăți de piatră naturală în tencuială. La crama hotelului Continental din Constanța se remarcă mozaicul din cristal lucrat după un carton de Florica Vasilescu și Ed. Markovitz.

În general, lucrările enumerate ca și altele de pe litoralul maritim se situează la un nivel plastic lăudabil. Artiștii mai noi în meșteșug au început să stăpînească materialele și tehnica execuției, ajungînd la creații viabile. Dar nu la toți se vădește o viziune cu adevărat monumental-decorativă, integrată în ambianța arhitectonică, de care se face uneori abstracție, după cum numai unii se disting prin fertilitate de invenție sau forță de expresie, caracteristică genului.

Din păcate, predomină un decoratism atemporal, lipsit de substrat ideologic. Arsenalul de elemente simbolice este sărac. Puținele motive semnificative se repetă. Se cere mai multă fantezie la sublinierea conținutului, căci transmiterea emoțională a unui mesaj e mai dificilă în mozaic decît în pictură.

Condiții foarte favorabile decorației a găsit Perahim în holul hotelului „Ambasador” din București, unde se poate admira un mozaic al său ocupînd un perete întreg, din pardoseală pînă în tavan, fără nici un fel de încadrament. Lucrarea cuprinde scene pline de vervă din viața pe stradă, independente dar articulate între ele. Figurile sînt stilizate cu un humor nelipsit de poezie. Totul este tratat în culori deschise, delicate, pe fond alb, materialul constînd din plățile de ceramică lucioasă.

Împreună cu Ștefan Constantinescu (neobosit cercetător de noi tehnici decorative) Jules Perahim a conceput și mozaicul de la Fabrica de Radiatoare, de curînd ridicată la marginea Capitalei.

În somptuosul magazin „Muzica” din Calea Victoriei, lîngă Palatul Republicii se văd de pe trotuar, prin vitrine, două mari panouri în mozaic în nuanțe albastrui, cam închise. Mult prea înalte față de lățimea lor, aceste lucrări nu pot fi privite în totalitatea lor dinăuntru căci spațiul interior îngust nu oferă vizibilitatea necesară.

Arh. JEAN MONDA

SEFERIS

 omitetul din România al „Asociației internaționale de studii sud-est europene”, care redactează trimestrial un buletin de activitate, l-a invitat la începutul anului acesta pe unul din vicepreședinții săi, profesorul francez André Mirambel, director în același timp al Institutului Neohelenic din Sorbona, să conferențeze la București despre personalitatea lirică a poetului contemporan grec George Seferis, căruia i s-a decernat în 1963 premiul Nobel. Primul număr pe anul în curs al buletinului Asociației găzduiește la loc de cinste și integral textul comu-

nicării prestigiosului helenist, acordându-i în chip explicabil cel mai mare număr de pagini.

Competența în întrecere cu subtilitatea, esențialul și generalitățile făcând rafinată concurență analizelor care particularizează detaliul și nuanța, largă incursiune în teritorii care țin de indeletniciri ale morfologiei culturii, iată fugitiv câte ceva doar din profilul expunerii profesorului Mirambel.

Lupa cu două focare sub care e așezat Seferis plimbă atențiile asupra a două universuri : european și helenic, în egală măsură structurale poetului, definitorii pentru el și concurând unitar la lumina și rotunzimele siluetei sale literare, de trubadur, „suficient de original și de profund”. Zicînd *trubadur*, firește ne-am gîndit nu neapărat la accepția istoricistă și medievală conținută de termenul nostru, fiindcă ar fi fost dacă nu un risc deplasat, cel puțin o încercare de a exceda — forțîndu-le — înțelesurile. Însă ne-am gîndit la accidentii întîlniți pe portativul său biografic, la acolada și parantezele intervenite în viața autorului și care l-au purtat, începînd încă de la 14 ani, pe meridiane și sub climate diferite. E de la sine înțeles, că n-a călătorit fără cîntecul din el nicăieri, așa că poezia sa se ospătează cu savori, zăbave, reflexii și harpe din felurite cetăți, ciugulește de la osebite seminții cu diverse concepții și diversă viziune asupra existenței, problemelor și devenirii, le rezervă prilejuri, le conferă impulsuri. Vom spune că a rătăcit sau că a voiajat; e altceva decît în situațiile Villon, Byron, Rimbaud, Eminescu, Shelley, Kleist. Vom spune că pribegea, că peregrinase, că a gustat exilul sau autoînstrăinarea; e altceva decît Pușkin, Keats, Lorca, Ovidiu, Thomas Mann, Dante, Brecht sau Neruda. Sau spure-vom că, ambasador al idealurilor, și ale sale dar și ale țării lui, a trăit ca refugiat în cutare sau cutare stat; nu e ceea ce s-a petrecut cu Hikmet, Alberti, Jorge Sempăr. Ei, și? Și toate acestea, dacă au, vor avea importanță doar sub un unic aspect : Seferis a văzut..

Cîntărețul de la Sud s-a născut odată cu veacul (1900) pe însořitul pămînt dogoritor al Asiei Mici. Într-un mediu cosmopolit și suprem pestriț, la Smirna, port oriental cu greci, turci, sirieni, armeni, evrei, a gustat risipa de posibilități a acestor orașe-răspîntii, a acestor orașe-iarmaroace, care îngăduiau (mai ales înainte de primul război mondial) fel de fel de vagabondaje fanteziei, rămînînd statornic deschise sumedeniilor de influențe și care, fiind de toate, erau ele însele tocmai prin mereu paradoxala lor mixtură de bizarenii și de nespecific. Singularizarea lor consta în diversitatea lor ilimitată. Specifică era doar coca, doar amestecul gras de orice și, adesea, de oricum. Citînd pe un alt biograf, d. André Mirambel se alătură opiniei că pe atunci, la Smirna ca și-n alte escale din Levant, se vorbea una dintre cele mai pure limbi franceze.

În orice caz cînd, obligat de tradiționalul convoi de ciocniri singeroase cu turcii, părăsește la 14 ani locul de naștere, retrăgîndu-se cu păriații săi în Grecia, la Atena, tînărul era dintre familiarii limbii în care vorbește azi despre sine profesorul de la Sorbona și-l citise pe Victor Hugo în întregime. Consum rodnic și de substanțe. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1918, cînd încă flăcările războiului nu sffrșiseră de carbonizat complet vieți, hărți, imperii, de încinerat sisteme sociale, pleacă spre a studia dreptul la Paris, unde o să stea pînă în 1924. Acolo se va împrieteni cu creația marilor poeți de atunci și unii chiar de mai tîrziu ori de totdeauna ai Franței, după cum se va bucura de a-i cunoaște pe alții personal și de a poposi elegant primit în aprecierea lor.

Fire studioasă și capabilă de aprofundări, cu pasiuni pe care intelectul le-a însoțit permanent de eforturi lucide, sistematice și neprecupețind combustivunile, rafinat prin travaliu, cînd domiciliu în idei domiciliu prin conștiința osteneții de a ști ce e urcușul, cărei etici aparține îmbogățirea de criteriu cultural, și prieten

cu conceptele filozofice prin voința deliberată de a le frecventa asiduu, ucenicind' lângă opere cu care se va face complice și-i vor deveni scumpe (bunăoară *La Jeune Parque* a lui Valéry și-o va transcrie de mină, după un exemplar rarisim, descoperit în rafturile Bibliotecii Naționale), electricizat de Gide și amator de Edmond Rostand, întreg fluxul acesta de absorbții, de acumulări se va răsplăti generos pe sineși ulterior, cînd o constelație de traduceri din cei mai deosebiți poeți francezi va izvorî în vecinătatea operei sale originale.

După șapte ani de maturizări, după șapte ani de participare la viața artistică a Greciei, de întoarcere „la pămîntul limbii”, după ce fructificase cît de cît în contactul cu realitatea rezultatelor studiilor, iată-l primit în 1931 în Corpul Diplomatic și trimis la Londra.

Ajunghînd pînă la aceea de consul, în diplomație deține succesiv diferite funcții. Pe linia ascensiunilor sale, de prin preajma celui de al doilea război mondial, perturbațiile abătute atît asupra instituțiilor cît și asupra oamenilor, intervin și-l ambalează, odată cu catastrofe, noului flagel. Pentru întîia dată, dar de o manieră care nu-l va dezechilibra; pentru întîia oară, dar nu pînă la devorare și tragism, încep contorsiunea, meandrele, panica, incertitudinile. Începe... „lupta cu îngerul”, dar cu un înger negru, de tuci și de crimă, cu monstrul. Lupta cu tenebrele. Viscolul de surpări, succesiunea de perplexități și catastrofa survenită asupra patriei sale nu-i vor tulbura numai cariera, numai creația, ci și văzduhul respirației de la o oră la alta. Fidel guvernului atenian din acei ani, îl va însoți în exil, străbătînd (cu etape de optimism sau debusolare, de crispări și interogație) Creta, Africa de Sud, Egiptul, Israelul și Italia. Partizanatului care a succedat rezistenței militare, Seferis îi opune modul acesta de a pleda principiile...

Poet-diplomat ca (apropierile nu sînt și de valoare estetică) în urmă cu o jumătate de secol Duiliu Zamfirescu la noi sau ca Paul Claudel în Franța, vibrant la irizările supleței, George Seferis își reia după 1944 îndeletnicirile adiacente poeziei, deținînd posturi de reprezentant al Greciei în mai multe state (Turcia, Libanul, Iordania, Irakul și Anglia).

Opera sa care, pe lângă versuri, se alcătuie din note de călătorie și din numeroase eseuri (unele redactate direct în franțuzește, altele primind ospitalitate prin mari reviste britanice), n-ar avea un portret întreg, de-am exclude din încăpătoarele ei cuprinsuri capitolul remarcabil al unei suite de traduceri din lirica universală, ca de pildă: *La soirée avec Monsieur Teste* de Paul Valéry, *Je vous écris d'un pays lointain* de Henri Michaux, un capitol din *L'expérience poétique* de Roland de Renéville, *Sans âge* de Eluard, *Les quatres cavaliers* de Pierre Jean Jouve, *The waste land* și alte poeme de T. S. Eliot, *Mythology* de Durrell, *The second coming* de Yeats, *The Wilderness* de Sidney Keyes, etc.

Pentru că îndeobște poezii obțin întotdeauna abea postum ceea ce în egală măsură cu semenii lor din alte profesii, mai norocoase, ar merita măcar din cînd în cînd în viață: gloria, negreșit că distincția de mare prestigiu a premiului Nobel, ce l-a încununat anul trecut pe George Seferis, răsfrînge o parte din reverberațiile ei de lumină și satisfacție, compensativ parcă, asupra întregului spațiu geografic din latențele și lupta căruia el s-a ivit.

S. D.

Chipul de azi al Romîniei văzut de scriitori de limba spaniolă

de Paul Alexandru Georgescu

Există — spun istoricii și logicienii — un proces firesc și inevitabil prin care se impune evidența. Există puterea de convingere a faptelor, capacitatea de iradiere a adevărului. Era deci firesc ca noua viață și noile rînduri făurite de poporul romîn în ultimii douăzeci de ani să trezească interesul străinătății, să iradieze peste hotare. Proprietățile și formele iradierii nu sînt mai puțin vrednice de a fi remarcate. Numele Romîniei circulă acum pe spații imense, înainte inaccesibile nouă, în America Latină, în Asia, în Africa, iar țara noastră e cunoscută în cele mai îndepărtate părți ale lumii. Și este cunoscută nu prin extravaganțele unor moșieri **desoeuvrés**, ci prin calitățile adînci și curate ale poporului nostru: hărnicia, înțelepciunea, omenia, libere astăzi de opreliști și asuprairi. Ne spun acest lucru, în diferite feluri, numeroasele mărturii de simpatie și înțelegere care ne sosesc de peste granițe și care ne sînt, toate, prețioase. Dintre ele, desigur, au dreptul la deosebita noastră recunoștiință cele care unesc adevărul și frumosul sub semnul înalt al artei.

Într-adevăr, este un prilej de aleasă bucurie să vedem cum scriitori de faimă mondială se apropie cu înțelegătoare dragoste de realitățile de azi ale patriei noastre și scriu despre ele cărți care, prin emoția vibrantă și cuvîntul înaripat, dau cititorilor impresia unei noi și mîndre cîntări a Romîniei. Ne referim la cartea în curs de apariție a scriitorilor spanioli Rafael Alberti și Maria Teresa León, intitulată **Umbral de Rumania** (Din pragul Romîniei) și la aceea pe care romancierul hispano-american Miguel Angel Asturias a denumit-o **Rumania, su nueva imagen** (Romînia, noul ei chip) și care, la această dată, se află, probabil, în librăriile din Mexic.

Întîlnirea acestor mari scriitori care sînt totodată eminenți luptători pentru pace și progres social cu țara și poporul romîn are o îndoită însemnătate. Pe de o parte, experiența lor de scriitori s-a îmbogățit prin cunoașterea formelor noi de viață dintr-o țară unde, cum spune unul din ei, „totul este ordonat în vederea viitorului”, iar această „experiență romînească” a dus la crearea unor opere care îmbină în mod original emoția poetică și observația so-

cială, descrierea pitorească și reflecția morală, edificatoare. Începutul, poate, al unui nou gen literar, situat între reportaj, jurnal personal și mărturie. Pe de altă parte, a dobândit strălucire artistică într-o limbă de circulație universală, chipul de azi al României cu tot ce îl alcătuiește și caracterizează: frumusețea armonioasă a peisajelor, rodnicia muncii libere și demne, avântul culturii întemeiată pe dragostea de om și încrederea în viitor.

În **Umbral de Rumania** Rafael Alberti și Maria Teresa León au știut să descopere și să înfățișeze pregnant toate aceste trăsături, surprinzându-le nu numai în realizările impunătoare și în împrejurările solemne, ci și în faptele mărunte, în viața zilnică, la oamenii obișnuiți. Călătoria celor doi scriitori spanioli prin țara noastră și cartea care o povestește emoționează de foarte multe ori tocmai prin căutarea valorilor umane în regiunea cotidianului și prin darul de a nota amănuntul semnificativ, revelator. Ceea ce nu împiedică deloc pe autori să fie permanent sensibili la măreția trecutului și la vrednicia prezentului, găsind pentru lauda lor tonul înalt și cadențele ample, firești la cei care au evocat, în pagini de neuitat, lumea Cidului și Madridul, capitala gloriei. Dacă adăugăm faptul că Rafael Alberti și Maria Teresa León sînt deopotrivă de capabili să umanizeze materia, ascultînd vocea lucrurilor, ghicind gîndul arborilor sau aflînd păsul norilor, și să materializeze umanul, dînd culoarea și palpitarea vieții unei idei, unui nume istoric sau unei simple etichete de muzeu, ne dăm seama de ce călătoria lor în România este pentru cititori un nentrerupt **Deleitár aprovechando**¹.

Aceștia sînt iluștrii călători, acesta este echipamentul lor literar. Ce itinerar urmează și ce impresii culeg? Ne-o

¹ Folositoare, instructivă desfătare, titlul unei scrieri de Tirso de Molina.

spune, desigur, **Umbral de Rumania** care se deschide cu un admirabil reportaj liric despre străzile Bucureștilor. „Sînt străzi fără orgolii extraumane. Nu sclipesc excesiv, nu-ți viră în ochi ostentația bogăției, nu clipește nervos din anunțuri de neon, nu te trag de mîneacă, nu te umilesc“. Sînt bogate, totuși, în tipuri și fețe umane. Iată fete „trecînd în ziua plină de lumina profundă a verii care le permite să-și arate frumusețea. Merg cu grije, ajung în umbra colțului de stradă și cînd dispar, grația fermecătoare a pasului lor stăruie încă“; iată la șosea, „copilașii iscoditori și prudentele grădînărițe care îi îndepărtează, dar cu o floare pe care le-o dăruiesc pentru ca lanțul relațiilor omenești să nu se întrerupă“. Cum explică scriitorii spanioli liniștea surizătoare pe care o văd pe fețele trecătorilor? „Acești trecători liniștiți știu că individul nu a fost uitat, fiindcă — așa cum spun toate camioanele cu care ne încrucisăm — s-a respectat viteza legală. Respectați viteza legală pentru bună starea omului! Nu salturi, ci pași — pași hotărîți în cadența vitezei constructive, căci existența umană este la baza tuturor progreselor. Datorită acestui, respect, Bucureștii sînt un oraș surizător“.

Din Capitală spre mare, drumul puțin ocolit — coborîre pe Dunăre, popas în Deltă — este cel mai indicat. Autorii se îmbarcă deci pe **Plaur**, „vapor pitic, blînduț, făcut pentru călătorii fericite“. Buni cunoscători ai folclorului românesc din care au tradus în spaniolă o culegere de **Doinas y baladas**, prietenii noștri îngînă: Danubio, Danubio, camino sin polvo... Delta e descrisă în magnifica exuberanță a naturii, dar și în efortul productiv, civilizator al omului. Capitoul următor, **Coasta aurorii**, e dedicat, firește, Litoralului, plajelor noastre care „păstrează încă amintirea argonauților căutători ai linei de aur, privirile dacilor, pașii sciților, aroma Greciei, mesajele Ro-

mei..." Paginile în care autorii reinvie cu uimitoare plasticitate viața apusă a Istriei, „fiica toamnei" sau așteptarea exilatului Ovidiu sînt demne să figureze în cea mai exigentă antologie a literaturii spaniole contemporane. Nu lipsește din intermezzo constănțean nota de voioșie (vizita la moschee), nici aceea de înaltă, limpede emoție în fața „seninilor ochi fără privire ai statuiilor antice" (vizita la Muzeu). După o scurtă oprire la Murfatlar — abia îndeajuns pentru ca Rafael Alberti, cetățean al Cádizului și, deci, cunoscător al vinului de Jerez, să închine o doină în versuri spaniole „sufletului de zahăr" al viței dobrogene — călătorii pătrund, prin Galați, în Moldova, în **Țara zimbrului, a lunii și a stelei**. Atîtea lucruri le cheamă, aici, atenția! Cum se vor împărți între industria modernă, arhitectura medievală și literatura clasicilor? Asemeni lui Descartes, vor seria — nu dificultățile, ci plăcerile. Capitolul intitulat **Marea Biazului** va vorbi chibzuit, explicativ, despre hergheliile de cai putere ai Bistriței, domesticite și trimise în uzine de inteligența omului. Alte pagini vor înfățișa minăstirile Bucovinei cu grația naivă și în culorile unei inluminuri strălucitoare de aur, roșu și azur. În sfîrșit, vizitele la Ipotești — să nu uităm că autorii au tradus în spaniolă poeziile lui Eminescu — și la Humulești vor prilejui întîlnirea cu **Luceafărul** poeziei romînești și cu „tatăl poveștilor", evocați primul printr-un patetic monolog interior, ultimul printr-o delicioasă vorbire indirectă liberă. „Este un miracol popular să te naști pe aceste meleaguri și să ai prieteni ca aceia ai lui Năică, în stare să intre în rîu de-abușelea, să vîneze păsări și să ghicească vîrsta vîntului". Și mai departe: „Desigur fiecare copil din România îl înconjoară cu dragoste și încredere căci Creangă este călăuza închipuirii lui, așa cum Cervantes este mentorul copiilor spanioli, cu diferența că aceștia s-ar adresa ilustrului autor cu „Dom-

nule" Cervantes, iar băiețașii romîni **i-ar spune lui Creangă al lor, Ion sau Năică**".

Al doilea braț al călătoriei se întinde spre apus și nord — Oltenia, Banat și Transilvania — schițînd astfel, împreună cu primul — Dobrogea și Moldova — o simbolică îmbrățișare a hărții Romîniei. Trecerea prin Tîrgu-Jiuul lui Brîncuși și contemplarea coloanei fără sfîrșit îi fac pe călători să schițeze figura marelui sculptor din epoca începuturilor cînd, tînăr, sărac și necunoscut, se prezintă în fața celebrului Rodin. Timiditate, tăcere prelungită. Și cînd, în sfîrșit, maestrul îl întrebă dacă a adus vreo lucrare, flăcăul oltean scoate din buzunar două pietre rotunde de rîu, de la ei de acasă, le mîngîie și le așează alături după un ritm revelator pentru el, neînțeles pentru Rodin. — Și acestea ce sînt? — Tatăl meu și mama mea, răspunde **Brîncuși**. Curînd apar însă șesul Banatului și Timișoara. Vizitare de fabrici, convorbiri cu scriitorii relatate cu o vervă care nu dăunează cu nimic semnificațiilor morale sau politice — **dimpotrivă le fac mai plăcute și mai convingătoare**. Sub ochii scriitorilor spanioli cade aici un document care atestază stabilirea în Banat a unui grup de compatrioți — vreo sută de familii aduse către 1730 din îndepărtata peninsula iberică de către Casa de Austria. Imaginația creatoare a autorilor trece cu acest prilej un strălucit examen. Din cîteva nume și puține date, prind corp și viață cavalerii spanioli, învăluiți într-o atmosferă de vitejie, violență și pasiune desprinse, parcă, din piesele lui Lope de Vega. Și filmul călătoriei continuă, la fel de colorat și atrăgător. Se succed Deva și Hunedoara, încărcate de istorie, Sibiul evocat în grațioasa stampă. „Acest oraș își lasă probabil adînc întipărită pecetia asupra copilăriei. Trebuie să **fie curios să trăiești sub cascada aco-**perișurilor de olane care se pleacă

aşa de tare, privesc tot ce se întâmplă jos şi povestesc mamei“.

Itinerariul transilvan care îi duce pe călătorii noştri la Cluj e pus sub semnul folclorului şi al dîrzeniei istorice. Scriitorii întilnesc băieţandri cu pălărie verde şi cu pană la o parte. „Ultimul semn — notează ei — al unui imperiu care a durat pînă în 1918. Cînd s-a destrămat, urmaşii dacilor, cei care înduraseră mai mult de două secole dominaţia austro-ungară, răsuflară de uşurare. În tot acest timp, ei care se născuseră în leagănul răbdării, trebuieră să rămînă pe treptele de jos ale societăţii, mulţumindu-se să murmure în intimitatea căminurilor lor dulcea limbă latină, cea care nu poate fi uitată. Nu în palate s-a păstrat vie comoara limbii romîneşti, ci în sate. Din acest murmur secular a răsărit: ideea latinităţii Transilvaniei, promovată de Samuel Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior. Lung e drumul Clujului... Şi tocmai de aceea, atît de iubit.” Iubirea aceasta, esenţială sufletului romînesc, e simţită şi notată de scriitorii spanioli în toate manifestările ei. Rafael Alberti şi María Teresa León ridică astfel o adevărată laudă a Transilvaniei, „ţinut de nobile metale: aur, argint, fier... regiune de păduri şi livezi, presărată de căstele romane... ţară de munteni aprigi care, împilaţi peste măsură, nu şovăiau să aprindă cocoşul roşu pe acoperişurile bogăţilor hapsîni. De multe ori au lucit pe aci secerile şi securile. În 1784 au fost acelea ale lui Horia, Cloşca şi Crişan. Trei oameni neînfrigaţi. Cîntecele populare le păstrează încă numele...” Dar ţară totodată de veche şi multilaterală tradiţie culturală — observă autorii care vorbesc cu înţelegere de arta zugrăvirii pe sticlă a meşterilor de la Necula, de arta cuvîntului înflorat în vers de poetul ţărănimii, Coşbuc, de realizările ştiinţifice actuale. Nici localităţile din apropiere nu sînt uitate. Autorii ţin să cunoască şi să facă cunoscută Gherla, unde odinioară erau

Intemniţaţi luptătorii pentru libertate, iar astăzi se ţes covoare înflorind de toate culorile vieţii...

În sfîrşit, îmbogăţesc **Umbral de Rumania** capitolele cu caracter general. Cu competenţă şi subtilitate, autorii trasează un tablou al literaturii romîne contemporane (în capitolul Convorbiri la Mogoşoaia), oferă un florilegiu folcloric, caracterizează noile construcţii, urmăresc munca tineretului în fabrici. Cartea (care sîntem siguri că ar pasiona pe cititorii noştri dacă ar fi tradusă în romîneşte) se încheie cu mişcătoare cuvinte despre vîrsta Romîniei de azi, „un adolescent frumos şi înţelept care creşte cu fiecare zi”. Şi trebuie să fie aşa, de vreme ce farmecul tineresc al modelului a trecut, cuceritor, în portretul lui.

Avînd în linii mari acelaşi subiect şi aceeaşi atîtudine, cartea lui Miguel Angel Asturias se deosebeşte totuşi de aceea a lui Rafael Alberti şi a Mariei Teresei León prin orientarea interesului, prin tehnica de expunere, prin procedeele stilistice. Această **concordia discors** este uşor explicabilă: marile spirite se întilnesc ca spirite, dar se deosebesc ca talente. Atenţia romancierului guatemalez oscilează între diferitele locuri, persoane, fapte, dar revine, cu constanţa unui ac magnetic, spre problemă. Autorul vorbeşte cu mulţi oameni, dar mai ales pentru a descoperi omul nou; discută cu scriitorii pentru a-şi da seama de libertatea creaţiei, de eficienţa operei literare. Expunerea are de asemenea un ritm mai întretăiat, o construcţie mai contrastantă. Asturias îşi pregăteşte cu răbdare o platformă amplă de date şi cifre, pentru a lansa de pe ea, la un moment dat, concluzia fulgurantă. Finalele capitolelor îmbracă chiar forma solemnă a sonetului şi cartea cuprinde patrusprezece compoziţii poetice de acest fel — toate admirabile. Deci nu curgere melifluă, ci punctare viguroasă şi izbucnire, acesta mi se pare a fi procedeele preferat al autorului, pro-

cedeu cunoscut de altfel cititorilor noștri din cele două ediții ale romanului **Domnul Președinte**. În sfârșit stilul, de obicei aproape de obiect, destul de strâns, dobândește în momentele importante ale descrierii sau relatării, o mare îndrăzneală metaforică și o rară putere de sugestie.

Astfel fiind, itinerariul străbătut de Miguel Angel Asturias, oarecum asemănător cu acela din **Umbrel de Rumania**, are o importanță secundară. Cartea se structurează după probleme, urmărește procese, scoate în relief perspective. Să o deschidem... După ce dă o viziune a duminicii de vară bucu-reșteană printr-o ghirlandă de substanțive esențiale („piine și marmoră... ciment și crini... grădini și fabrici... școli și trandafiri roșii, de iulie...“), Asturias se angajează în descrierea orașului pe care o întrerupe din când în când strălucirea unei figuri poetice. Astfel autorul își duce lectorii pe străzi, în librării, magazine, cofetării, dar când le arată șirul lung de blocuri în culori luminoase, rostește: orchestrație muzicală. După ce străbate în lung și-n lat orașul, rezumă astfel nota dominantă: **este encontrar flores por todas partes** (această întâlnire de flori pretutindeni).

Care sînt problemele care îl atrag pe autor în primul rînd? Crescut în satele indiene din Guatemala, specialist în vechile civilizații americane, Asturias e pasionat de problema culturii populare. Comentariul amplu pe care îl consacră Muzeului Satului este pe cît de entuziast pe atît de competent. Casele, mobilierul, uneltele și obiectele de podoabă îi par un minunat compendiu al ingeniozității și muncii romînești, îi confirmă convingerea că „nu există cultură în afara poporului“. Dar, pînă a ajunge la această concluzie, găsește vreme să zăbovească în „fenomenul“ prispei, acolo unde „se păstrează mereu un fel de lumină atîpită“. Șorțurile romînești îi amintesc de **hupil-ul** indian, covoarele

îi comunică o veselie de sărbătoare, sînt „carnavaluri de culori“. Obiectele se perindă, — icoane pe sticlă, ouă încondeiate, ștergare, ulcioare — dar nu pentru a se aglomera pitoresc ci pentru a susține și argumenta concluzia: „Departate de a părăsi artele populare în voia sorții, ceea ce în cele din urmă le-ar condamna la dispariție, guvernul actual le acordă, prin intermediul institutelor specializate, o atenție preferențială.“ „Încă un caz, adaugă autorul, în care „ceea ce era luminos în trecut se prelungește în prezentul unui popor în marș“. Același lucru ar putea spune și despre minăstirile bucovinene pentru definirea cărora Asturias recurge la celebrele cuvinte ale lui Bernál Díaz del Castillo în fața Tenochtitlanului: **Cosas de encantamiento!** (lucruri de vrajă). Admirația artistică nu îl împiedecă să observe particularitățile naționale de pe picturile exterioare ale Voronețului: regele David se acompaniază liniștit nu cu harfa, ci cu cobza, iar îngerul cheamă la judecata de apoi sunînd dintr-un magnific buciuum ciobănesc. Peisajele țării (munții de la Poiana Brașovului, Dunărea și marea), trecutul ei (Ovidiu, „Cidul“ Moldovei, Ștefan cel Mare) și înfăptuirile prezentului (cetatea albă a Orăștilor) sînt tot atîtea motive de continuarea entuziasmului. Există, totuși, la masă, și lucruri care nu-i plac. „Am întrebat de ce obișnuiesc românii să bea vinul cu apă. — Pentru că așa îl beau grecii, ne răspund. Oriet de grec o fi obiceiul, mie îmi face milă să văd introducîndu-se lichidul potopului în singele zeilor“. Surîsurile de acest fel nu sînt însă așa de dese cît ar dori cititorul. Asturias este un spirit înclinat spre gravitate umană. Îl interesează numărul de fabrici noi, cifra invențiilor, coeficientul de depășire a planului — și le comunică și cititorilor — dar hotărîtoare i se par modificările în conștiința oamenilor, noile trăsături psihologice vizibile mai cu seamă la generația tînră: prospețimea gîndirii,

7

simplicitatea, ambiția de a ști. Ultima caracteristică explică de ce în România „motorul lumii noi” este cartea despre care Asturias dă multe și binevenite amănunte. Condiția scriitorului și rolul intelectualului în construirea vieții noi sînt pe larg discutate. Asturias crede ferm că „masele au nevoie de scriitori pentru a se exprima mai ales cînd se află în proces de transformare socială, iar scriitorul la rîndul său are nevoie de masele care îi vor prilejui motivele de creație poetică și modurile de interpretare a realității”. Autorul, traducător a două antologii de proză romînească, poate afirma cu drept cuvînt că în România această dublă și rodnică legătură există din plin.

Desigur, nu putem urmări pe Miguel Angel Asturias în toate locurile vizitate și în toată gîndurile pe care i le-a trezit călătoria. Ne mulțumim să desprindem dintr-un interviu pe care a avut amabilitatea să ni-l acorde, impresia finală, la părăsirea țării noastre. „Mi-am dat seama că în succesiunea epocilor o lume nouă înaintează aici cu pași de gigant. O lume nouă

care își datorează vitalitatea toamai organizației sociale care permite înflorirea darurilor umane într-o atît de armonioasă îmbinare”. Și ca un omagiu adus acestei lumi noi, Miguel Angel Asturias a scris, cu prilejul zilei de 23 August sonetul **Steagurile**, care exprimă elocvent sentimentele sale față de noul chip al Romîniei :

**În România m-a pătruns iubirea
poporului pentru cuvîntul măiestrit.
Puteri de mag, sporite, am simțit
și-am dus prin țară, -n vers și proză,
știrea**

**despre poetica izbîndă ce-a rodit
în fabrici, pe ogoare. Căci trudirea
hulită ieri, își află azi cinstirea
în steagul nou, cu mîndru filfiit.**

**Sînt ale mele steagurile-acestea,
credița-n om se află-n ele-ntreagă,
credița-n demnitatea muncii, vestea**

**dreptății pentru toți. Măreț purtat,
simbol al vieții ce pe toți ne leagă,
înaltul steag de vise-i constelat.**

— din țară —

„Revista de etnografie și folclor“

Cea de a doua revistă românească de folclor, Revista de etnografie și folclor, a ajuns în al nouălea an de apariție, urmărind, alături de publicația Institutului de istorie literară al Academiei, analiza creației populare. Spreosebire de publicația Institutului condus de G. Călinescu, publicația Institutului de folclor urmărește înru-direa dintre poezia populară și celelalte genuri artistice, lărgind de ase-menea cadrul etnografic. Astfel, tema unui studiu îl constituie legătura din-tre dansuri și colinde. O altă cerce-tare, datorită lui Remus Vulcănescu vizează cartografierea etnografică a transhumanței în Oltenia de vest, ur-mărind drumurile trasate și utilizate de-a lungul secolelor de către păstori, pe baza unor metode moderne în care intră atât analiza unor documente fi-părite cât și a folclorului. Unele lucrări se avîntă într-o serie de analize de-tăilite, pentru a ajunge pînă la urmă la concluzii tradiționale. Astfel, Al. Am-zulescu într-o comunicare nu lipsită de elemente interesante, ajunge pînă la urmă la constatarea destul de ba-nală că poezia cultă folosește tipuri și forme de versificație rămase ne-cunoscute folclorului și că versul popu-lar excelează prin asonanțe. Unde sînt rezultatele noi pe care le implică folosirea metodei structuraliste și a

punctului de vedere evolutiv istoric preconizate de autor? Se pune întrebarea dacă studiul sistematic al folclo-rului poate fi lipsit de perspectiva es-tetică, atât de deficitară, în mai toate studiile publicate în revistă. Într-un studiu intitulat „Caracterul istoric al epicii populare” de Mihai Pop, indica-țiile metodologice ni se par prea sim-ple, iar clasificările didactice prea cunoscute (Cîntece de vitejie, Cîntece de haiducie etc.). Problema care se pune este de a conferi materialelor publicate în „Revista de etnografie și folclor” un cadru mai adecvat pentru a publica studii de mai largă respira-ție, care să răspundă unor preocupări ce depășesc limita pur tactică a folcloristicii.

M. F.

„Orizont”, nr. 6/1964

Linia ascendentă, din punct de vedere al valorii artistice, pe care o ur-mează revista *Orizont* este clară. Se poate vorbi chiar de un salt calitativ în evoluția acestei reviste, care are acum o ținută deosebit de interesantă. Numărul șase, spre exemplu, impresionează prin diversitatea și nivelul artistic al poeziilor publicate. Sone-tele postume ale lui V. Voiculescu, mai ales primul, sînt grele de afec-

tivitate, și scrise în vers opulent și îndelung lucrat:

„Dintre atâtea chinuri, venite-asup-
pră-mi hoarde,
Păstrez dureri de care nu pot să
mă despart,
Tot sufletul mi-e-n ele ca sunetul
In coarde
Ce încă vii vibrează vioara când s-a
spart.

Și astăzi, mari otrăvuri cu care
m-am deprins,
Disprețul tău, trădarea îmi sînt tre-
buitoare;
Intrate-adînc în carne-mi în viașă
de ne-nvîns,
Cil lipsa lor mi-ar fi mai ucigătoare”.

Nina Cassian are trei poezii în care sinceritatea de înaltă tensiune devine artă: „Autoportret”, „Ca Gulliver”, „Pasărea Kivi”. În ele o profundă autenticitate vibrează intens și frumos.

Dintre poeziile publicate de A. E. Baconski reținem mai ales întunecata frumusețe a „Naturii moarte”. Ceea ce mi se pare deosebit în aceste versuri este faptul că precizia deschide umbre lungi și că rarelor sonori le răspund îndepărtate ecouri:

„...o masă pare și vioara veche
plină de fluturi morți și de cuvinte
de mult uitate. Nici o amintire
n-a mai rămas — pătânjenii și praful
au devorat portretele, orbiră
cernitul candelabru și fereastra,

...Cadrele de argint
de mult băură lacrima oglinzii.

...Picură calcarul
silabisînd în gol. Nedeslușite
cresc stalactitele...”

În „Jocul de Noapte”, ca în genere în poezia lui Baconski, gestul simplu devine act ceremonial, efectuat cu gravitate, caligrafic și încărcat de sarcini poetice.

„Noaptea străbat bulevardele oblice,
odihnindu-mi privirea în orbitele lor.
Noaptea-nțilnesc trecători singura-
tici grăbind către casă
și c-un gest nevăzut le fur umbrele”.

Iată că în „Madrigal”, acest disprețuitor al metaforei care e Baconski, folosește ca nucleu al acestei poezii un exemplar foarte fertil în sugestii din hulițele de bard metafore:

„...Răscolit de patimi
eram — și mi-au rămas nenumărate
urme de brațe albe; amintirea
le poartă fermecîndu-le ca vechii
imblinzitori de șerpi”.

Dintre cele două poezii semnate de Ion Horea mi-a plăcut mai ales „Înainte de lupte”, cu delicata ei vibrație, care este de altfel caracteristică poetului:

„În asemenea clipe strig după mine
și nu mă aud,
alerg și nu-mi pot desprinde tălpile
de lutul cleios,
ca într-un vis cunoscut
în nopți de coșmar, la porțile Troiei
și de Ahile cel iute de picior”.

„Excelsior” a lui Vasile Nicolescu mărturisește o tensiune în căutare, de factură argeziană.

Cu „Desen animat”, lirica lui Nichita Stănescu scoate un sunet nou — tremurul unei clape ce nu a fost încă vibrată de el: e vorba de un humor suav, o parodie candidă și fantască, de un farmec indicibil.

Poezii de dragoste semnează Al. Jelebeanu:

„Daruri și Frumoasa adormită”.

Petre Stoica trasează un portret de dragoste:

„Pielea îi lucește ca spatele mînzului
ca nucile crude în ploaie”.

„Poemul sunetelor” și „Impresie de primăvară” aparțin talentului în plină dezvoltare al lui Anghel Dumbrăveanu.

Lucian Valea scrie „Soarele”, iar N. Țațomir, „Lebăda roșie”.

P. G.

„Znamea”, nr. 8—11/1964 ; 1—5/1964

Revista „Znamea” publică în numerele 8—11/1963 și 1—5/1964 romanul lui Constantin Simonov „Omul nu se naște soldat”, care încheie un ciclu de trei romane început cu „To-varășii de arme” (1953) și continuat cu „Vii și morții” (1959).

C. Simonov este astăzi un om de aproape 50 de ani, a atins deci o vîrstă la care se impune o concluzie, mai ales că este vorba de un trecut literar de mai bine de un sfert de veac.

E drept că în literatură aspectul cantitativ n-a fost niciodată determinant și n-a însemnat întotdeauna geneza unei calități. La Simonov însă, evident, nu este vorba doar de o cantitate.

C. Simonov este autorul celor mai diverse lucrări de poezie, proză, dramaturgie, deci este puțin probabil ca vre-o carte nouă să însemne revelația unei fațete necunoscute a talentului său, tocmai datorită multitudinii ipostazelor în care s-a manifestat.

Aceasta nu înseamnă desigur că viitorul nu ne poate oferi o carte de o factură inedită — o asemenea posibilitate nu este niciodată exclusă, — dar în ceea ce a realizat scriitorul pînă acum nu se văd elementele unei for-

mule artistice noi. Și în acest sens recentul roman este deosebit de semnificativ.

De o structură apropiată de „Vii și morți”, romanul „Omul nu se naște soldat” urmărind pe-ripețiile a trei personaje (cunoscute încă din precedenta lucrare — Serpilin, care devine aici comandant de armată, ziaristul Sinjov, devenit comandant de batalion și Mașa, trecută prin încercările vieții de partizani) în perioada și în condițiile bătăliei de pe Volga, cuprinde sfere foarte diferite, atît militare (de la viața de toate zilele a unui batalion pînă la comandamentul suprem), cit și civile (Mos-cova, Tașkent). Apelînd la medii atît de diverse ale eroilor săi centrali, Simonov nu ajunge totuși la o confruntare a opticii lor, care s-ar părea firesc că ar trebui să fie diversificată, întrucît evoluția lor oricît de tipică ar fi, rămîne pînă la un punct și între niște limite, singulară.

Din această pricină personajele centrale sînt complementare, ceea ce crează romanului un criteriu unic în aprecierea evenimentelor (descrise în general prin perceperea celor trei eroi sau prin mărturiile culese de ei), dar îl lipsește într-o oarecare măsură de o colizie dra-

matică, dramatismul fiind mai curînd unul exterior, de situație — situație de război, evident.

Aceasta nu înseamnă desigur că personajele centrale sînt lipsite de niște drame proprii.

Simonov de regulă își circumscrie personajele odată pentru totdeauna într-una din cele două grupe mari de luptători sau de profitori. O asemenea delimitare, care trădează o retrospectivă activă, pasionantă, este fără îndoială justificată, dar tot fără îndoială nu este exhaustivă și accentuarea ei prea insistentă (mult mai vizibilă aici decît în „Vii și morți” și în „Zile și nopți”) face ca toate personajele să aibă o aceeași funcție — ilustrarea apartenenței lor. O consecință a acestei stări de lucruri este monotonia unor capitole (mai ales celor în care se descrie Tașkentul, lipsite pe un spațiu lung de trepidația echilibrantă, în cazul de față a vieții de pe front), în ciuda folosirii unor procedee apropiate de romanul de aventuri — suspensiile, abundența întîlnirilor neașteptate (în capitolele amintite, însă, aceste procedee sînt absente).

În „Omul nu se naște soldat” sînt unele episoade scrise excelent — scena

de dragoste dintre Maşa davre — dintr-un lağăr și Simjov, care într-un fel de prizonieri recent eliberculminează evoluția acestora, întâlnirea dintre Serpilin și Stalin și alte cîteva. Un merit indiscutabil al autorului este — în ori ce caz pentru publicul larg — cel al formației militare inedite.

Această ultimă calitate ține probabil de faptul că în recentul său roman, ca și în „Vii și morți”, Constantin Simonov a vrut să fie un cronicar al războiului. Și a reușit. Dar într-un sens a reușit prea mult. În romanul său este o abundență excesivă de fapte și evenimente, peregrinările celor doi eroi însemnând de cele mai multe ori acumulări de noi fapte. Faptele cu toată atracția pe care o reprezintă cîte odată prin senzaționalul lor, ca și prin siguranța cu care sînt încheiate în subiect, inundă în ultima instanță ori ce drum care duce la relevarea zguduitoare a unui destin, la o sinteză general umană sau la o autodeterminare complexă față de fenomenul central — războiul.

Din această cauză descrierea războiului în „Omul nu se naște soldat”, ca și în „Zile și nopți”, sună pe alocuri tehnicizant, aproape ca o lecție de tactică militară. Simonov a simțit probabil o anume tentă de reportaj și a căutat s-o contrabalanseze cu scene de rezonanță naturalistă (descrierea mormanului de ca-

dravre — dintr-un lağăr de prizonieri recent eliberat — pe care Maşa este obligată să calce ca să ajungă la cei rămași în viață, ceea ce parțial i-a reușit și a generat cîteva scene de calitate, mai ales cea amintită care sună ca un șipăt în peisajul sumbru al orașului transformat în ruine. Autenticitatea pe care Simonov o realizează cu atîta ușurință și care relevată sobru, bărbătește li este atît de specifică, decianșează aici un mecanism care împinge lucrurile pînă la ultima lor consecință.

Unele personaje epizodice (o femeie bătrînă pe care Maşa o anunță de moartea surorii ei, Ivan Alexeievici — prietenul lui Serpilin) se dezlipesc de peisajul uman al romanului prin contactul om-război realizat mai intim. Sînt și unele scene ca de pildă cele amintite mai sus, care depășesc prin semnificația lor restul materialului, dar toate acestea nu reușesc să capete o pondere deosebită în economia romanului, rămînd niște detalii reușite sau chiar foarte reușite, dar totuși niște detalii.

Simonov și-a încercat forțele în aproape toate genurile literare, volumul lucrărilor sale este impresionant, dar poate că toate acestea n-au însemnat decît căutarea unei formule pe care încă n-a găsit-o și pe care o va găsi cîndva în viitor.

LEONIDA TEODORESCU

„Partisan review”,
nr. 2/1964

Prilejuită de declinul și de revenirea la anumite forme de realism sau de neo-realism în artele plastice, controversa dintre tradiționaliști și promotorii modalităților expresive de avangardă e acum în S.U.A. mai vie ca oriunde. Disputa și-a găsit ecou în cîteva cărți recente și continuă în numeroase reviste. Publicația trimestrială *Partisan Review* editată la Universitatea de Stat din Rutgers (New Brunswick, New Jersey) de către „Comitetul american pentru libertatea culturală” și-a propus să dezbată teme ca: „Ruptura cu trecutul”, „Tradiția și societatea” și alte asemănătoare, sub formă de interviuri cu diferite personalități competente. Primul, intitulat „Tradiția și arta nouă”, a apărut în fasciculul de primăvară al revistei, sub semnătura lui Frank KERMODE, a cărui lucrare de critică literară „Imaginația romantică” a fost apreciată ca una dintre cele mai importante din ultimul deceniu. În interviu sînt redat cu comentarii, păreri ale doi autori. Primul e Harold ROSENBERG. Acesta scriind cartea „Tradiția noului” apare ca un paladin al așa numitei „picturi de acțiune”, curent foarte discutabil din plastica actuală nord-americană. Oponentul său este Ernst GOMBRICH, istoric de artă, cunoscut prin cartea sa „Artă și iluzie”. În ea, autorul explicînd că arta nu poate copia natura dar produce „echivalentele” acesteia, susține că deși din orice tradiție urmează a fi înlăturate unele lucruri ca depășite, continuitatea nu trebuie întreruptă; iar ceea ce asigură continuitatea este limbajul.

plastic. El condamnă, cu drept cuvînt, ignorarea trecutului artistic și începe-rea de la capăt. Recunoscînd că știința a schimbat perceperea spațiului și a adus cu sine notiunea de spațiu vizual condiționat de timp, Gombrich combate pictura de acțiune ca avînd substrat existențialis-t. Rosenberg se declară împotriva principiului iluzionistic; pornind de la ideea că în artă există acum o criză, el spune că oamenii nu mai reacționează emoțional în fața picturilor și operelor sculpturale de altă dată. Între atitudinea radicală a artiștilor nord-americani de azi și mișcările europene de avangardă, Rosenberg face totuși o distincție netă.

Problema relațiilor dintre tradiție și nou este fi-rește acută în artele plas-tice. Dar chestiunea unei crize și a unor schimbări fundamentale se ridică pe alocuri și în poezie și în muzică. Despre acestea intenționează Frank Ker-mode să se ocupe în conversațiile viitoare.

Numărul menționat din Partisan Review mai cuprinde primul capitol dintr-un eseu critic de Steven Marcus, tratînd despre modul cum era privită viața sexuală în Anglia secolului trecut și conse-cințele înregistrate în lite-ratura științifică și bele-tristică. Maniera contra-dictorie, confuză „subcul-turală” cum se considera problema a dat naștere atunci unor scrieri apar-tinînd unui sistem de gîndire calificat de autor drept pornografic, fie că e vorba de literatura medi-cală, socială sau de fic-tiune.

Articolul despre *Doamna Bovary* din același fascicol constituie nota introductivă la editarea unei noi tra-duceri americane a capo-

doperii lui *Flaubert*. În el se examinează — nu pen-tru prima dată — rapor-tul dintre adevăr și ima-ginație, urmărindu-se țî-purile reale luate de ro-mancier drept model pen-tru unele personaje și re-latîndu-se fapte efectiv pî-trecute, care au servit drept punct de plecare pentru anumite episoade.

J. M.

„Cahiers du sud”,
mai-iunie 1964

Revista marsilieză re-latează despre deschi-derea *Salonului de poezie* din Paris care a întrunit o serie de poeți și pictori doritori să-și prezinte admiratorilor ope-rele.

Pierre Mathias ocupîndu-se de această manifes-tare artistică regretă fap-tul că *salonul* fiind arhi-tixit de cele două sute de poeți și de amicii lor, lec-tura lucrărilor expuse (po-tezii, poeme) se face în condiții anevoioase.

Mathias ne evocă în-deosebi, personalitatea lui Vincent Monteiro, poet și pictor brazilian, care din copilărie s-a statornicit la Paris.

Într-adevăr, născut în anul 1899 la Recife, el tră-iește de la vîrsta de 12 ani în capitala Franței.

Aici a venit să învețe sculptura și pictura.

Pierre Mathias susține că Monteiro este un pictor de foarte mare talent („très grand talent”), remarcat ca atare în Franța ca și în Brazilia, cu toate că nu i

se acordă încă locul pe care îl merită.

Ziarist, tipograf, director de revistă, scriitor de limbă franceză, — Mont-eiro și-a consacrat toată viața poeziei...

În Brazilia a alcătuit și publicat o antologie a po-ezilor francezi, începînd cu cei din evul mediu pînă la cei din zilele noastre. În anul 1942 a publicat un foarte emoționant omagiu închinat lui Mallarmé. În Franța el e de vreo zece ani animatorul *Salonului de poezie* și prin două reviste pe care le-a editat a făcut cunoscut publicu-lui un mare număr de po-eți francezi.

Acest literat n-a trăit, însă, niciodată de pe urma poeziei. Și astăzi, după ce a făcut ceea ce i-a plăcut, iață-l la vîrsta sa, obligat să fie cînd profesor, cînd funcționar, să predea de-senul la universitatea din Recife și să vie în timpul vacanței de vară, la Pa-ris.

Principala, eminenta ca-litate a pictorului și a po-etului Monteiro, afirmă Mathias, o constituie eco-nomia mijloacelor sale de expresie.

P. I.

„L'express”, nr. 629/1964

Sub semnătura lui S. F. Revel, revis-ta publică unele considerații, și juste, și dis-cutabile, asupra noțiunii de avangardă. Articolul e in-titulat „Codul avangardei”,

dar el cuprinde ceva mai mult decit atât.

Contrar obiceiului, — în Occident bine înțeles, — autorul constată că creației din rindurile avangardei ating, după război, mai ușor apogeul gloriei. Avangarda, în orice domeniu al creației se bucură de favorurile unei preocupări atente și largi. „Times Literary Supplement” îi consacră două numere consecutive, August și Septembrie.

Asupra acestui fenomen care se arată a fi relativ de masă, I. F. Revel are multe observațiuni interesante, care privesc lucrul în sine, deopotrivă aplicabile și la literatură și la plastică. El constată just că „Avangarda nu era pină la război decit o etapă în evoluția tuturor genurilor literare; azi, ea a devenit un gen literar prin ea însăși, chiar fără un academism împotriva căruia să lupte. Ea nu mai anunță un stil; este un stil. Ori, noțiunea de avangardă este, prin definiție, relativă: ea nefiind de conceput decit în raport cu un academism dominant, și are doar semnificația de „a precede”, „a o lua înainte”, „a pregăti” ceva nou.

Autorul fixează și un cod al avangardei, așa cum promitea în titlu. Paragrafele acestuia nu sînt numeroase, în schimb, ideile sînt.

Primul paragraf ar fi: în artă contează numai ceea ce renovează, ceea ce are un caracter de căutare. Opera de artă este ceea ce

nu se poate repeta „prin opoziție cu estetica clasică a imitației citorva modele care definesc frumosul fix — imuabil”.

Asistăm însă la o frecvență falsificare a acestei idei juste. De la ideea că orice operă interesantă este prin natura ei nouă, s-a trecut la semnele exterioare ale noului, foarte școlar incrementate.

Plecînd de-aici d. Revel face o serie de reflexii: „Azi, toată lumea se silește să reintroducă imitația în chiar interiorul avangardei, ca și cum noutatea ar fi o calitate immanentă, etern atașată de o anume manieră de a scrie sau a picta”.

Al doilea paragraf, în concepția autorului, ar fi „obscuritatea”, „dificultatea”, ca unul din aspectele fundamentale ale acestei noutăți.

Și aici „ideia este justă la plecare, căci orice operă nouă e dificilă, accesibilitatea ei nefiind dinainte ușurată de nici o obișnuință. Dar această dificultate nu privește în mod necesar mijloacele de expresie sau de construcție. Într-un cuvînt, se confundă două lucruri: obscuritatea care ține de noutate, consecință a faptului că publicul dintr-o anumită epocă nu are pregătirea necesară, și ermetismul voit”.

Ermetismul expresiei nu e legat esențial, structural, de noutate. El este o estetică printre multe altele. Referindu-se la poezie, d. Revel constată că: „din

Evul Mediu, se observă alternînd perioade de poetică «obscură» și de poetică «clară». De pildă: școala de la 1660 contra barocului și prețiozității; Apollinaire după simbolism. Între 1660—1670 erau «cei clari», era Racine care era de avangardă”.

Al treilea paragraf al codului avangardei actuale, care e recent și ciudat, este acela că se tînde spre plictis, semn distinctiv al valorii; orice operă nouă ar trebui să plictisească.

Și aci d. Revel adaugă cu o savuroasă ironie: „E adevărat că de vreo 15 ani am intrat în era plictiselei, adică a respectului pentru tot ce este plicticos, și publicul cel mai neînsemnat a atins o capacitate de resemnare entuziastă, ale cărei margini sînt încă necunoscute”.

În general, codurile, prin definiția și rostul lor, cuprind formulări succinte, sintetice. De aci marea lor capacitate de a genera comentarii.

Mi se pare că cele trei paragrafe ale codului Revel merită largi comentarii. Ele sînt extrem de bogate în idei și bun simț, și ar putea desmetici puțin confuzia esteticii din Occident, care prinde și pe la noi în vraja ei prețioasă mulți naivi dornici de avangardism cu orice chip.

Însăși noțiunea de avangardă cere, prin importanța și circulația ei contemporană, o clarificare.

De-ar fi să se exemplifice concret, prin opere și

autori, paragrafele codului, și încă s-ar înțelege mult mai bine o serie de digresiuni de o mare importanță negativă.

D. B.

„Esprit“, mai-iunie 1964

În acest număr special revista se ocupă de problema învățămîntului superior, — mai precis de reforma învățămîntului superior (universitar) francez.

Mai bine de o mie de pagini cuprind acheta deschisă de această publicație și în cuprinsul ei își expun părerile diferiți oameni de cultură.

Ce-i de făcut cu numărul mare al studenților care dau năvală, an de an, la diversele facultăți?

Să se limiteze accesul la universitate?

Să se îngăduie, dimpotrivă, tuturor solicitanților să urmeze cursurile diverselor facultăți?

La această anchetă participă zeci de personalități care se înscriu pentru un răspuns sau altul, sub diverse motive.

Părerile sînt împărțite și dezbaterile — cum s-ar zice — continuă.

Dar, în legătură cu această anchetă, o colaboratoare americană a universității franceze — Suzanne Nielsen — publică, în același număr special, observații asupra modului în care se conduc diferitele instituții de învățămînt superior, și care sînt deosebit de interesante prin acuitatea cu care prezintă atmosfera din învățămîntul superior francez.

Mai întii constată o stare de confuzie care pare să domnească la intrarea în universitatea franceză. Ești tentat să crezi că studentul care a reușit să se înscrie fără prea mari difi-

cultăți într-o facultate, își și merită, datorită acestui succes, licența.

Autoarea constată inexistența unei organizații administrative.

„Nu există un birou central de informații care să dea posibilitatea studentului să afle nu numai unde vor avea loc cursurile, dar nici măcar ce anume cursuri se fac.

Studentul, străin sau francez, este obligat să facă față singur acestor dificultăți și sîrșește prin a pierde trei sau patru săptămîni, dacă nu mai multe, înainte de a începe să lucreze serios.

El are impresia că perseverența sa e aceea care contează mai mult decît inteligența și buna sa voință.

Din momentul în care studentul începe să asiste la cursuri, constată că sălile sînt ticsite, restaurantul universitar insuficient față de numărul consumatorilor, biblioteca incompletă; mai constată că librăriile nu posedă destule exemplare din lucrarea recomandată — dacă profesorul și-a dat cumva osteneala să i-o recomande. Contactele cu profesorii sînt rare — dacă sînt. Sînt mai curînd distanțe sociale tradiționale decît intelectuale, care îndepărtează atît de mult pe profesor de auditor, încît studentul nu cutează să întrebe nimic, cînd n-a înțeles ceva din lecție, sau să-l contrazică dacă e de altă părere, sau măcar să-l roage să vorbească mai tare cînd cuvintele sale se pierd într-o sală supraîncălzită.

Spre deosebire de climatul care domnește în universitățile americane, autoarea constată că studenții francezi nu se ajută ei între ei cînd e vorba de asimilarea prelegerilor.

Autoarea mai face diferite observații critice asu-

pra chipului în care s-au comportat cu dînsa colegii-profesori și studenții.

În concluzie, susține că actuala criză a învățămîntului francez nu se datorează exclusiv lipsei de localuri, a profesorilor, a materialelor și a numărului mare de studenți.

Problema e mai serioasă. Ea nu va fi rezolvată decît în momentul în care profesorii vor recunoaște și accepta adevăratele responsabilități față de studenții lor și cînd studenții vor recunoaște și accepta adevăratele responsabilități față de studiile lor.

I. P.

„Diogenes“, aprilie, 1964

În numărul său din aprilie 1964, sub semnătura lui Paul Henri Michel, revista publică un studiu intitulat Probleme ale creației artistice.

Autorul începe prin a aminti de observația făcută de Léon Baptiste Alberti (numele exact al marelui arhitect-artist florentin este Léo Battisti Alberti) în tratatul său despre pictură scris în anul 1435. E vorba de Zeuxis care, considerînd că tablourile sale sînt de neprețuit, refuza să le fixeze valoarea în bani. Noblețea artei și interesele artistului sînt, în acest fel, apărute într-o operă care exprimă, înainte de orice, tendințele unei generații noi, dar care constituie, în același timp, primul semnal al unei campanii de opinie, ale cărei scopuri vor fi din plin atinse un

secol mai târziu. Artistul-pictor va fi, în sfârșit, respectat, i se va răsplăti munca, întocmai ca literatului, va deveni celebru și se va convinge că-și merită gloria.

Fără îndoială, spune mai departe Paul Henri Michel, valoarea artei s-a afirmat și a fost recunoscută cu mult înainte de demersurile făcute în această direcție de un Vasari sau de un Alberti.

Demnitatea, măreția artistului conștient de frumusețea artei sale s-au vădit în toate secolele.

În secolul al XVI-lea, un Pacchiarotto, pictor din regiunea Toscanei, legat de vechi formule, executa comenzile unei clientele retrograde.

Indiferent la creațiile timpului său ca și la exemplele celor mai mari maștri contemporani cu el, — pictorul se complăcea să confecționeze pinze cu subiecte religioase.

În poiză acestor teme neinteresante, pictura lui rămâne, crede Michel, prin frumusețea ei — adică prin valoarea ei artistică.

În continuare, teoretizând asupra picturii, autorul spune că valoarea unui tablou rezidă în faptul că traduce în mod sincer viziunea unui om, că reflectează gândirea sa, geniul său propriu.

Problemele artei încețoșează să preocupe exclusiv pe profesioniștii paletei. Ele interesează din ce în ce mai multe stra-

luri de preșuratori ai artei.

După ce face o serie de considerații istorice asupra dezvoltării picturii și sculpturii de-a lungul secolelor, citind din abundență pe Michel Angelo, stăruie asupra unei opinii a genialului artist: „singurele figuri bine pictate sînt acelea în care nu se vede efortul creatorului” (della quale era cravata la fatica).

I. P.

„Preuves”, nr. 160/1964

„A spune indicibilul”

Autorul articolului, Jean Bloch-Michel, încearcă să fixeze câteva criterii, pentru ca pornind de la ele să se poată lua, în cunoștință de cauză, o atitudine față de arta contemporană (occidentală), „artă tulburătoare, ce pare atât de diferită de ceea ce a fost dintotdeauna, și atât de puțin preocupată de a se face înțeleasă sau, măcar, iubită”. În strînsă legătură cu aceasta, el caută, firește, și raportul ce se poate stabili între realism și arta neformală, precum și modul în care s-a evoluat de la unul la cealaltă.

Realismul, noțiune căreia în occident i se atribuie în ultimul timp o multitudine de accepții diferite, adese opuse, este definit, într-un mod anume ales, suficient de larg, pentru a îngloba toată arta de pînă la începutul secolului al XX-lea drept procedeu de a transporta în opera de artă un cît mai mare număr de elemente ale realității. Deși aceste elemente suferă astfel o transformare, opera de artă rezultată aparține și ea realității; fără îndoială,

unei realități de alt ordin, supusă criteriilor estetice și avînd intenția manifestă de a imita sau inventa, dar rămînînd tot timpul homoloagă realității propriu-zise.

Există, — și aici autorul remarcă un nou paralelism între arte, — limite caracteristice fiecăreia. Numai în cadrul lor valoarea estetică a unei opere de artă poate exista. De pildă, pentru poezie, limita inferioară, punctul zero, este confundarea cuvîntului cu înțelesul lui, iar limita superioară este dată de maximumul distanței care, separînd într-o metaforă cuvîntul de semnificația poetică, permite încă urmărirea sensului.

Autorul consideră că din clipa în care, în pictură, Cézanne descoperă că semnul, păstrat încă de către impresionisti ca un element constitutiv al realității, poate avea o valoare intrinsecă, din clipa în care muzica dodecafonică și serială eliberează arta sunetelor de „condiționarea ei față de cultură și aduce compozitorilor elemente utilizabile sub semnul extremei libertăți”, din clipa descoperirii de către Mallarmé a unui nou hermetism, din acea clipă, realitatea estetică abandonează pe de o parte orice homologie cu realitatea lucrurilor și sentimentelor, iar pe de alta începe o explorare experimentală a propriilor ei limite.

Această dublă caracteristică este, spune Jean Bloch-Michel, specifică tuturor artelor; și astfel arta contemporană se angajează pe drumuri cu totul noi, diferențiindu-se din ce în ce mai mult de ceea ce ea fusese pînă atunci. Atitudinea poezilor își schimbă sensul: dacă, mai înainte „vrînd să exprime o sensibilitate originală ei erau conduși necesarmente să stabilească

raporturi noi, astăzi ei caută să descopere noi raporturi, în scopul de a experimenta cu ele resursele pe care acestea sînt susceptibile să le furnizeze poeziei și în scopul de a descoperi astfel expresia unor semnificații neprevăzute". Muzica, — și ceea ce se întîmplă cu ea este valabil și în privința celorlalte arte, — încetează să mai existe pentru public, fiind preocupată să existe numai pentru sine, în raport doar cu propriile ei legi, făcînd totală abstracție de public. Sînt citate: muzica concretă și experiențele lui Webern, Boulez, Xenakis. *Action-painting-ul*, diceau automat sînt amintite ca aparținînd acelei atitudinii și mai extreme în care creatorul, după ce renunțase în prealabil la public, renunță el însuși să-și mai înțeleagă propriile opere.

Autorul încheie observînd că refuzul față de cultura abandonației caracterului din totdeauna a ei, ce consta în a arăta realitatea lucrurilor, o îndepărtează tot mai mult de public, care a fost și rămîne în interiorul culturii. „Distantața ce separă astăzi pictura, muzica și literatura de public n-are nimic de-a face cu surpriza în fața unei avangarde. Ea provine din faptul că arta refuză un sistem de gîndire și de sensibilitate care este încă propriu omului și care, chiar, e cel al artistului din momentul în care acesta se desprinde din rolul său de creator”.

După cum rezultă din cele de mai sus, considerațiile lui Jean Bloch-Michel sînt adeseori interesante, mai ales în ceea ce privește paralelismul și similitudinile în evoluția artelor occidentale; de cele mai multe ori însă aceste considerații sînt sau aproximative sau eronate, fie

din cauză că autorul lor nu este, după cum singur mărturisește, „un specialist”, fie din cauză că, înconștient sau conștient poate, el încearcă să judece fenomenele artistice contemporane dinlăuntru propriilor lor aberații. Într-adevăr, pentru el domeniul estetic este în mod axiomatic un domeniu autonom, iar opera de artă nu este decît un ansamblu premeditat de forme. Pe de altă parte, impasul fără ieșire în care s-a angajat arta occidentală datează, consideră el, numai din momentul abandonării homologiei cu realitatea, moment situat pe la începutul sec. XX. De fapt, nu este așa: arta occidentală a sec. XX nu e decît concluzia logică și previzibilă a evoluției celei a sec. XIX, care se posta pe poziția artei în sine, poziție pe care, cerc vicios, se găsește autorul însuși și de pe care, firește, nu poate întrevădea nici o soluție.

Jean Bloch-Michel afirmă că arta contemporană occidentală duce la neant; deci, adăugăm noi, această artă, ca și orice demonstrație încheiată ca un rezultat absurd cu ipoteza, — arta în sine și pentru sine, — era falsă.

VI. S.

„La table ronde”,
iunie 1964, nr. 197

În articolul *Înțelepciunea în vîrstă tehnică*, existențialistul Gabriel Marcel, pornind de la observația că tehnicizarea tot mai accentuată a societății occidentale exercită presiuni din ce în ce mai mari asupra forului interior al individului, se întrebă dacă înțelepciunea — valoare meta-tehnică, după cum spune el, — mai este astăzi posibilă, avînd în vedere că ea a existat în-

totdeauna tocmai în funcție de autonomia insului față de societate. Se arată că acum, ca o consecință a extremei tehnicizării, — termen prin care, pare-se, autorul înțelege, în ultimă analiză, organizarea socială unde, firește, fiecare element este indisolubil legat de celelalte, — nu mai este cu puțință nici „înțelepciunea surfizătoare a dezangajării confortabile”, nici măcar atitudinea stoică. Citînd o anumită comunitate de indivizi, existentă în momentul de față în Franța, și care, izolîndu-se într-un voit anacronism, pretinde a-și fi suficientă, autorul observă că refuzul total față de tehnică este practic imposibil. Astfel, o izolare nefiind realizabilă, această înțelepciune este obligată să fie militantă; ea va fi simultan și tragică, după cunoscuta formulă existențială, ca o consecință, — spune Gabriel Marcel, — a insecurității continue, a primejdiei unei distrugerii atomice și a faptului că ea nu poate găsi nici o soluție. Ea va fi tragică, în opoziție cu optimismul antropocentrismului care, în concepția lui G. Marcel este „credința naivă în posibilitățile nelimitate ale omului”; antropocentrismul, afirmă el, e în fond punctul de plecare al oricărei tehnocrații, adversara declarată a lui Gabriel Marcel.

Numai aparent autorul atacă acel tehnicism abrutizant, sufocant, specific capitalismului; de fapt protestul lui se îndreaptă, vehement, împotriva oricărei organizări sociale, împotriva științei pe care o identifică cu șarlatania. În mod hilar, el decide că înțelepciunea poporului este derutată, de pildă, de radio și televiziune. După părerea lui Gabriel Marcel, punctul tragic în care s-ar găsi omenirea este datorat

progresului științei, raționalismului și așa numitului antropocentrism, prin intermediul cărui termen autorul atacă de fapt marxismul.

Recunoscînd mai departe că poziția unui adevărat înțelept nu poate fi totuși tragică, el încearcă, pornind de la niște formulări ale lui Heidegger, să înlocuiască sloganul existențialist al disperării cu o înțelepciune pe care o propune, și pe care o definește ca fiind lirică și orfică. Ceea ce lipsește epocii moderne, crede autorul, este o religie; în consecință Gabriel Marcel propune ca soluție un misticism confuz și, azi, ridicul, avînd ca postulat umilința, dătătoare de speranță.

Mozaic hibrid și pretențios în care se oglindeste perfect tot absurdul derutei intelectualului burghez în fața fenomenului de descompunere a burgheziei. Înțelepciunea care naufragiază în apele negre ale misticismului, — iată marea tragedie a lui Gabriel Marcel și a intelectualității occidentale, dezorientate.

★

În acelaș număr, în articolul: *Nihilismul modern ca problemă psihopatologică*, H. W. Janz, definind nevrozele ca fiind evoluții patologice sau atitudini anormale ale personalității, care pornesc de la un defect ori o negare a sensului existenței, trage concluzia că nevrozele actuale au în cea mai mare parte drept cauză așa numitul nihilism al epocii moderne. Termenului de nihilism, el îi atribuie accepția pe care i-o acorda Nietzsche și, anume, devalorizarea tuturor valorilor considerate drept superioare, ca o etapă pe drumul răsturnării lor.

Dacă nihilismul, această furie a negării și auto-negării, — „fenomen universal al epocii noastre”, după cum spune Janz, — este extrem de evident în manifestările lui, în filozofia și arta occidentală, în situațiile individuale el a fost mult mai puțin studiat; meritul articolului constă tocmai în contribuția pe care o aduce în această direcție.

Nihilismul, observă autorul, este dirijat pe de o parte către negarea și distrugerea anarhică a ordinei exterioare, iar pe de altă parte el este cauza unor anumite forme de dezintegrare a personalității individului; din acest punct de vedere el constituie o problemă psihopatologică.

Bine înțeles, explicațiile pe care Janz încearcă să le găsească nihilismului, deci, indirect, efectului clinic al lui, sînt mai mult decît discutabile și, de altfel, împrumutate. Adevărata explicație a acestui fenomen caracteristic occidentalului, anume descompunerea capitalismului, este ocolită. Totuși, dincolo de interpretările autorului, faptele prezentate de el sînt edificatoare.

VI. S.

„Le Figaro litteraire”,
nr. 955/964

Din numărul 955 al revistei reținem cronica inteligentului critic Robert Kanters la cartea scriitorului german Heinrich Böll — „Strîmbătura”. Robert Kanters consideră pe drept cuvînt că Heinrich Böll e un scriitor care se impune mai ales prin „soliditatea talentului său” și prin „seriozitatea preocupărilor sale”, prin gra-

vitatea cu care se apropie de probleme și nu prin originalitate și strălucire. Cinste și forță. Acestea i se par lui Robert Kanters, în mod justificat, calitățile fundamentale ale scriitorului german.

Despre ce este vorba în „Strîmbătura?” Despre un tînăr clown, Hans Schnier. O seară, contrapunctată de episoade retrospective, din viața unui om în pragul dezastrului interior. O seară de martie în care un om se reîntoarce în orașul în care s-a născut — la Bonn — pe care l-a părăsit, o seară în care vorbește la telefon, își amintește, primește o vizită, încearcă inutil să se agațe de orice i se pare a avea o oarecare soliditate.

Hans Schnier e un tînăr dintr-o înstărită familie burgheză protestantă. El s-a rupt de mediul său și a plecat împreună cu Maria, o adolescentă pe care o iubește definitiv, să colinde orașele dînd reprezentații, poate nu atît de clownerie cît de mim satiric. Are talent și succes. Sau mai curînd a avut succes, deoarece Maria părăsindu-l, se alcoolizează, decede.

Desnădejdea amoroasă este descrisă cu „o simplitate foarte patetică” — scrie Robert Kanters, dar nu suferința din iubire constituie preocuparea fundamentală a cărții. Răul care-l devastează pe Hans Schnier este de fapt absența oricărei certitudini, oricărei soluții și chiar a

oricărei prezențe umane integrale. Telefonînd mamei sale, fratelui său Leo care s-a convertit la catolicism și urmează seminarul, prietenilor săi dintr-un cerc pios catolic, pe care-i frecventase în trecut împreună cu Maria, primînd vizita tatălui său, căutînd să facă rost de bani și mai ales de un sprijin, Hans Schmier își amintește. Își amintește „micile comedii ale egoismului și vanității dar și tragediile minciunii și ale cruzimii”. Familia lui acum solid instalată în noul regim federal fusese, i-o spun amintirile, foarte docilă regimului nazist. Maică-sa, actualmente președintă a Comitetului Central al asociațiilor pentru abolirea antagonismelor rasiale, se înversunase pînă în ultima clipă împotriva „iudeo-iankeilor”, privise cu satisfacție gravitarea copiilor ei în jurul hitlerjugend-ului, „Cutare sau cutare personaj astăzi cu vază, fusese cîndva, în copilărie sau adolescență, un mic fanatic, călău imbecil al micilor lui colegi cînd îi bănuia a fi evrei sau defetiști. Adică, în fața clownului, o întreagă societate se strîmbă”.

„Și”, scrie mai departe Robert Kanters, „desigur că această ipocrizie este atît de banală încît indignarea clownului nostru riscă să pară naivă. Dar în Germania de la Bonn, această ipocrizie a primit într-un anume sens botelul, este acoperită de latura confesională a parti-

dului politic la putere. Suficientă, plutînd cu satisfacție în devoțiune, mica lume democrat-creștină reinventează cu naturalele egoismul înfricoșător și neprevăzător al pioasei burghezii din secolul trecut”. Redresarea economică a Germaniei federale nu coincide cu o reînviere morală. Aceasta este semnificația fundamentală a cărții lui Heinrich Böll. Pentru că „ruinele sulletului sînt mai greu de reedificat decît cele ale orașelor bombardate, pentru că se găsește mai ușor ciment pentru case decît ciment pentru o societate”.

Heinrich Böll este un scriitor care își asumă responsabilitatea de a participa la dramatica reconstrucție morală.

G. P.

„Mercure de France”,
nr. 1210/1964

Semnalăm din numărul 1210 o interesantă recenzie a lui Jacques Demougine la cartea lui Jean Bloch-Michel, „Prezentul indicativului”. „Prezentul indicativului” este un studiu despre noul roman, o analiză a acestuia situată la finele unei recapitulări exegetice a evoluției romanului. Retinem dintre ideile lui Jean Bloch-Michel pe care le menționează Jacques Demougine, aceea că romanul modern s-a născut atunci cînd căutările lui Tristan, al căror obiect unic era pasiunea, s-au extins asupra totalității omului. Datează de la Sfîrșitul Evului Mediu, de la criza Reformei. Elementele sistemului cul-

tural medieval și creștin se disociază. Divinitatea nu mai este măsura tuturor lucrurilor. Omul pornește, pelerin fără credință, spre explorarea „spațiilor imaginare”. Eroii rătăcitori, Panurge și Don Quijote sînt primii eroi „problematici” ai universului românesc.

În legătură cu atitudinea lui Jean-Bloch Michel față de obiectul studiului său, față de noul roman, Jacques Demougine își manifestă insatisfacția. El consideră că atitudinea „conciliatoare” a lui Jean-Bloch-Michel este incompatibilă cu înseși afirmațiile teoreticienilor noului roman. În ce constă această atitudine conciliatoare? Jean Bloch Michel consideră că romanul tradițional, a cărui supraviețuire tenace și senină nu pare de loc turburată de sarcasmele noii școli, și noul roman nu sînt decît două aspecte ale aceluiași fenomen literar. Romancierii, după opinia autorului cărții, și-ar fi „împărțit munca”. Cei care urmează tradiția continuă să considere romanul ca istoria unui destin personal, unic, pe cînd romancierii noului val pun accentul pe fidelitatea față de real, înțelegîndu-se prin aceasta, după cum vom vedea, un naturalism optic.

Omul și lumea, două laturi ale aceluiași dipitic. Și unii și ceilalți se opun de altfel „uniformității cotropitoare”.

Supportul filozofic al noului roman, support la care se referă în mod conștient autorii noului val, este fenomenologia. Nu fenomenologia husserliană care extrage esențe, ci fenomenologia existențială, care descrie mediul concret, lumea naturală în care ne aflăm imediat”. Scopul pe care și-l propune noul roman ar fi asemănător cu

cel pe care-l conferă Merleau-Ponty filozofiei: „a formula o experiență a lumii, un contact cu lumea care precede orice gândire asupra lumii”. Situat în mod irevocabil în exteriorul lucrurilor, omul ar trebui să se limiteze la faptul de a le înregistra prezența. Percepția nu poate fi decît vizuală. Personajul devine un „obiectiv”. O lume fără adîncime, fără durată, fără semnificație, pe care o delimitează un vocabular „optic, care se mulțumește să măsoare, să situeze”.

Datul fundamental al noului roman ar fi conștiința lucidă a imposibilității abolirii distanței dintre om și lume. Limbajul nu mai este un mod de comunicare ci un instrument pentru măsurarea distanței. Scrisul, o simplă suprafață de proiecție, se reduce la notarea multiplă a obiectelor izolate.

Jacques Demougin îi reproșează lui Jean-Bloch Michel de a nu fi atacat noul roman pe propriul

lui teren, cu propriile arme. Este ceea ce face în continuare autorul articolului, cu care sîntem de acord, însă cu rezerva de principiu că noi socotim însăși premiza de la care s-a pornit, a rupturii iremediabile dintre om și lume, ca falsă.

„Lumea este, pur și simplu” — scrie Robbe-Grillet. Dar iată, îi răspunde Jacques Demougin, o evidență care nu este cîtusi de puțin simplă.

La ce stadiu al percepției vei surprinde realitatea?, întreabă în continuare autorul recenziei. Chiar cunoașterea antepredicativă a unui obiect implică o experiență trăită, imediată. În acest caz subiectul nu este cîtusi de puțin abolit. Omul este cel care, în ultimă instanță, poate refuza o interpretare antropomorfistă a lumii. Absența semnificației devine semnificativă. Percepția cea mai elementară a unui om civilizată presupune o „infinitețe de semnificații predicative mai

mult sau mai puțin sedimentate”. Orice imagine, și mai ales imaginea acustică sau verbală, duce la un ansamblu de habitudini culturale.

Ce fel de privire rotește atunci omul în jurul său? Cel al unui „obiectiv”? Neo-romancierii au înțeles rolul vederii, fascinația imaginii în civilizația modernă. Dar ei vor să impună o viziune cinematografică a lumii, să facă din roman un suport de imagini vizuale. Însă după cum nu poate atinge obiectele cu ajutorul cuvintelor, tot astfel romancierul nu poate ajunge la inumana imparțialitate a aparatului fotografic. Omul vede ceea ce îi restituie obiectivul. Și apoi scrisul nu este făcut din imagini înțepenite. Sintaxa este dinamică și orientată. Iar mișcarea interzice „obiectivitatea”. Ea implică un punct de vedere, o atitudine față de lume.

G. P.